

ERDÉLYI JOGÉLET

III. FOLYAM | II. ÉVFOLYAM | 2021 | 04.

KIADJA:



SCIENTIA  KIADÓ

Szerkesztőbizottság

Dr. Csák Csilla egyetemi tanár (ME ÁJK)

Dr. Mezey Barna egyetemi tanár (ELTE ÁJK)

Dr. Nagy Csongor István egyetemi tanár (SZTE ÁJK)

Dr. Nótári Tamás egyetemi tanár (Sapientia EMTE JTI)

Dr. Papp Tekla egyetemi tanár (NKE)

Dr. Szabó István egyetemi tanár (PPKE JÁK)

Dr. Szalayné Sándor Erzsébet egyetemi tanár (PTE ÁJK)

Dr. Szikora Veronika egyetemi tanár (DE ÁJK)

Dr. Veress Emőd egyetemi tanár, kutatóprofesszor (Sapientia EMTE JTI és Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet)

Dr. Vékás Lajos akadémikus, professor emeritus (ELTE ÁJK)

Szakterületi felelős szerkesztők:

Dr. Fazakas Zoltán József (kisebbségi jog, jogtörténet), egyetemi adjunktus (KRE ÁJK)

Dr. Fegyveresi Zsolt (kereskedelmi jog, jogtörténet), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Kádár Hunor (büntetőjog, büntető eljárásjog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Kokoly Zsolt (európai jog, médiajog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Székely János (polgári jog, polgári eljárásjog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Sztranyiczki Szilárd (polgári jog), egyetemi docens (Sapientia EMTE)

Dr. Vallasek Magdolna (munkajog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Varga Attila (alkotmányjog, közigazgatási jog, kisebbségi jog), Románia Alkotmánybíróságának bírója, egyetemi docens (Sapientia EMTE)

A lapszám szerkesztője:

Dr. Kokoly Zsolt

www.jogelet.ro

© Scientia 2021

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.



ISSN 2734 — 6226

ISSN-L 2734 — 6226

TARTALOM

Gosztonyi Gergely 7

A tartalomszabályozás emberi és technikai vonatkozásai

Kokoly Zsolt 19

A határon átlépő médiaszolgáltatások korlátozási lehetőségei az Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról szóló Irányelv felülvizsgálata után

Szinek Csütörtöki Hajnalka 39

Összehasonlító tanulmány a médiapluralizmus helyzetéről a Visegrádi Együttműködés országaiban

Szabó András 57

A nyilvánosság és az adatvédelem egyes kérdéseiről a büntetőeljárások során

Kis Júlia 67

A becsület és az emberi méltóság büntetőjogi védelme a román és a magyar jogban

Laczkó Réka 87

A szerzői jog megsértéséből eredő, szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jog a Róma II. rendelet tükrében

Hrecska-Kovács Renáta 121

A tartós munkanélküliség szerepe a munkaerőpiac dinamikájában

Suri Noémi 133

Regisztrációs eljárások „újrátöltve”, avagy helyzetjelentés a civil szervezetek nyilvántartására irányuló hatályos szabályozásról

Fegyveresi Zsolt 141

Az (EU) 2019/452. rendelete és a közvetlen külföldi befektetések átvilágításának rendszere Romániában

CONTENTS

Gergely Gosztonyi 7

Human and Technical Aspects of Content Regulation

Zsolt Kokoly 19

Restrictions regarding Transfrontier Audiovisual Media Services in the Light of the Revised Audiovisual Media Services Directive

Hajnalka Szinek Csütörtöki 39

Comparative Study on Media Pluralism in the Visegrád Cooperation Countries

András Szabó 57

Publicity and Data Protection during Criminal Proceedings

Júlia Kis 67

Criminal Protection of the Right to Honour and Dignity in Romanian and Hungarian Law

Réka Laczkó 87

The Law Applicable to Non-Contractual Obligations Arising from Copyright Infringements in the Light of the Rome II Regulation

Renáta Hrecska-Kovács 121

The Role of Long-Term Unemployment in the Dynamics of the Labour Market

Noémi Suri 133

Registration Procedures “Reloaded”, or a Progress Report about the Effective Regulation on the Registration of Civil Society Organizations

Zsolt Fegyveresi 141

Regulation (EU) 2019/452 and the Foreign Direct Investment Screening Regime in Romania

GOSZTONYI GERGELY

A tartalomszabályozás emberi és technikai vonatkozásai

Human and Technical Aspects of Content Regulation

Abstract: Facebook had 2.8 billion users in 2020, and the company generates four petabytes of data a day. In addition to the legal regulation, one pays less attention to the issues of human moderators and artificial intelligence although the classification of content is done by them through the combined use of artificial intelligence and human intervention. Together they are the first line of defence in the war on unwanted content. The solution is probably not a decision between human moderation and moderation by artificial intelligence but for using them jointly in the future.

Keywords: Internet, content regulation, artificial intelligence, moderators, moderation

Összefoglaló: A Facebooknak 2,8 milliárd felhasználója volt 2020-ban, és a cég naponta négy petabájt adatot generál. A jogi szabályozás mellett – azt kiegészítve – kevesebb figyelmet fordítunk az emberi moderátorok és a mesterséges intelligencia kérdéseire, pedig a tartalmak osztályozását a mesterséges intelligencia és emberi beavatkozás együttes használatával ők végzik. Ők együtt jelentik az első védvonalat a kérértlen tartalom elleni háborúban. A megoldás valószínűleg nem az emberi moderálás vagy a mesterséges intelligencia általi moderálás közötti döntés, hanem a kettő együttes használatát jelenti majd a jövőben.

Kulcsszavak: internet, tartalomszabályozás, mesterséges intelligencia, moderátorok, moderálás

1. Bevezető

Peter Paul Rubens világhírű flamand festő 1612 és 1614 között festette meg a *Lévtel a keresztről* című festményét, 1614–15 körül pedig a *Vénusz a tükör előtt* címet viselőt. Valószínűleg nem csupán a közösségi média akkori ismeretlensége miatt sem gondolta soha, hogy festménye – pontosabban a festménye körüli események – néhány évszázaddal később közneveltség tárgyává tesznek egy vállalatot. 2018-ban ugyanis az állami Flamand Turisztikai Iroda reklámkampányt indított a Facebookon, amelyben felhasználta ezt a két képet is, ám a Facebook mindkét festményt eltávolította, arra

hivatkozva, hogy azok indokolatlan meztelenséget tartalmaznak.¹ Az iroda a cégnek írt levelében így fogalmazott: „*Annak ellenére, hogy titokban nevetünk ezen, az Önök kulturális cenzúrája meglehetősen megnehezíti számunkra az életet.*”² Rubens alkotásához hasonló sorsra jutott korábban Gustave Courbet 1866-os festménye, *A világ eredete*³ (amely kapcsán nyolc évig tartó bírósági eljárás is zajlott Franciaországban⁴) vagy a *Willendorfi Vénusz*ról készült fotó⁵ is, mivel a meztelen testrészek egyértelmű ábrázolását a pornográfia kategóriájába tartozónak minősítették a cég moderálási irányelvei (Community Standards, CS).⁶ De nem csak festmények kerültek hasonló helyzetbe: a dán főváros, Koppenhága ikonikus szobra, a *Kis hableány* is eltávolításra került, mivel „*túl sok meztelen bőrfelületet vagy szexuális felhangot*” tartalmazott a Facebook szerint.⁷ Eltávolításra került – erőszakos tartalom miatt – a jászolban fekvő csecsemő Jézus előtt térdelő Mikulásról készült festmény is.⁸ De akár az is könnyen elképzelhető, hogy valaki egy macskás fotó miatt kerül tiltólistára: egy felhasználónak 2016-ban zárolták a felhasználói fiókját egy öltönyös macska képének megosztása miatt.⁹ Vagy olyan tartalmat töröl le a cég – az amerikai rendőrség kérésére –, amelyben egy fekete nő a fehér rendőrökről készített videofelvételt.¹⁰ A sor még folytatható.

¹ N/A: *Facebook Censors Rubens Paintings For Nudity*. frieze, 2018. július 24., <https://www.frieze.com/article/facebook-censors-rubens-paintings-nudity> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

² *Uo.* Hozzá kell ugyanakkor tenni, hogy az események kapcsán a flamand múzeumok forgalma szerencsésen növekedett az adott időszakban, és az iroda elkészített egy videót, amelyben kifigurázzák a Facebook szabályzatát: <https://www.youtube.com/watch?v=UZq3cVgU5AI> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

³ Victoria STAPLEY-BROWN: *Paris court hears arguments in Facebook censorship case centering on Courbet's Origin of the World*. The Art Newspaper, 2018. február 2., <https://www.theartnewspaper.com/news/paris-court-hears-arguments-in-facebook-censorship-case-centering-on-courbet-s-origin-of-the-world> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

⁴ Az érdekes és a felek megegyezésével záródó eljárásról ld.: Sarah CASCONE: *After an Eight-Year Legal Battle, Facebook Ends Its Dispute With a French School Teacher Who Posted Courbet's 'Origin of the World'*. artnet, 2019. augusztus 5., <https://news.artnet.com/art-world/facebook-courbet-lawsuit-ends-1616752> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

⁵ Aimee DAWSON: *Facebook censors 30,000 year-old Venus of Willendorf as 'pornographic'*. The Art Newspaper, 2018. február 27., <https://www.theartnewspaper.com/news/facebook-censors-famous-30-000-year-old-nude-statue-as-pornographic> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

⁶ Facebook Community Standards, III.14. Adult nudity and sexual activity, https://www.facebook.com/communitystandards/adult_nudity_sexual_activity/ (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

⁷ N/A: Denmark: *Facebook blocks Little Mermaid over 'bare skin'*. BBC, 2016. január 4., <https://www.bbc.com/news/blogs-news-from-elsewhere-35221329> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

⁸ Angelo STAGNARO: *Facebook Censors Image of Santa Kneeling Before Our Lord*. National Catholic Register, 2018. december 26., <https://www.ncregister.com/blog/facebook-censors-image-of-santa-kneeling-before-our-lord> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

⁹ Michael MOORE: *Facebook sharing this cat photo could get you BANNED*. Daily Express, 2016. október 5., <https://www.express.com.uk/life-style/science-technology/717978/facebook-bans-user-sharing-cat-photo> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

¹⁰ Timothy KARR: *How Censoring Facebook Affects the Fight for Black Lives*. The Root, 2016. augusztus 29., <https://www.theroot.com/how-censoring-facebook-affects-the-fight-for-black-live-1790856542>

Mindezek miatt – és az amerikai National Coalition Against Censorship¹¹ civil szervezet kampányának következtében – a Facebook egyetértett abban, hogy a CS felülvizsgálatra szorul,¹² ám a folyamat időigényes.¹³ Ahogy a *Daily Mail*-ben megfogalmazták: „Végül is a fenék az egy fenék, a mellbimbó pedig egy mellbimbó. De annak eldöntése nem könnyű még az embereknek sem, hogy egy mellbimbó mikor művészet, mikor pornó vagy mikor tiltakozás. És a mesterséges intelligenciát megtanítani az emberi szexualitásról egy teljesen más kérdés.”¹⁴

De miért érdekes mindez? A Facebooknak 2,8 milliárd felhasználója volt 2020-ban, és a cég „naponta négy petabájt adatot generál – ez millió gigabyte. Ezeket az adatokat az úgynevezett Hive tárolja, amely körülbelül 300 petabájt adatot tartalmaz.”¹⁵ Ezen óriási adathalmaz jelentős része nyilvánvalóan jogszerű tartalom, ám még az a kis rész is hatalmas, aminek nem szabadna felkerülnie. Ezen tartalmak vizsgálatával kapcsolatban azonban az elmúlt időszakban az úgynevezett „privatizált” szabályozás,¹⁶ azaz az állam szabályozási igényének kiszervezése történt meg.

2. A Facebook moderálási irányelvei avagy a kérdéses tartalmak

A moderálási irányelvek preambulumban a cég a következőképpen fogalmaz: „Komolyan vesszük szerepünket abban, hogy távol tartsuk szolgáltatásunktól a visszaéléseket. [...] Közösségi alapelveinknek mindig is az volt a célja, hogy teret biztosítsanak az embereknek az önkifejezésre és a véleménynyilvánításra.”¹⁷ A CS négy alapértéket azonosít, amit a fentiek során követ, és amelynek betartását minden felhasználójától elvár: hitelesség, biztonság, adatvédelem és méltóság.

¹¹ <https://ncac.org/about-us> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

¹² NCAC: *Facebook agrees to reconsider artistic nudity policies*, 2019. június 5., <https://ncac.org/news/facebook-agrees-to-reconsider-artistic-nudity-policies> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

¹³ És valószínűleg félreérti a folyamatot Angelo Stagnaro, amikor azt írja: „A Facebook régóta cenzúrázza a keresztény szervezeteket és egyéneket, meggyőződésünket 'gyűlöletkeltőnek' vagy másként nem megfelelőnek jelöli meg, de a vállalat cselekedetei és a tétlensége az, amit gyűlöletkeltőnek lehetne nevezni.” STAGNARO: i. m.

¹⁴ N/A: *Do naked bodies belong on Facebook? Tech giant struggles with changing 'vague and unevenly enforced' rules over nudity and body art without suppressing freedom of speech*. Daily Mail Online, 2020. január 15., <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-7890913/Does-naked-body-belong-Facebook-It-s-complicated.html> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

¹⁵ Ankush Sinha Roy: *How does Facebook handle the 4+ petabyte of data generated per day? Cambridge Analytica – facebook data scandal*. Medium, 2020. szeptember 16., <https://medium.com/@srank2000/how-facebook-handles-the-4-petabyte-of-data-generated-per-day-ab86877956f4> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

¹⁶ Arne HINTZ: *Social media censorship, privatized regulation, and new restrictions to protest and dissent = Critical Perspectives on Social Media and Protest: Between Control and Emancipation*, szerk. Lina DENCIK, LEISTERT, Oliver, Rowman & Littlefield, London, 2015, 109–126.

¹⁷ A Facebook magyarul a közösségi alapelvek kifejezést használja, <https://hu-hu.facebook.com/communitystandards/> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).

A CS öt kategóriába sorolja az olyan típusú tartalmakat, amelyeknek nem kíván a saját felületén helyet biztosítani:

1. Erőszak és bűncselekmények
 - a) Erőszak és uszítás
 - b) Veszélyes magánszemélyek és szervezetek
 - c) Összehangolt károkozás és bűncselekmény népszerűsítése
 - d) Szabályozás alá eső termékek
 - e) Csalás és félrevezetés
2. Biztonság
 - a) Öngyilkosság és önsértés
 - b) Gyermekes szexuális kizsákmányolása, gyermekek elleni erőszak és meztelenség
 - c) Felnőttek szexuális kizsákmányolása
 - d) Megfélemlítés és zaklatás
 - e) Emberi kizsákmányolás
 - f) A magánélethez fűződő jogok megsértése és képi megjelenítéshez fűződő személyi jogok
3. Kifogásolható tartalom
 - a) Gyűlöletbeszéd
 - b) Erőszakos és durva tartalom
 - c) Felnőtt meztelenség és szexuális tevékenység
 - d) Szexuális jellegű felhívás
 - e) Kíméletlen és érzéketlen tartalom
4. Integritás és hitelesség
 - a) Kéretlen tartalmak
 - b) Álhírek
 - c) Manipulált média
5. A szellemi tulajdon tisztelete
 - a) Szellemi tulajdon megsértése

Látható, hogy ezek azok a tartalomtípusok, amelyek kapcsán a jogalkotó is sokszor ütközik nehézségekbe. Ki kell ugyanakkor emelni, hogy a tartalomszabályozás „privatizálásának” korszakában e kérdésekről csak és kizárólag a szolgáltatók felelősége volt dönteni, így nem különösképpen meglepő, hogy a CS folyamatosan változik. 2018-ban a vállalat – hosszú idő és sok panasz után – nyilvánossá tette ezeket a moderálási irányelveket: ahogy Pintér Mónika frappánsan megfogalmazta: „*ha a Facebook egy ország, itt az új alkotmánya*”.¹⁸ A nagy változást nem pusztán a nyilvánosság jelentette, hanem az is, hogy megismerhetővé váltak azok a belső irányelvek is, amelyek a cég tartalomszabályozási gyakorlatát irányítják. Ennek alapján a tartalmak osztályozását a mesterséges intelligencia és emberi beavatkozás együttes használatával végzik: ők együtt jelentik az első védvonalat a kéretlen tartalom elleni háborúban.

¹⁸ PINTÉR MÓNIKA: *Ha a Facebook egy ország, itt az új alkotmánya*. 24.hu, 2018. április 24., <https://24.hu/tech/2018/04/24/facebook-uj-szabalyzat-community-standard/> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

3. Moderálás a mesterséges intelligencia¹⁹ használatával

A mesterséges intelligencia mai formájában még számos nehézséggel nem tud megküzdeni: szövegkontextus, irónia, szlengok stb. „Nagyon jó (az embernél is jobb²⁰) a pornó, a spam és a hamis felhasználói fiókok azonosításában, de még mindig nem jó a gyűlöletbeszéd azonosításában.”²¹ A felhasználók több mint száz nyelven készítenek tartalmakat, és jelen formájában a mesterséges intelligencia még nem képes arra, hogy a bonyolultabb tartalmakat értelmezze. De hogy szükséges, az nem kérdés: nincs az a mennyiségű alkalmazható ember, aki a kétezerhúszas évek adatmennyiségét kezelni tudná. „A Facebook szerint a mesterséges intelligencia eszközei – amelyek közül sokat az emberi moderátorok ’képeznek ki’ – a spam közel 100 százalékát észlelik, és a terroristákkal kapcsolatos eltávolítások 99,5 százalékát, a hamis felhasználói fiókok 98 százalékát, a felnőttek meztelensége és szexuális tevékenysége típusú tartalom 96 százalékát, míg a túlzott erőszakkal kapcsolatos eltávolítások 86 százalékát a mesterséges intelligencia észleli, nem a moderátorok.”²² Mindezen adatokkal szemben a mesterséges intelligencia a gyűlöletbeszédrel kapcsolatos tartalmaknak csak a 36 százalékát volt képes helyesen felismerni, értelmezni és kezelni.²³ Az eljárással kapcsolatban Thiago Dias Oliva arra is felhívja a figyelmet, hogy „amíg a hagyományos bűnüldözés magában foglalja a különböző szereplők által végzett felderítést, büntetőeljárást, elbírálást és büntetést, a mesterséges intelligencia mindezeket egyszerre végzi, kevésbé átlátható módon és kiemelten a korai felismerésre és a megelőzésre összpontosítva”.²⁴ Mindezek mellett Jack M. Balkin – ironikusan – arra a gazdasági racionalitásra is rávilágít, hogy „az algoritmikus alkalmazottak kevesebbe kerülnek, mint az emberi alkalmazottak: nincs családjuk, nem kérnek kávészünetet”.²⁵

Emma Llansó és társai a következőképpen foglalták össze a mesterséges intelligencia használatával kapcsolatos jogalkotási dilemmákat:²⁶

¹⁹ Kiemelendő, hogy bár a közbeszédben a mesterséges intelligencia kifejezést használjuk, ez „utalhat különféle automatizált folyamatok használatára a tartalom moderálásának különböző fázisaiban”. Emma LLANSÓ, JORIS VAN HOBOKEN, PADDY LEERSSEN, JAËN HARAMBAM: *Artificial Intelligence, Content Moderation, and Freedom of Expression*. Working paper of the Transatlantic Working Group on Content Moderation Online and Freedom of Expression, 2020. február 26., <https://www.ivir.nl/publicaties/download/AI-Llanso-Van-Hoboken-Feb-2020.pdf> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.), 3.

²⁰ Értelmező beszűrés a szerző által.

²¹ Jason KOEBLER, Joseph COX: *The Impossible Job: Inside Facebook's Struggle to Moderate Two Billion People*. Vice, 2018. augusztus 23., <https://www.vice.com/en/article/xwk9zd/how-facebook-content-moderation-works> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

²² KOEBLER, COX: *i. m.*

²³ A Facebook és az általa használt mesterséges intelligencia hiányosságairól Joaquin Quiñonero Candela, a cég mesterséges intelligenciáért felelős vezetője adott interjút. Karen HAO: *How Facebook got addicted to spreading misinformation*. MIT Technology Review, 2021. március 11., <https://www.technologyreview.com/2021/03/11/1020600/facebook-responsible-ai-misinformation/> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

²⁴ Thiago DIAS OLIVA: *Content Moderation Technologies: Applying Human Rights Standards to Protect Freedom of Expression*. Human Rights Law Review, 2020/4, 612.

²⁵ Jack M. BALKIN: *Free speech is a triangle*. Columbia Law Review, 2018/7, 2024.

²⁶ LLANSÓ, VAN HOBOKEN, LEERSSEN, HARAMBAM: *i. m.*, 2–3.

– A közbeszédben a mesterséges intelligencia általi moderálást valamilyen más, a technológiát jobban részletező megoldásnak kellene szerepelnie, amely inkább az automatizmusra utal.

– Az automatikus moderálást nem szabad törvényi szabályozás által kötelezővé tenni, mert a technológia jelenlegi állapota se nem kellően megbízható, se nem kellően hatékony.

– Az automatikus moderálást használó tech-cégek szélesebb körű átláthatóságot kell biztosítsanak az eljárásaikhoz.

– Nem lehet mindent automatikus moderálással megoldani.

– Mivel az automatikus moderálás során is alapjogi ütközésekkel szembesülhetünk – leginkább a véleménynyilvánítás szabadsága kérdéskörben –, ezért fontos figyelni, hogy túlzott eltávolítás (over removal) se történjen.

– Nem létezik „semleges” automatikus moderálás.

– A médiaműveltség fejlesztése létfontosságú a kérdés kapcsán.

4. Az ember általi moderálás

Ha az exponenciálisan növekvő tartalom- és felhasználómennyiséget a mesterséges intelligencia nem képes kezelni, akkor az óriás tech-cégek újabb és újabb emberek felvételével válaszoltak. A változás tíz év alatt szinte elképzelhetetlen mértékű: „A Facebooknál [...] a tartalmak vizsgálata, vitás kérdések eldöntése 2009-ben csupán tizenkét moderátor kezében volt. Ők próbálták igazságos döntést hozni, az akkor százhusz millió felhasználó által közzétett tartalmak és jogösszeütközések esetén.”²⁷ Vessük ezt össze a 2018-as adattal: „a Facebook világszerte összesen 7500 moderátort alkalmaz, ebben a pozícióban mostanra 40 százalékkal többen dolgoznak a cégek, mint tavaly ilyenkor”.²⁸ A Community Operationsnak nevezett munkavállalók azok, akik átnézik a felhasználóktól érkezett jelzéseket a nap huszonnégy órájában, és az esetek döntő többségében huszonnégy órán belül sikerül is feldolgozni a jelentéseket. Munkájukról – a cégek szerint a felhasználók ellen a saját védelmükben – nagyon keveset lehet tudni. A kiszivárgott információk általában szörnyűek (poszttraumás reakciók a megnézett tartalmak miatt, borzasztó munkakörülmények, alacsony bérek, kiszervezett munkavállalók, folyamatos stressz és érzelmi nyomás, mentális problémák, és mindezek miatt elképzelhetetlen mértékű fluktuáció²⁹), amire Mark Zuckerberg annyit mondott: „Néhány cikk szerintem kissé túl

²⁷ HUSZÁR Daniella: *A véleménynyilvánítás és kifejezés szabadsága a közösségi média platformjain*. Média Kábel Múhold, 2021/4, 34.

²⁸ N/A: *Nyilvánosak a Facebook moderálási alapelvei*. nlc.hu, 2018. április 24., <https://nlc.hu/szabadido/20180424/facebook-moderalasi-alapelvek-nyilvanos-fellebbezes/> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

²⁹ Casey NEWTON: *The trauma floor. The secret lives of Facebook moderators in America*. The Verge, 2019. február 25., <https://www.theverge.com/2019/2/25/18229714/cognizant-facebook-content-moderator-interviews-trauma-working-conditions-arizona> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

lett dramatizálva”.³⁰ Ki kell ugyanakkor emelni, hogy a cég „három régióban is egy négy főből álló klinikapszichológus-csapatot alkalmaz, hogy ezzel segítse a durva, erőszakos tartalommal rendszeresen találkozók moderátorokat”.³¹

Van is, amikor szükség lehet rá: a beszámoló és az adatmennyiség alapján egy-egy bejegyzésről való döntésre nagyjából harminc másodperc jut, és naponta négyszáz körüli esetet lehet megoldani – hogy ennyi idő alatt hogyan lehet értékelni és értelmezni a szöveg kontextusát, minimum kérdéses. Ezzel – Ruckenstein és Turunen szerint³² – az emberi moderátorokat is egyre inkább gépként kezelik a tech-cégek, ami nyilvánvalóan hosszú távon nem lesz kifizetődő a munkakörnyezet szempontjából.

Mivel a moderátorok nem szakértői egy-egy területnek, a Facebook egy igen/nem kérdésekre adható válaszokkal kipreparált sorvezetőt biztosít számukra, amelynek a végén eldönthető, hogy egy tartalom eltávolítandó-e vagy sem. A szövegkontextus, a nyelvek, a nyelvjárások és a felhasználói szándékok tovább bonyolíthatják a kérdést. Ráadásul a jogszabályok jelentősen eltérhetnek országonként, ezért ez a „világsorvezető” nem mindig használható. Itt érünk el Kyle Langvardt javaslatához, aki négy utat válasz fel,³³ amelyen a szabályozó el tud indulni:

a) Az állam expressis verbis meghatározza, hogy milyen tartalmak minősülnek illegálisnak, károsnak vagy eltávolítandónak.

b) A felhasználók választhatnak a szolgáltatók által meghatározott különféle felhasználási módok között, így erősítve az egyéni felelősségvállalást.

c) A tartalom moderálásával kapcsolatos irányelvek és eljárások kötelező közzététele.

d) A tartalommoderálás „privatizálása”, azaz teljes egészében a szolgáltatókra bízva a tartalom közzétételéről való döntést.

Ahogy Kyle Langvardt megjegyzi, egyik út sem jelenti a tökéletes megoldást. A jogi alapkérdés így az: biztosak vagyunk-e abban, hogy a tartalomszabályozásról való döntés privatizálása megfelelő út a jövő számára?

5. Megoldás a moderálás gyakorlatára: együttes használat

A megoldás valószínűleg így nem az emberi moderálás vagy a mesterséges intelligencia általi moderálás közötti döntés, hanem a kettő együttes használatát jelenti majd a jövőben. 2020-ban, a Covid-19-világjárvány alatt – amíg a nagy tech-cégek is otthoni munkavégzésre kötelezték a dolgozóikat, és a mesterséges intelligenciának több feladatot

³⁰ Casey NEWTON: *Read the full transcript of Mark Zuckerberg's leaked internal Facebook meetings*. The Verge, 2019. október 1., <https://www.theverge.com/2019/10/1/20892354/mark-zuckerberg-full-transcript-leaked-facebook-meetings> (letöltés ideje: 2021. június 27.).

³¹ N/A: *Mégis megszólalt a Facebook: így dolgoznak a bejegyzéseinket átnéző moderátorok*. hvg.hu, 2019. július 29., https://hvg.hu/tudomany/20180728_facebook_moderator_bejegyzesek_ellenorzes (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

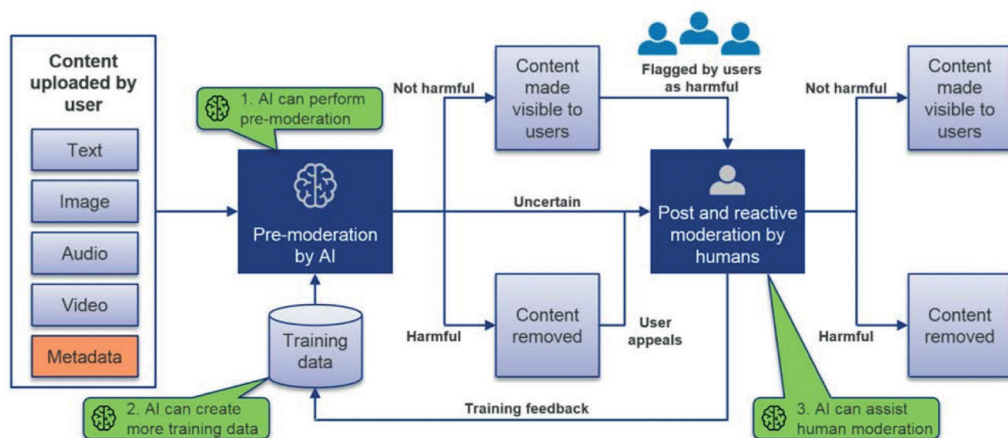
³² Minna RUCKENSTEIN, Linda Lisa Maria RUCKENSTEIN: *Re-Humanizing the Platform: Content Moderators and the Logic of Care*. New Media & Society, 2020/6, 1026–1042.

³³ Kyle LANGVARDT: *Regulating Online Content Moderation*. Georgetown Law Journal, 2017/5, 1353–1388.

adtak³⁴ – „a Facebook és a Google nagyjából megduplázta az eltávolított potenciálisan veszélyes tartalmak mennyiségét az idei második negyedévben a márciusig tartó három hónapéhoz képest”,³⁵ és emiatt jóval több panasz is érkezett a döntések ellen, egyértelművé téve, hogy az ember általi tartalomvizsgálat nem nélkülözhető még egy darabig. A saját mesterséges intelligencia-eszközeinek „túlzott cenzúrázási módszereiről” számolt be a YouTube is.³⁶

Az ENSZ-nek a véleménynyilvánítás szabadságáért felelős különmegbízottja jelentést adott ki, amelyben „radikális átláthatóságra”³⁷ szólította fel a közösségi médiaszolgáltatókat a szabályaik megalkotása és betartatása terén. Az együttes használat ráadásul ki tudja szűrni az egyik legveszélyesebb problémát: az elfogultságot. És bár azt gondolhatnánk, hogy ez csak az emberi moderátorokra igaz, az úgynevezett „diszkriminatív algoritmus”³⁸ fogalma is ismeretes, aminek az oka a nem kellő mértékű adatmennyiség, és ami – ebből következően – főleg a közösségi médiában alulreprezentált, kisebbségi csoportokat sújtja.

A moderálással kapcsolatban a lehetséges megoldást a brit médiahatóság, az Ofcom számára készített jelentés így összegzi:³⁹



³⁴ Tarleton GILLESPIE: *Content Moderation, AI, and the Question of Scale*. Big Data & Society, 2020/2, 2.

³⁵ Mark SCOTT, Laura KAYALI: *What happened when humans stopped managing social media content*. Politico, 2020. október 21., <https://www.politico.eu/article/facebook-content-moderation-automation/> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

³⁶ Alex BARKER, Hannah MURPHY: *YouTube reverts to human moderators in fight against misinformation*. Financial Times, 2020. szeptember 20., <https://www.ft.com/content/e54737c5-8488-4e66-b087-d1ad426ac9fa> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

³⁷ UNHRC: *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression*. 2018, UN Doc A/HRC/38/35, 64.

³⁸ Nicol TURNER LEE, Paul RESNICK, Genie BARTON: *Algorithmic bias detection and mitigation: Best practices and policies to reduce consumer harms*. Brookings Institution, 2019. május 22., <https://www.brookings.edu/research/algorithmic-bias-detection-and-mitigation-best-practices-and-policies-to-reduce-consumer-harms/> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

³⁹ CAMBRIDGE CONSULTANTS: *Use of AI in online content moderation*. Ofcom, 2019. július 18., https://www.ofcom.org.uk/_data/assets/pdf_file/0028/157249/cambridge-consultants-ai-content-moderation.pdf (letöltés ideje: 2021. 06. 27.), 5.

A tanulmány szerint a mesterséges intelligencia használata az alábbi három módon egészítheti ki tökéletesen az ember által végzett moderálást:⁴⁰

– A mesterséges intelligencia felhasználható a moderálás előtti szakasz javítására és a tartalom megjelölésére, emberek általi felülvizsgálatra, növelve a moderálás pontosságát.

– A mesterséges intelligencia segíthet a moderátori felkészülés adatainak összegzésében, ezzel is javítva a moderálás előtti szakasz hatékonyságát.

– A mesterséges intelligencia segíthet az emberi moderátoroknak azáltal, hogy növeli termelékenységüket és csökkenti a tartalom moderálásának potenciálisan káros hatásait az egyes moderátorokra nézve.

Talán mindez hozzájárulhatna ahhoz, hogy a moderálás és a cenzúra kifejezést – valószínűleg újságírói fogásként – ne mossák szándékoltan össze.⁴¹

Irodalomjegyzék

1. Jack M. BALKIN: *Free speech is a triangle*. Columbia Law Review, 2018/7, 2024.
2. Alex BARKER, Hannah MURPHY: *YouTube reverts to human moderators in fight against misinformation*. Financial Times, 2020. szeptember 20., <https://www.ft.com/content/e54737c5-8488-4e66-b087-d1ad426ac9fa> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
3. CAMBRIDGE CONSULTANTS: *Use of AI in online content moderation*. Ofcom, 2019. július 18.,
4. Sarah CASCOE: *After an Eight-Year Legal Battle, Facebook Ends Its Dispute With a French School Teacher Who Posted Courbet's 'Origin of the World'*. artnet, 2019. augusztus 5., <https://news.artnet.com/art-world/facebook-courbet-lawsuit-ends-1616752> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).
5. Aimee DAWSON: *Facebook censors 30,000 year-old Venus of Willendorf as 'pornographic'*. The Art Newspaper, 2018. február 27., <https://www.theartnewspaper.com/news/facebook-censors-famous-30-000-year-old-nude-statue-as-pornographic> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).
6. Thiago DIAS OLIVA: *Content Moderation Technologies: Applying Human Rights Standards to Protect Freedom of Expression*. Human Rights Law Review, 2020/4, 612.
7. Tarleton GILLESPIE: *Content Moderation, AI, and the Question of Scale*. Big Data & Society, 2020/2, 2.
8. Arne HINTZ: *Social media censorship, privatized regulation, and new restrictions to protest and dissent = Critical Perspectives on Social Media and Protest: Between Control and Emancipation*, szerk. Lina DENCİK, Oliver LEISTERT, Rowman & Littlefield, London, 2015, 109–126.
9. Karen HAO: *How Facebook got addicted to spreading misinformation*. MIT Technology Review, 2021. március 11., <https://www.technologyreview.com/2021/03/11/1020600/facebook-responsible-ai-misinformation/> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
10. HUSZÁR Daniella: *A véleménynyilvánítás és kifejezés szabadsága a közösségi média platformjain*. Média Kábel Műhold, 2021/4, 34.

⁴⁰ Uo., 6–8.

⁴¹ „[...] annak próbáltunk utánajárni, hogyan is működik a Facebook-cenzúra moderálás [...]” SZILVAY Gergely: *Hogyan és miért cenzuráz a Facebook?* Mandiner, 2018. március 13., https://mandiner.hu/cikk/20180313_hogyan_miért_cenzuraz_a_facebook (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).

11. Timothy KARR: *How Censoring Facebook Affects the Fight for Black Lives*. The Root, 2016. augusztus 29., <https://www.theroot.com/how-censoring-facebook-affects-the-fight-for-black-live-1790856542>
12. Jason KOEBLER, Joseph COX: *The Impossible Job: Inside Facebook's Struggle to Moderate Two Billion People*. Vice, 2018. augusztus 23., <https://www.vice.com/en/article/xwk9zd/how-facebook-content-moderation-works> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
13. Kyle LANGVARDT: *Regulating Online Content Moderation*. Georgetown Law Journal, 2017/5, 1353–1388.
14. Emma LLANSÓ, Joris VAN HOBOKEN, Paddy LEERSSEN, HARAMBAM, Jaron: *Artificial Intelligence, Content Moderation, and Freedom of Expression*. Working paper of the Transatlantic Working Group on Content Moderation Online and Freedom of Expression, 2020. február 26., <https://www.ivir.nl/publicaties/download/AI-Llanso-Van-Hoboken-Feb-2020.pdf> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.), 3.
15. Michael MOORE: *Facebook sharing this cat photo could get you BANNED*. Daily Express, 2016. október 5., <https://www.express.co.uk/life-style/science-technology/717978/facebook-bans-user-sharing-cat-photo> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
16. Casey NEWTON: *Read the full transcript of Mark Zuckerberg's leaked internal Facebook meetings*. The Verge, 2019. október 1., <https://www.theverge.com/2019/10/1/20892354/mark-zuckerberg-full-transcript-leaked-facebook-meetings> N/A: *Mégis megszólalt a Facebook: így dolgoznak a bejegyzéseinket átnéző moderátorok*. hvg.hu, 2019. július 29., https://hvg.hu/tudomany/20180728_facebook_moderator_bejegyzesek_ellenorze (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
17. Casey NEWTON: *The trauma floor. The secret lives of Facebook moderators in America*. The Verge, 2019. február 25., <https://www.theverge.com/2019/2/25/18229714/cognizant-facebook-content-moderator-interviews-trauma-working-conditions-arizona> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
18. PINTÉR Mónika: *Ha a Facebook egy ország, itt az új alkotmánya*. 24.hu, 2018. április 24., <https://24.hu/tech/2018/04/24/facebook-uj-szabalyzat-community-standard/> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
19. Ankush Sinha ROY: *How does Facebook handle the 4+ petabyte of data generated per day? Cambridge Analytica - facebook data scandal*. Medium, 2020. szeptember 16., <https://medium.com/@srank2000/how-facebook-handles-the-4-petabyte-of-data-generated-per-day-ab86877956f4> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
20. Minna RUCKENSTEIN, Linda Lisa Maria TURUNEN: *Re-Humanizing the Platform: Content Moderators and the Logic of Care*. New Media & Society, 2020/6, 1026–1042.
21. Mark SCOTT, Laura KAYALI: *What happened when humans stopped managing social media content*. Politico, 2020. október 21., <https://www.politico.eu/article/facebook-content-moderation-automation/> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
22. Angelo STAGNARO: *Facebook Censors Image of Santa Kneeling Before Our Lord*. National Catholic Register, 2018. december 26., <https://www.ncregister.com/blog/facebook-censors-image-of-santa-kneeling-before-our-lord> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).
23. Victoria STAPLEY-BROWN: *Paris court hears arguments in Facebook censorship case centering on Courbet's Origin of the World*. The Art Newspaper, 2018. február 2., <https://www.theartnewspaper.com/news/paris-court-hears-arguments-in-facebook-censorship-case-centering-on-courbet-s-origin-of-the-world> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).
24. Nicol TURNER LEE, Paul RESNICK, Genie BARTON: *Algorithmic bias detection and mitigation: Best practices and policies to reduce consumer harms*. Brookings Institution, 2019. május 22., <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/05/algorithmic-bias-detection-and-mitigation.pdf>

- www.brookings.edu/research/algorithmic-bias-detection-and-mitigation-best-practices-and-policies-to-reduce-consumer-harms/ (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
25. UNHRC: *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression*. 2018, UN Doc A/HRC/38/35, 64.
 26. N/A: Denmark: *Facebook blocks Little Mermaid over 'bare skin'*. BBC, 2016. január 4., <https://www.bbc.com/news/blogs-news-from-elsewhere-35221329> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).
 27. N/A: *Do naked bodies belong on Facebook? Tech giant struggles with changing 'vague and unevenly enforced' rules over nudity and body art without suppressing freedom of speech*. Daily Mail Online, 2020. január 15., <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-7890913/Does-naked-body-belong-Facebook-It-s-complicated.html> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).
 28. N/A: *Facebook Censors Rubens Paintings For Nudity*. frieze, 2018. július 24., <https://www.frieze.com/article/facebook-censors-rubens-paintings-nudity> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).
 29. N/A: *Nyilvánosak a Facebook moderálási alapelvei*. nlc.hu, 2018. április 24., <https://nlc.hu/szabadido/20180424/facebook-moderalasi-alapelvek-nyilvanos-fellebbezes/> (letöltés ideje: 2021. 06. 27.).
 30. NCAC: *Facebook agrees to reconsider artistic nudity policies*, 2019. június 5., <https://ncac.org/news/facebook-agrees-to-reconsider-artistic-nudity-policies> (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).
 31. Facebook Community Standards, III.14. Adult nudity and sexual activity, https://www.facebook.com/communitystandards/adult_nudity_sexual_activity/ (letöltés ideje: 2021. 07. 27.).
 32. https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0028/157249/cambridge-consultants-ai-content-moderation.pdf (letöltés ideje: 2021. 06. 27.), 5.

KOKOLY ZSOLT

A határon átlépő médiaszolgáltatások korlátozási lehetőségei az Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról szóló Irányelv felülvizsgálata után

Restrictions regarding Transfrontier Audiovisual Media Services in the Light of the Revised Audiovisual Media Services Directive

Abstract: Freedom of services in the field of audiovisual media content has been a key element in the broader audiovisual media services sector of the European Union, relying mainly on the principle of free transmission and retransmission of audiovisual media content as transfrontier services. The adoption in December 2018 of the revised text of the Audiovisual Media Services Directive (Directive 2018/1808), as well as its stipulated deadline of September 2020 for implementation by Member States, marks the transition to a new, amended legal framework. Restrictions to the freedom of movement in the field of audiovisual media content comprise an exception to the country of origin principle, the revised Directive applying similar rules for linear and nonlinear media services. Novelty elements to the circle of possible restrictions are a direct consequence of the extension of protected values, more clarity and precision in the procedures (by introducing procedural assurances and more reasonable deadlines, as well as introducing the possibility of an emergency procedure in the case of the most severe infringements).

Keywords: European media law, audiovisual media content, freedom of movement, Audiovisual Media Services Directive, Directive (EU) 2018/1808

Összefoglaló: Az audiovizuális médiaszolgáltatások szabadságának biztosítása az uniós médiapolitika és digitális egységes piac fontos részét képezi, melyet alapvetően a médiaszolgáltatás és továbbkövetítés korlátozásának tilalma biztosít. Ugyanakkor a médiaszolgáltatások határon átlépő jellege számos kérdést vet fel most is, az Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról szóló Irányelv (2018/1808 Irányelv) felülvizsgálata és 2018 decemberében történő elfogadása új jogszabályi környezetet teremt. A más tagállamból származó audiovizuális médiaszolgáltatások korlátozhatósága – amely a származási ország elve alóli kivételt jelenti – a felülvizsgálat után azonos feltételrendszert biztosít a lineáris és a nem lineáris médiaszolgáltatások számára. Az újdonságok közé tartozik a korlátozást megalapozó védett értékek bővítése, a „korlátozási eljárás” pontosabbá tétele (pl. procedurális garanciák bevezetése, észszerűbb határidők megszabása által), illetve a „sürgősségi eljárás bevezetése a leg súlyosabb vétségek esetében.

Kulcsszavak: európai médiajog, audiovizuális médiaszolgáltatások, szolgáltatásnyújtás szabadsága, Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról szóló Irányelv, 2018/1808/EU

Bevezetéképpen

2018 decemberében lezárult az Európai Unió legfontosabb médiapolitikai eszközének, az Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról szóló Irányelvnek [(EU) 2018/1808. irányelv] a felülvizsgálati eljárása. A mintegy három évet felölelő procedúra eredménye az új normaszöveg, amelyet a tagállamoknak 2020 szeptemberéig kellett nemzeti jogrendükbe átültetniük. A szöveg több pontban is jelentős újdonságokat vagy módosításokat vezet be (a régi jogszabályi háttérhez képest egyik legnagyobb újdonságát a felhasználó által generált tartalmaknak és a videómegosztó platformoknak a normatív rendelkezésekbe való beemelése jelenti), és a jogsértő audiovizuális tartalmak korlátozására is új lehetőségeket biztosít.

Ebben a rövid összefoglalóban előzetesen áttekintjük, milyen jogszabályi lehetőségek alapján történt a szabad vétel és továbbközvetítés korlátozása az uniós médiairányelv felülvizsgálata előtt, illetve milyen feltételek között korlátozhatják a tagállamok a más tagállamokból származó audiovizuális médiaszolgáltatások vételének szabadságát vagy területükön történő továbbközvetítését az új direktíva rendelkezései alapján.

1. A vételszabadság és a továbbközvetítés szabadságának európai jogszabályi kerete és fogalomrendszere

Az Európai Unió fő médiaszabályozási eszköze az Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról szóló Irányelv (AVMS), amelynek jelenleg hatályos formáját a 2018-ban felülvizsgált szövege tartalmazza¹ (ezt megelőzően az 1989-es Televíziós Irányelv, majd a 2008-ban elfogadott Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról szóló Irányelv biztosította a vonatkozó jogi normarendszert).

Tekintve az audiovizuális média- és más szolgáltatások határon átlépő jellegét és műfaji konvergenciáját, ez a direktíva hivatott az egyik legfontosabb szabályozási kérdést tisztázni: mely ország rendelkezései irányadóak a sugárzott tartalomra vonatkozóan. Ez a joghatósági kritérium összekapcsolódik a letelepedés szabadságával, hiszen a szolgáltatások azon tagállamban telepednek le, ahol a legkedvezőbbek számukra a vállalkozási feltételek. Következésképpen az AVMS központi elemét is a médiaszolgáltatók feletti joghatóság megállapítására vonatkozó előírások képezik. Az Európai Unió az audiovizuális médiaszolgáltatásokra vonatkozóan a „származási ország elve” alapján határozza meg az alkalmazandó jogot.

¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1808. irányelve (2018. november 14.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelvnek (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) a változó piaci körülményekre tekintettel való módosításáról. <http://data.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj> (letöltés ideje: 2021. 12. 29.).

A származási ország elvének lényege a médiaszolgáltatás kétszeres ellenőrzésének tilalma, ami egyúttal a médiaszolgáltatások szabad áramlásának legfőbb garanciája. A kettős ellenőrzés azt feltételezné, hogy egy médiaszolgáltató mind a származási ország, mind a vétel alapján fogadó országnak minősülő tagállam nemzeti jogának köteles megfelelni (pozitív joghatósági konfliktus). Hasonlóképpen, ezen elv alapján történik az olyan helyzetek elkerülése is, amikor egy adott médiaszolgáltatóra sem a származási ország, sem a fogadó ország joga nem alkalmazható (negatív joghatósági konfliktus).

A származási elv alapján a médiaszolgáltatásra nézve azon tagállamnak a joga irányadó, amelyben a médiaszolgáltató központi ügyvezetésének, a műsorrenddel kapcsolatos szerkesztői döntések meghozatalának, illetve a szolgáltatásnyújtásban közreműködő jelentős munkaerő működésének helye alapján ténylegesen tevékenykedik, illetve amelynek műszaki kapacitását felhasználja. Amennyiben az irányelvben meghatározott szempontok alapján nem dönthető el, hogy melyik tagállamnak van joghatósága, akkor a joghatóságot az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződésnek² a letelepedés szabadságára vonatkozó rendelkezései alapján kell meghatározni.

A joghatósággal rendelkező tagállam (a származási ország) köteles biztosítani, hogy a joghatósága alá tartozó médiaszolgáltatók által közvetített összes műsor megfelel az adott tagállamban az audiovizuális médiaszolgáltatásokra vonatkozó előírásoknak. Ez egyúttal arra is garancia, hogy az irányelvben meghatározott minimumkövetelményeket az Európai Unió minden médiaszolgáltatása teljesíti.

A fogadó államokra a származási ország elve azt a kötelezettséget rója, hogy biztosítsa a más tagállamokból származó audiovizuális médiaszolgáltatások vételének szabadságát, és ne korlátozza a területén azok továbbközvetítését olyan okoknál fogva, amelyek az ezen irányelv által összehangolt területekre tartoznak.

Következésképpen az audiovizuális médiaszolgáltatások szabad áramlásával kapcsolatos egyik legfontosabb kérdés, hogy az egyes tagállamok milyen esetekben és korlátok között érvényesíthetik saját médiapolitikai elképzeléseiket. A származási ország elve ugyanis csak az irányelvekben meghatározott esetekben korlátozható: a gyermekek és a közrend védelmére vonatkozó előírásokat nyilvánvalóan és súlyosan megsértő médiaszolgáltatások esetében lehetségessé válik a médiaszolgáltatás szabad áramlásának ideiglenes felfüggesztése bizonyos körülmények között.

Továbbá a tagállamok szabályozási mozgásterét jelentősen szélesíti az irányelvnek az a rendelkezése, amely szerint a tagállamoknak jogukban áll előírni, hogy a joghatóságuk alá tartozó médiaszolgáltatók az irányelv által összehangolt területeken részletesebb vagy szigorúbb szabályoknak feleljenek meg, feltéve, hogy e szabályok megfelelnek az uniós jognak. Ez a rendelkezés valójában feleltként értelmezendő a joggyakorlatból ismert „jogmegkerülés” jelenségére (jogmegkerülés alatt azt az eljárást értjük, amikor egy audiovizuális médiaszolgáltató azért telepedik le valamelyik tagállamban, hogy elkerülje egy másik tagállam szigorúbb vagy részletesebb szabályozását).

Az uniós médiairányelv korábbi felülvizsgálati eljárása alatt is figyelembe vette az információs és társadalmi közeg újdonságait, ezért már a 2007-es szöveg is reflektált

² Az Európai Unió működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj (letöltés ideje: 2021. 12. 29.).

egy fennálló és a tagállamok nemzeti szabályozó hatóságai számára kihívást jelentő helyzetre – ennek következtében került bele a direktíva szövegébe a „jogmegkerülési eljárás”, amely lehetővé tette a médiaszolgáltatások szabad áramlásának további korlátozását. Ez a rendelkezés megfelelő konzultációs eljárás közbeiktatását feltételezte abban az esetben, ha a tagállam élt a részletesebb vagy szigorúbb szabályok elfogadásának lehetőségével.

Noha jelen rövid írás elsődlegesen a felülvizsgált, 2018 óta hatályos irányelv normaszövegeinek a korlátozásra vonatkozó rendszerét kívánja feltárni, a felülvizsgálati eljárás, illetve a bevezetett újdonságok jelentős mértékben támaszkodtak a korábbi irányelv kapcsán keletkezett jogértelmezési doktrínára, és szintén jelentős mértékben hasznosították az Európai Unió Bíróságának judikatúráját. Ezért fontosnak tartjuk áttekintenünk a korábbi szabályozást is, mely kiindulópontját képezi a felülvizsgálatnak, illetve a releváns joggyakorlatot is.

2. Az audiovizuális médiaszolgáltatások korlátozhatósága a 2018-as felülvizsgálati eljárás előtt

Az uniós médiapolitika jogszabályi hátterét biztosító direktívák közül a határok nélküli televíziózásról szóló 89/552/EGK irányelvet³ váltó, 2007-ben elfogadott és 2010-ben kodifikált Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról szóló Irányelv⁴ olyan szempontból is változást hozott, hogy egyrészt bevezette a más tagállamból származó lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatások korlátozhatóságára irányadó rendelkezéseket, másrészt pedig beiktatta a jelentős újításnak tekinthető ún. „jogmegkerülési eljárást”.

A származási ország elve alóli lehetséges kivételek tekintetében az AVMS eltérő szabályokat tartalmazott a lineáris audiovizuális médiaszolgáltatások [3. cikk (2) bekezdés, illetve 4. cikk], valamint a nem lineáris audiovizuális médiaszolgáltatásokra (televíziós műsorszolgáltatások) vonatkozóan [3. cikk (4), (5) és (6) bekezdések].

2.1. A 2007-es médiairányelv vonatkozó rendelkezései

A 2007-es AVMS 3. cikkének (1) bekezdése értelmében a tagállamoknak kötelezettségük biztosítani a más tagállamokból származó audiovizuális médiaszolgáltatások vételének szabadságát, valamint nem korlátozhatják ezeknek a területükön való továbbközvetítését olyan okokból, amelyek a tárgyalt irányelv által összehangolt területekre vonatkoznak. A vétel és a továbbközvetítés, valamint a származási ország elve

³ Az Európai Parlament és a Tanács 89/552/EGK Irányelve (1989. október 3.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv), <http://data.europa.eu/eli/dir/1989/552/2007-12-19> (letöltés ideje: 2021. 12. 29.).

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) (EGT-vonatkozású szöveg), <http://data.europa.eu/eli/dir/2010/13/oj> (letöltés ideje: 2021. 12. 29.).

csak az irányelvekben meghatározott esetekben korlátozható. A fenti rendelkezésekből ugyanakkor az is következik, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatások, akárcsak az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások szabad áramlása, korlátozható olyan okból, ami az irányelv által nem szabályozott területet érint.

Az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv 3. cikkének (2) bekezdése értelmében a tagállamok korlátozhatják a más tagállamból származó televíziós médiaszolgáltatások vételét, amennyiben ezen szolgáltatások „nyilvánvalóan, komolyan és súlyosan” sértik a kiskorúak fizikai, értelmi vagy erkölcsi fejlődését, valamint fajon, nemen, vallási vagy nemzeti hovatartozáson alapuló gyűlöletkeltést tartalmaznak.

A tagállami korlátozás foganatosításának elsődleges feltétele, hogy a jogsértésre az azt megelőző 12 hónapon belül már legalább két alkalommal sor került [3. cikk (2) bekezdésének b) pontja]. Ezen feltétel teljesülése mellett a korlátozással élni szándékozó tagállamnak kötelessége írásban értesítenie az adott médiaszolgáltatót és az Európai Bizottságot az állítólagos jogsértésekről, valamint a tervezett intézkedésekről [3. cikk (2) bekezdésének c) pontja]. A d) pont értelmében a televíziós médiaszolgáltatás szabad áramlásának ideiglenes felfüggesztéséhez továbbá az is szükséges, hogy az adást közvetítő tagállammal és a Bizottsággal folytatott konzultáció – az értesítést követő tizenöt napban – nem vezetett eredményre, és a jogsértés továbbra is fennáll. Ugyenezen rendelkezések értelmében a Bizottságnak a tagállam által hozott intézkedésekről szóló értesítést követően két hónapon belül kell határozatot hoznia arról, hogy a korlátozások megfelelnek-e az uniós jognak. Amennyiben a Bizottság határozata értelmében a korlátozó intézkedések nem felelnek meg az uniós jognak, a tagállam köteles sürgősen megszüntetni a kérdéses intézkedéseket.

A lekérhető (on demand) audiovizuális médiaszolgáltatások korlátozhatóságára vonatkozóan az AVMS irányelv 3. cikkének (4)–(6) bekezdései irányadóak, ezek szabályozzák a más tagállamból származó, lekérhető (on demand) médiaszolgáltatásokkal szemben hozandó korlátozó intézkedésekre vonatkozó (konzultációs) eljárást.

Az on demand szolgáltatásokkal szembeni eljárás lényege, akárcsak a televíziós műsorszolgáltatások esetében, hogy a jogsértést észlelő tagállam az Európai Bizottsággal és a joghatósággal rendelkező országgal lefolytatott konzultációt követően foganatosíthat korlátozó intézkedéseket. Figyelemre méltó, hogy ez a konzultációs eljárás sokkal tágabb teret biztosít a külföldről származó, lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokkal élni szándékozó tagállamoknak. Egyrészt a korlátozások foganatosításának okai szélesebb spektrumot ölelnek fel – ennek következtében pedig nagymértékben bővül a lehetséges jogsértések köre – másrészt a tagállami fellépéshez elegendő a felsorolt értekek (közrend, közbiztonság stb.) súlyos veszélyeztetése. Másrészt a lefolytatandó procedura is lényegesen egyszerűbb a 3(2) cikk által szabályozott eljáráshoz képest, hiszen egyetlen határidőt sem szab a konzultációban részt vevő feleknek.

A korlátozó intézkedések meghozatalának fő feltétele, hogy az érintett tagállam kérje fel megfelelő intézkedések meghozatalára a származási országot. Amennyiben ez utóbbi nem tett eleget a felkérésnek, illetve az intézkedések nem megfelelőek, a vétel szabadsága alól kitérni szándékozó tagállamnak már csak azon kötelezettségnek kell eleget tennie, hogy közölje a Bizottsággal és a tagállammal, amelynek joghatósága alá a szolgáltató tartozik, hogy korlátozó intézkedéseket tervez.

Figyelemre méltó, hogy ebben a szakaszban a korlátozó intézkedéseket alkalmazó tagállam megítélésére van bízva, hogy a joghatósággal rendelkező eleget tett-e vagy sem a felkérésbe foglaltaknak. A végső döntést természetesen az on demand médiaszolgáltatások esetében is az Európai Bizottságnak kell meghoznia, de a (6) bekezdés az uniós intézmény számára sem ír elő konkrét határidőt – a lehető legrövidebb időn belül kell megvizsgálnia a tagállam által alkalmazott intézkedések összeegyeztethetőségét az uniós joggal. Az irányelv 3. cikkének (5) bekezdései értelmében, sürgős esetekben, a tagállamok a fentebb elemzett konzultációs eljárás lefolytatása nélkül is foganatosíthatnak korlátozó intézkedéseket a külföldről származó lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szemben.

Ezen rendelkezések tulajdonképpen egy gyorsított, egyszerűsített eljárás lefolytatásának lehetőségét biztosítják a tagállamnak, mely szerint, amennyiben jogsértést észlelnek, a (4) bekezdés b) pontjába foglalt eljárás lefolytatása nélkül alkalmazhatnak korlátozó intézkedéseket. Az érintett tagállam kötelezettsége értesítenie – az irányelv megfogalmazása szerint, a legrövidebb időn belül, az Európai Bizottságot és az állítólagos jogsértést elkövető on-demand médiaszolgáltató felett joghatósággal rendelkező tagállamot. Az irányelv a Bizottság számára nem ír elő konkrét határidőt – a lehető legrövidebb időn belül kell megvizsgálnia a tagállam által alkalmazott intézkedések összeegyeztethetőségét az uniós joggal.

2.2. A televíziós műsorszolgáltatások korlátozásának lehetősége az Európai Bíróság, illetve a Bizottság joggyakorlatában

Az Európai Bíróság, valamint az EFTA Bíróság több ügy kapcsán elemezte a más tagállamból származó műsorszolgáltatások korlátozásának lehetőségét, a bírósági ítéletek indoklásai, valamint a hozzájuk kapcsolódó szakirodalom értelmezései és kommentárjai pedig jelentős mértékben hozzájárultak a fogalmi tisztázás és gyakorlati iránymutatás egységesítéséhez.⁵

Több eset (De Agostini és Tv Shop egyesített ügy,⁶ Tv1000 ügy,⁷ T-69/99 sz. ügy⁸) tárgyalta a műsorszolgáltatások korlátozását a kiskorúaknak szóló reklámok tilalma, illetve a kiskorúakra nézve káros pornográf tartalmak tilalma alapján – ezekben az eljárásokban a Bíróság egyrészt megerősítette a műsorszolgáltatások szabad áramlásának elvét, másrészt pedig tisztázó megállapításokat tett a külföldről származó műsorszolgáltatásokkal szemben foganatosítható tagállami intézkedésekre vonatkozóan.

Az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv 2007-es hatálybalépését követően, az új jogszabályi háttérben az Európai Bíróság a Mesopotamia Broadcast

⁵ Az EUB judikatúrájának a témába vágó ítéleteiről bővebben lásd KOKOLY Zsolt: *A jogsértő audiovizuális tartalmak korlátozásának új lehetőségei az Európai Unió felülvizsgált médiairányelvében*, Symbolon, 2019/(20)1 75–87.

⁶ C-34–36/95 sz. Konsumentombudsmannen (KO) kontra De Agostini (Sevenska) Forlag AB és TV-Shop I Sverige AB egyesített ügyek [EBHT 1997., I-3843].

⁷ 8/97 sz. TV1000 Sverige AB kontra Norvég Kormány ügy [1998 EFTA Court Report 68.]

⁸ T-69/99 sz. DSTV kontra Bizottság ügy [EBHT 2000., II – 4041].

A/S METV és Roj TV A/S kontra Német Szövetségi Köztársaság-ügyben⁹ hozott ítéletében elemezte a más tagállamból származó médiaszolgáltatások korlátozásának lehetőségét. Az eljárás specifikus kontextusának megértéséhez fontos azonban annak pontosítása, hogy a német hatóságok intézkedései nem közvetlenül a Roj TV műsorainak továbbközvetítésének korlátozására irányultak, hanem a Mesopotamia Broadcast társadalmi szervezetként, Németország területén folytatott tevékenységének betiltását tűzték ki célul.

Az eljárás során az Európai Bíróság értelmezte a „gyűlöletre uszítás” fogalmát, majd a német hatóságok által foganatosított intézkedésekkel kapcsolatosan megállapította, hogy a tagállamok elfogadhatnak olyan szabályozásokat, amelyek közrendi célra irányulnak, és nem kifejezetten a médiaszolgáltatásra és a műsorterjesztésre vonatkoznak (ily módon a hatósági rendelkezéseket nem minősítette korlátozásnak). A Bíróság azonban azt is leszögezte, hogy a tagállamok nem akadályozhatják a más tagállamból származó televíziós adások továbbközvetítését a saját területükön.

Nemcsak a regionális médiapiac specifikumai, hanem a térség komplex történelmi, társadalmi és politikai beágyazódásai is hozzájárultak ahhoz, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatásokra vonatkozó továbbközvetítés korlátozásának tilalma alóli ideiglenes eltérést biztosító eljárások megindítására a balti államokban kerüljön sor: Litvánia 2015–2018 között három alkalommal folytatta le a procedurát,¹⁰ Lettország esetében egyszer, 2018-ban.¹¹

A fentebb tárgyalt ügyektől eltérően, melyeket az Európai Unió Bírósága előtt tárgyaltak, ezeket az eljárásokat az Európai Unió Bizottsága előtt folytatták le.

A 2015-ben indított procedura „premierszámba” ment, hiszen első ízben került sor ennek a jogi eszköznek a tagállami érvényesítésére. A második alkalom újdonságelemét az képezte, hogy az eljárás már nemcsak a lineáris audiovizuális médiaszolgáltatások korlátozására irányult, hanem a nemlineáris, interneten keresztül sugárzott médiatartalmakra is. A harmadik alkalom abból a szempontból érdemel figyelmet, hogy ebben a Bizottságnak a méltányosság kritériumát is kellett mérlegelnie, mivel Litvánia az előző két alkalomhoz képest jóval hosszabb időre irányozta elő a vételszabadság korlátozását (3 hónap helyett 12 hónapra).¹²

A balti esetekben egy Svédországban bejegyzett és a műholdas uplink kapcsolat alapján innen sugárzó, de elsősorban a baltikumi orosz kisebbséget megszólító televíziós médiaszolgáltató adásait ítélték a tagállami hatóságok a közrendre nézve potenciálisan veszélyesnek.

A litván hatóságok vizsgálata szerint a kifogásolt adások következményeképpen súlyos feszültség és akár erőszakos cselekmények is felléphetnek volna oroszok, oroszul beszélő ukránok, illetve a tágabb értelemben vett ukrán lakosság között.

⁹ C-244/10. és 245/10. sz. Mesopotamia Broadcast A/S METV és Roj TV A/S kontra Német Szövetségi Köztársaság-ügy [EBHT 2011, 4–5.]

¹⁰ C(2018) 2665 final, C(2017) 814 final, C(2015) 4609 final.

¹¹ C(2019) 3220 final.

¹² Bővebben lásd Kokoly Zsolt: *Exceptions to the Principle of Free Transmission and Retransmission of Audiovisual Media Content: Recent European Case-Law*, Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies 2020(9)/1. 83–103.

A médiaszolgáltató társaság válaszaiban a véleménynyilvánítás szabadságára, illetve az ezt követő esetekben a kifogásolt műsor talkshow-formátumára hivatkozott, ahol állítása szerint nem gyakorolhatta a szerkesztői felelősséget. Emellett azt is kifejtette, hogy nehéz a gyűlölet fogalmát objektív módon meghatározni, a gyűlölet azonban részét képezi a mindennapoknak, és a társadalomnak joga van a tájékoztatáshoz.

A Bíróság a procedúra által előírt és eredményre nem vezető lépések után döntésében minden alkalommal olyan ítéletet hozott, mely kimondta, hogy a tagállam által foganatosított korlátozó intézkedések az uniós joggal összeegyeztethetőek, a litván hatóságok intézkedései indokoltak voltak, alkalmazásuk pedig megkülönböztetés nélkül és arányosan történt. Mindezek a balti állam történelmi hagyományainak tükrében, tekintve az egykori szovjet tagköztársaság státuszát, illetve az ország területén élő jelentős lélekszámú orosz közösséget, a Bizottság véleménye szerint is nyilvánvaló, komoly és súlyos fenyegetést jelentettek a médiairányelv 6. cikkében megfogalmazott gyűlöletkeltés tilalmára nézve.

A második alkalommal felhozott talkshow-formátum kapcsán a Bizottság megjegyezte, hogy a televíziós műsorközvetítések esetében a médiairányelv 1(c) cikke a szerkesztői felelősség fogalma alatt a médiatartalmak kiválasztása és összeállítása – televíziós műsorszolgáltatás esetében a műsorszámok időbeli összeállítása, lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatások esetében pedig a műsorkínálat összeállítása – során megvalósuló tényleges ellenőrzést érti, és ily módon a médiaszolgáltató nem érvelhet azzal, hogy szerkesztői felelőssége nem terjed ki a műsoraiban elhangzott véleménynyilvánításra.

A Bizottságnak azt kellett a harmadik esetben megvizsgálnia, hogy arányos-e a litván hatóságok által kirótt 12 hónapos felfüggesztésről szóló döntés, és arra a következtetésre jutottak, hogy a felfüggesztés időtartamának kiterjesztése indokolt és arányos a médiaszolgáltató által károkozó magatartás fenntartásával: továbbra is ugyanaz a műsorvezető volt az etnikai feszültségszításra alkalmas műsorok gazdája, visszatérő meghívottai pedig továbbra is gyűlöletkeltő diskurzust folytattak.

A Lettország által 2018-ban indított eljárás mind a tényállás és a procedúra lefolytatása, mind a Bizottság ítélete és következtetései szempontjából megegyezik a litván esetekkel, ezért külön nem tárgyaljuk – a médiaszolgáltatás meghatározott időre szóló felfüggesztését a Bizottság az uniós joggal összeegyeztethetőnek ítélte.

Noha kronológiai szempontból már az új, 2018-as Irányelv elfogadása után került sor a Baltic Media Alliance-ügyben ítélethirdetésre (C-622/17. sz. Baltic Media Alliance kontra Lietuvos radijo ir televizijos komisija ügy [EBHT 2019:566]), a tárgyalás és a döntéshozatal még a 2007-es irányelv jogszabályi háttérére való hivatkozással történt. Az ügy hátterét nem részletezzük, mivel tényállásában nagymértékben megegyezik a fentebb tárgyalt balti ügyekkel (egy, az Egyesült Királyságban letelepedett és onnan sugárzó orosz médiaszolgáltató, az NTV Mir Lithuania közvetített a litvániai orosz kisebbség számára gyűlöletkeltő műsorokat). A litván hatóságok ebben az esetben nem korlátozták a műsor sugárzását, hanem a csatorna vételét kizárólag külön díjfizetéssel aktiválható televíziós műsorcsomagokban engedélyezték. Az előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatása után a Bíróság kimondta, hogy valamely tagállam olyan közrendi okból, mint a gyűlöletre uszítás elleni küzdelem, előírhatja annak kötelezettségét, hogy egy másik tagállamból származó televíziós csatornát ideiglenesen kizárólag külön díjfizetéssel aktiválható

televíziós műsorcsomagokban szolgáltatassanak vagy közvetítsenek tovább. A Bíróság megítélése szerint a nemzeti hatóságok intézkedése nem akadályozza meg az ezzel az intézkedéssel érintett televíziós csatorna más tagállamból származó televíziós adásainak a fogadó tagállam területén történő, szoros értelemben vett továbbközvetítését.

3. A származási ország elvének korlátozhatósága a felülvizsgált AVMS-irányelvben

Az AVMS felülvizsgálati eljárása 2015-ben kezdődött, a nyilvános konzultációs szakasz során nemzeti szabályozó hatóságok, a médiapiac szereplői, szakemberek, *érdekeltek* nyilváníthattak véleményt, ezt követően történt meg az irányelvtervezet kidolgozása és tárgyalása az Európai Unió Tanácsa és az Európai Parlament előtt, majd 2018-ban a végleges szöveg elfogadása.

3.1. Az audiovizuális médiaszolgáltatások vételének szabadsága alóli kivételek a Bizottság irányelvtervezetében

A korábbi felülvizsgálatokhoz képest, a Bizottság 2016-os irányelvjavaslatában számottevő elmozdulás figyelhető meg a vétel szabadsága alóli kivételek tekintetében – a más tagállamból származó audiovizuális médiaszolgáltatások korlátozására irányadó eljárás nagymértékű módosítása van kilátásba helyezve.

Az audiovizuális médiaszolgáltatások vétele szabadságát leszögező 3(1) cikk érintetlen maradt volna, de az ezt követő rendelkezéseket, vagyis a vétel szabadsága alóli kivételként foganosítható ideiglenes korlátozó intézkedésekre irányadó eljárást az Európai Bizottság lényegesen módosítani kívánta.

Az első kulcsfontosságú különbség már az irányelvjavaslat 3. cikkének (2) bekezdéséből kitűnik: a Bizottság már nem kívánt különbséget tenni a televíziós médiaszolgáltatások és a lekérhető médiaszolgáltatások között. Az irányelvjavaslat lényegében megszüntette volna az AVMS 3(4) cikkét, mely a más tagállamból származó lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szembeni korlátozhatósági lehetőségeket és az erre vonatkozó eljárást fejt ki – így a felülvizsgálatot követően egységes „korlátozási eljárás” volt előírva az audiovizuális médiaszolgáltatásokra.

Az irányelvjavaslat 3. cikkének (2)–(7) bekezdései tulajdonképpen két eljárást szabályoznak: annak ellenére, hogy nem kerül sor a külön nevesítésükre, egy „rendes” eljárást, valamint egy „sürgősségi” eljárást. A Bizottság ezáltal megoldást kívánt nyújtani az AVMS-irányelvvel szembeni azon kritikákra, hogy csak a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szemben ír elő „sürgősségi korlátozási eljárást”, a más tagállamból sugárzott televíziós műsorszolgáltatásokkal szemben pedig nincs lehetőség sürgős esetekben való ideiglenes korlátozó intézkedések meghozatalára.

Az irányelvtervezet 3. cikkének (2)–(5) bekezdéseibe foglalt „rendes eljárás” nagyfokú hasonlóságot mutatott az AVMS-irányelv 3 (2)–(3). cikkének rendelkezéseivel, de

a lekérhető médiaszolgáltatások korlátozhatóságára irányadó 3 (4). cikk számos jegyét is magában hordozta. A Bizottság javaslata azonban nem tekinthető pusztán az AVMS-irányelv ezen rendelkezései ötvözetének, hanem több, újonnan bevezetendő elemmel egészítette ki a más tagállamból származó audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szembeni ideiglenes meghozatalát szabályozó eljárást.

3.1.2. A tagállami korlátozások lehetséges indokai

A Bizottság irányelvjavaslata 3. cikke (2) bekezdésének a), b) és c) pontjai sorolják fel azon okokat, jogsértéseket, melyek a más tagállamból származó audiovizuális médiaszolgáltatások korlátozását vonhatják maguk után.

Az a) pont értelmében a tagállamok akkor térhetnek el ideiglenesen a vétel szabadságának fő szabálya alól, ha egy másik tagállam joghatósága alá tartozó médiaszolgáltató olyan audiovizuális médiaszolgáltatást nyújt, amely az irányelv 6. vagy a 12. cikkét vagy mindkettőt nyilvánvalóan, súlyosan és komolyan megsérti. Ezen rendelkezés, akárcsak az AVMS 3 (2). cikkének a) pontja, a gyűlöletre uszító, valamint a kiskorúakra nézve káros audiovizuális médiaszolgáltatásokat jelöli meg a korlátozó intézkedések fogantatására indokaként. Figyelemre méltó, hogy az irányelvjavaslat egyaránt módosítaná az AVMS-irányelv gyűlöletre uszító tartalmak tilalmára vonatkozó 6. cikkét, valamint a kiskorúak védelmére vonatkozó rendelkezéseit (a Bizottság javaslata gyakorlatilag hatályon kívül helyezné az AVMS-irányelv 27. cikkét), ennek következtében pedig ezen korlátozásra okot adó jogsértések köre is módosulna. Megfigyelhető, hogy az irányelvjavaslat a tagállamok mozgásterének kiszélesedését helyezi kilátásba, hiszen a fajon, nemen, valláson, szexuális irányultságon alapuló gyűlöletre való uszítás tilalma kiegészül olyanokkal, mint a meggyőződés, fogyatékoság, életkor vagy szexuális irányultság. Ugyanakkor az AVMS-irányelv szövegében szereplő, nemzetiségen alapuló gyűlöletre uszítást az etnikai származáson alapuló gyűlöletre való uszítás váltaná fel. A Bizottság javaslata értelmében a gyűlöletre uszítás mellett az erőszakra való uszítás tilalmával bővülne a jogsértő médiatartalmak köre. További különbség, hogy a javaslat szövege nem általánosságban tiltaná a nemen, faji stb. alapon történő gyűlöletre vagy erőszakra uszítást, hanem pontosít a jelenleg hatályos rendelkezésekhez képest: a tartalom egyaránt jogsértőnek minősül abban az esetben is, ha a felsorolásban szereplő meghatározott személyek csoportjával vagy ilyen csoport valamely tagjával szembeni audiovizuális tartalomról van szó.

Az Európai Bizottság javaslata jelentős mértékben módosítani kívánta az AVMS-irányelvnek a kiskorúak védelmére vonatkozó rendelkezéseit is. A hatályos előírásokkal szemben, a tagállamokra nézve azt irányozta volna elő, hogy a joghatóságuk alá tartozó médiaszolgáltatók kiskorúakra nézve károsító tartalmú műsorait ne tegye gyerekek számára elérhetővé. Figyelemre méltó különbség, hogy míg az AVMS-irányelv hatályon kívül helyezendő 27. cikke értelmében a tagállamok kötelezettsége biztosítani, hogy *„a joghatóságuk alá tartozó médiaszolgáltatók által nyújtott televíziós adások ne tartalmazzanak olyan programokat, amelyek súlyosan károsíthatják a kiskorúak fizikai, értelmi vagy erkölcsi fejlődését, különösen pornográfiát vagy indokolatlan erőszakot tartalmazó műsorokat”*, az irányelvjavaslat kiskorúak védelmére vonatkozó 12. cikke a technikai jellegű biztonsági intézkedések fogantatására fekteti a hangsúlyt: *„A tagállamok meghozzák a megfelelő*

intézkedéseket annak biztosítására, hogy a joghatóságuk alá tartozó audiovizuális médiaszolgáltatók által nyújtott olyan műsorok, amelyek károsíthatják a kiskorúak fizikai, értelmi vagy erkölcsi fejlődését, csak oly módon legyenek elérhetőek, amely biztosítja, hogy a kiskorúak rendes körülmények között ne hallgathassák vagy nézhessék azokat. Ezen intézkedések közé tartozhat a médiaszolgáltatás időpontjának helyes megválasztása, illetve az életkor ellenőrzését szolgáló vagy egyéb technikai intézkedések alkalmazása. Az ilyen intézkedéseknek arányosaknak kell lenniük a médiatartalom potenciális ártalmaival. A legkárosabb tartalmak esetén, például öncélú erőszak és pornográfia, a lesgigorúbb intézkedéseket kell alkalmazni, úgymint titkosítás és hatékony szülői felügyelet.”

Az irányelvjavaslat 3. cikke (2) bekezdésének b) pontja a közbiztonság megsértését jelöli meg a más tagállamból származó audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szembeni korlátozó intézkedések lehetséges indokaként. A közbiztonság megsértésére való hivatkozás szerepelt az AVMS-irányelv 3(4). cikkében, mint a más tagállamból származó lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szembeni korlátozások indoka – ezt terjesztette volna ki a Bizottság a televíziós műsorszolgáltatásokkal szemben hozható intézkedések sorába. Azonban az irányelvjavaslatnak a közbiztonságra mint a korlátozó intézkedések lehetséges indokára vonatkozó rendelkezései nem tekinthetőek az AVMS-irányelv 3(4) cikke i) pontjába foglaltak hű másának. Míg a javaslat értelmében a közbiztonság, így a nemzetbiztonság és a honvédelem sérelmével fenyegető súlyos és komoly kockázatot képviselő audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szemben adódik lehetőség korlátozó intézkedések alkalmazására, az AVMS-irányelv korábbi előírásai a közbiztonságot mint a nemzetbiztonsági és honvédelmi érdekek védelmét nevezik meg a lehetséges tagállami intézkedések indokaként.

Az irányelvjavaslat 3. cikke (2) bekezdésének c) pontja a közegészségügy megsértését nevezi meg a vétel szabadsága alóli kivétellel tagállami fellépések indokaként, mely szintén szerepel az AVMS-irányelv 3(4) cikke i) pontjában, mint a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szembeni korlátozások előfeltétele. A Bizottság javaslata itt is kiegészíteni kívánta a jelenleg hatályos rendelkezéseket: a közegészségügy sérelmével fenyegető súlyos és komoly kockázatot képviselő, más tagállamból származó, audiovizuális médiaszolgáltatás is jogot adhat a tagállamoknak korlátozó intézkedések gyakorlatba ültetéséhez.

Kétségtelenül előrelépésnek tekinthető, hogy az Európai Bizottság a közbiztonságot és a közegészségügyet, mely a más tagállamból származó lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szembeni lehetséges korlátozások indokaként szerepel, tervezetében a televíziós műsorszolgáltatásokra is kiterjesztette volna. Továbbá azt is célszerűnek tekinthetjük, hogy a javaslat jelentős pontositást tervezett beiktatni azért, hogy a nemzetbiztonság és a honvédelem sérelmével fenyegető súlyos és komoly kockázatot képviselő, illetve a közegészségügy sérelmével fenyegető súlyos és komoly kockázatot képviselő audiovizuális médiaszolgáltatás fogalmát vezette be. Megítélésünk szerint ez nemcsak pontosabb az AVMS 3(4) cikke megfogalmazásánál, mely a nemzetbiztonsági és honvédelmi érdekek védelmét jelöli meg a korlátozások indokaként, hanem inkább összeférhetőbb a vétel szabadságának elvével is, hiszen kevesebb lehetőséget ad a tagállamoknak arra, hogy esetleg a nemzetbiztonsági és honvédelmi okok „mezébe”

burkolva, indokolatlanul kíséreljék meg a külföldről származó médiaszolgáltatások korlátozását.

Figyelemre méltó, hogy az AVMS 3 (4) cikke által felsorolt korlátozási indokok közül már sem a közrendet, sem pedig a fogyasztók védelmét, ideértve a befektetők védelmét nem tartalmazza a Bizottság irányelvjavaslata, ezeket a közbiztonságtól és a közegészségügytől eltérően nem emelte volna át az AVMS lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokra vonatkozó rendelkezéseiből.

3.1.3. A (konzultációs) eljárás lefolytatása

a) A „rendes” eljárás

Az irányelvtervezet lényeges módosításokat tartalmazott a korlátozó intézkedések foganatosítását tervező tagállam, a Bizottság, az állítólagos jogsértést elkövető audiovizuális médiaszolgáltató, valamint az illető médiaszolgáltató feletti joghatósággal rendelkező tagállam közötti konzultációs eljárásra vonatkozóan.

A javaslat (3). cikke b). pontja értelmében az érintett tagállamnak írásban kell értesítenie a médiaszolgáltatót, az illető médiaszolgáltató feletti joghatósággal rendelkező tagállamot, valamint az Európai Bizottságot az állítólagos jogsértésről és az általa az állítólagos jogsértés ismételt előfordulása esetén meghozni kívánt intézkedésekről. A Bizottság javaslata megőrizni kívánta a televíziós irányelv hatálybalépése óta alkalmazott feltételt, mely szerint a korlátozó intézkedést meghozni kívánó tagállam csak abban az esetben indíthatja el az eljárást, amennyiben a médiaszolgáltató (az értesítés elküldését) megelőző 12 hónapban az érintett tagállam álláspontja szerint legalább két ízben megsértette az AVMS 3. cikke (2) bekezdésének a), b) és c) pontjaiban felsorolt (állítólagos) jogsértéseket. A javaslat, az AVMS jelenleg hatályos előírásaihoz képest, pontosító rendelkezésének számít a vétel szabadsága alóli kivételes eltérés további feltétele, mely szerint az érintett tagállamnak az általa adott értesítést követően legalább egyszer még meg kell sértenie a jogsértési rendelkezéseket. Továbbá a helyzet békés megoldására szánt, a hatályos rendelkezések által előírt, 15 napos határidő 30 naposra bővülne az irányelv felülvizsgálata után.

Az irányelvtervezet teljesen új elemekkel is szándékszik bővíteni a konzultációs eljárást – ilyen a (3). cikk e) pontjába foglalt rendelkezés, mely szerint a korlátozó intézkedést célzó tagállamnak tiszteletben kell tartania az érintett médiaszolgáltató védelemhez való jogát, lehetőséget adva számára, hogy az állítólagos jogsértésekről és a vele szemben kilátásba helyezett intézkedésekről kifejtse álláspontját. Továbbá a javaslat azt is leszögezte, hogy a vétel szabadsága biztosításától eltérni szándékozó tagállamnak nemcsak biztosítania kell a védelemhez való jogot, hanem köteles figyelembe is vennie a médiaszolgáltató, valamint az illető médiaszolgáltató feletti joghatósággal rendelkező tagállam nézeteit. A javaslat ezen rendelkezéseinek bevezetése fontos procedurális garanciát jelentett volna, mely a médiaszolgáltatót a konzultációs eljárás valójában aktív résztvevőjévé formálta volna.

Az AVMS-irányelv által megjelölt két hónapos határidőhöz képest a tervezet értelmében az Európai Bizottság a tagállam által küldött értesítést követő három hónapon belül kell döntést hozzon az audiovizuális médiaszolgáltatóval szembeni intézkedések uniós joggal való összeférhetőségéről. Szintén újításnak számít, hogy a döntés meghozatala előtt

a Bizottságnak ki kell kérnie az Európai Audiovizuális Médiaszolgáltatásokat Szabályozó Hatóságok Csoportjának (European Regulators Group for Audiovisual Media Services – ERGA) véleményét.

Az irányelvtervezet, teljesen új elemként, szigorúbb feltételekhez kívánta kötni a korlátozó intézkedéseket tervező tagállam által megfogalmazott értesítést. A javaslat értelmében az Európai Bizottság, amennyiben hiányosnak itéli meg a tagállamból kapott értesítést, további kiegészítéseket kérhet; a tagállamnak pedig, a Bizottság által megjelölt határidőben, kötelessége szolgáltatni az összes hiányzó információt. Amennyiben a tagállam nem nyújtja be a kijelölt határidőn belül a kért információkat, vagy továbbra is hiányos az értesítés, a Bizottság köteles határozatban kimondani, hogy a tagállam által meghozott intézkedések nem egyeztethetők össze az uniós joggal. Következésképpen nagy jelentőséggel bír a tervezet által bevezetendő teljes értesítés fogalma, hiszen ennek kézhezvételétől jelenti a Bizottság rendelkezésére álló három hónapos időszak kezdeti időpontját.

b) A sürgős esetekben alkalmazandó gyorsított eljárás

Az irányelvtervezet 3. cikkének (5)–(6) bekezdései értelmében, sürgős esetekben, a tagállamok a fentebb elemzett konzultációs eljárás lefolytatása nélkül is foganatosíthatnak korlátozó intézkedéseket az audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szemben. A javaslatban szereplő ezen eljárás tulajdonképpen megegyezik az AVMS-irányelvnek a külföldről származó, lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szemben alkalmazható „sürgősségi eljárásra” vonatkozó rendelkezéseivel.

Az új rendelkezések hatálybalépése esetén a sürgősségi eljárás immár az összes audiovizuális médiaszolgáltatás esetében alkalmazandó lenne – ezáltal kiküszöbölendő a hatályos szabályokkal szemben felhozott azon kritika, hogy a televíziós műsorszolgáltatásokkal szemben nincs lehetőség a gyorsított eljárásra.

3.2. Az audiovizuális médiaszolgáltatások vételének szabadsága alóli kivételek az Európai Parlament és a Tanács módosító javaslataiban

A felülvizsgálati eljárás során a Bizottság által összeállított irányelvjavaslat a Parlament és a Tanács elé került tárgyalás és módosítás végett, ez a procedura mintegy két év után, 2018 decemberében zárult le.

Az audiovizuális médiaszolgáltatások vételének szabadsága alóli kivételeket a felülvizsgált médiairányelv konszolidált változata a következőképpen részletezi:

3. cikk

(1) A tagállamok biztosítják a más tagállamokból származó audiovizuális médiaszolgáltatások vételének szabadságát, és nem korlátozzák területükön azok továbbközvetítését olyan okokból, amelyek az ezen irányelv által összehangolt területekhez tartoznak.

(2) A tagállamok ideiglenesen eltérhetnek e cikk (1) bekezdésétől, ha egy másik tagállam joghatósága alá tartozó médiaszolgáltató olyan audiovizuális médiaszolgáltatást nyújt, amely nyilvánvalóan, komolyan és súlyosan sérti a 6. cikk (1) bekezdésének a) pontját vagy a 6a. cikk (1) bekezdését, vagy sérti a közegészséget, vagy a közegészség

sérelmével fenyegető súlyos és komoly kockázatot jelent. Az első albekezdésben említett eltérés a következő feltételek mellett alkalmazható:

a) az előző 12 hónap során a médiaszolgáltató legalább két korábbi alkalommal már tanúsított az első albekezdésben leírt magatartások közül egyet vagy többet;

b) az érintett tagállam írásban értesítette a médiaszolgáltatót, azt a tagállamot, amelynek a joghatósága alá az említett szolgáltató tartozik, valamint a Bizottságot az állítólagos jogsértésekről és az általa a jogsértés ismételt előfordulása esetén meghozni kívánt arányos intézkedésekről;

c) az érintett tagállam tiszteletben tartotta a médiaszolgáltató védelemhez való jogát, és különösen lehetőséget biztosított számára, hogy az állítólagos jogsértésekről kifejtse álláspontját; valamint

d) a médiaszolgáltató felett joghatósággal rendelkező tagállammal és a Bizottsággal folytatott konzultáció nem eredményezett egyezséget a b) pontban említett értesítés Bizottság általi kézhezvételétől számított egy hónapon belül.

A Bizottság az érintett tagállam által hozott intézkedésekről küldött értesítés kézhezvételétől számított három hónapon belül, miután a 30b. cikk (3) bekezdésének d) pontjával összhangban kikérte az ERGA véleményét, határozatot hoz arról, hogy az intézkedések összeegyeztethetők-e az uniós joggal. A Bizottság megfelelően tájékoztatja a kapcsolattartó bizottságot. Ha a Bizottság úgy határoz, hogy az említett intézkedések nem egyeztethetők össze az uniós joggal, arra kéri az érintett tagállamot, hogy sürgősen szüntesse meg a kérdéses intézkedéseket.

(3) A tagállamok ideiglenesen eltérhetnek e cikk (1) bekezdésétől, ha egy másik tagállam joghatósága alá tartozó médiaszolgáltató olyan audiovizuális médiaszolgáltatást nyújt, amely nyilvánvalóan, komolyan és súlyosan sérti a 6. cikk (1) bekezdésének b) pontját, vagy sérti a közbiztonságot – ideértve a nemzetbiztonságot és a honvédelmet is –, vagy az annak sérelmével fenyegető komoly és súlyos kockázatot jelent. Az első albekezdésben említett eltérés a következő feltételek mellett alkalmazható:

a) az előző 12 hónap során az első albekezdésben említett magatartás legalább egy korábbi alkalommal felmerült, és

b) az érintett tagállam írásban értesítette a médiaszolgáltatót, azt a tagállamot, amelynek a joghatósága alá az említett szolgáltató tartozik, valamint a Bizottságot az állítólagos jogsértésről és az általa a jogsértés ismételt előfordulása esetén meghozni kívánt arányos intézkedésekről.

Az érintett tagállamnak tiszteletben kell tartania az érintett médiaszolgáltató védelemhez való jogát, és különösen lehetőséget kell biztosítania számára, hogy az állítólagos jogsértésekről kifejtse álláspontját. A Bizottság az érintett tagállam által hozott intézkedésekről küldött értesítés kézhezvételétől számított három hónapon belül, miután a 30b. cikk (3) bekezdésének d) pontjával összhangban kikérte az ERGA véleményét, határozatot hoz arról, hogy az intézkedések összeegyeztethetők-e az uniós joggal. A Bizottság megfelelően tájékoztatja a kapcsolattartó bizottságot. Ha a Bizottság úgy határoz, hogy ezek az intézkedések nem egyeztethetők össze az uniós joggal, arra kötelezi az érintett tagállamot, hogy azonnal szüntesse meg az adott intézkedéseket.

(4) A (2) és a (3) bekezdés nem érinti az érintett médiaszolgáltató felett joghatósággal rendelkező tagállamban az adott jogsértésekkel kapcsolatos bármely eljárás, jogorvoslat vagy szankció alkalmazását.

(5) A tagállamok sürgős esetekben az állítólagos jogsértést követő legfeljebb egy hónapon belül eltérhetnek a (3) bekezdés a) és b) pontjában megállapított feltételektől. Ebben az esetben a meghozott intézkedésekről a lehető legrövidebb időn belül értesíteni kell a Bizottságot és azt a tagállamot, amelynek joghatósága alá a médiaszolgáltató tartozik, megjelölve azokat az okokat, amelyek miatt a tagállam az esetet sürgősnek tekinti. A Bizottság a lehető legrövidebb időn belül megvizsgálja a bejelentett intézkedéseknek az uniós joggal való összeegyeztethetőségét. Ha arra a következtetésre jut, hogy az intézkedések nem egyeztethetők össze az uniós joggal, a Bizottság arra kéri az érintett tagállamot, hogy sürgősen szüntesse meg azokat.

(6) Amennyiben a Bizottságnak nem áll rendelkezésére a (2) vagy a (3) bekezdés szerinti határozat meghozatalához szükséges információ, az értesítés kézhezvételétől számított egy hónapon belül kéri az érintett tagállamot a határozat meghozatalához szükséges összes információ rendelkezésre bocsátására. A Bizottság határozathozatalának határidejét a szükséges információknak a tagállam általi rendelkezésre bocsátásáig fel kell függeszteni. A határidő felfüggesztése semmiképpen sem haladhatja meg az egy hónapot.

(7) A tagállamok és a Bizottság a kapcsolattartó bizottság és az ERGA keretein belül rendszeresen megosztják egymással az e cikkben foglalt eljárással kapcsolatos tapasztalatokat és legjobb gyakorlatokat.”

Összehasonlítva a Bizottság irányelvjavaslatával, a következő szembetűnő különbség állapítható meg: az uniós jogalkotó a korlátozásra okot adó jogsértés mibenlététől tette függővé az intézkedéseket fogantatosítani szándékozó tagállamok által lefolytandó eljárást – úgy is lehet fogalmazni, hogy az irányelv tulajdonképpen két – egymástól kismértékben eltérő – eljárást tartalmaz.

A 3. cikk (2) bekezdése értelmében a tagállamok abban az esetben térhetnek el a más tagállamból származó médiaszolgáltatások korlátozások nélküli vétele biztosításának fő szabálya alól, amikor a másik tagállam joghatósága alá tartozó médiaszolgáltató megsértette az irányelv 6. cikke (1) bekezdésének a) pontját vagy a 6a cikk (1) bekezdését, azaz az erőszakra és gyűlöletre uszítás tilalmára vonatkozó rendelkezéseket, valamint a kiskorúak védelmére vonatkozó rendelkezéseket. Továbbá egy tagállam abban az esetben is felléphet, amikor a más állam joghatósága alá tartozó médiaszolgáltatás a közegészséget vagy a közegészség sérelmével fenyegető súlyos és komoly kockázatot jelent.

A korlátozó intézkedések alkalmazásának további feltételei:

- a médiaszolgáltató az előző 12 hónap alatt legalább két alkalommal követett el a korlátozásra okot adó jogsértéseket,
- a tagállam írásban értesítette a jogsértést elkövető médiaszolgáltatót, a joghatósággal rendelkező tagállamot, valamint az Európai Bizottságot,
- a korlátozó intézkedéseket fogantatosító tagállam tiszteletben tartotta a médiaszolgáltató védelemhez való jogát,
- a joghatósággal rendelkező tagállammal és az Európai Bizottsággal folytatott konzultáció nem vezetett egyezsége.

Az Európai Unió Bizottságának a tagállam által hozott korlátozó intézkedésekről szóló értesítésének kézhezvételétől számított három hónapon belül kell döntést hoznia a korlátozás jogszerűségéről. Akárcsak az irányelvjavaslat szövegében, a Bizottságnak ki kell kérnie az ERGA véleményét arról, hogy a tagállam intézkedései összeegyeztethetőek-e az uniós joggal, viszont új elemnek számít, hogy tájékoztatni kell a Kapcsolattartó Bizottságot is.

Az ERGA szerephez juttatását az indokolja, hogy a tagállami szabályozó hatóságok képviselőiből álló tanácsadó szervezet minőségében segíti az irányelv végrehajtását és az Európai Bizottság ezzel kapcsolatos tevékenységét. A Kapcsolattartó Bizottság a tagállamok hatáskörrel rendelkező hatóságainak képviselőiből áll, feladatai között az irányelv végrehajtásának elősegítése, saját kezdeményezésű, illetve a Bizottság által kért véleményalkotás, véleménycsere-fórum fenntartása és konzultációs tevékenységek szerepelnek.

A 3. cikk (3) bekezdése értelmében a tagállamok abban az esetben térhetnek el a más tagállamból származó médiaszolgáltatások korlátozások nélküli vétele biztosításának fő szabálya alól, amikor a másik tagállam joghatósága alá tartozó médiaszolgáltató megsértette az irányelv 6. cikke (1) bekezdésének b) pontját, azaz terrorista cselekményre való uszításnak minősülő cselekményt követ el vagy sérti a közbiztonságot – ideértve a nemzetbiztonságot és a honvédelmet is –, vagy ez utóbbi sérelmével fenyegető komoly és súlyos kockázatot jelent.¹³

Akárcsak a fentebb tárgyalt, a 3. cikk (2) bekezdésében szabályozott eljárás esetében, a tagállamnak tiszteletben kell tartania a médiaszolgáltató védelemhez való jogát, valamint írásban kell értesítenie a jogsértést elkövető médiaszolgáltatót, a joghatósággal rendelkező tagállamot, illetve az Európai Bizottságot. Különbséget képez azonban, hogy a korlátozó intézkedések alkalmazásához elegendő, hogy a jogsértés cselekmény egyetlen alkalommal forduljon elő az előző 12 hónap során. Hasonlóképpen nem szerepel az a követelmény sem, mely szerint a korlátozó intézkedések csak abban az esetben alkalmazhatóak, amennyiben a joghatósággal rendelkező tagállammal és az Európai Bizottsággal folytatott konzultáció nem vezetett egyezségre.

Fontos különbség az Európai Bizottság irányelvbe foglalt megoldásokhoz képest, hogy sürgősségi eljárást csak abban az esetben folytathatnak le a tagállamok, amennyiben az (állítólagos) jogsértés tárgyát a 3. cikk (3) bekezdésébe foglaltak valamelyike képezi, azaz terrorcselekményre való uszítás, valamint a közbiztonság vagy a nemzetbiztonság/honvédelem sérelmével kapcsolatos. Az irányelv 3. cikkének (5) bekezdése értelmében a tagállamok sürgős esetekben (2) bekezdésbe foglalt figyelmen kívül hagyásával alkalmazhatnak korlátozó intézkedéseket (azaz nem szükséges, hogy a jogsértés az előző 12 hónap során legalább egy korábbi alkalommal felmerüljön, valamint az írásbeli értesítések kötelezettsége sem áll fenn). A tagállam kötelezettsége értesíteni a Bizottságot és a joghatósággal rendelkező tagállamot a korlátozás okairól, a Bizottságnak pedig a lehető legrövidebb időn belül kell döntenie arról, hogy a foganatosított korlátozó intézkedések összeegyeztethetőek-e az uniós joggal. Amennyiben a Bizottság döntése

¹³ M. CAPPELLO (szerk.): *Media law enforcement without frontiers*, IRIS Special, European Audiovisual Observatory, Strasbourg, 2018. 14–17, <https://rm.coe.int/media-law-enforcement-without-frontiers/1680907efe> (letöltés ideje: 2021. 12. 27.).

értelmében nem egyeztethetőek össze az uniós joggal – a tagállam indokolatlanul minősítette sürgős esetnek a feltételezett jogsértést –, a korlátozó intézkedéseket sürgősen meg kell szüntetni.

A felülvizsgált irányelv is tartalmaz megoldást azokra az esetekre, amikor a korlátozó intézkedéseket tervező tagállamok nem szolgáltatnak elegendő információt az Európai Bizottságnak a megfelelő döntés meghozatalához. A 3. cikk (6) bekezdése értelmében, amikor nem állnak a Bizottság rendelkezésére a döntéshez szükséges információk, vagy ezek az adatok hiányosak, az uniós intézménynek a tagállamtól kapott értesítéstől számított egy hónapon belül kell kérnie ezek pótlását. Amennyiben ilyen helyzet áll fenn, legfeljebb egy hónapig kerülhet felfüggesztésre a Bizottság határozathozatalának határideje. Figyelemre méltó, hogy a hiányos információk esetében felmerülő procedurális teendők tekintetében az uniós jogalkotó egyszerűsítette az irányelvjavaslat vonatkozó rendelkezéseit:

– amennyiben hiányosak a tagállamtól kapott információk, a Bizottság nem alapíthatja meg, kizárólag erre hivatkozva, a korlátozó intézkedések uniós joggal való össze nem egyeztethetőségét;

– a felülvizsgált irányelv már nem tartalmazza a Bizottság javaslatában szereplő „teljes értesítés” fogalmát.

A továbbközvetítés szabadsága alóli kivételekre vonatkozó rendelkezéseket a 3. cikk (7) bekezdése zárja, melynek értelmében, akárcsak a Bizottság irányelvjavaslatában, az eljárás során az összes érdekelt félnek – a tagállamoknak, az Európai Bizottságnak – szorosan együtt kell működniük: rendszeresen meg kell osztaniuk egymással a tapasztalatokat és a legjobb gyakorlatokat az ERGA, valamint a Kapcsolattartó Bizottság keretein belül.

Összegzésül

Az AVMS-irányelvnek a továbbközvetítés szabadsága alóli kivételeit tárgyaló rendelkezések kétségtelenül jelentős mértékben módosultak a 2018-as felülvizsgálat során. Az uniós jogalkotó nagy vonalakban követte az Európai Bizottság 2016-os irányelvjavaslatába foglaltakat, de mint fentebb láthattuk, számos módosítást is eszközölt.

Az első kulcsfontosságú különbség és megvalósítás, hogy a felülvizsgálatot követően egységesült a más tagállamból származó audiovizuális médiaszolgáltatások ideiglenes korlátozhatóságára vonatkozó eljárás – már nincs különbség a televíziós műsorszolgáltatások (lineáris médiaszolgáltatások) és a lekérhető médiaszolgáltatások között. A lineáris és nem lineáris audiovizuális médiaszolgáltatásokra vonatkozó azonos feltételrendszer következtében egységes korlátozási eljárás lett irányadó az összes audiovizuális médiaszolgáltatásokra vonatkozóan. Az uniós jogalkotó értelemszerűen uniformizálta a korlátozások okának számító jogsértéseket, de nem csupán egybemosta a nem lineáris médiaszolgáltatások korlátozására vonatkozó okokat a lineáris médiaszolgáltatásokra vonatkozó okokkal, hanem tartalmi módosításokat is eszközölt és bővítette a korlátozást megalapozó védett értékek körét, beemelve a felülvizsgált irányelvbe a terrorista

cselekményre való uszítást mint korlátozási okot. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az olyan korlátozási okot, mint a fogyasztók védelme, ideértve a befektetők védelmét, kikította az irányelv szövegéből.

A kiskorúak védelme kiemelten fontos védett értéket jelent a felülvizsgált irányelvben, ennek értelmében a tagállamok kötelesek a megfelelő intézkedések révén biztosítani, hogy a joghatóságuk alá tartozó médiaszolgáltatók által nyújtott olyan audiovizuális médiaszolgáltatások, amelyek károsíthatják a kiskorúak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődését, csak olyan módon legyenek elérhetőek, amely biztosítja, hogy a kiskorúak rendes körülmények között nem hallhatják vagy láthatják azokat. Ezen intézkedések magukba foglalhatják a médiaszolgáltatás időpontjának megválasztását, az életkor ellenőrzését szolgáló eszközöket vagy egyéb műszaki intézkedéseket. Az ilyen intézkedéseknek arányosoknak kell lenniük a médiatartalom által okozható kárral. A legkárosabb tartalmak – például az öncélú erőszak és a pornográfia – esetén a legszigorúbb intézkedéseket kell alkalmazni.

Hasonló újdonságot jelent a „korlátozási eljárás” pontosabbá tétele (a procedurális garanciák bevezetése és észszerűbb határidők megszabása révén), illetve a „sürgősségi eljárás” bevezetése a súlyosabb vétségek esetében.

A felülvizsgálat során módosult a konzultációs eljárás szabályozása is – az uniós jogalkotó célja az volt, hogy élhető, a gyakorlatban könnyebben lefolytatható eljárást tartalmazzon az irányelv. A procedurális rendelkezések egyik legfontosabb új elemének a médiaszolgáltató védelemhez való jogának bevezetése tekinthető. Az uniós jogalkotó nagy hangsúlyt fektetett a lefolytatandó eljárások transzparenciájára és annak ösztönzésére, hogy minden érdekelt fél hatékonyan együttműködjön egymással az irányelv által biztosított intézményes keretek között (ERGA, Kapcsolattartó Bizottság).

A felülvizsgált AVMS-irányelv hatékonyságát és sikerét természetesen a tagállamok rendelkezésére álló átültetési határidő lejárta utáni periódusban áll módunkban megállapítani. Az eredetileg 2020 szeptemberére kitűzött határidőt a tagállamoknak csak egy része tudta betartani, illetve több tagállam esetében is késéssel zárult le az irányelv átültetése.¹⁴

Az kétségtelenül megállapítható, hogy az irányelv korlátozásokra vonatkozó rendelkezései hosszú ideig ritkán kerültek alkalmazásra, de az az aktuális tendencia, hogy az utóbbi évtizedben egyre gazdagabbá vált a joggyakorlata.

A felülvizsgálat óta eltelt idő rövidsége még nem teszi lehetővé érdemi következtetések levonását. Egy 2021-ben napvilágot látott, a videómegosztó platformok illegális

¹⁴ Understanding the AVMSD and its new implications for national media law in Europe, https://www.obs.coe.int/en/web/observatoire/home/-/asset_publisher/9iKCxBYgiO6S/content/understanding-the-avmsd-and-its-new-implications-for-national-media-law-in-europe?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fwww.obs.coe.int%2Fen%2Fweb%2Fobservatoire%2Fhome%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_9iKCxBYgiO6S%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_pos%3D1%26p_p_col_count%3D4 (letöltés ideje: 2021. 12. 27.).
Revised AVMS tracking table: <https://www.obs.coe.int/en/web/observatoire/avmsd-tracking> (letöltés ideje: 2021. 12. 27.).

és káros hatásait feltérképezni kívánó felmérés¹⁵ kísérletet tett arra, hogy a nemzeti szabályozó hatóságok tapasztalatait összegezze. A felmérésben részt vevő nemzeti szabályozó hatóságok közül egyesek annak a véleménynek adtak hangot, hogy a nemzeti jogba való átültetés tovább módosíthatja az új jogszabályi keret alkalmazását, míg több intézmény részéről a joghatóság meghatározása merült fel mint fontos és kiemelt érdeklődésre igényt tartó probléma.

A legfontosabb kérdések közé tartozik, hogy sikerült-e az uniós jogalkotónak a felülvizsgálat során olyan hatékony és rugalmas eljárást szövegeznie, mely megfelelően alkalmas fellépési eszköz a tagállamok számára, napjainkban olyan, egyre gyakrabban megjelenő veszélyekkel szemben, mint az audiovizuális médiaszolgáltatás révén terjesztett nemzetbiztonsági fenyegetések.

Irodalomjegyzék

*** *Mapping of national rules applicable to video-sharing platforms: Illegal and harmful content online*, European Audiovisual Observatory, Strasbourg, 2021. <https://rm.coe.int/mapping-on-video-sharing-platforms-2021-full-report/1680a43575> (letöltés ideje: 2021. 12. 27.)

M. CAPPELLO (szerk.): *Media law enforcement without frontiers*, IRIS Special, European Audiovisual Observatory, Strasbourg, 2018.: <https://rm.coe.int/media-law-enforcement-without-frontiers/1680907efe> (letöltés ideje: 2021. 12. 27.)

KOKOLY Zsolt: *Exceptions to the Principle of Free Transmission and Retransmission of Audiovisual Media Content: Recent European Case-Law*, Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies 2021(9)/1. 83–103.

KOKOLY Zsolt: *A jogsértő audiovizuális tartalmak korlátozásának új lehetőségei az Európai Unió felülvizsgált médiairányelvében*, Symbolon 2019/(20)1. 75–87.

Jogszabályok és bizottsági döntések

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU)2018/1808 IRÁNYELVE (2018. november 14.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelvnek (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) a változó piaci körülményekre tekintettel való módosításáról

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2010/13/EU IRÁNYELVE (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) (kodifikált változat)

A TANÁCS IRÁNYELVE (1989. október 3.) a tagállamok törvényi, rendeleti vagy közigazgatási intézkedésekben megállapított, televíziós műsorszolgáltató tevékenységre vonatkozó egyes rendelkezéseinek összehangolásáról (89/552/EGK)

¹⁵ *Mapping of national rules applicable to video-sharing platforms: Illegal and harmful content online*, European Audiovisual Observatory, Strasbourg, 2021. 69, <https://rm.coe.int/mapping-on-video-sharing-platforms-2021-full-report/1680a43575> (letöltés ideje: 2021. 12. 27.).

Javaslat Az EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS IRÁNYELVE a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatók nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelvnek a változó piaci körülményekre tekintettel való módosításáról, Brüsszel, 2016. május 25. COM(2016) 287 final, 2016/0151(COD)

COMMISSION DECISION of 10.7.2015 on the compatibility of the measures adopted by Lithuania pursuant to Article 3(2) of Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services, Brussels, 10.7.2015, C(2015) 4609 final.

COMMISSION DECISION of 17.2.2017 on the compatibility of the measures adopted by Lithuania pursuant to Article 3(2) of Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services, Brussels, 17.2.2017, C(2017) 814 final.

COMMISSION DECISION of 4.5.2018 on the compatibility of the measures adopted by Lithuania pursuant to Article 3 (2) of Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services, Brussels, 4.5.2018, C(2018) 2665 final

COMMISSION DECISION of 3.5.2019 on the compatibility of the measures adopted by Latvia pursuant to Article 3(2) of Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services, Brussels, 3.5.2019, C(2019) 3220 final

Jogesetek

De Agostini és Tv Shop egyesített ügy (C-34–36/95 sz. Konsumentombudsmannen (KO) kontra De Agostini (Sevenska) Forlag AB és TV-Shop I Sverige AB egyesített ügyek, [EBHT 1997., I-3843])

Tv1000 ügy (8/97 sz. TV1000 Sverige AB kontra Norvég Kormány ügy [1998 EFTA Court Report 68.])

T-69/99 sz. ügy (T-69/99 sz. DSTV kontra Bizottság ügy [EBHT 2000., II – 4041])

Mesopotamia Broadcast A/S METV és Roj TV A/S kontra Német Szövetségi Köztársaság-ügyek (C-244/10. és 245/10. sz. Mesopotamia Broadcast A/S METV és Roj TV A/S kontra Német Szövetségi Köztársaság ügy [EBHT 2011., 4–5.])

Baltic Media Alliance ügy (C-622/17. sz. Baltic Media Alliance kontra Lietuvos radijo ir televizijos komisija ügy [EBHT 2019:566])

SZINEK CSÜTÖRTÖKI HAJNALKA

Összehasonlító tanulmány a médiapluralizmus helyzetéről a Visegrádi Együttműködés országaiban

Comparative Study on Media Pluralism in the Visegrád Cooperation Countries

Abstract: The aim of the study is to examine the current issues concerning media pluralism in the Visegrád Cooperation countries, namely in Slovakia, the Czech Republic, Hungary, and Poland, in the light of the recent reports on the rule of law prepared by the European Commission. After a brief outline of the concept of media pluralism, the paper reviews the most relevant legal sources of the countries, from the constitutional regulation to the lower levels of regulation, and it also explores the related organizational framework, including the bodies responsible for market surveillance and ensuring media pluralism, as well as the bodies responsible for the provision of state and party advertising and media service providers. Moreover, an important part of the study is the presentation of the standards for transparency of media ownership and the presentation of concepts of state and party advertising and their regulation.

Keywords: media pluralism, Visegrád Cooperation countries, report on rule of law, media, media ownership

Összefoglaló: Jelen tanulmány kiemelt célja a médiapluralizmus helyzetének vizsgálata Szlovákia, Csehország, Magyarország és Lengyelország, azaz a Visegrádi Együttműködés országainak tekintetében, melynek apropóját az Európai Bizottság által készített legutóbbi jogállamisági jelentések adták. A médiapluralizmus fogalmának rövid felvázolása után jelen tanulmány áttekinti a vizsgált országok vonatkozó jogforrási hátterét a legmagasabb szintű jogforrástól, azaz az alkotmányos szabályozástól az alacsonyabb szintű szabályozásig, mindemellett feltárja a kapcsolódó szervezeti keretet, azon belül kitér a piacfelügyeletet ellátó és a médiapluralizmust biztosító szervekre, valamint az állami és párthirdetések szolgáltatásáért felelős szervekre és a médiaszolgáltatókra. A tanulmány fontos részét képezi a médiatulajdon átláthatóságára vonatkozó normák bemutatása, végezetül pedig ismertetésre kerül az állami és párthirdetések fogalma, illetve azok szabályozása.

Kulcsszavak: médiapluralizmus, a Visegrádi Együttműködés országai, jogállamisági jelentés, média, médiatulajdon

Bevezetés

A sajtó- és információszabadság a demokrácia működésének nélkülözhetetlen eleme,¹ hiszen a média kulcsszerepet játszik az információ széles körű terjesztésében. Ebből adódóan joggal állíthatjuk, hogy az államoknak kötelessége a médiapluralizmusnak kedvező jogi környezet megteremtése.² Az Európai Unió nemcsak a médiaszabadságot, de a médiapluralizmust is alapvető fontosságúnak tekinti, különös tekintettel igaz ez a civil társadalom megfelelő fejlődésére, illetve a virágzó demokráciára.³ Ami pedig a média és a demokrácia kapcsolatát illeti, Koltay András szavait idézve: „*A média és a demokrácia kapcsolata nem tovatűnő liaison, hanem az egész médiajog legfontosabb alapja, első számú morális fundamentuma.*”⁴

Jelen tanulmány kiemelt célja a médiapluralizmus helyzetének vizsgálata Szlovákia, Csehország, Magyarország és Lengyelország, azaz a Visegrádi Együttműködés országainak tekintetében, melynek apropóját az Európai Bizottság⁵ által készített legutóbbi jogállamisági jelentések adták. Az Európai Bizottság médiapluralizmus-állapotát érintő érdeklődése 2007-től kapott lendületet, sőt, ettől az évtől kezdve egyre nagyobb, kiemelt érdeklődés övezi ezt a témát.⁶

A médiapluralizmus fogalmának rövid felvázolása után jelen tanulmány áttekinti a vizsgált országok vonatkozó jogforrási hátterét a legmagasabb szintű jogforrástól, azaz az alkotmányos szabályozástól az alacsonyabb szintű szabályozásig haladva, minde mellett feltárva a kapcsolódó szervezeti keretet, azon belül is kitérve a piacfelügyeletet ellátó és a médiapluralizmust biztosító szervekre, valamint az állami és párthirdetések szolgáltatásáért felelős szervekre, médiaszolgáltatókra. A tanulmány fontos részét képezi a médiatulajdon átláthatóságára vonatkozó szabályozás bemutatása, végezetül pedig ismertetésre kerül az állami és párthirdetések fogalma, illetve azok jogi szabályozása.

¹ SMUK Péter: *A demokratikus közvélemény kialakulásának támogatása és korlátai a kelet-európai jogrendszerekben*, In *Medias Res*, 2015/1, 148.

² Dunja MIJATOVIĆ: *Memorandum on freedom of expression and media freedom in Hungary*, Council of Europe Commissioner for Human Rights, Strasbourg, 30 March 2021, <https://rm.coe.int/memorandum-on-freedom-of-expression-and-media-freedom-in-hungary/1680a1e67e> (letöltés ideje: 2021. 07. 20.). Példaként említi a *Manole and Others v. Moldova* (application no. 13936/02., 2009. szeptember 17-i ítélet) ügyet, melyben a bíróság kimondta, hogy az államoknak kell a médiapluralizmus végső garanciáinak lenniük, amely nélkül nem létezhet demokrácia. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke szerinti kötelezettségeiknek megfelelően az államoknak biztosítaniuk kell, hogy a nyilvánosság a televízió és a rádió keresztül hozzáférjen a vélemények és kommentárok olyan skálájához, amely többek között tükrözi az országon belüli politikai nézetek sokféleségét.

³ Stefanie PUKALLUS, Jackie HARRISON: *Ha a mediaszabadság és a médiapluralizmus az Európai Unió alapvető értékei közé tartoznak, az miért nem tesz semmit gyakorlati megvalósításuk biztosításáért? Az Európai Unióról szóló szerződés 7. cikke alkalmazásának mellőzése*, In *Medias Res*, 2015/1, 98.

⁴ KOLTAY András: *Pillantás az európai médiajog húsz évére*, Infokommunikáció és Jog, 2010/2, 53.

⁵ A továbbiakban: Európai Bizottság vagy Bizottság.

⁶ NYAKAS Levente: *A médiapluralizmus nyomában: Elméleti alapvetések az Európai Unió médiapolitikájának tanulmányozásához*, In *Medias Res*, 2013/2, 332.

1. A médiapluralizmus és a sajtószabadság fogalma

Bár a médiapluralizmus fogalmának mélyebb vizsgálata több külön tanulmány elkészítését⁷ kívánná meg, jelen publikációnak nem célja a médiapluralizmus fogalmának részletekbe menő elemzése, azonban a téma megértése érdekében elengedhetetlen annak rövid, vázlatos bemutatása.

A médiapluralizmus mint kifejezés⁸ magában foglal minden olyan médiatípust és érdeket, mint például a média feletti tulajdonjog és ellenőrzési jog, valamint a politikai és kulturális szempontokat, illetve regionális aggodalmakat, melyek a médián keresztül elérhetők, vagy amelyeket a médián keresztül közölnek. A médiának sokközpontúnak és változatosnak kell lennie ahhoz, hogy sokszínűnek lehessen tekinteni. Az emberi jogi biztos médiapluralizmusról szóló kiadványában a következők jellemzőket támasztotta a médiapluralizmussal szemben: a) egymástól, központi tulajdonostól vagy más befolyástól független, egymással versengő médiumok; b) különböző tulajdonosi hálózat, politikai és kulturális nézetek, illetve regionális érdekek jellemzik; c) képes a társadalom minden szegletébe információt szolgáltatni; d) képes sokféle információt és véleményt közvetíteni; e) az információkhoz különböző forrásokból jut hozzá.⁹

A médiapluralizmus alapját a véleménynyilvánítás szabadsága és az informáltsághoz való emberi jogok képezik. Napjaink társadalmában e két jog nem gyakorolható megfelelően a sokszínű, politikai és kereskedelmi érdekektől független médiumok nélkül. A sokszínű médiához való hozzáférés ugyanakkor nemcsak a szólásszabadsághoz mint a véleménynyilvánítás szabadságának részét képező joghoz szükséges, hanem egyben a demokrácia működésének nélkülözhetetlen alappillére is jelenti. A véleménynyilvánítás szabadsága, az információ szabad áramlása és a médiapluralizmus együttesen a demokrácia előfeltételét¹⁰ adják.¹¹ Csak a kellően sokszínű médiakörnyezet tudósíthatja

⁷ A magyar nyelvű források kapcsán lásd például: KOLTAY András: *A sajtószabadság fogalma ma. Új média, új szerkesztők és a jog hagyományos megközelítése*, Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején, 99–137; NYAKAS Levente: *A médiapluralizmus nyomában. Elméleti alapvetések az Európai Unió médiapolitikájának tanulmányozásához*, In *Medias Res*, 2013/2, 332–346; NYAKAS Levente: *A médiapluralizmus fogalma és szerepe a szabályozásban*, in: KOLTAY András, NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*, Complex Kiadó, Budapest, 2012, 119–127; KOLTAY András, NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*, Complex Kiadó, Budapest, 2012; PEGGY VALCKE: *A felhasználó helye a médiapluralizmus szabályozásában. A hagyományos sokszínűségi lánc és a felhasználók félrevezetésével kapcsolatos legutóbbi tendenciák nyomán követése az európai médiaszabályozásban*, In *Medias Res*, 2012/2, 241–271; LÁNCOS Petra Lea: *A demokrácia és a pluralizmus értéke az európai médiajogban*, *Iustum Aequum Salutare*, 2014/1 (X), 111–127.

⁸ A fogalom részletesebb meghatározása kapcsán lásd például: NYAKAS Levente: *A médiapluralizmus fogalma és szerepe a szabályozásban*, in: KOLTAY András, NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*, Wolters Kluwer, Budapest, 2015, 121–126.

⁹ Miklós HARASZTI: *Media Pluralism and Human Rights. Issue Discussion Paper*, Commissioner for Human Rights, Strasbourg, 6 December 2011, 6.

¹⁰ A nemzetközi dokumentumok mellett nemzeti jogszabályok és európai uniós jogforrások is rögzítik ezt. Európai uniós jogforrás az Európai Unió Alapjogi Chartájának 11. cikke.

¹¹ Lásd: Recommendation CM/Rec(2007)2 of the Committee of Ministers to member states on media pluralism and diversity of media content, 31 January 2007. [a továbbiakban: CM/Rec(2007)2].

a polgárokat olyan tényekről, nézetekről és vitákról, amelyek alapján azok számonkérhetik a kormányaikat.¹² A pluralizmus és a szólásszabadság egymáshoz való viszonyát tekintve a pluralizmus a szólásszabadság egyik hatása, ahhoz kapcsolódó érték, illetve annak fontos előfeltétele is egyben.¹³

A véleménynyilvánítás szabadságát, az informáltsághoz való jogot és a média szabadságát, valamint pluralitását nemzetközi szinten elsőként az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (a továbbiakban: EJENy)¹⁴ rögzítette alapvető emberi jogként, mely értelmében „Mindenkinek joga van a vélemény és véleménynyilvánítás szabadságához; e jog magában foglalja [...] az információk és ötletek keresését, fogadását és átadását bármely médiumon keresztül, határoktól függetlenül”.¹⁵ Az EJENy óta a nemzetközi és nemzeti emberi jogi normák egyaránt elismerik, hogy a szólásszabadság együtt jár a médiaszabadsággal és a médiapluralizmussal. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya¹⁶ mondhatni megismételte az EJENy rendelkezését, melynek szintén a 19. cikke rendelkezik e jogokról: „Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához; e jog magában foglalja az információk és ötletek keresését, fogadását és átadását [...] vagy bármely választott médiumon keresztül.” Továbbá az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: EJEE)¹⁷ is tartalmaz releváns rendelkezést, konkrétan annak 10. cikke biztosítja a véleménynyilvánítás szabadságát, de kimondja, hogy az államok nem akadályozhatók meg abban, hogy megköveteljék a műsorszóró, televíziós vagy mozivállalkozások engedélyezését.

2. A médiapluralizmus alkotmányos és törvényi szintű jogforrásai

Hazánkban a médiapluralizmust garantáló jogi keret egyrészt alkotmányos szintű, másrészt ágazati szabályokon nyugszik. Magyarország Alaptörvénye¹⁸ tekintetében megállapítható, hogy az rendelkezik a sajtószabadság (és azon belül az informáltsághoz és információ megszerzéséhez való jog) és a sajtó sokszínűségéről.¹⁹ Ezen felül alkotmányos szinten került rögzítésre az is, hogy nemcsak a sajtószabadságra, de a médiaszolgáltatások, a sajtótermékek és a hírközlési piac felügyeletét ellátó szervre vonatkozó

¹² HARASZTI: *i. m.*, 6.

¹³ Uo. 6.

¹⁴ European Court of Human Rights, Council of Europe: *European Convention on Human Rights*, Strasbourg cedex, https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (letöltés ideje: 2021. 07. 20.)

¹⁵ EJENy, 19. cikk.

¹⁶ Universal Declaration of Human Rights. <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr.pdf> (letöltés ideje: 2021. 07. 22.)

¹⁷ Ennek kapcsán lásd bővebben: International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> (letöltés ideje: 2021. 07. 25.)

¹⁸ A sajtószabadság fejlődéséről – magyar szemszögből – egy újjászületett demokráciában írt tanulmányt Koltay András. Lásd: KOLTAY András: *The Development of Freedom of the Media in a Newborn Democracy: The Hungarian Perspective*, *Journal of Media Law*, 2010, 2(1), 25–41.

¹⁹ Magyarország Alaptörvénye, IX. cikk (2)–(3) bekezdés.

részletes szabályok is sarkalatos törvényben kerülnek szabályozásra.²⁰ A törvényi szintet vizsgálva elsősorban a médiaszolgáltatásokról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Mttv.) emelendő ki, hiszen e törvény rendelkezik a médiaszolgáltatásról, a médiapiac pluralitásáról, illetve a piacfelügyeletről. Emellett a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvényt (a továbbiakban: Smtv.) szükséges megemlítenünk, melynek elnevezése a törvény tárgyát rögzíti. Harmadsorban a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény bír kiemelkedő relevanciával, hiszen e törvény szabályozza a politikai reklámot és a hirdetések; negyedsorban az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (a továbbiakban: Infotv.) emelendő ki, amely a közadatokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban tartalmaz fontos rendelkezéseket; ötödsorban pedig az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Áht.) bizonyul a téma tekintetében releváns jogszabálynak.

Szlovákiában a tanulmány témáját illetően alkotmányos²¹ és törvényi szinten egyaránt találunk releváns jogszabályokat.²² Az ország legmagasabb szintű jogforrásában, a Szlovák Köztársaság Alkotmányában²³ deklarálásra került, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága, valamint az információhoz való szabad hozzáférés joga mindenki számára biztosított.²⁴ Ezen felül az alkotmányozó rögzítette azt is, hogy mindenkinek joga van véleményét nem csak szóban, de írásban, sajtó útján, képi ábrázolással vagy más módon kifejezni, továbbá joga van eszméket és információkat országhatárokon való tekintet nélkül szabadon felkutatni, befogadni és átadni.²⁵ Mindemellett a véleménynyilvánítás szabadsága, valamint az információ felkutatásának és terjesztésének joga törvénnyel csak akkor korlátozható, ha az intézkedés egy demokratikus társadalomban mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges, vagy ha a nemzetbiztonságról, a közrend fenntartásáról, a közegészség vagy az erkölcs védelméről van szó.²⁶ A cenzúra kifejezett tilalma is alkotmányos szinten került rögzítésre.²⁷ Az alkotmányos szint tanulmányozása után a törvényi szintet görcső alá véve megállapítható, hogy az információhoz való hozzáférés joga önálló jogszabályban került rögzítésre,²⁸ sőt, szintén önálló jogszabály foglalkozik a műsorszolgáltatással,²⁹ illetve a sajtószabályozással.³⁰

²⁰ Magyarország Alaptörvénye, IX. cikk (6) bekezdés.

²¹ A szlovák jogrend kapcsán fontos kiemelni, hogy az alkotmányos rendszer nem csak az alkotmányból, hanem az alkotmány mellett több alkotmánytörvényből (más néven: alkotmányos törvények vagy alkotmányerejű törvények) áll.

²² Ján DRGONEC: *Sloboda prejavu a sloboda po prejave*, Heuréka, Šamorín, 2013, 50.

²³ *Ústava Slovenskej republiky*.

²⁴ A Szlovák Köztársaság Alkotmánya, 26. cikk (1) bekezdés.

²⁵ A Szlovák Köztársaság Alkotmánya, 26. cikk (2) bekezdés.

²⁶ A Szlovák Köztársaság Alkotmánya, 26. cikk (4) bekezdés.

²⁷ A Szlovák Köztársaság Alkotmánya, 26. cikk (3) bekezdés.

²⁸ Az információhoz való hozzáférés jogát jogszabályi szinten az információ szabadságáról szóló 2000. évi 211. sz. törvény (*Zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístup k informáciám*) garantálja.

²⁹ A műsorszolgáltatásról és a továbbközvetítésről szóló 2000. évi 308. törvény (*Zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii*).

³⁰ A sajtóról szóló 2008. évi 167. sz. törvény (*Zákon č. 167/2008 Z. z. o periodickej tlači a agentúrnom spravodajstve*).

A médiapluralizmust garantáló cseh jogszabályi keret a szlovák szabályozáshoz hasonlóan alkotmányos szintű, illetve ágazati szabályokon nyugszik. E ponton rögzítendő, hogy Csehország jogrendje Szlovákia jogrendjével hasonlóságot mutat, hiszen a cseh alkotmányos rend sem kizárólag csak az alkotmányból áll. A cseh alkotmány értelmében az alkotmánytörvények a Cseh Köztársaság Alkotmányával,³¹ valamint az Alapjogok és Alapvető Szabadságok Chartájával³² együtt alkotják a Cseh Köztársaság alkotmányos rendjét.³³ Bár maga az alkotmány nem, azonban az Alapjogok és Alapvető Szabadságok Chartája *expressis verbis* deklarálja a véleménynyilvánítás szabadságát és az információhoz való szabad hozzáférés jogát.³⁴ Az alkotmányos szinten – a szlovák szabályozáshoz hasonlóan – itt is megjelenik a cenzúra kifejezett tilalma, csakúgy, mint a véleménynyilvánítás szabadságának és az információ felkutatásának és terjesztésének jogára vonatkozó korlátozások.³⁵ A rádió és televízió műsorszolgáltatásáról szóló törvény³⁶ egyértelműen meghatározza a cseh nemzeti hatóság hatásköreit, valamint szabályozza az államigazgatás hatásköreit a rádiózás és a televíziózás területén. Megemlítendő még az információhoz való szabad hozzáférésről szóló törvény,³⁷ mely biztosítja a hatóságok birtokában lévő információkhoz való szabad hozzáférést.

Lengyelország esetében az 1997. évi alkotmány³⁸ biztosítja mindenki számára a sajtószabadságot,³⁹ valamint a véleménynyilvánítás, az információk megszerzésének és terjesztésének szabadságát.⁴⁰ Mindemellett az alkotmányozó deklarálja, hogy a társadalmi kommunikáció eszközeinek előzetes cenzúrája és a sajtótermékek engedélyeztetése tilos. Szintén az alkotmány rendelkezik arról, hogy külön törvény írhatja elő a rádió- és televízióállomás működésének engedélyhez kötését.⁴¹ Mindemellett megemlítendő, hogy a lengyel állampolgárok jogosultak⁴² arra, hogy információkat szerezzenek a közhatalmi szervek, valamint a közhivatalt viselő személyek tevékenységeiről. E jog magában foglalja nemcsak a gazdasági, de a szakmai önkormányzatokkal, illetve más, közhatalmi feladatokat ellátó személyekkel vagy szervezeti egységekkel kapcsolatos információszerzés jogát is. Ez a jog szintén magában foglalja az Államkincstár közvagyon

³¹ 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

³² Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

³³ Cseh alkotmány 112. cikk (1) bekezdés.

³⁴ Lásd: Alapjogok és Alapvető Szabadságok Chartája, 17. cikk (1) bekezdés.

³⁵ Vö.: Helena CHALOUPOKOVÁ, Petr HOLÝ, Jiří URBÁNEK: *Mediální právo. Komentář*, C. H. Beck, Praha, 2019, 333–338.

³⁶ Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasové a televizní vysílání.

³⁷ Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

³⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

³⁹ Lengyel alkotmány, 14. cikk.

⁴⁰ Lengyel alkotmány, 54. cikk (1) bekezdés: „Mindenki számára biztosított a véleménynyilvánítás, az információ megszerzésének és terjesztésének szabadsága.”

⁴¹ Lengyel alkotmány, 54. cikk (2) bekezdés.

⁴² Az alkotmány rendelkezései mindenekelőtt a személyek jogállásának irányadó elveit határozzák meg, amelyek tulajdonképpen a jogok és szabadságok teljes szabályozásának alapját képezik, létrehozva a személy jogi helyzetét meghatározó axiológiát. Lásd bővebben: Bogumił SZMULIK, Jarosław SZYMANEK: *Introduction to the Constitution of the Republic of Poland*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa, 2019, 55.

vagy -tulajdon kezelésével kapcsolatos információszerzés jogát.⁴³ Lengyelországban az újságírók védelme kapcsán megállapítható, hogy az alkotmányos elveken alapul, és ágazati jogszabályok határozzák meg.⁴⁴ Továbbá, törvényi szinten, a műsorszórási törvény,⁴⁵ valamint a sajtótörvény⁴⁶ bír kiemelkedő relevanciával.

A fentiek alapján, a vizsgált országok nemzeti szabályozását áttekintve levonható a következtetés, miszerint a Visegrádi Együttműködés országában a média szabályozása mind alkotmányos, mind törvényi szinten egyaránt szabályozásra került. Kiemelt figyelmet érdemel azonban Lengyelország, amely a vizsgált országok közül egyedüliként alkotmányos szinten rögzíti a nemzeti médiahatóságot, amely örökdik a szólásszabadság, az információhoz való jog felett, valamint védelmezi a közérdeket a rádiózás és televíziózás területén, ezáltal is biztosítva a médiaszabályozó hatóság függetlenségét,⁴⁷ míg Magyarország Alaptörvénye arról rendelkezik, hogy a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság jogállása sarkalatos törvényben kerül meghatározásra.⁴⁸

3. Szervezeti keretek

A tanulmány jelen fejezetében azt vizsgálom, hogy a Visegrádi Együttműködés országában léteznek-e piacfelügyeletet ellátó és médiapluralizmust biztosító szervek.

Magyarország esetében több releváns szervről is beszélhetünk: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (a továbbiakban: NMHH), Médiatanács és Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (a továbbiakban: MTVA), Nemzeti Kommunikációs Hivatal (a továbbiakban: NKOH), Közép-Európai Sajtó és Média Alapítvány (a továbbiakban: KESMA vagy Alapítvány), illetve a Nemzeti Kommunikációs Hivatal. Az alábbiakban a terjedelmi korlátok miatt részletesebben csak az NMHH-t, illetve a KESMA-t kívánom rövidebben ismertetni.

Az NMHH-t mint kizárólag a törvénynek alárendelt önálló szabályozó szervezet az Mttv. hozta létre.⁴⁹ Az NMHH részt vesz a Kormány – jogszabályokban meghatározott – politikájának végrehajtásában a frekvenciagazdálkodás és a hírközlés területén.⁵⁰ Az NMHH hatáskörében eljárva felméri és folyamatosan elemzi a hírközlési és az ezekhez kapcsolódó informatikai piac működését, folyamatosan értékeli a hírközlési piac helyzetét, piacelemzést végez, eljár kötelezettségek teljesítésével, illetve megszegésével összefüggésben,⁵¹ valamint nyilvántartást vezet az egyes médiaszolgáltatókról. Szükséges megemlítenünk még az NMHH önálló hatáskörű, az Országgyűlés felügyelete alatt álló,

⁴³ Lengyel alkotmány, 61. cikk (1) bekezdés.

⁴⁴ Vö.: 2021. évi jogállamisági jelentés. Országfejezet – Lengyelország, 22.

⁴⁵ *Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o Radiofonii i Telewizji.*

⁴⁶ *Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe.*

⁴⁷ Lásd a lengyel alkotmány 213. cikk (1) pontját.

⁴⁸ Alaptörvény 9. cikk (6) bekezdés.

⁴⁹ 2010. évi CLXXXV. törvény, 109. § (1) bekezdés.

⁵⁰ 2010. évi CLXXXV. törvény, 109. § (2) bekezdés.

⁵¹ Vö.: 2010. évi CLXXXV. törvény, 110. §.

jogi személyiséggel rendelkező szervét, a Médiatanácsot.⁵² A Médiatanács és tagjai kizárólag a törvénynek vannak alárendelve, függetlenségük biztosításának zálogaként tevékenységük körében nem utasíthatók.⁵³ A Médiatanács elnökét és négy tagját az Országgyűlés kilenc évre választja egyidejű, listás szavazással, azonban fontos szabályként jelenik meg, hogy a kiszámíthatóság és a túlzott hatalmi befolyás elkerülése érdekében az elnök és tagok nem választhatók újra.⁵⁴ A médiapiac zavartalan, eredményes és sokszínű működése érdekében egyrészt hatósági ellenőrzési eljárás keretében vizsgálja a médiapiaci koncentráció megelőzését és a jelentős befolyásoló erejű, azaz a JBE médiaszolgáltatókat, aminek során adatszolgáltatást is kérhet, másrészt a tisztességes és hatékony piaci verseny fenntartásának elősegítése, a piaci folyamatok megismerése és a médiapolitikai szempontok felügyelete szempontjából hivatalból piacfelügyeletet végez. Abban az esetben, amennyiben a szervezet versenytorzulást vagy annak eshetőségét érzékeli, kezdeményezi a Gazdasági Versenyhivatal versenyfelügyeleti eljárásának megindítását.⁵⁵

A KESMA-t 2018 nyarán hozták létre azzal a céllal, hogy a magyar tömegtájékoztatók részét képező nyomtatott sajtó, rádió, televízió online felületeinek értéktérítő, valamint a magyar nemzeti öntudat erősödését szolgáló tevékenységét elősegítse. Mindehhez kapcsolódóan az Alapítvány elsődleges célja az Alaptörvény IX. és XI. cikkeiben foglalt alapvető értékek biztosítása, ezáltal biztosítva a magyar írott sajtó megőrzését, valamint olyan strukturális együttműködések kialakítását a média más felületeivel, amelyek hosszú távra biztosítják a hagyományos, nyomtatott magyar sajtó-kultúra megőrzését.⁵⁶ 2018. december 5-én a Magyar Közlönyben megjelent kormányrendeletben⁵⁷ a Kormány nemzetstratégiai jelentőségűvé minősítette az ECHO HUNGÁRIA TV Televíziós, Kommunikációs és Szolgáltató zártkörű Részvénytársaság, a Magyar Idők Kiadó Korlátolt Felelősségű Társaság, a New Wave Media Group Kommunikációs és Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság, továbbá az OPUS PRESS Zártkörűen Működő Részvénytársaság Alapítvány megszerzését.⁵⁸ Az Alapítványt a mai napig számos támadás éri, mind hazai, mind uniós szinten a médiapluralizmus veszélyeztetése miatt.⁵⁹ A 2020-as, illetve a 2021-es – a vizsgált országokat érintő – jogállamisági jelentést áttanulmányozva azonban jogosan merülhet fel az olvasóban a kérdés, hogy csak Magyarországon, vagy más országban is létezik a KESMA-hoz hasonló szervezet? A válasz minden bizonnyal: igen. Érdekesebb viszont az a kérdés, hogy ezt a Bizottság más tagállamokban miért nem vizsgálta? Ahogy azt a Kormány a 2021. (VIII. 2.)/1527. sz. kormányhatározatában⁶⁰ rögzíti, a nemzetközi fórumok vizsgálták a magyar igazságszolgáltatás függetlenségét, szervezetét

⁵² 2010. évi CLXXXV. törvény, 123. §.

⁵³ 2010. évi CLXXXV. törvény, 123. § (2) bekezdés.

⁵⁴ 2010. évi CLXXXV. törvény, 124. § és 125. §.

⁵⁵ 2010. évi CLXXXV. törvény, 170. § és 171. §.

⁵⁶ Lásd a KESMA hivatalos honlapján szereplő információkat: <https://cepmpf.hu/#sectionGoals> (letöltés ideje: 2021. 07. 29.).

⁵⁷ 2018. (XII. 5.) évi 229. kormányrendelet.

⁵⁸ Ennek kapcsán lásd: 2020. (VII.8.)/16. AB határozat.

⁵⁹ Lásd a 2021. évre vonatkozó jogállamisági jelentést.

⁶⁰ A Kormány 2021. (VIII. 2.)/1527. határozata az Európai Bizottság 2021. évi jogállamisági jelentéséről.

és igazgatását, mely alapján azt a megállapítást tették, hogy a magyar jogszabályi keretek összhangban állnak az európai normákkal, sőt, számos uniós tagállam szabályozását megvizsgálva szélesebb körű intézményi garanciákat is biztosítanak.⁶¹

Szlovákia esetében a Frekvenciatanácsot⁶² (*Rada pre vysielanie a retransmisii*) szükséges kiemelni, amely egy pozsonyi székhellyel rendelkező jogi személy, egy önállóan működő, saját költségvetéssel rendelkező⁶³ szerv, amely a műsorszolgáltatás, a továbbkövetítés és a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatások biztosítása terén működő országos hatáskörű államigazgatási státusszal rendelkezik. A műsorszolgáltatásról és a továbbkövetítésről szóló törvény 5. §-ában egyértelműen rögzítésre kerül a Frekvenciatanács hatásköre, viszont azokat a jogszabály csak példálózó jelleggel sorolja fel, hiszen a törvény további helyein⁶⁴ e felsorolást kibővíti. Összességében azonban elmondható, hogy a jogalkotó a szóban forgó törvény 5. §-ában viszonylag részletesen szabályozza a Frekvenciatanács hatásköreit.⁶⁵ A törvényben rögzítésre került a szerv küldetése is: a közérdek megerősítése a tájékoztatáshoz való jog, a véleménynyilvánítás szabadságához való jog, valamint a kulturális értékekhez és az oktatáshoz való hozzáférés jogának gyakorlása során.⁶⁶ A Frekvenciatanács 9 tagból áll, akiket a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa (azaz a parlament) választ meg és hív vissza funkciójukból. A tagok rendes hivatali ideje hat év.⁶⁷ A tanács egyharmada két évente megújul.⁶⁸

Csehországban a Rádió- és Televíziótanács (*Rada pro rozhlasové a televizní vysílání*) tölti be a piacfelügyeletet ellátó és médiapluralizmust biztosító szerv szerepét. A lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló,⁶⁹ illetve a rádió- és televíziós műsorszolgáltatás működéséről szóló törvényt⁷⁰ áttekintve megállapítható, hogy az említett, prágai székhelyű független közigazgatási szerv tevékenysége kiterjed a rádió- és televíziós műsorszolgáltatás, valamint a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatások felügyeletére.⁷¹ A testület

⁶¹ 2021. (VIII. 2.)/1527. kormányhatározat, Magyar Közlöny, 2021. évi 146. szám, IX. Határozatok Tára, 6811, 5. pont.

⁶² Főként uniós kiadványokban, szakanyagokban találkozhatunk a Frekvenciatanács más elnevezésével is: Műsorszolgáltatás és Továbbkövetítés Tanácsa.

⁶³ A műsorszolgáltatásról és a továbbkövetítésről szóló törvény, 12. § (1) bekezdés.

⁶⁴ A Frekvenciatanács feladatai közé tartozik továbbá: a műsorszolgáltatásra és továbbkövetítésre vonatkozó állami jogszabályok végrehajtása, audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtása, műsorszolgáltatási engedélyek kiadása, panaszkezelés, felfüggesztés vagy továbbkövetítés elrendelése, szankciók kiszabása a műsorszolgáltatókra, a továbbkövetítési szolgáltatások üzemeltetőire és a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokat nyújtó médiaszolgáltatókra, és biztosítja az önszabályozó testületekkel való együttműködést.

⁶⁵ Luboš KUKLIŠ: *Regulácia elektronických médií*, Wolters Kluwer, Bratislava, 2015, 12. fejezet.

⁶⁶ A műsorszolgáltatásról és a továbbkövetítésről szóló törvény, 4. § (1) bekezdés.

⁶⁷ Egy tanácsstag legfeljebb két ciklusra választható meg.

⁶⁸ A műsorszolgáltatásról és a továbbkövetítésről szóló törvény, 8. § (1)–(2) bekezdés.

⁶⁹ 2010. évi 132. törvény (*Zákon č. 132/2010 Sb. o audiovizuálních mediálnich službách na vyzádaní*).

⁷⁰ 2001. évi 231. törvény a rádió- és televíziós műsorszolgáltatás működéséről (*Zákon č. 231/2001 Sb. o provozování rozhlasového a televizního vysílání*).

⁷¹ A Rádió- és Televíziótanács küldetéséről, hatásköreiről annak hivatalos weboldalán (angol és cseh nyelven) lehet tájékozódni: <https://www.rrtv.cz/cz/static/o-rade/poslani-rady/index.htm> (letöltés ideje: 2021. 08. 05.).

13 tagból áll, akiket a Képviselőház^{72,73} javaslatára a miniszterelnök nevez ki és hív vissza funkciójukból. Hivatali idejük – a szlovák Frekvenciatanácshoz hasonlóan – hat év.⁷⁴ A cseh szabályozás kapcsán mindenképpen megjegyzendő, hogy a cseh kormány a médiaszabályozó hatóság függetlenségének megerősítése céljából jelentős reformot fontolgat.⁷⁵

Lengyelország esetében a médiapluralizmus védelmével kapcsolatban két hatóság is kiemelkedő relevanciával bír: ezek az Országos Rádió és Televízió Tanács (*Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji*), illetve a Nemzeti Médiatanács (*Rada Mediów Narodowych*).^{76,77} Az Országos Rádió és Televízió Tanácsot az 1992. december 29-i műsorszolgáltatási törvény⁷⁸ alapján hozták létre. Ez a szerv 1997 óta alkotmányos szervként működik, hiszen státuszát a lengyel alkotmány 213–215. cikkei biztosítják. Legfontosabb hatáskörei közé tartozik a rádió- és televízióműsorok sugárzására vonatkozó koncessziók odaítélése, azonban joga van az ellenőrzött műsorszolgáltatók által sugárzott műsorok tartalmának ellenőrzésére is. Az Országos Rádió és Televízió Tanács a köz- és a magánmédia működéséért volt felelős egészen 2016. június 22-ig, amikor is egy új törvényt fogadtak el a hatályos műsorszolgáltatási törvény módosításáról, melynek következtében a törvény új intézményt vezet be, a Nemzeti Médiatanácsot, amely a közmédia felügyeletét látja el.⁷⁹

Ahogy azt már fentebb említettük, a Visegrádi Együttműködés országainak alkotmányai közül egyedül Lengyelországban került alkotmányos szinten *expressis verbis* rögzítésre a nemzeti médiahatóság. Amint arra az Alkotmánybíróság a 2016. december 13-i határozatában rámutatott: az a meggyőződés, hogy a demokratikus jogállam nem tud megfelelően működni a szólásszabadság és a nyilvános térben való információhoz való jog megvalósítása nélkül, konkrét kifejezést kapott többek között az állam alkotmányos szervrendszerének ilyen elrendezésében, amelyen belül az Országos Rádió és Televízió Tanács működik. Ennek az önálló jogvédő szervnek a léte egyrészt a szólásszabadság, a tájékozódáshoz való jog és a közérdekűség biztosításának alapvető intézményi garanciája

⁷² *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*.

⁷³ Csehországban kétkamarás parlamentáris rendszer működik: a parlament alsóházából (Képviselőház) és felsőházából, azaz a Szenátusból áll.

⁷⁴ Vö.: a rádió- és televíziós műsorszolgáltatás működéséről szóló törvény 7. §-ával.

⁷⁵ Lásd az Európai Bizottság 2020-as évi jogállamisági jelentését Csehország kapcsán, mely elérhető online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020SC0302&from=EN> (letöltés ideje: 2021. 08. 09.).

⁷⁶ Azt a kérdést, hogy vajon miért (nem) volt szükséges az immár majdnem 30 éve létező Országos Rádió és Televízió Tanács mellé létrehozni egy új szervet, Agnieszka Grzesiok-Horosz a következő írásában elemzi: Agnieszka GRZESIOK-HOROSZ: *Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji a Rada Mediów Narodowych*, *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, 2019, T. 27, 103–132.

⁷⁷ A szakirodalom kapcsán lásd például: Agnieszka BIEN-KACAŁA: *Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji: charakter prawny instytucji*, in: *Wolne media: materiały konferencji naukowej 18 kwietnia 2008 r. / red. Karol Ziółkowski (et al.)*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, 2008, 84–88; Ryszard CHRUŚNIAK: *Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji w systemie politycznym i konstytucyjnym*, ELIPSA Dom wydawniczy, Warszawa, 2007; Elżbieta CZARNY-DROZDZEJKO: *Ustawa o radiofonii i telewizji. Komentarz*, Lexis Nexis, Warszawa, 2014; Jacek SOB CZAK: *Radiofonia i telewizja. Komentarz*, Zakamycze, Warszawa, 2001.

⁷⁸ *Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji. Dz.U. 1993 nr 7 poz. 34.*

⁷⁹ Dominika BYCHAWSKA-SINIARSKA: *Organy regulujące funkcjonowanie mediów elektronicznych w Polsce: Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji i Rada Mediów Narodowych*, http://monitoringkandydatow.org.pl/?p=1329#_ftn1 (letöltés ideje: 2021. 08. 22.).

a rádiózás és televíziózás területén, másrészt a jogalkotó számára alkotmányosan meghatározott modellt határoz meg a média – beleértve a közmédiát is – szervezésére. Ily módon már alkotmányos szinten megállapítást nyert, hogy a jogalkotónak meg kell állapítania ezeket az elveket, és meg kell határoznia az Országos Rádió és Televízió Tanács működési módját, annak érdekében, hogy a szervezet hatékonyan el tudja látni az alkotmányban megjelölt feladatokat.⁸⁰

4. A médiatulajdon átláthatósága

A Médiapluralizmus Monitor – amelynek kitűzött célja az uniós tagállamokban feltárni a médiapluralizmust fenyegető potenciális veszélyeket – 2021-es adatai alapján megállapítható, hogy a vizsgált országokat egy kivétellel magas kockázatúnak sorolták be, ez azt jelenti, hogy utóbbi országok szabályozásai veszélyt jelentenek a médiapluralizmusra.

Az elemzésében magas kockázatúnak⁸¹ sorolták be hazánk médiaszektorra vonatkozó szabályozását, ami az állami reklámok, hirdetések allokációjára vonatkozó tisztességes szabályok és átláthatóság állítólagos hiányának tudható be.⁸² A magyar médiapiac tulajdonviszonyai több okból kifolyólag is átláthatónak mondhatók, hiszen a magyar vállalkozások törvényileg kötelesek nyilvánosságra hozni és szabadon hozzáférhetővé tenni a tulajdonos személyét, mindemellett megjegyzendő, hogy a médiapiacra a vonatkozó külön szabályozás hiánya figyelhető meg, így a médiavállalkozásoknak a tulajdonosi körükben bekövetkezett változásokról és a médiatermékeikről a Médiatanácsot szükséges tájékoztatniuk. Az elemzésből azonban kitűnik, hogy hazánkat ennek ellenére is a magas kockázatú országok közé sorolták, azzal indokolva, hogy sem a jogszabályi rendelkezések, sem a Médiatanács nem garantálja a tényleges átláthatóságot valamilyeni médium számára, valamint a nyilvánosság hatékony és könnyű hozzáférését a vonatkozó információkhoz.⁸³

Magyarországhoz hasonlóan a szlovák médiatulajdonlás átláthatóságára vonatkozó mutató is magas kockázati szintet⁸⁴ ért el, és ezzel kapcsolatban az elemzők azt a megállapítást tették, hogy a szlovák médiapiac hosszú távon az átláthatóság hiányától szenved. Mindemellett a vizsgált országban nem létezik olyan állami szerv, amely a

⁸⁰ *Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 grudnia 2016 r. sygn. akt K 13/16.* Magyarul: ügyirat-szám: K 13/16, Jogi Közlöny, 2016, 2210. tétel.

⁸¹ Pontosan 75% százalék, vagy a feletti kockázatúnak.

⁸² Attila BATORFY, Ferenc HAMMER, Eszter GALAMBOSI: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania and Turkey in the years 2018-2019; Country report: Hungary*, European University Institute, 2020, 15.

⁸³ Attila BATORFY, Krisztián SZABÓ: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2020, Country report: Hungary*, European University Institute, 2021, 13, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71949/hungary_results_mpm_2021_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés ideje: 2021. 08. 29.).

⁸⁴ Egészen pontosan 78%-ot.

szlovák médiapiacról részletes elemzést készítené.⁸⁵ Ahogyan az az elemzésből is kitűnik, a közszféra partnereinek nyilvántartásáról szóló törvény⁸⁶ közvetve nyilvánosságra hozhatja a nagyobb médiumok végső tulajdonosait. Megjegyzendő azonban, hogy nem szerepelnek a jegyzékben azok a médiumok, amelyek nem kötnek szerződést az állammal, vagy nem részesültek valamilyen állami finanszírozásban. Ebből kifolyólag pedig megállapítható, hogy e törvénynek a pénzmosás elleni védelemmel kapcsolatos előnyei korlátozottak, már ami a médiatulajdonosi átláthatóságát illeti.⁸⁷

A médiatulajdonlás átláthatósága a Cseh Köztársaságban szintén magas kockázatú,⁸⁸ főként abból az okból kifolyólag, hogy a médiavállalatok nem kötelesek nyilvánosságra hozni tulajdonosi struktúrájukat,⁸⁹ sőt a „végső haszonhúzó tulajdonost” sem kötelesek felfedni. Ezeket a hiányosságokat a médiával foglalkozó különböző nem kormányzati (civil) szervezetek és a hírszolgáltatásra szakosodott weboldalak munkája révén igyekeznek pótolni, amelyek naprakész és részletes beszámolókat vezetnek a nyilvánosság számára a tulajdonosi struktúrákról. Egyes esetekben azonban ez inkább oknyomozói munka eredménye, mintsem a hírmédia által a hatóságok számára aktívan szolgáltatott információké.⁹⁰

A Visegrádi Négyek tekintetében egyedül lengyel viszonylatban minősítették közepes kockázatúnak⁹¹ a médiatulajdonlás átláthatóságára vonatkozó mutatót, azzal, hogy bár a hírközlési ágazatot nem szabályozzák ágazatspecifikus átláthatósági rendelkezések, azonban a műsorszolgáltatási ágazatban léteznek mediaspecifikus szabályok. Az elemzésben kiemelésre került az a tény is, hogy 2018 márciusában Lengyelország végrehajtotta a pénzmosás elleni 4. irányelvet, amely által bevezetésre került a haszonhúzó központi nyilvántartásának a haszonhúzókról való tájékoztatására vonatkozó kötelezettsége.⁹²

⁸⁵ Željko Martyn SAMPOR: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2020, Country report: Slovakia*, European University Institute, 2021, 11, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71961/slovakia_results_mpm_2021_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés ideje: 2021. 08. 31.).

⁸⁶ 2016. évi 315. törvény (Zákon č. 315/2016 Z. z. o registri partnerov verejného sektora).

⁸⁷ Željko Martyn SAMPOR: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2020, Country report: The Czech Republic*, European University Institute, 2021, 11, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71961/slovakia_results_mpm_2021_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés ideje: 2021. 08. 31.).

⁸⁸ Egészen pontosan 88%-ot.

⁸⁹ A vállalati szervezetek nyilvános nyilvántartásán kívül.

⁹⁰ Vaclav STETKA, Roman HAJEK: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2020, Country report: The Czech Republic*, European University Institute, 2021, 10, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71942/the_czech_republic_results_mpm_2021_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés ideje: 2021. 09. 02.).

⁹¹ A közepes kockázat 63%-ot jelent.

⁹² Beata KLIMKIEWICZ: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2020, Country report: Poland*, European University Institute, 2021, 12, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71957/poland_results_mpm_2021_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés ideje: 2021. 08. 31.).

5. Az állami és párthirdetések

A politikai reklámok kétségkívül a véleménynyilvánítás szabadságának szerves részét képezik, ezért is szükséges kiemelt figyelmet szentelnünk azoknak. Hazánk vonatkozásában, a téma tekintetében megállapítható, hogy az írott sajtóra, más médiaszolgáltatásokra és azok felügyeletére sarkalatos törvényi szabályok vonatkoznak, amit 2010-től egységesen az Mttv. szabályoz. Ez a törvény kiemelten fontosnak bizonyul, hiszen egyaránt definiálja a politikai reklám,⁹³ a politikai tájékoztató műsorszám,⁹⁴ illetve a közérdekű közlemény⁹⁵ fogalmát. Mindemellett megemlítendő még a választási eljárásról szóló törvény,⁹⁶ hiszen a jogszabályban a politikai hirdetés fogalma mellett ismételtelen megjelenik a politikai reklám fogalma, azzal az eltéréssel, hogy a párt, politikai mozgalom és kormány alatt jelölő szervezetet és független jelöltet kell érteni.⁹⁷ Szlovákia esetében szintén létezik jogszabály, amely definiálja a politikai reklám fogalmát, miszerint politikai reklámnak számít minden olyan nyilvános bejelentés, melynek célja egy politikai párt, politikai mozgalom, egy párt vagy mozgalom tagja vagy jelöltje támogatására vagy javára választási kampány vagy népszavazási kampány során, illetve egy politikai párt, politikai mozgalom vagy jelölt nevének, márkájának vagy szlogenjének népszerűsítése.⁹⁸ E két ország fogalom meghatározása kapcsán azonban szembejön, hogy mennyire sokszínűen lehet egy fogalmat definiálni.

Csehország és Lengyelország szabályozását áttekintve az „állami hirdetés” kifejezéssel nem találkozunk, így nehéz lenne azt köznapi nyelven meghatározni, még kevésbé jogilag elfogadott definícióját adni. Csehország kapcsán⁹⁹ mindemellett elmondható, hogy a reklámok szabályozása¹⁰⁰ elsősorban a formára összpontosít, azaz annak

⁹³ Mttv., 203. § 55. pont: „*politikai reklám: valamely párt, politikai mozgalom vagy a kormány népszerűsítését szolgáló vagy támogatására ösztönző, illetve azok nevét, célját, tevékenységét, jelszavát, emblémáját népszerűsítő, a reklámhoz hasonló módon megjelenő, illetve közzétett műsorszám*”.

⁹⁴ Mttv., 203. § 56. pont: „*politikai tájékoztató műsorszám: időtartama legalább kilencven százalékában a magyarországi és a nemzetközi politikai vagy aktuális közéleti eseményeket elemző, bemutató, azokat értékelő, háttérüket feltáró, hírműsorszámnak nem minősülő műsorszám*”.

⁹⁵ Mttv., 203. § 27. pont: „*közérdekű közlemény: ellenszolgáltatás nélkül közzétételre kerülő, állami vagy önkormányzati feladatot ellátó szervezettől, illetve személytől, valamint állami fenntartású vagy az állam kezelésében lévő intézménytől származó tájékoztatás, amely valamely konkrét közérdekű információt közvetít a nézők vagy hallgatók figyelmének felkeltése céljából, és nem minősül politikai reklámnak*”.

⁹⁶ 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról, 146. §.

⁹⁷ 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról, 146. § a) pont.

⁹⁸ A műsorszórásról és műsorterjesztésről szóló 2000. évi 308. törvény, 32. § (10) bekezdés.

⁹⁹ 2015-ben a rádió és televízió műsorszolgáltatásáról szóló törvényt módosították, hogy megtiltja az úgynevezett politikai kereskedelmi kommunikációt, amely a törvény alapján olyan kommunikáció, amelynek célja közvetlenül vagy közvetve egy politikai párt, politikai mozgalom vagy politikus népszerűsítése, egy politikai párt, politikai mozgalom vagy politikus megítélésének kialakítása vagy elősegítése, egy politikai párt, politikai mozgalom vagy politikus választási sikere esélyeinek növelése, vagy a polgárok mint választók attitűdjének, viselkedésének vagy motivációjának befolyásolása.

¹⁰⁰ A reklámszabályozásról szóló törvény [1995. évi 45. törvény (*zákon č. 45/1995 Sb. o regulaci reklamy*)] a gazdálkodó szervezetek reklámozására fókuszál, és csak azokra a helyzetekre összpontosít, amikor valaki reklámjaival valakinek a politikai meggyőződését támadná, és tiltja a választásokkal kapcsolatos anonim hirdetések terjesztését a választás meghirdetésére és a

szabályozására, hogy ki, hol és hogyan hirdethet reklámot. Kevésbé összpontosít a tartalomra, amely csak az őszinteség és a tisztesség homályos határait szabja meg.¹⁰¹

Összegzés

Az Európai Bizottság 2020. és 2021. évi jogállamisági jelentésének¹⁰² III. része a médiapluralizmus magyarországi helyzetének vizsgálatával foglalkozott. Ennek keretében a Bizottság sérelmezte egyrészt, hogy a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóságon belül működő Médiatanács függetlensége és hatékonysága kockázatnak van kitéve; másrészt, hogy a médiapiac pluralitása nagy kockázatnak van kitéve (kiemelve a Közép-Európai Sajtó és Média Alapítványt); harmadrészt szintén sérelmezte, hogy hiányzik a média-tulajdon átláthatóságának szabályozása; negyedrészt pedig aggasztónak tartotta, hogy az állami hirdetések a kormány számára közvetett politikai befolyást tesznek lehetővé. Röviden reflektálva ezen felvetésekre,¹⁰³ az NMHH-n belüli Médiatanács önálló, független működését a médiaszolgáltatásokról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (azaz az Mttv.) biztosítja, továbbá az Mttv. rendelkezik a médiapiac pluralitását biztosító normákról is. Ezen felül több szerv is biztosítja a médiapiac felügyeletét és a pluralizmus védelmét Magyarországon, így az NMHH, a Gazdasági Versenyhivatal és a Nemzeti Kommunikációs Hivatal egyaránt fontos feladatokat lát el ezen a területen. Végezetül, bár az állami reklámkiadások volumene folyamatosan növekszik, és bár ez a növekedés a 2014-es kormányzati ciklustól különösen látványossá vált,¹⁰⁴ azonban nem állja meg a helyét az az állítás, miszerint kizárólag a politikától függő médiumokban jelennek meg állami hirdetések, amit egy nemrégiben megjelent hír is alátámaszt.¹⁰⁵

Jelen tanulmányban azonban nem csak Magyarország, hanem másik három uniós tagállam (Szlovákia, Cseh Köztársaság, Lengyelország), tehát a Visegrádi Együttműködés országainak tekintetében került vizsgálatra a médiapluralizmus kérdésköre azzal a

szavazás lezárása között. Vö.: az említett törvény 1. § (8) és (9) bekezdésével, a 2. § (1) bekezdés e) pontjával és a 2. § (3) bekezdésével.

¹⁰¹ Petra HAVLÍKOVÁ: *Regulace politické reklamy v České republice*. <https://denikreferendum.cz/clanek/31684-regulace-politicke-reklamy-v-ceske-republice> (letöltés ideje: 2021. 08. 22.).

¹⁰² A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: 2020. évi jogállamisági jelentés, Országfejezet – A jogállamiság helyzete Magyarországon, SWD(2020) 316 final, 2020, Brüsszel, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020SC0316&from=EN> (letöltés ideje: 2021. 08. 20.). Valamint a 2021. évi jogállamisági jelentés angol nyelven lásd: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2021_rolr_country_chapter_hungary_en.pdf (letöltés ideje: 2021. 08. 20.).

¹⁰³ A jogállamisági jelentésre adott részletes magyar választ lásd: <https://rm.coe.int/omments-of-the-hungarian-authorities-on-the-memorandum-by-the-council-/1680a1f0f0> (letöltés ideje: 2021. 09. 02.).

¹⁰⁴ Lásd az Átlátzó oldalán megjelent hírt *Állami reklámköltés 2006–2018* címmel: <https://mertek.atlatsz.hu/allami-reklamkoltes-2006-2018/> (letöltés ideje: 2021. 09. 02.).

¹⁰⁵ BARANYA Róbert: *Több százmilliós állami hirdetések a Népszavánál*, https://mandiner.hu/cikk/20210602_tobb_szaz_millios_allami_hirdetes_a_nepszavanal (letöltés ideje: 2021. 09. 02.).

céllal, hogy részletesen bemutatásra kerüljön, hogy ezen tagállamok esetében miként alakul a vonatkozó szabályozás, helyzet és megítélés.

Ahogy az már a bevezetőben említésre került, a sajtó- és információszabadság a demokrácia működésének előfeltétele, és a média döntő szerepet játszik az információ széles köréhez való nyilvános hozzáférés előmozdításában. Az államoknak ebből adódóan pedig pozitív intézményvédelmi kötelezettségük van a média pluralizmusának kedvező jogi környezet megteremtésére.¹⁰⁶ Ennek megfelelően, a jogforrási háttérrel tekintve, valamennyi vizsgált állam valamilyen módon garantálja a médiapluralizmus biztosítását.

Magyarország Alaptörvényéhez hasonlóan a vizsgált országok nemzeti alkotmányai a szabadságjogok körében kivétel nélkül biztosítják a sajtószabadságot, a véleménynyilvánítás szabadságát és a szólásszabadságot, amely jogok a médiapluralizmus alapját képezik. Ezek közül kiemelendő Lengyelország alkotmánya, amely a visegrádi országok tekintetében sajátos módon, kifejezetten alkotmányos szinten rögzíti a nemzeti médiahatóságot, ezáltal is biztosítva a médiaszabályozó hatóság függetlenségét.

A vonatkozó alacsonyabb szintű jogforrások köre meglehetősen hasonló képet mutat. Magyarország, Szlovákia, Csehország és Lengyelország esetében lényegében komplex, összetett szabályozással találkozunk, és megállapítható, hogy a vizsgált országok jogrendszerei meglehetősen magas védelmet nyújtanak a médiapluralizmus számára.

A piacfelügyeletet ellátó és médiapluralizmust biztosító szervezetek tekintve, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatósághoz, a Nemzeti Kommunikációs Hivatalhoz és a Gazdasági Versenyhivatalhoz hasonló szervek a vizsgált államokban szintén működnek.

A vizsgált országokban szintén létezik valamilyen jogszabály a médiatulajdon átláthatóságára vonatkozóan. Egyébiránt, a médiatulajdon átláthatósága szempontjából szinte valamennyi ország közepes kockázati besorolást kapott a Médiapluralizmus Monitor vizsgálata során. Ezek közé tartozik például Belgium, Hollandia, Luxemburg, Dánia, Svédország, Franciaország, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország. A legtöbb esetben tehát a Médiapluralizmus Monitor elemzése alapján nem beszélhetünk teljesen átlátható médiatulajdoni viszonyokról.

Az állami és párthirdetések vizsgálatával kapcsolatban meglehetősen hiányos kép tárul elénk. Hazánkhoz hasonlóan az állami hirdetés (közérdekű közlemény, illetve a politikai reklám) és a párthirdetés (politikai reklám, politikai tájékoztató műsorszám és politikai hirdetés) fogalmát csak kevés ország szabályozása definiálja. Kizárólag Szlovákia esetében találkozunk a politikai reklám fogalmának meghatározásával, azonban az állami hirdetés fogalmát Szlovákiában sem definiálják, úgy, ahogy erre Csehország és Lengyelország esetében sem lelhető fel utalás.

Végezetül pedig, ha nem csak a vizsgált országokat nézzük, és a Médiapluralizmus Monitor elemzésébe mélyebben belepillantunk, láthatjuk például, hogy a finn rendszer strukturális és szabályozási téren egyaránt komoly kockázatokat rejt magában, ugyanis az állami és párthirdetésekre vonatkozó szabályozás mélysége nem megfelelő,

¹⁰⁶ Dunja MIJATOVIĆ: *Memorandum on freedom of expression and media freedom in Hungary*, Council of Europe Commissioner for Human Rights, Strasbourg, 30 March 2021.

ennek ellenére Finnország a politikai pluralizmus, szólásszabadság és stabilitás szempontjából nemzetközi értékelésekben a mintaállamok között szerepel. Bár Luxemburg esetében sem beszélhetünk a médiapluralizmust kellően biztosító jogi keretekről, a Médiapluralizmus Monitor elemzése szerint ott a médiapluralizmus ennek ellenére mégis megfelelően biztosított. Németországban ugyancsak nincsenek közvetlenül az állami hirdetések allokációjáról szóló szabályok, az ország ennek ellenére mégis a legjobb minősítést elnyerő országok csoportjába tartozik a Médiapluralizmus Monitor alapján.

Irodalomjegyzék

1. BARANYA Róbert: *Több százmillió állami hirdetés a Népszavánál*. https://mandiner.hu/cikk/20210602_tobb_szaz_millios_allami_hirdetes_a_nepszavanal (letöltés ideje: 2021. 09. 02.)
2. Attila BATORFY, Ferenc HAMMER, Eszter GALAMBOSI: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania and Turkey in the years 2018-2019; Country report: Hungary*, European University Institute, 2020, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/67805/hungary_results_mpm_2020_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés ideje: 2021. 08. 29.)
3. Attila BATORFY, Krisztián SZABÓ: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2020, Country report: Hungary*, European University Institute, 2021, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71949/hungary_results_mpm_2021_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés ideje: 2021. 08. 29.)
4. Agnieszka BIEN-KACAŁA: *Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji: charakter prawny instytucji*. In: *Wolne media: materiały konferencji naukowej 18 kwietnia 2008 r. / red. Karol Ziółkowski (et al.)*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, 2008.
5. Dominika BYCHAWSKA-SINIARSKA: *Organy regulujące funkcjonowanie mediów elektronicznych w Polsce: Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji i Rada Mediów Narodowych*, http://monitoringkandydatow.org.pl/?p=1329#_ftn1 (letöltés ideje: 2021. 08. 22.)
6. Elżbieta CZARNY-DROZDŻEJKO: *Ustawa o radiofonii i telewizji. Komentarz*, Lexis Nexis, Warszawa, 2014.
7. Ján DRGONEC: *Sloboda prejavu a sloboda po prejave*, Heuréka, Šamorín, 2013.
8. Angieszka GRZESIOK-HOROSZ: *Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji a Rada Mediów Narodowych*, *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, 2019, T. 27.
9. Miklós HARASZTI: *Media Pluralism and Human Rights. Issue Discussion Paper*. Commissioner for Human Rights, Strasbourg, 6 December 2011.
10. Petra HAVLÍKOVÁ: *Regulace politické reklamy v České republice*, <https://denikreferendum.cz/clanek/31684-regulace-politicke-reklamy-v-ceske-republice> (letöltés ideje: 2021. 08. 22.)
11. Helena CHALOUPOKOVÁ, Petr HOLÝ, Jiří URBÁNEK: *Mediální právo. Komentář*, C. H. Beck, Praha, 2019.
12. Ryszard CHRUŚNIAK: *Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji w systemie politycznym i konstytucyjnym*, ELIPSA Dom wydawniczy, Warszawa, 2007.
13. Beata KLIMKIEWICZ: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia*,

- Serbia and Turkey in the year 2020, Country report: Poland*, European University Institute, 2021, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71957/poland_results_mpm_2021_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés ideje: 2021. 08. 31.)
14. KOLTAY András: *Pillantás az európai médiajog húsz évére*, Infokommunikáció és Jog, 2010/2.
 15. KOLTAY András: *The Development of Freedom of the Media in a Newborn Democracy: The Hungarian Perspective*, Journal of Media Law, 2010/2(1).
 16. KOLTAY András: *A sajtószabadság fogalma ma. Új média, új szerkesztők és a jog hagyományos megközelítése*, Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 2. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 99–137.
 17. KOLTAY András, NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*, Complex Kiadó, Budapest, 2012.
 18. KOLTAY András, NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*, Wolters Kluwer, Budapest, 2015.
 19. Luboš KUKLIŠ: *Regulácia elektronických médií*, Wolters Kluwer, Bratislava, 2015.
 20. LÁNCOS Petra Lea: *A demokrácia és a pluralizmus értéke az európai médiajogban*, Iustum Aequum Salutare, 2014/1 (X).
 21. Dunja MIJATOVIĆ: Memorandum on freedom of expression and media freedom in Hungary, Council of Europe Commissioner for Human Rights, Strasbourg, 30 March 2021, <https://rm.coe.int/memorandum-on-freedom-of-expression-and-media-freedom-in-hungary/1680a-1e67e> (letöltés ideje: 2021. 07. 20.)
 22. NYAKAS Levente: *A médiapluralizmus nyomában. Elméleti alapvetések az Európai Unió médiapolitikájának tanulmányozásához*, In Medias Res, 2013/2.
 23. NYAKAS Levente: *A médiapluralizmus fogalma és szerepe a szabályozásban*, in: KOLTAY András, NYAKAS Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*, Complex Kiadó, Budapest, 2012.
 24. Stefanie PUKALLUS, Jackie HARRISON: *Ha a médiaszabadság és a médiapluralizmus az Európai Unió alapvető értékei közé tartoznak, az miért nem tesz semmit gyakorlati megvalósításuk biztosításáért? Az Európai Unióról szóló szerződés 7. cikke alkalmazásának mellőzése*, In Medias Res, 2015/1.
 25. Željko Martyn SAMPOR: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2020, Country report: Slovakia*. European University Institute, 2021, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71961/slovakia_results_mpm_2021_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés ideje: 2021. 08. 31.)
 26. Jacek SOB CZAK: *Radiofonia i telewizja. Komentarz*, Zakamycze, Warszawa, 2001.
 27. SMUK Péter: *A demokratikus közvélemény kialakulásának támogatása és korlátai a kelet-európai jogrendszerekben*, In Medias Res, 2015/1.
 28. Vaclav STETKA, Roman HAJEK: *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia and Turkey in the year 2020, Country report: The Czech Republic*, European University Institute, 2021, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71942/the_czech_republic_results_mpm_2021_cmpf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltés ideje: 2021. 09. 02.)
 29. Bogumił SZMULIK, Jarosław SZYMANEK: *Introduction to the Constitution of the Republic of Poland*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa, 2019.

30. Peggy VALCKE: *A felhasználó helye a médiapluralizmus szabályozásában. A hagyományos sokszíni-ségi lánc és a felhasználók félrevezetésével kapcsolatos legutóbbi tendenciák nyomon követése az európai médiaszabályozásban*, In *Medias Res*, 2012/2.

SZABÓ ANDRÁS

A nyilvánosság és az adatvédelem egyes kérdéseiről a büntetőeljárások során

Publicity and Data Protection during Criminal Proceedings

Abstract: The need for public access to criminal proceedings increased in Europe at the end of the eighteenth century. It was clear at the time that the public has the same interest as the offender, and it acts as a means of control. Therefore, the need for publicity was not an issue. But the world has changed a lot in the last 200 years. The interest in criminal cases has increased, often becoming a national or even international interest. But the data that become known to the public often have adverse consequences for both the offenders and the victims. It makes the problem even worse that the media reports on crimes are rarely objective.

In my study, I am looking for answers to the questions as to what problems publicity may cause and how these problems could be avoided without undermining the principle of publicity.

Keywords: media, publicity, criminal proceeding, personal rights, trial, data protection

Összefoglaló: A XIX. század hajnalán a nyilvánosság elvének az érvényesülése a büntetőeljárások során a korabeli értelmiség egyik legfontosabb célja volt. Ennek funkciója kettős: egyrészt a nyilvánosság jelenti az egyetlen valódi kontrollt a független igazságszolgáltatás felett, másrészt ezáltal elkerülhetővé válik, hogy az eljárásban részt vevők jogai csorbát szenvedjenek.

A XX. század végére azonban a nyilvánosság egészen más értelmet nyert, mint korábban. Míg évszázadokkal ez előtt a nyilvánosság gyakorlatban inkább csak a közösség előtti nyilvános eljárást jelentette, addig manapság az információs társadalom megjelenésével a bűnügyek országos vagy akár nemzetközi érdeklődést is kiválhatnak.

Ez utóbbinak azonban számos olyan következménye van, ami már nem előnyös. A médián keresztül sokkal könnyebben szivároghatnak ki adatok mind a sértettek, mind az elkövetők vonatkozásában, melyekkel könnyen vissza lehet élni. Ráadásul a média nem csupán tájékoztat, hanem egyben véleményt alkot, ezzel pedig a közvéleményt befolyásolja, ha pedig a bírói döntés végül a közvéleménnyel ellentétes lesz, akkor az igazságszolgáltatásba vetett hit is csökkenhet. Az egyértelmű, hogy a nyilvánosság alapelvét mindezek ellenére sem lehet megszüntetni, ám a felvetett problémák valóságok.

Tanulmányomban a nyilvánosság elvéből következő visszásságokat vizsgálom, valamint arról értekezem, hogy milyen megoldások lehetnek ezekre a problémákra, amelyek nem vezetnek a nyilvánosság indokolatlan korlátozásához. Ennek során a hatályos magyar jogszabályok is vizsgálat alá kerülnek.

Kulcsszavak: média, nyilvánosság, büntetőeljárás, személyiségi jogok, tárgyalás, adatvédelem

1. Bevezetés

A büntetőeljárások nyilvánossága olyan dilemmának tekinthető, amely néhány évszázada gyakorlatilag még nem létezett, mára azonban akut kérdéssé vált. Ennek az oka a világ változására vezethető vissza. Az 1800-as évek elején ugyanis a nyilvánosság még egész mást jelentett, mint manapság. Akkoriban a nyilvánosság kizárólag a tárgyalások nyilvánosságát jelentette, ami ellen releváns érv – legalábbis általános alapelvi szinten – nem hozható fel. A XX. század végére azonban a tömegtájékoztatás révén a nyilvánosság az eljárás adataihoz való széles körű hozzáférést jelent. Míg 200 évvel ezelőtt a nyilvánosság a tárgyalás nyilvánosságával együtt is csupán helyi szintű ismertséget jelentett, addig ma már a nyilvánosság országossá, sőt, időnként nemzetközi szintűvé válik.¹ Ez pedig újabb kérdéseket vet fel az eljárások nyilvánossága kapcsán.

Az eljárások nyilvános és zárt volta mellett egyaránt lehet a mai napig érveket felhozni. A büntetőeljárások során a nyilvánosság mellett a leggyakrabban hangoztatott érv, hogy az állampolgároknak joguk van a hiteles tájékoztatáshoz, a közérdekű információk nyilvánosak, éppen ezért fontos, hogy megfelelően tájékoztassuk a lakosságot a fontosabb, vagy nagyobb port kavaró esetekről. Ugyanakkor a nyilvánosság a terhelteket is védi, hiszen általa nagyobb a kontroll a jogalkalmazó szervek és a nyomozó hatóságok felett, kisebb az esélye, hogy az egykori inkvizitórius módszerekre emlékeztető törvénytelen módszerekkel próbálják kiszedni az elkövetőkből a beismerő vallomást. Mindent egybevetve megállapítható, hogy a nyilvánosság elve, bár a jogállamiság kritériumához is kapcsolódik – hiszen a nyilvánosság kizárása közvetett módon más eljárási szabálysértéseket is vonhat maga után –, elsősorban a demokrácia egyik fokmérője, hiszen általa a hatalomgyakorlás megfigyelése és ezáltal a kontrollja érhető el.²

Ugyanakkor a másik oldal mellett is lehet érveket felhozni. Áldozatok és szemtanúk esetén főleg a személyes adatok védelme és ezzel összefüggésben a biztonsághoz való jog jelenik meg mint a nyilvánosság elleni érv, elkövetői oldalon pedig ehhez csatlakozik a jó hírnévhez való jog, illetve az ártatlanság védelme, ami egy nyilvános tárgyalás esetén csorbulhat, különösen, ha a média is beszámol az eseményekről. A túlzott médiaérdeklődés pedig akár a nyomozás eredményességére vagy az ítélet meghozatalára is kedvezőtlen hatással lehet.

Jelen tanulmányomban elsősorban elkövetői oldalról vizsgálom a fenti kérdéskört, és felvázolom, hogy milyen mértékben érvényesül a nyilvánosság a büntetőeljárások során, illetve ez milyen aggályokat vet fel Magyarországon, különös tekintettel a média tájékoztatásának következményeire.

¹ ERDEI Árpád: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2011, 227.

² HÁGER Tamás: *A nyilvánosság mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben*. Pro futuro: a jövő nemzedékek joga, 2014/1, http://profuturo.lib.unideb.hu:8080/index.php?oldal=cikkadatok&folyoirat_szam=6&cikk_id=860 (letöltés ideje: 2021. 12. 27.).

2. A hatályos magyar szabályozás

A nyomozási szakban (ideértve a vizsgálati szakaszt is) főszabály szerint az eljárási cselekmények nem nyilvánosak, az egyes cselekményeken az érintetteken kívül mások nem vesznek részt. Azonban a nyomozó hatóság és az ügyészség feladatai között szerepel a nyilvánosság tájékoztatása a konkrét ügyekben. Ezt a szakirodalom mikroszintű nyilvánosságnak nevezi.³ Ezzel szemben a tárgyalások során a makroszintű nyilvánosság érvényesül,⁴ vagyis főszabály szerint nyilvánosak, ám az azokon történő kép-, video- és hangfelvétel csupán az érintettek hozzájárulásával lehetséges. Ugyanakkor a hozzájárulás megtagadása nem vonhatja maga után a nyilvánosság tájékoztatásához való jogának a sérelmét.

A Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: *Be.*) ugyanakkor meghatározott esetekben a tájékoztatást, illetőleg a felvételek készítését is megtagadhatja. Ezek az esetek az alábbiak:

– A tájékoztatás következtében a büntetőeljárásban részt vevő – különösen a különleges bánásmódot igénylő – személy élete, testi épsége, egészsége, magánélethez fűződő joga közvetlen veszélynek lenne kitéve.

– A tájékoztatás megtagadása a büntetőeljárásban részt vevő – különösen a különleges bánásmódot igénylő – személy személyes adatainak védelméhez elengedhetetlenül szükséges.

– A tájékoztatás megtagadása elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy a büntetőeljárásban részt vevő – különösen a különleges bánásmódot igénylő – személy befolyás és megfélemlítés nélkül gyakorolja e törvény szerinti jogait és teljesítse e törvény szerinti kötelezettségeit.

– A tájékoztatással érintett információ minősített adat vagy zárt tárgyalás esetén a nyilvánosság kizárására okot adó érdekek védelme érdekében elengedhetetlenül szükséges.

– A tájékoztatás megadása sértené a büntetőeljárás vagy az egyes eljárási cselekmény eredményességét, valamint az eljárási cselekmény folyamatosságát vagy zavartalanságát.

A büntetőeljárás során a tárgyalások főszabály szerint nyilvánosak, ez alól azonban van néhány kivétel. Az egyik *de iure* nem nevesített, ám *de facto* létező kivétel, amikor nem is kerül sor tárgyalásra. Ez megtörténhet akkor is, ha az ügyészség és a terhelt egyezségével zárul le az eljárás, de akkor is, ha a bíróság határoz tárgyalás nélküli eljárásról. Előbbi olyan szempontból kevésbé releváns, hogy ez a terhelt akaratával megvalósuló eljárási cselekmény, utóbbiról azonban a bíró egyoldalúan dönthet, így felvet jogi aggályokat. Amikor a tárgyalást mellőző eljárások létjogosultságáról vitatkozunk, akkor voltaképpen a nyilvánosság és más eljárási alapelvek részleges csorbulásáról beszélünk, amelyet a hatékonyság és az eljárások gyors lefolytatásának az oltárán áldozunk fel. Ez alapvetően jogilag aggályos magatartás lenne, ám megfelelő garanciákkal mégis elfogadható. Ilyen garancia lehet, hogy csak a törvény által meghatározott esetekben

³ ANTAL Dániel: *A nyilvánosság és a büntetőeljárás*. *Studia Iuvenum Iurisperitorum*, 2010/5, 219.

⁴ *Uo.* 219.

kerülhet sor tárgyalás mellőzésére, hogy a maximálisan kiszabható büntetés mértéke, vagy legalábbis a felső határa, ezekben az ügyekben meghatározott, és – ami a legfontosabb – hogy a hozott döntés ellen a terhelt jogorvoslattal élhet, és e jogorvoslat során már nyilvános tárgyalásra kerül sor. A jelenlegi magyar szabályozás valamennyi előbb felsorolt kritériumot tartalmazza, így meglátásom szerint a tárgyalás mellőzése jogszerű és hatékony megoldás a büntetőeljárás rendszerünkben.

Ezenkívül a bíróságok kérelemre zárt tárgyalást is elrendelhetnek az alábbi okok fennállása esetén:

- erkölcsi okok,
- különleges bánásmódot igénylő személy érdekében,
- minősített adat és egyéb védett adatok érdekében.

Erkölcsi okok megléte különösen nemi erkölcs vagy a nemi élet szabadsága elleni bűncselekményeknél állhat fel, de más tényállásoknál is szóba jöhet, ha a sértett számára kényes, kellemetlen kérdésekre szükséges válaszolnia, amelyek olyan mértékben érintik a privát szféráját, ami nem tartozik a nyilvánosságra (ugyanakkor a bírói gyakorlat alapján önmagában a felek között fennálló homoszexuális kapcsolat nem alapozza meg a nyilvánosság erkölcsi okból történő kizárását). De akár egy adott személy jó hírnév-sérelmének a veszélye is megalapozhat egy ilyen döntést. A különleges bánásmódot a törvény konkrétan meghatározza. Ennek lehetnek személyi okai (elsősorban életkor vagy fizikai, szellemi, egészségi állapot, de ilyen lehet akár a tömegtől való félelem is), a bűncselekmény jellege (kirívóan erőszakos mivolta), illetve az érintett személy más eljárásban részt vevők személyekkel való kapcsolata. A minősített és védett adatok védelme érdekében történő zárt tárgyalás legfőbb oka a törvény indoklása alapján az, hogy egyes – különösen gazdasági – bűncselekmények esetén a tárgyalás során elhangozhatnak olyan információk, amelyek az üzleti titok hatálya alá esnek, és amelyeket mások (például az adott fél gazdasági konkurenciája) akár fel is használhatnak. Ezért adott esetben az ebből fakadó érdek is indokolhatja a nyilvánosság kizárását.

A tárgyalás nyilvánosságának korlátozására három további lehetőség is van. Az egyik az életkor: tárgyaláson főszabály szerint 14. életévét be nem töltött személy nézőként nem vehet részt, de 14–18 év közötti személyek jelenlétét is kizárhatja a tanácselnök. A második egy fizikai korlát, a tárgyalóterem befogadóképessége. Ez utóbbi, bár bíróságonként eltérő mértékű korlátozást jelent, teljesen reális érv, hiszen az emberi méltósághoz való jog komoly csorbulását is maga után vonhatja (nem melleleg – főleg a mostani pandémiás időszakban – akár az egészségre is veszélyes lehet). Ugyanakkor ezzel visszaélni nem lehet, a várhatóan nagy érdeklődést kiváltó ügyeknél törekedni kell minél nagyobb fogadótérrel rendelkező tárgyalótermet biztosítani, és ez a fizikai korlátozás nem jelentheti a teljes nyilvánosság kizárását, ahogy a tájékoztatási kötelezettség korlátozását sem. Ugyanígy a zárt tárgyalás elrendelése nem érinti az ítélethirdetés nyilvánosságának alapkövetelményét. A harmadik eset a tárgyalás rendjét megzavaró személyek kizárása a tárgyalásról, ám ez annyira természetes és magától értetődő szabály, hogy ezzel részletesebben nem is kívánok foglalkozni.

A nyilvánosságra vonatkozó előírások megszűnése relatív eljárási szabályszegésnek minősül, vagyis mérlegelés tárgyát képezi, hogy az adott ügyben lényeges eljárási szabályszegés történt-e – ami egyes eljárási cselekmények megismétlését vonja maga után – vagy sem.

Ezzel a korábbi szabályozásnál valamelyest megengedőbb rendelkezés született, ugyanis az új Be. hatálybalépését megelőzően a zárt tárgyalás jogosulatlan elrendelése abszolút eljárási szabálysértésnek minősült (vagyis mérlegelés nélkül a szabálytalan eljárási cselekmény megismétlését vonta maga után), és csak a nyilvánosság kizárását elrendelő törvényességi okok fennállása ellenére nyilvánosan megtartott tárgyalás jelentett relatív eljárási szabálysértést. Ennek nyilvánvaló előnye, hogy így kevésbé releváns ügyekben nem szükséges akár az ügy teljes újratárgyalása, ugyanakkor már több kritika érte a rendszert amiatt, hogy azzal, hogy a nyilvánosság indokolatlan kizárása nem abszolút eljárási szabálysértés, a felek tisztességes eljáráshoz való joga is jelentős mértékben csorbul.⁵

Megemlíteném még, hogy bár a tájékoztatási kötelezettség főszabály szerint a hatóságok feladata, a bíró a konkrét ügyben nem nyilatkozhat. Ennek legfőbb oka az, hogy a bíró nem sajtóreferens, és nem biztos, hogy megfelelően tudja átadni az információkat a jogi végzettséggel nem rendelkező újságíróknak, továbbá az optikája sem jó annak, ha a bíró magyarázkodik az ítélethirdetés után.⁶ Ezért célszerűbb, ha ezt a feladatot nem ő látja el, hanem kommunikációs szakismerettel rendelkező személy.⁷

A jogszabályokból kitűnik, hogy nagyon sok olyan rendelkezés található, amely alapvetően a sértettek és a tanúk érdekeit védi, és az ő jogaik érvényesítése érdekében zárja ki a nyilvánosságot. Ez tökéletesen indokolt, hiszen a résztvevők személyes adatai tárgyaláson, de akár már az iratismertetésen is kiderülhetnek, ami a retorzió veszélyét reálissá teszi. E mellett az is fontos, hogy a sértettek szegényérzete ne növelje a viktimizáció következményeit. Ugyanakkor meglehetősen ritkák azok az esetek, amikor a terhelt érdekében lehet elrendelni a nyilvánosságot, holott ennek is lehet jelentősége. Egyet tudok érteni HÁGER Tamással abban, hogy ez különösen fontos akkor, ha az egyik terhelt a többire nézve terhelt vallomást tesz,⁸ ugyanakkor azt gondolom, hogy valamennyi eljárásban lehetnek az elkövetőre nézve hátrányos következmények a nyilvánosságból adódóan, ha az egy, a média által felkapott ügyé válik. A továbbiakban erről fogok részletesebben értekezni.

3. A média véleményformáló hatása

A fentieknek következménye az, hogy nem ritkán egy büntetőeljárásnak akár már a korai szakaszában megtörténik az, hogy az elkövető neve, illetve más személyes adatai (vagyonai helyzet, lakóhely, szexuális hovatartozás, családi állapot stb.) a nyilvánosság

⁵ VARGA Petra: *A nyilvánosság elvének érvényesülése a büntetőeljárásban*, Debreceni Jogi Műhely, 2018/1–2. 90.

⁶ ANTAL: *i. m.*, 229.

⁷ Megjegyzendőnek tartom, hogy e téren azért a jogász szakma véleménye nem egységes. Vannak, akik azt mondják, hogy egy bírónak – mivel a nép szolgálatában van – kötelessége lenne a közvélemény elé kiállni és kommunikálni az emberek felé. Más vélemények szerint meg az első kézből történő tájékoztatás még abban az esetben is pontosabb, precízebb, mint a másodkézből való, ha a sajtóreferens közvetlen a bíróval áll kapcsolatban.

⁸ HÁGER Tamás: *A nyilvánosság mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben*. Pro Futuro. A jövő nemzedékek joga, 2014/1, http://profuturo.lib.unideb.hu:8080/index.php?oldal=cikkadatok&folyoirat_szam=6&cikk_id=860 (letöltés ideje: 2021. 12. 27.).

számára is elérhetővé válnak, abban az esetben is, ha a terhelt egyébként nem közszereplő. Ugyanakkor óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy ez miért probléma? Hiszen a média megtörtént bűnesetekről számol be, amelyeket az esetek döntő többségében a terhelt valóban elkövetett! Ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy a legtöbb ember nem közvetlenül, hanem közvetett módon, a médián keresztül szerez információt egy bűncselekményről. Ez pedig már több szempontból felvet aggályokat.

Apró tárgyalástechnikai problémaként az is megemlíthető, hogy ha nagy a sajtóérdeklődés, akkor a rengeteg sajtómunkatárs felvétele megzavarhatja a tárgyalás menetét, és akár – a korábban említett területi okból – ki is zárhatja az érdeklődők egy részét. Ezen kívül volt már arra is példa, amikor a sajtómunkatárs a viselkedésével (tárgyalás közbeni telefonálás, evés) zavarta meg a bírót.⁹ De ez még nem akkora probléma, ráadásul viszonylag egyszerűen kiküszöbölhető. Ám a tájékoztatások tartalma még ennél is nagyobb problémákat vonhat maga után.

Számos esetben tapasztalhatjuk, hogy a média nem a megfelelő képet adja vissza egy bűnelkövetőről. És e mögött nagyon sokszor még csak szándékosság sincs (bár van, amikor a szenzációhajhászás és a profitmaximalizálás jelenik meg mögöttes célként), egész egyszerűen arról van szó, hogy egy hírközlés során már csak időbeli és területi okokból sem lehet olyan részletesen körüljárni egy bűncselekmény elkövetésének körülményeit, mint ahogyan azt egy bíróság megtette, ráadásul a száraz tényadatok nehezen is fogyaszthatóak a legtöbb olvasó számára. De ezen kívül is számos más olyan eleme van a média hírközléseinek, ami a jó hírnév, illetve az igazságszolgáltatásba vetett hit szempontjából akár aggályos is lehet.

Az egyik ilyen a média által alkotott torz bűnözői kép. A hírekben megjelenő bűnügyi tájékoztatások hajlamosak arra, hogy az elkövetőt velejéig romlott emberként állítsák be, az ő enyhítő körülményeit, az életútját, hogy egyáltalán mi vezetett a bűncselekmény elkövetéséhez, elhallgassák, ezek gyakran meg sem jelennek a bűnügyi hírekben, ám annál inkább kiemelik a cselekmény kegyetlen vagy brutális jellegét.¹⁰ Amikor meg nem ez történik, akkor gyakran jelenik meg a másik véglet, hogy szinte csak a mentő körülményekről esik szó, mintha feledtetni akarnák a bűncselekmény elkövetésének a tényét (lásd Ambrus Attila vagy a meggyborba fagyállót öntött gazda esete).

A sértetti oldalon pedig pont ennek a viselkedésnek az ellenkezőjét látjuk, igyekeznek ártatlannak beállítani az áldozatot, a sértetti felelősségről ritkán esik szó (emberölésnél ennek kegyeleti okai is vannak), ahogy az áldozat és az elkövető kapcsolata sincs kellőképpen kibontva. Mindezeknek egyenes következménye, hogy torz, az emberekben lévő gyűlölet fokozására alkalmas cikkek jelennek meg a médiában.¹¹

Egyszerűen szólva a média kialakít egy képet az elkövetőről és a cselekményről, és ezt közvetíti a lakosság felé, akik – ellentétes információk híján – átveszik ezt a képet.¹² A probléma akkor van, ha ez a kialakult kép a bíróság által kialakított képtől jelentősen

⁹ HAVASINÉ KULCSÁR Petra: *A tárgyalás nyilvánossága, a tárgyalás nyilvánosságának korlátozása. A sajtó jelenléte a büntetőeljáráásban: avagy a nyilvánosság fogságában*, Büntetőjogi tanulmányok, 2017/18, 72.

¹⁰ GÖNCZÖL Katalin, KERESZSI Klára, KORINEK László, LÉVAY Miklós: *Kriminológia – Szakkriminológia*, Complex Kiadó, Budapest, 2006, 259.

¹¹ *Uo.*, 260.

¹² HAVASINÉ KULCSÁR: *i. m.*, 72.

eltér. Ekkor ugyanis a közvélemény (közvetett módon a média) komoly nyomást gyakorol az igazságszolgáltatásra, hogy az általuk reálisnak gondolt ítéletét hozza. Olyan rendszerekben, ahol az igazságszolgáltatásban laikusok is részt vesznek (pl. ülnökök, esküdtek), ez akár az igazságszolgáltatás függetlenségét is veszélyeztetheti.

Amennyiben az igazságszolgáltatást kizárólag jogban jártas és képzett bírók gyakorolják – mint ahogy ez Magyarországon is így van –, akkor vélelmezhető, hogy ők azért ellen tudnak állni a közvélemény nyomásának, így az igazságszolgáltatás és a bírói függetlenség nincs veszélyben. Ugyanakkor még a tapasztalt bírák számára is ad egy extra terhet a közvélemény nyomása, ha pedig a döntésük nem kompatibilis a kialakult véleménnyel, az mindenképp az igazságszolgáltatásba vetett hitet rombolja. Tehát a média torzító hatásának negatív következményei akkor is megjelennek, ha ennek az ítélet tekintetében nincs következménye.

Egy másik torzító körülmény a média szelektáló tevékenysége. Mivel a korábban említett korlátok miatt nincs lehetőség minden bűnügyről beszámolni, valamilyen szempont alapján muszáj szelektálniuk. És ennek a szelekciónak a mértéke nem csupán az adott bűnesetek súlyosságától, hanem az adott napon megjelenő más hírektől is függ. Ugyanakkor ennek is megvan a maga kedvezőtlen hatása. Bár az általános felfogás az, hogy a közfelháborodást egy bűncselekmény kapcsán súlyosító körülményként kell értékelni, Rácz György¹³ már a rendszerváltás előtt is megkérdőjelezte, hogy a média szelekciós hatására tekintettel van-e létjogosultsága egy ilyen bizonytalan körülmény értékelésének.¹⁴ De a mai napig találunk olyan ítéleteket, amelyek vitatják ennek a körülménynek a létjogosultságát. Ugyanakkor akár értékeli a bíróság a fenti körülményt, akár nem, ha a médián keresztül személyes adatok, esetleg fényképek kerülnek nyilvánosságra egy személyről, akkor onnantól kezdve neki számolnia kell a közvélemény haragjával.

E téren pedig a média szelekciója súlyos következményekkel járhat. És itt nem is elsősorban a súlyos, élet elleni bűncselekményekre kell gondolni, mert azokról az esetek többségében – különböző súllyal ugyan, de – a média tájékoztat. Vannak azonban olyan deliktumok, amelyek száma nagyon magas, és felkelti az emberek érdeklődését, viszont azok nagy mennyisége miatt képtelenség az összesről beszámolni. Az egyik ilyen tényállás az állatkínzás, ami általában igen erőteljes hatást vált ki a közvéleményből, viszont az esetek döntő többsége sosem jut az emberek tudomására. Épp ezért a média szelektáló hatása óhatatlanul hátrányos helyzetbe hoz egyeseket más olyan elkövetőkkel szemben, amelyek ügyére a médiumok kevésbé voltak kíváncsiak.

Egy másik szelekciós probléma, amire a média hajlamos, hogy egyes ügyekről annak megtörténteke beszámolnak, de az eljárás lezárásáról már nem. A súlyosabb, országos érdeklődést kiváltó ügyekben mondjuk ez nem jellemző, ám helyi ügyeknél erre gyakrabban kerül rá sor. Egy példával élve: szülővárosomban, Pécsen, 2008-ban egy csuklós busz, akkor még ismeretlen okokból, felszaladt a járdára, több fát letarolt, és egy idős hölgy halálát okozta. Akkoriban erről az összes helyi online hírportál beszámolt, ahogy a fél évvel későbbi vádemelésről is. Az eljárás során ugyanakkor kiderült, hogy

¹³ Rácz György: *Súlyosító körülmény-e a bűncselekmény okozta közfelháborodás?* Magyar Jog, 1988/4 (XXXV) 351.

¹⁴ SZABÓ András: *A közvélemény és a közfelháborodás megjelenése a bírói gyakorlatban* = Jog és Állam. XV., szerk. MISKOLCZI-BODNÁR Péter. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója, 153.

más buszvezetők is panaszkodtak arra, hogy bizonyos esetekben úgy érezték, mintha a gépjármű féke nem működne megfelelően, és náluk is előfordult már, hogy akaratlanul a járdára hajtottak, ám ezekből szerencsére nem lett tragédia. Az eljárás során első fokon felmentették a vádlottat, és noha másodfokon megállapították a felelősségét a nyilvánvaló technikai hiba ellenére is, harmadfokon új eljárásra kötelezték a másodfokú hatóságot, amely végül jogerősen, felmentéssel ért véget.

Ami a jelen tanulmány szempontjából érdekes, hogy amíg a balesetről és a vádemelésről rengeteg cikk született, addig a felmentő ítéletekről alig-alig, azt pedig, hogy az ügy jogerősen lezárult, már csak onnan tudtam meg, hogy a terhelt védője informálisan tájékoztatott róla, a hírportálok ezzel kapcsolatban gyakorlatilag semmit sem közöltek (vagy legalábbis én nem találtam ezzel kapcsolatos híreket). Ez viszont objektíve ronthatja egy személy hírnevét, hiszen a köztudatban ő mint „bűnös” marad meg, holott a bíróság jogerősen ennek éppen az ellenkezőjét mondta ki.

Látható tehát, hogy a média sok tekintetben torzít. És ezeknek az elkövető életére a büntetőeljárás, és adott esetben a büntetés-végrehajtás befejezését követően komoly hatással lehet. Szerencsére az azért viszonylag ritka Magyarországon, hogy bűnelkövetőkkel szemben bosszúból erőszakos bűncselekményeket követnének el, ugyanakkor a reszocializációs folyamat eleve nagyon nehéz, a börtönökből szabaduló személyeknek az általában alacsony végzettségük és a telített munkaerőpiac mellett szembe kell nézniük a múltjukra adott társadalmi reakcióval. Ha pedig ez a médián keresztül felerősödik, az még inkább megnehezíti az elkövetők reszocializációját. Ez pedig könnyen újabb bűncselekmények elkövetését generálhatja.

4. Záró gondolatok

Jelen tanulmányomban elsősorban arra próbáltam rávilágítani, hogy egy eljárási alapelv, amelynek létjogosultsága két évszázaddal ezelőtt megkérdőjelezhetetlen volt, az információs társadalom megjelenésével és a hírek egyre nagyobb ütemű és sebességű terjedésével már újabb kérdéseket vet fel. Ugyanis a tájékoztatáshoz fűződő közérdek szembenállhat akár személyiségi jogokkal, akár az igazságszolgáltatás függetlenségének alapelvével. És ezek között a közéletet nagyon nehéz megtalálni.

Az előző fejezetben felvázolt példák ellenére semmiképpen nem szerencsés az eljárás nyilvánosságának a korlátozása. Egyfelől azért nem, mert ez gyakorlatilag az igazságszolgáltatásnak mint hatalmi ágnak az egyetlen állandóan működő kontrollja, másrészt pedig azért, mert bár felvázolásra került, hogy a médiának milyen negatív hatása lehet az igazságszolgáltatásra, de ennek meglehetnek, sőt megvannak a pozitív hatásai is. Hiszen a média beszámol a sikeres rendőri akciókról, segít megértetni a közvéleménnyel a bírák szakmai, ám laikus füllel néha nehezen érthető indoklásait, ha pedig a közvélemény és a bíró értékítélete megegyezik, akkor a hírek közvetítésével akár növelheti is az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat. Tehát a média által betöltött szerep szükséges és elkerülhetetlen. Arra viszont törekedni kell, hogy a tömegtájékoztatásból adódó negatív következmények minimalizálva legyenek.

Ennek keretében fontos, hogy amikor a bírók a zárt tárgyalásról döntenek, akkor ne csak a sértettek, illetőleg tanúk, hanem a terhelti érdekek is mérlegelésre kerüljenek. Természetesen az sem jó, ha ezek túl nagy szerepet kapnak, de adott esetben indokolt lehet az ő érdekükben is meglepni ezt. A média kapcsán jogalkotói úton nem sok mindent lehet tenni, hiszen a sajtószabadság szigorú korlátozása nem lenne szerencsés, inkább azt kellene elérni, hogy az egyes portálok maguk érezzék a felelősségüket a közvélemény kialakításában, és ennek megfelelően tájékoztassanak. E téren a legnagyobb hibának azt gondolom, hogy egyes médiumok gyakran összemossák a tényeket a szerkesztői véleménnyel, ami nagyon nem szerencsés. Természetesen egy szerkesztőnek nincs megtiltva, hogy egy adott ügyről véleménycikket írjon, ám ez esetben célszerű egy objektív, a bíróság álláspontját tükröző, leíró jellegű, és egy ettől független, a szerkesztő véleményét tartalmazó cikket írni, a kettőt világosan és egyértelműen elválasztva egymástól. Ezenkívül, ha egy oldal egy eseményről a kezdetekkor beszámolt, akkor azt gondolom, hogy alapelvárás kell hogy legyen, hogy annak a befejezéséről is hasonló részletességgel számoljon be.

Ha ez a két kritérium maradéktalanul teljesülne minden médiafelületen, akkor már sokkal közelebb lennénk ahhoz, hogy a média az egyébként jogszerű tevékenységével ne okozzon kárt se a büntetőeljárások résztvevőinek, se a büntető igazságszolgáltatásnak.

Irodalomjegyzék

1. ANTAL Dániel: *A nyilvánosság és a büntetőeljárás*, Studia Iuvenum Iurisperitorum, 2010/5., 213–239, szerk. DRINÓCZI Tímea
2. ERDEI Árpád: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011.
3. GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, KORINEK László, LÉVAY Miklós: *Kriminológia – Szakkriminológia*, Complex Kiadó, Budapest, 2006.
4. HÁGER Tamás: *A nyilvánosság mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben*. Pro Futuro. A jövő nemzedékek joga, 2014/1. (letöltés ideje: 2021. 12. 19.)
5. HAVASINÉ KULCSÁR Petra: *A tárgyalás nyilvánossága, a tárgyalás nyilvánosságának korlátozása. A sajtó jelenléte a büntetőeljárásban: avagy a nyilvánosság fogságában*, Büntetőjogi tanulmányok, 2017/18, 51–81. (letöltés ideje: 2021. 12. 19.)
6. RÁCZ György: *Súlyosbító körülmény-e a bűncselekmény okozta közfelháborodás?* Magyar Jog, 1988/4, 351–352.
7. SZABÓ András: *A közvélemény és a közfelháborodás megjelenése a bírói gyakorlatban* = Jog és Állam XV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója, szerk. MISKOLCZI-BODNÁR Péter, 147–157.
8. https://ajk.kre.hu/images/doc6/PR/Allam_es_Jog_XV_Doktorandusz_konferencia_kotete.pdf (letöltés ideje: 2021. 12. 19.)
9. VARGA PETRA: *A nyilvánosság elvének érvényesülése a büntetőeljárásban*. Debreceni Jogi Műhely, 2018/1–2.
10. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2_2018/a_nyilvanosság_elvenek_ervenyesules_a_buntetoeljarasban/ (letöltés ideje: 2021. 12. 19.)

KIS JÚLIA

A becsület és az emberi méltóság büntetőjogi védelme a román és a magyar jogban

Criminal Protection of the Right to Honour and Dignity in Romanian and Hungarian Law

Abstract: Criminal protection regarding the right to dignity and the right to honour is manifested differently in Romanian and Hungarian criminal law. Regarding the protection of these rights through criminal law, there have been similar measures, but the legislation of the two legal systems is different both in terms of the content of the offences and the set of sanctions.

Keywords: the right to honour, human dignity, personality rights, criminal law, defamation, calumnation

Összefoglaló: A becsület és az emberi méltóság büntetőjogi védelme különbözőképpen mutatkozik a román és a magyar jogban. Ezen jogok büntetőjogi eszközökkel való védelme esetén voltak azonos jellegű megoldások, de a két jogrendszer szabályozásai között lényeges eltérések vannak, mind a bűncselekmények tartalmát illetően, mind a szankciók meghatározásában.

Kulcsszavak: becsülethez való jog, emberi méltóság, személyiségi jogok, büntetőjog, rágalmazás, becsületsértés

1. A becsületről és az emberi méltóságról

Az emberi méltósághoz való jog az a jog, amely megkülönbözteti az embert a jogi személyektől, az étellel együtt jár, oszthatatlan, korlátozhatatlan és egyenlő mindenki-re nézve. Az emberi méltóság az a jog, amelytől fogva az ember emberi lény marad, és nem válhat eszközzé vagy tárggyá.

Az emberi méltóság elismerésével a jog a másik ember iránti minimális, őt emberi mivoltánál fogva megillető tiszteletet, elismerést követeli meg. Az emberi méltóság védelme és biztosítása az egész jogrend feladata.¹

¹ LENKOVICS Barnabás, SZÉKELY László: *A személyi jog vázlata*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2011, 117.

Annak ellenére, hogy az emberi méltóság fogalmát a mindennapi életben és a jogi világban is gyakran idézzük, jelentéstartalmának meghatározása nem is olyan egyszerű feladat.

A magyar értelmező szótár szerint az emberi méltóság a tisztelet érzése, amely kijár egy embernek, az emberi létezés tudata, egy személy fontosságát, jelentőségét, értékét jelző önrézet.

Köznap megközelítésben a méltóság fogalma az érték, értéktudat és a velük összefüggő magatartásbeli elvárás közötti összetett szerkezetet jelöli. Az emberrel összefüggésben a méltóság – avagy a szabadság – az ember önlétéhez tartozik. Embernek lenni önmagában véve méltóság.²

Az emberi méltóság mindazon értékek összességét jelöli, amelyek minden egyes embernek származásától, fejlettségi szintjétől, műveltségétől, tulajdonától stb. függetlenül a sajátjai. Az emberi méltóság olyan minőség, amely egyenlő és abszolút minden egyes emberben. Az emberi méltóságot a legkülönbélebb politikai, vallási, kulturális felfogások közös nevezőjének tekinthetjük, másrésztől azonban egy adott kultúrán, egy adott tudományágon vagy éppen jogterületen belül sincs kiforrott, egységes tartalma.³

Az emberi méltóság egy olyan érték, amely a jog számára megközelíthetetlen és hozzáférhetetlen. Definiálni, valamennyi részelemét összefoglalni, lényegét megragadni a jog technikai értelemben nem tudja, védelmét ellenben a kimerítő meghatározás hiányában is biztosíthatja.⁴

Az emberi méltósághoz való jog több részterületből áll, melyek egyenként korlátozhatóak, megfelelő garanciákkal, törvényi szabályokkal. Az emberi jogok alapjogok, az ember, az egyének és az állam viszonyát határozzák meg.

Az emberi méltóság mint érték különböző jogok forrásának tekinthető, általános személyiségi jognak, anyajognak is nevezik. Az általános személyiségi jog garantálja a szűkebb személyes életszférát.

A jó hírnév, becsület, emberi méltóság egymástól elválasztható személyiségi jogok, de mégis szoros kapcsolatban állnak egymással. Az emberi méltóságból különböző jogok is levezethetőek, mint például a magánszférához való jog, egyenlőség, becsülethez, jó hírnévhez való jog, szólásszabadság, szabad véleménynyilvánítás, lelkiismeret- és vallásszabadság, az egyének szabad mozgása, a családhoz és egészséghez való jog stb. Az emberi jogok, az emberi méltóság védelme a negatív kötelezettségek egyike, tehát tartózkodásra, azaz a jogsértés elkerülésére kötelez, amely e jogok közvetlen intézményes védelmén keresztül, közvetve a demokratikus rendet védi, nem pedig a jogaiban sértett esetleges egyént.

Azonban az emberi méltósághoz való jog védelme nem csupán egy negatív kötelezettség az állam részéről. Az állam szerepe több szinten is megnyilvánul és kiemelkedő jelentősége van.

² GÁSPÁR Csaba László: *Emberi méltóság – filozófiai gondolkodás*, Korunk 2006/12, 4–13, <http://korunk.org/?q=node/8382#> (letöltés ideje: 2016. 05. 18.).

³ BALOGH Zsolt: *Az emberi méltóság: jogi absztrakció vagy alanyi jog*, Iustum Aequum Salutare VI., 2010/4, 35–44, <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20104sz/12.pdf> (letöltés ideje: 2016. 05. 18.).

⁴ KOLTAY András: *Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban*, In *Medias Res*, 2012/1, <http://media-tudomany.hu/laparchivum.php?ref=9> (letöltés ideje: 2016. 05. 15.).

Elsősorban a szabályozást illetően van az államnak fontos szerepe. A jogi normák megalkotásától kezdve az emberi méltósághoz való jog megfelelő szintre emelése, védelmének különböző jogszabályok általi biztosítása az állam elsődleges feladata.

Az állam szerepe abban is megnyilvánul, hogy az esetleges jogsértések esetén a sérelmek orvoslására különböző, például büntetőjogi szankciókat ír elő vagy polgári jogi eszközökkel igyekszik jogkövetkezményeket meghatározni, ilyen például a jogsértés tényének bírói megállapítása, sérelmes helyzet megszüntetése, jogsértést megelőző állapot helyreállítása, kártérítés/sérelemdíj megállapítása. Ilyen módon megvalósul az emberi méltóság alapjogi védelme. Fontos feladat a bíróság előtti jogérvényesítés lehetőségének biztosítása.

Az államnak intézményvédelmi szerepe van, kötelezettsége a jogok tiszteletben tartása. Az állam köteles az emberi méltósághoz való jogot tiszteletben tartani, a méltósághoz való jog érvényesítését elősegíteni, és biztosítani a jog érvényesüléséhez szükséges feltételekről való gondoskodást. Az államnak tiszteletben tartási és védelmi szerepe is van, mivel az állam védi az adott alapjogot és a hozzá tartozó értékeket.

A személyiségi jogok központi problémája igen elvont és általános. Az egyén és a társadalom, az egyén és az állam, a társadalom és az állam viszonyának konkrét és alapvető megoldásairól van ugyanis szó. A személyiségi jog egyén-társadalom viszonyrendszerben való egyik működési színtere a személyiség társadalomban való megjelenése, melynek keretében az egyént a társadalom értékeli.⁵

Az emberi méltóság büntetőjogi védelmének igénye akkor is fennáll, ha az egyén társadalmi kötelességeit elhanyagolta, és életvitele, társadalomellenes cselekedetei folytán társadalmi megbecsülésre méltatlanná vált. A becsület alatt a természetes és jogi személyről a környezetében, illetve a társadalomban kialakult kedvező értékítélet kell érteni.

A becsület mint büntetőjogilag oltalmazott jogi tárgy két elemből tevődik össze. A becsület fogalma egyrészt a társadalmi megbecsülést jelenti, a társadalom kedvező értékítéletét az ember egyedi tulajdonságairól, magatartásáról, társadalmi teljesítményéről.

A becsületfogalom másik összetevője az emberi méltóság, azaz az embernek olyan igénye, hogy úgy kezeljék, ahogyan általában az embert, ahogyan az megfelel a társadalomban kialakult kulturált érintkezési mód minimális követelményének.⁶

Az emberi méltóság védelmében a büntetőjog a végső védelmi eszköz.⁷ Valamely magatartás büntetendővé nyilvánítása csak akkor indokolt és alkotmányos, ha az azzal

⁵ LAKATOS Alexandra Anna: *Az interneten elkövetett rágalalmazás és becsületsértés egyes kérdései*, <http://www.mabie.hu/sites/mabie.hu/files/Az%20Interneten%20elk%3B6vetett%20r%3BA1galmaz%3BA1s%20C3%A9s%20becs%3BClets%3BA9rt%3BA9s%20egyess%20k%3BA9rd%3BA9sei.pdf> (letöltés ideje: 2017. 02. 15.).

⁶ BUSCH Béla: *A személyiség büntetőjogi védelme, különös tekintettel a fegyveres testületek keretében megvalósuló deliktumokra*, V. rész, http://epa.oszk.hu/02200/02222/00009/pdf/EPA02222_rendeszet_es_emberi_jogok_2013_3_15-48.pdf (letöltés ideje: 2021. 12. 01.).

⁷ Az Alkotmánybíróság 1992 (V. 26.)/30 AB határozata alapján a büntetőjogi védelem úgynevezett ultima ratio, lásd [https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=992H0030.AB&targetdate=&printTitle=30/1992.+\(V.+26.\)+AB+hat%3BA1rozat&getdoc=1](https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=992H0030.AB&targetdate=&printTitle=30/1992.+(V.+26.)+AB+hat%3BA1rozat&getdoc=1) (letöltés ideje: 2021. 12. 01.).

érintett emberi jog vagy szabadság korlátozása nem önkényes, ez feltétlenül szükséges, és a korlátozás mértéke arányban áll a védendő jogtárggyal.

Az emberi méltóság és becsület védelmének jogi rendszerében a büntetőjogot csak végső esetben kell segítségül hívni, hogy szankciórendszerével betölthesse eredeti funkcióját, és valóban a jogrendszer utolsó sarokköve lehessen.⁸

2. A becsület és az emberi méltóság büntetőjogi védelmének fejlődése a román jogban

Az emberi méltóság és becsület elleni bűncselekmények közül a sértegetést és a rágalmazást ismertetném részletesebben, amely bűncselekmények ma már nem szerepelnek Románia hatályos büntetőjogi törvénykönyvében, azonban e két bűncselekmény büntetőjogi szabályozása és a becsület meg az emberi méltóság büntetőjogi védelmének szükségessége sok vita tárgyát képezte az elmúlt esztendőkből.

A *becsületsértés és a rágalmazás* mint bűncselekmények 1936-ban kerültek be a Büntetőjogi törvénykönyvbe.⁹

Sorsuk nagyon érdekesen alakult jogtörténeti szempontból, hiszen alkalmazásuk során többször is hatályban voltak, illetve hatályon kívül helyeződtek, és körülöttük több vita, illetve különböző intézmények közötti jogértelmezési konfliktus is kibontakozott.

A becsületsértés és a rágalmazás a becsület elleni bűncselekményekhez tartozott, és mint káromlás, káromkodás, illetve mint hírnévrombolás voltak ismertek. A rágalmazás esetén megkülönböztetünk a magánélet ellen irányuló, illetve a nyilvános/közélet ellen irányuló rágalmazást, annak függvényében, hogy a rágalmazás a személy életének közéleti, szakmai, nyilvános oldalát érinti, illetve a magánélete, becsülete ellen irányul.

Az 1968-as büntetőtörvénykönyv¹⁰ a 205–207-es cikkekben továbbra is szabályozta ezeket a bűncselekményeket. Az emberi méltóság a becsületnek egy fontos jellemzője, de nem szűkül le erre a fogalomra, a becsület együttesen az egyén élete során szerzett egyéb etikai tulajdonságokkal egy személy hírnevét, reputációját alkotják. A hírnév személyről személyre változó, és olyan eset is előfordulhat, hogy teljességgel hiányzik. Objektíven tekintve, a becsület a személy külső megítélését jelenti, az erkölcsi tulajdonságai és magatartása alapján kialakított képet, mások véleményét, a közösség tiszteletét.

Becsületsértésnek minősül minden olyan cselekedet, amely a személy méltósága, becsülete ellen irányul, és az egyén környezete által tanúsított tiszteletnek, megbecsülésnek az elvesztésével vagy sérülésével jár.

A sértett fél, a bűncselekményt elszenvető alany bárki lehet, és az erkölcsi integritása nem egy kizáró ok, mivel a törvény minden ember számára elismeri a méltósághoz

⁸ LAKATOS: *i. m.*

⁹ Az 1936-os román Büntető törvénykönyv, amelyet II. Károly Büntető törvénykönyvének is neveznek, 1936 márciusában lépett hatályba, és az 1918. december 1-jét követő egyesülés után jogegységesítő szerepe volt, 1969-ig volt hatályban.

¹⁰ 1968. június 21-i 15. számú törvény a román Büntető törvénykönyvről.

való jogot, emiatt egy személyről sem lehet azt állítani, hogy nem lehet a becsületsértés elszenvető alanya, mivel nem rendelkezik a méltósághoz való joggal, illetve nincs emberi méltósága. Azok a személyek, akiknek erkölcsi integritásuk sérült a társadalomban amiatt, hogy ők maguk is bűncselekményeket vagy erkölcstelen cselekedetet követtek el, egy emberi méltóság ellen irányuló bűncselekménynek lehetnek áldozatai.

A becsületsértés olyan cselekedet, amely egy másik személy becsületét vagy jó hírnévét megsérti. A sértegetés több formát is ölthet, mint például különböző gesztusok által, csúfolkodás, negatív jelzővel illetés stb.

A becsületsértés és a rágalmazás között több különbség is van. A becsületsértés esetén a becsülethez való jog védelme többnyire szubjektív szempontból garantált és főleg a személy jó hírnévhez való jogának védelmét szolgálja, az önbecsülést és önértékelést hivatott védeni, és csak közvetett módon a becsülethez való jogot objektív szempontból, szóval a mások megítélését és a sértett személyéről alkotott véleményt.

A rágalmazás a becsületsértésnél kissé súlyosabb cselekedet. Rágalmazásnak minősül, ha valaki nyilvánosan egy másik emberről olyan dolgokat állít, hogy ha ezek igazak lennének, az illető személy büntetőjogi, adminisztratív vagy fegyelmi felelősségét vonná maguk után.

Mindkét bűncselekményt a törvény pénzbüntetéssel szankcionálta és magánindítvány alapján voltak üldözendők, ugyanakkor a feleknek lehetőségük volt kibékülni az eljárás során.

A rágalmazás büntetőjogi szintre való emelésével a becsülethez való jog főként objektív szempontból való védelme volt a cél. A rágalmazás esetén elsősorban a személy jó hírnévhez való joga sérül, és csak másodsorban és közvetett módon maga a becsülete.

Ez a két bűncselekmény 70 évig volt szabályozva a román büntetőjogban, a 2006/278-as törvény hatálybalépéséig, amikor Románia Parlamentje a Btk. módosításáról döntött. A törvény első cikkelyének 56. pontja hatályon kívül helyezte a Btk. 205–207-es cikkelyeit.

Ezután, ezen bűncselekmények jogszabályozását illetően, érdekes jogvitáknak lehetünk tanúi, melyeket végül is nyolc év után sikerült lezárni az új Btk. hatálybalépésével. A 2014. február 1-jén hatályba lépett új Btk. már nem szabályozza a becsületsértést és a rágalmazást, tehát manapság nem számít bűncselekménynek a fentiekben leírt magatartás.

A következőkben bemutatom, hogy mi is történt az említett nyolc évben jogtörténeti szempontból.

Rövid időre rá, hogy a 2006/278-as törvény hatályon kívül helyezte azokat a törvénycikkeket, amelyek a fenti bűncselekményeket szabályozták, az Alkotmánybíróság, a 2007/62-es¹¹ döntés kapcsán megállapította a fenti törvény 1. cikk 56. pontjának az alkotmányellenességét.

Romániában az a törvényi előírás, amelyről az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy alkotmányellenes, hatálya fel lesz függesztve, és 45 nap áll a törvényhozó rendelkezésére ahhoz, hogy módosítsa az adott törvény szövegét. Amennyiben ez nem történik meg 45 napon belül, az adott rendelkezés hatályon kívül kerül.

¹¹ A 2007. január 18-án elfogadott 62. számú határozat a 2006/278-as törvény, a Büntető törvénykönyv módosításáról, I.cikkely 56.pontjának az alkotmányossági kifogásáról.

A döntés indoklásában az Alkotmánybíróság arra hivatkozott, hogy az emberi méltóság egy felsőrendű és alkotmányos érték, amelynek büntetőjogi védelemre is szüksége van, ellenben a társadalmi rend felbomolna és örökös konfliktusoknak lennének tanúi, amelyek lehetetlenné tennék a békés társadalmi együttélést, tehát ezen törvénycikkek hatályon kívül helyezése ellentmond az Alkotmány első cikke harmadik bekezdésének.

Az Alkotmánybíróság szerint a 205–207. cikkelyek hatályon kívül helyezésével jogi hézag keletkezett, és az olyan értékek, mint például az emberi méltóság, becsület, jó hírnévhez való jog, nem részesülnének semmilyen reális és hatékony jogi védelemben. Ezen értékek megsértése következtében a polgári bíróság elé terjesztett kereset, amelyben jogsértés megállapításán kívül vagyoni igényeket is előterjeszthetünk (erkölcsi kártérítés formájában), nem nyújt megfelelő jogi védelmet ezen személyiségi jogok megsértése esetén. Az Alkotmánybíróság e döntése szerint ez a fajta jogorvoslási lehetőség azért nem megfelelő, mivel elsősorban nincs közvetlenül szabályozva, ugyanakkor például a becsületsértés egy visszafordíthatatlan folyamat, az emberi méltóságot pedig nem lehet vagyoni szankcióban mérni, pénzben felértékelni és kompenzálni.

Továbbá, az Alkotmánybíróság szerint, ezen törvényi előírások hatályon kívül helyezése nem lehet a Parlament politikai döntése, mivel az Alkotmány tisztelete mindenki számára kötelező. Ebből adódóan a Parlament nem dönthet olyan jogok, mint például az emberi méltósághoz való jog, büntetőjogi védelemmel kívül való helyezéséről.

Ugyanakkor az Alkotmánybíróság megjegyzi, hogy a szólásszabadság nem egy abszolút jog, ezt az Alkotmány 30. cikkének 6. bekezdése is szabályozza, ugyanakkor az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. paragrafusa, ebből kifolyólag nincs összeférhetetlenség a szólásszabadság és a becsületsértés meg a rágalmozás büntetőjogi szabályozása között, amely indokoltá tenné ezen bűncselekmények hatályon kívül helyezését.

Ezt a döntést nagyon sok vita övezte, és több kritikai véleménynek is tárgyát képezte. Valójában ezen döntés által az Alkotmánybíróság pozitív jogalkotói szerepet öltött a döntés konkrét következményei miatt. Ugyanis, miután a határozat megjelenik Románia Hivatalos Közlönyének első részében, a Btk. 205. és 206. cikkelyei újra életbe lépnek, ezáltal törvényhozó szerepet vállalt, amellyel azonban nem rendelkezik sem az Alkotmány, sem a működéséről szóló törvény értelmében.

Az Alkotmánybíróság e döntése után a szakirodalom és a joggyakorlat is két táborra szakadt, egyesek szerint a becsületsértést és rágalmozást hatályon kívül helyező törvény alkotmányellenességének megállapítása után a becsületsértést és a rágalmozást szabályozó törvénycikkek újból hatályba léptek, mások szerint pedig nem, és a döntés ellenére sem tekinthető úgy, hogy ezek a cikkelyek hatályban lennének, mivel a jogalkotási technika szabályai tiltják egy törvénycikely hatályon kívül helyezése utáni újbóli hatálybalépését, ugyanakkor az Alkotmánybíróság túllépte hatáskörét.¹²

E jogvita lezárása érdekében a Legfőbb Semmitő- és Ítélszék (melynek hatáskörébe tartozik, hogy a jogszabályok értelmezéséről döntsön, az egységes jogalkalmazás érdekében)

¹² HRIB Florin-Iulian: *CCR ignoră Constituția și deciziile ICCJ de unificare a jurisprudenței?* <https://www.juridice.ro/180179/ccr-ignora-constitutia-si-deciziile-iccj-de-unificare-a-jurisprudenței.html> (letöltés ideje: 2016. 12. 10.).

a 2010/8-as döntésében,¹³ az Alkotmánybíróság 2007/62-es számú döntéséről megállapította, hogy a második értelmezés helyes, mivel ha elfogadnánk azt, hogy az Alkotmánybíróság döntése révén újból hatályba helyezendő egy korábban hatályon kívül helyezett rendelkezés, ez ellentmondana annak az elvnek, amely szerint a Parlament az egyetlen törvényhozói testület, és csak ő dönthet egy törvényszöveg hatályba vagy hatályon kívül helyezéséről. Mivel a Parlament a döntés után, a 2006/278-as törvény első cikkelyének 56. pontja szerint nem élt azzal a lehetőséggel, hogy újraértelmezze az alkotmányellenes törvényszöveget (amelynek hatálya ebben az esetben 45 napra felfüggesztődik és utána pedig hatályon kívül helyezendő), nem vezet arra a következtetésre, hogy az illető tettek bűncselekmények, és a hatályon kívül helyezett törvénycikkelyek újból hatályba léptek volna.

A fenti érvek értelmében a Legfőbb Semmitő- és Ítélszék megállapította, hogy a Btk. 205., 206. és a valóság bizonyítását előíró 207. cikkelyei nincsenek hatályban.

Ezzel viszont ez a problémakör nincs lezárva, és az Alkotmánybíróság, illetve a Legfőbb Semmitő- és Ítélszék közötti vita tovább folytatódik azáltal, hogy egy váratlan fordulat következik be. Az Alkotmánybíróság a 2013/206-os határozattal alkotmányellenesnek nyilvánította azt a törvényszöveget, amely alapján a Legfőbb Semmitő- és Ítélszék a fenti döntést hozta, ezáltal megsemmisítve a fenti határozatot. Az Alkotmánybíróság szerint a Legfőbb Semmitő- és Ítélszék egy elfogadhatatlan törvényértelmezési kérdésben döntött, mivel a törvényértelmezési kérdés nem a törvényszöveg értelmezéséről és alkalmazásáról szólt, hanem a törvény hatályáról.

Mivel az Alkotmánybíróság az a szerv, amely az Alkotmány felsőbbrendűségét garantálja, a határozatai általános érvényűek, és ezeket mindenkinek azonnal be kell tartani, még a Legfőbb Semmitő- és Ítélszéknek is, amely a határozatával precedenst alkotott, amely veszélyezteti az Alkotmánybíróság szerepét és a jogi viszonyok biztonságát. A Btk. 414⁵. cikk 4. bekezdése értelmében a Legfőbb Semmitő- és Ítélszék jogértelmezési szerepköre betöltésében tilos egy törvényszövegnek olyan értelmezést adni, amely az alkotmány ellen, illetve az alkotmányossági rend ellen dönt, vagy így értelmez egy törvényszöveget.

Ezen döntés által az Alkotmánybíróság visszaállította a jövőre nézve a 2007/62-es határozatának érvényességét és kötelező jellegét, amely szerint a becsületsértés és a rágalmozás újból hatályban van.¹⁴

Az új Büntető törvénykönyv 2014. február 1-jével lépett hatályba, és nem minősíti bűncselekménynek a becsületsértést meg a rágalmozást, ezen magatartások ellen csak a Polgári törvénykönyv által nyújtott eszközöket lehet igénybe venni.

Az utóbbi években többször is előterjesztettek törvényjavaslatokat, amelyek értelmében a sértegetés és rágalmozás újból bűncselekménynek minősült volna, és magasabb büntetési határok lettek volna megszabva. A törvénytervezetet a Parlament nem szavazta meg.

¹³ A 2010. október 18-i 8. számú határozat az Alkotmánybíróság 2007. január 18-án elfogadott 62. számú határozatának következményeiről a Büntető törvénykönyv 205, 206. és 207-es cikkeinek előírásairól.

¹⁴ <https://www.luju.ro/dezvaluire/evenimente/politruccii-de-la-ccr-forteaza-incriminarea-penala-a-delictelor-de-pres-a-curtea-constitucionala-sfideaza-legislativul-si-puterea-judecatoreasca-si-incearca-sa-determine-politica-penala-a-romaniei-curtea-politica-a-declarat-neconstitutionala-decizia-iccj-nr> (letöltés ideje: 2016. 12. 10.).

Azáltal, hogy a becsületsértés és a rágalmazás már nem minősül bűncselekménynek, a büntetőjog csak közvetett büntetőjogi védelmet nyújt az emberi méltóság és a becsületsértés esetén, amikor a jogellenes magatartás más bűncselekményt valósít meg, így biztosítva a személyiségi jogok büntetőjogi védelmét. Ilyen bűncselekmények például a magánélet megsértése, levéltitok megsértése, zaklatás, kegyeletsértés stb.

3. A becsület és az emberi méltóság büntetőjogi védelme a magyar jogban

A becsület büntetőjogi védelme a kodifikált magyar büntetőjog időszakáig, a Csemegi-kódexig nyúlik vissza. A büntetőszokásjog Csemegi-kódex előtti időszakában a becsületvédelem polgári és büntetőjogi eszközei keveredtek, még pontosabban a magánjogi elemek domináltak. A Csemegi-kódex hatálybalépése kriminalizációs mérföldkőnek is tekinthető, a becsület büntetőjogi védelmében a korszak irodalma a becsület szükséges és várva várt felértékelődését látta.¹⁵

A Csemegi-kódex időszaka óta a büntetőjogi becsületvédelem szabályozási keretei nem változtak, alapjai a mai napig ugyanazok.

A Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény a rágalmazás és a becsületsértés jogintézményének szabályozását a 179. és 180. §-ban rögzítette. A régi szabályozáshoz képest az új Büntető törvénykönyv nem hozott lényeges változást.

A magyar büntetőjog védi a becsületet és az emberi méltóságot, ennek érdekében bűncselekménynek nyilvánítja és szabályozza a rágalmazást (Btk. 226. §), a becsületsértést (Btk. 227. §), a kegyeletsértést (Btk. 228 §), továbbá a kiszolgáltatót személy megalázását (Btk. 225. §), a becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítését (Btk. 226/A. §), a becsület csorbítására alkalmas hang- vagy képfelvétel nyilvánosságra hozatalát (Btk. 226/B. §).

A *rágalmazás* a Btk. 226. §-a szerint a következőképpen van szabályozva: (1) Aki valakiről más előtt a becsület csorbítására alkalmas tényt állít, híresztel, vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezést használ, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés két évig terjedő szabadságvesztés, ha a rágalmazást a) aljas indokból vagy célból b) nagy nyilvánosság előtt, vagy c) jelentős érdeksérelmet okozva követik el.

A *becsületsértés*: a Btk. 227 § (1) bekezdése alapján becsületsértés vétsége valósul meg, ha valaki – a Btk. 226. § esetén kívül – mással szemben a) a sértett munkakörének ellátásával, közmegegyezésének teljesítésével vagy közérdekű tevékenységével összefüggésben, illetőleg b) nagy nyilvánosság előtt a becsület csorbítására alkalmas kifejezést használ, vagy egyéb ilyen cselekményt követ el, 1 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A (2) bekezdésre figyelemmel e bűncselekményt tettelesen is el lehet követni.

¹⁵ SZOMORA ZSOLT: *A való tények közlésével elkövetett rágalmazás és a valóság bizonyítása mint a véleményszabadság korlátja. Egy alapjog a dogmatikai modellek csapdájában*, In *Medias Res*, 2016/1, 4, 51–67, media-tudomany.hu/laparchivum.php?pdf=106 (letöltés ideje: 2017. 03. 18.).

A valóság bizonyítása, a 229. § (1) a 226–228. §-ban meghatározott bűncselekmény miatt nem büntethető az elkövető, ha a becsület csorbítására alkalmas tény valósnak bizonyul. (2) A valóság bizonyításának akkor van helye, ha a tény állítását, híresztelését, illetve az arra közvetlenül utaló kifejezés használatát a közérdek vagy bárkinek a jogos érdeke indokolta.

A valóság bizonyítását szabályozó törvényi előírás jelen formáját az 1961. évi Btk.-ban nyerte el, azóta érdemi változás a szövegben nem történt, a jogintézményt a 2012. évi Btk. változatlan tartalommal tartja fenn.

A valóságbizonyítás tárgya csak tényközlés lehet, annak a rágalmazás tényállásában írt mindhárom magatartási formája. A becsületsértés és a kegyeltsértés körében értékelhető tényközlésnek nem minősülő értékítéletek esetén fogalmilag kizárt a valóság bizonyítása. Amennyiben a tény valósnak bizonyul, akkor kizárt a tettes büntethetősége. A valóság bizonyításának megengedhetőségét feltételhez köti a Btk. E szerint a becsület csorbítására alkalmas valós tényközlést közérdek vagy bárkinek a jogos magánérdeke kell hogy indokolja.¹⁶

A *rágalmazás* igen gyakran előforduló cselekmény napjainkban. Nemcsak szóban, hanem televízióban, a nyomtatott sajtóban, internetes fórumokon és közösségi oldalakon is előfordulhat. A rágalmazás tényállása az ember jó hírnevének, társadalmi megbecsülésének büntetőjogi védelmét teremti meg. A rágalmazás vétségét az követi el, aki valakiről, más előtt, a becsület csorbítására alkalmas tényről állít vagy híresztel, vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezést használ. Minősítő körülmény, ha a rágalmazást aljas indokból vagy célból, nagy nyilvánosság előtt vagy jelentős érdeksérelmet okozva követik el. A rágalmazás csak magánindítványra büntethető, a magánindítvány előterjesztésére a sértett jogosult. Amennyiben a magánindítvány hiányzik, az eljárás megszüntetésének van helye.

A rágalmazás védett jogi tárgya a sértett emberi méltósága és becsülete, azaz a róla a környezetében, illetve a társadalomban kialakult kedvező értékítélet.

A becsület elsősorban nem büntetőjogi, hanem etikai, szociológiai érték kategória. A büntetőjogi védelem szempontjából lényeges becsületfogalom ettől eltér, független az ember szociális értékétől, hogy az egyén milyen társadalmi megbecsülést vívott ki.¹⁷ A rágalmazás a becsület elleni támadások társadalomra veszélyesebb változata. A sértettől a társadalomban kialakult kedvező értékítéleteknek, jó híre lerontásának, megváltoztatásának veszélyét váltja ki. A társadalmi tapasztalatok szerint ugyanis az emberek a tényállításoknak könnyebben hitelt adnak, jobban hisznek, mint a pusztán lealacsonyító kifejezéseknek, sértő gesztusoknak, ezért indokolt az elkülönített, a súlyosabb és önálló bűncselekményként történő meghatározása.¹⁸

A bírálat, a kritika és a véleménynyilvánítás nem esik a tényállítás fogalma alá, így ezek nem alkalmasak rágalmazás megállapítására. A tényállítás alatt az elkövető személyes tudomásán, meggyőződésén avagy ezek látszatán alapuló tényeknek másokkal

¹⁶ SZOMORA: *i. m.*

¹⁷ BUSCH: *i. m.*

¹⁸ BUSCH: *i. m.*

való közlését értjük. A bírói gyakorlat szerint tényállításon olyan kijelentést kell érteni, melynek tartalma valamely múltbeli esemény vagy jelenbeli állapot.¹⁹

A *tényállít*ás tehát személyes tapasztalaton, meggyőződésen alapuló (vagy ilyen látszatot keltő) közlés arról, hogy a múltban létezett vagy a jelenben létezik valamilyen esemény vagy történés. Az ember tudatállapotára, tudattartalmára vonatkozó állítások a tényállítás fogalmi körébe tartoznak. A tényállítás szükséges feltétele az is, hogy a sértett magatartását a kijelentés, állítás egyedileg felismerhetően határozza meg.

Egy ember becsületéről, annak hiányáról tett nyilatkozat értékítélet. Az értékítélet végtelenül szubjektív, összetett, gondolati közlés, melyet objektíven szemlélni szinte lehetetlen.

Az emberi becsületről tett értékítéletek azonban nem léphetnek túl egy bizonyos határt: ha az értékítélet nem felel meg az értékítélet-alkotás társadalom által elfogadott logikai szabályainak, akkor az becsületet sértő. Ha tehát az értékítéletet mondó megsérti e logikai szabályokat, és ezáltal az értékelés torz, bántó, indokolatlanul sértő, becsmérítő lesz, úgy a becsület megsértése megállapítható. Az értékítélet kifejezése történhet szóban, írásban, vagy bármilyen más módon lehetséges – rajzzal, képpel, cselekvéssel. Az értékítéletet össze kell mérni a véleménynyilvánítás szabadságával, mely szintén minden embert megillető jog. Emberi becsületet sért az az értékítéletet mondó, aki olyannyira lealacsonyítja, megalázza az általa kritizált embert, hogy az már nem fér bele a véleménynyilvánítás szabadságába.²⁰

A *tény híresztelése* a más által tett tényállítás továbbadása, míg *a tényre közvetlenül utaló kifejezés* használata azt jelenti, hogy az elkövető a valóságnak olyan jellemzőjét emeli ki, amelyből logikailag meghatározott tényre (eseményre, történésre) lehet következtetni. A híresztelés megállapíthatósága szempontjából nincsen jelentősége annak, hogy ez elkövető az általa híresztelt tényállítás valós vagy valótlan volta tekintetében állást foglalt-e.

A Legfelsőbb Bíróság BH 1992/226. határozata szerint: a rágalalmazás szempontjából a híresztelés fogalma alá esik valamely becsület csorbitására alkalmas tény továbbadása, továbbítása vagy közvetítése, függetlenül attól, hogy a híresztelő a tényállításon valós vagy valótlan volta kérdésében állást foglalt-e. A tények híresztelése ugyanis önálló elkövetési magatartási fordulat, amelynek alapján a híresztelő önálló büntetőjogi felelősséggel tartozik. A tényre közvetlenül utaló kifejezés használata esetén a tényből valamilyen jellemző mozzanatot kiemelnek, úgy, hogy abból az egész eseményre, történésre logikailag következtetni lehet.²¹

A tényállításhoz, a tény híreszteléséhez vagy a tényre közvetlenül utaló kifejezés használatához a sértettől különböző, *más személy előtt* kell történnie. Nem valósul meg rágalalmazás, ha csak a sértett szerez tudomást a becsület csorbitására alkalmas közlésről. E feltétel hiányában az elkövető becsületsértésért felelhet.

Nagy nyilvánosság előtt történik az elkövetés, ha nagyobb vagy előre meg nem határozható számú személy előtt valósul meg, vagy a sajtótermék, médiaszolgáltatás,

¹⁹ Alkotmánybíróság BH 2009/135. számú döntése.

²⁰ https://hu.wikipedia.org/wiki/A_becs%C3%BClet_v%C3%A9delme (letöltés ideje: 2017. 03. 11.)

²¹ BUSCH: *i. m.*

egyéb tömegtájékoztatási eszköz, sokszorosítás vagy elektronikus hírközlő hálózaton való közzététel útján történik az elkövetés.

A közösségi oldalak hírfolyamán, üzenőfalán történő tényállítások minden esetben más személyek előtt történnek, hiszen azt a többi felhasználó is láthatja, olvashatja, míg egy privát üzenetben küldött rágalmozó tényállítás a bűncselekményt nem valósítja meg, hiszen azt csak az érintett olvassa, társadalmi megbecsülését, megítélését nem befolyásolja.

Az elkövetési magatartás tipikusan szóban valósul meg, de megtörténhet írásban, rajzos ábrázolással, fénykép megmutatásával, magnetofon vagy videofelvétel lejátszásával stb.

A rágalmozás csak szándékosan követhető el. A bírói gyakorlat szerint a rágalmozásnak nem feltétele az, hogy az elkövető tudata átfogja a tényállítás valótlanságát. A rágalmozás megállapíthatóságához elegendő az, hogy az elkövető tudatában legyen annak, hogy a tényállítás alkalmas a becsület csorbítására.²²

Az aljas indokból elkövetett rágalmozás a bűncselekmény minősített formáját valósítja meg. Az aljas indok vagy cél erkölcsileg elítélendő, ilyennek minősülhet például a bosszú.

Amennyiben az elkövető ugyanazon becsület csorbítására alkalmas tényt különböző időpontokban többször állít vagy híresztel, magatartása folytatólagos egységet képez.²³

A bűncselekmény sértettje bárki lehet, természetes élő személy, ugyanis a halott emlékének meggyalázása kegyeletsértésnek minősül, jogi személy, társadalmi szervezet, hatóság, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező személyösszesség. A büntetőjogi védelem egyformán megillet mindenkit, életvitelétől, szellemi képességeitől függetlenül, azonban a közszereplést vállaló személyeknek nagyobb mértékben kell elviselniük a kritikai megnyilvánulásokat.

A rágalmozás passzív alanyának konkrét és határozottan azonosítható személynek kell lennie. Nem feltétlenül szükséges a sértett név szerinti megnevezése, az azonban igen, hogy a megjelölés vagy körülírás ne csak általánosságában tett, hanem olyan legyen, amelyből a sértett személy bárki számára határozottan felismerhető.

Ha az elkövető mást hatóság előtt rágalmoz meg alaptalanul azzal, hogy bűncselekményt követett el, nem rágalmozásért, hanem hamis vádért felel.

Az elkövetési magatartásoknak alkalmasaknak kell lenniük a becsület csorbítására. E tekintetben a társadalom – vagy az adott szűkebb közösség – mércéje az irányadó, és ezen a szűrőn keresztül vizsgálandó, hogy az elkövetési magatartás objektíve alkalmas-e a becsületérzés megsértésére.²⁴

²² eduline.hu/segedanyagtalalatok/letolt/5412 (letöltés ideje: 2017. 03. 11.).

²³ <http://www.jogitanacsok.com/ragalmozas.html> (letöltés ideje: 2017. 03. 11.).

²⁴ https://ugyintezes.magyarorszag.hu/ugyek/410006/420012/420013/A_szemely_elleni_buncselekmenyek_szabadsag_emberi_meltosag.html/ToolbarWindow;jsessionid=BE2E43466E98F0977E2168DC9B6BA85F.portal31?struts.portlet.mode=view&struts.portlet.action=%2Ftoolbar%2Ftoolbar%2FshowPrintView&action=e&windowstate=normal&mode=view&ugy=ragalmazas.html (letöltés ideje: 2017. 03. 11.).

Az elkövetési magatartásnak jogellenesnek kell lennie. Így a feljelentési, a tanúzási, a szakértői köteleesség teljesítése vagy például egy hivatali minősítés, nyilvános bírósági tárgyalásról közölt tudósítás körében elhangzott negatív tényállítás nem alapozza meg a jogellenességet.

A BH 2010/115. határozata kimondja, hogy a rágalmazás bűncselekménye kapcsán kialakult bírói gyakorlat következetes abban, hogy a jogellenesség hiánya kizárja a bűncselekmény megállapíthatóságát. Mindennek az alapja az, hogy egyes tevékenységek, eljárások során a személyek magatartását, esetleg becsületét, jó hírnevét érintő negatív tartalmú tényközlések megtétele mellőzhetetlen. A rágalmazás jogellenességének hiányát megalapozza, ha a sérelmezett és sértőnek tartott véleménynyilvánítás, tényállítás valamely hivatalos eljáráshoz tartozóan, annak keretében, ahhoz illeszkedően hangzik el.

A becsületsértés elsősorban az emberi méltóságot sértő, gyalázkodó cselekményekkel szemben biztosít büntetőjogi oltalmat. A becsületsértés kiegészítő jellegű bűncselekmény a rágalmazáshoz képest, azaz abban az esetben kerül megállapításra, ha a rágalmazás valamely feltétele hiányzik.

Így ha az elkövető nem tényt állít, vagy tényre közvetlenül utaló kifejezést használ, hanem egyéb kifejezéssel vagy sértő cselekménnyel csorbítja a sértett becsületét, emberi méltóságát, úgyszintén, ha ez vagy a tényállítás nem egy harmadik személy előtt, hanem a sértettel szemben valósul meg, akkor becsületsértés megállapításának van helye.

Azt, hogy valamely állítás a becsület csorbítására alkalmas-e, nem a sértett szubjektív értékítélete, egyéni megítélése, érzelmi beállítottsága, esetleges érzékenysége alapján kell megítélni, hanem annak van meghatározó jelentősége, hogy a tényállítás az objektív értelmezés alapján és a társadalomban kialakult általános felfogás szerint alkalmas-e a becsület csorbítására.

Közömbös az is, hogy az adott elkövetési körülmények között a tényállítás a sértett becsületérzését sértheti-e. A becsület csorbítására való alkalmasság ugyanis a sérelem absztrakt lehetőségét jelenti. Összhangban azzal, hogy a becsület csorbítására alkalmasság a rágalmazás bűncselekménye törvényi tényállásának az objektív ismérve, a joggyakorlat szerint a becsület csorbítására való alkalmasság kérdésében viszont nem a sértett szubjektív megítélésnek, hanem a társadalomban kialakult általános objektív felfogásnak van jelentősége.²⁵

A büntetőjogi védelem mindenkit megillet, életvitelétől, tulajdonságaitól függetlenül, de a *közéleti szereplőknek* nagyobb mértékben kell elviselniük a kritikai megnyilvánulásokat.

A becsületsértés megvalósul olyan emberi méltóságot sértő *kifejezések* használatával is, amelyekből nem lehet közvetlenül valamely tényre következtetni (pl. a sértett testi tulajdonságaival, szellemi képességeivel kapcsolatos sértő kifejezések). A becsület csorbítására alkalmas *egyéb cselekmény* is megszegyenítő, lealázó jellegű a sértettre nézve, de nem minősül kifejezés használatának (pl. a sértett mozdulatainak emberi méltóságot sértő utánzása).

²⁵ BUSCH: *i. m.*

Becsület csorbítására alkalmas minden olyan kifejezés, mely az emberi méltóságot sérti, tehát lealacsonyító értékítéletet tartalmaz. Nincs jelentősége annak, hogy mindegy milyen formában – például vicc, történet vagy kérdés – kerül sor. Ilyennek minősül például, ha a sértettet hülyének, idegbetegnek, lopósnak, verekedősnek stb. titulálják. A szóbeli sértetés vonatkozhat a sértett szellemi képességeire, jellembeli tulajdonságaira, testalkatára stb. Rendszerint durva általánosítás formájában kifejezett, megvető, lealacsonyító értékítéletet hordoz. A megnyilvánulási formái különféle lehetnek: történhet közvetlenül vagy közvetett módon, feltételes módban, kérdés formájában, megtett kifejezés, példázat, vicc formájában, anekdotába burkolva, durva szitkozódással vagy tárgyilagos előadásmóddal.²⁶

A becsületsértést *tettlegetesen* is el lehet követni, olyan becsületcsorbító cselekménnyel, amely a sértett testének érintésével jár, de nem okoz testi sérülést és nem szexuális indíttatású. Tettlegetesség az olyan becsületcsorbító cselekmény, mely a sértett testének célzatos érintésében vagy bántalmazásában jelentkezik, anélkül, hogy testi sértést valósítana meg. Ilyenek például az arculütés, a sértett pofonvágása, a sértett orrának felfricskázása, bemocskolása, undorító vagy szennyes folyadékkal való leöntése, a sértett leköpése, mellének megfogása stb.

Becsület csorbítására alkalmas cselekmény alá vonható minden, a tettlegetes bántalmazás fogalmi körén kívül eső gesztus, amely az elkövetőnek a sértett irányában tanúsított megvető, lekicsinylő értékítéletét fejezi ki. Az egyszerű tiszteletlenség, illetlenség, udvariatlanság önmagában még nem becsületsértés.

A becsület csorbítására alkalmas egyéb cselekmény minden olyan megszegényítő, lealacsonyító tevékenység lehet, amely nem kifejezés és nem valósítja meg az alább jellemzett tettlegetességet. Ebben a körben például a testrészt mutogatása, valamely jellegzetesség utánzása, kifigurázása jöhet szóba.

Amennyiben az elkövető mással szemben a becsület csorbítására alkalmas kifejezést használ vagy egyéb ilyen cselekményt követ el, de az nem minősül rágalmazásnak, és nem áll összefüggésben a sértett munkakörének ellátásával, közmegebiztatásának teljesítésével vagy közérdekű tevékenységével, illetve nem nagy nyilvánosság előtt történik, akkor a becsületsértés szabálysértési alakzata valósul meg.

A rágalmazáshoz képest lényeges különbség, hogy nem feltétel, hogy a sértetten kívül más előtt történjen meg a cselekmény.²⁷

Általánosságban elmondható, hogy a becsület csorbítására alkalmas az olyan tényállítás, amely megalapozhatja a sértett elleni büntető-, szabálysértési vagy fegyelmi eljárás megindítását, vagy a társadalmi megbecsülésének a csökkenését, elvesztését eredményezheti.

A verbális becsületsértés jelenleg általában szabálysértésnek minősül. Bűncselekménnyé emeli azonban három körülmény: a sértett munkaköri, közérdekű és közmegebiztatási tevékenysége, továbbá a nagy nyilvánosság előtti, illetve a tettlegetes elkövetés. A hatóság vagy hivatalos személy megsértésére vonatkozó – korábban alkotmányellenesnek nyilvánított és megsemmisített – törvényi tényállással ellentétben a

²⁶ BUSCH: *i. m.*

²⁷ https://ugyintezes.magyarorszag.hu/ugyek/410006/420012/420013/A_szemely_elleni_buncselekmenyek_szabadsag_emberi_meltosag.html?ugy=ragalmazas.html (letöltés ideje: 2017. 03. 11.).

becsületsértés esetében nem állapítható meg valamely csoportra vonatkozó megkülönböztetés, sem pedig a jogegyenlőség alkotmányos alapelveinek sérelme.

Az Alkotmánybíróság határozata szerint nem ütközik a diszkrimináció alkotmányos tilalmába az, hogy a törvény fokozottabb büntetőjogi védelmet kíván biztosítani arra az esetre, amikor a becsületsértés valamely munkakör, közfeladat ellátása, illetve közérdekű tevékenység kapcsán sújt valakit.²⁸

A határozat szerint a fokozott büntetőjogi védelem nemcsak a közhasznú, társadalmilag fontos tevékenységre vonatkozik, hanem mindenféle munkakör ellátására, tehát a hivatalos személyek, közszereplők mellett minden más természetes személy is sértettje lehet ennek a bűncselekménynek, ha valamilyen munkakört lát el vagy közérdekű tevékenységet végez.

Az Alkotmánybíróság határozata szerint a fokozott büntetőjogi védelem akkor alkotmányos, ha megfelelő indoka van, vagyis ha a tevékenységek kiemelése nem önkényes. Másfajta tevékenységekkel – szabadidős tevékenység, tanulás, sportolás – ellentétben a munkakörrel, közérdekű tevékenységgel kapcsolatos becsületsértés bűncselekmény nyilvánítása nem önkényes, ugyanis az ember társadalmi megbecsülése nagyban függ attól, hogy a környezete miként vélekedik munkakörének, közfeladatainak ellátásáról.

Rágalmazás és becsületsértés miatt csak magánindítvány alapján indulhat büntetőeljárás, és a vádat a sértett mint magánvádló képviseli.

A becsület jogi tárgya azonos a rágalmazás jogi tárgyával, vagyis a társadalmi megbecsülés és az emberi méltóság. Amíg azonban a rágalmazás elsősorban a társadalmi megbecsülést, addig a becsületsértés az emberi méltóságot támadja. Az ember szubjektív értelemben vett becsülete az önbecsülés, vagyis hogy miként vélekedik önmagáról. A becsületsértés törvényi tényállása a szubjektív értelemben vett becsületet oltalmazza. A büntetőjog nem biztosíthatja a kulturált emberi érintkezés maximumát.²⁹

A becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítése bűncselekménynek minősül a Btk. 226/A. § alapján, amely szerint, aki abból a célból, hogy mások becsületét csorbítsa, hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú hang- vagy képfelvételt készít – ha más bűncselekmény nem valósul meg –, a becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítése vétségét követi el.

A becsület csorbítására alkalmas hang- vagy képfelvétel nyilvánosságra hozatala a Btk. 226/B. § (1) bekezdése szerint bűncselekménynek minősül, aki abból a célból, hogy más vagy mások becsületét csorbítsa, hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú hang- vagy képfelvételt tesz hozzáférhetővé, a becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel nyilvánosságra hozatala vétségét követi el. A (2) bekezdés alapján súlyosabbnak minősül a cselekmény, ha azt nagy nyilvánosság előtt vagy jelentős érdeksérelmet okozva követik el.

A fenti két bűncselekmény 2013. november 16-tól hatályos és speciális tényállásként rendelkezik a becsület csorbítására alkalmas magatartások különleges esetének a büntetéséről.³⁰ Mindkét bűncselekmény csak magánindítványra büntetendő.

²⁸ Az Alkotmánybíróság 2000.(V. 12.)/13. AB határozata.

²⁹ BUSCH: *i. m.*

³⁰ https://ugyintezes.magyarorszag.hu/ugyek/410006/420012/420013/A_szemely_elleni_buncselekmények_szabadsag_emberi_meltosag.html?ugy=ragalmazas.html (letöltés ideje: 2017. 03. 11.).

A két új bűncselekmény szabályozása több vitát is kiváltott, főként a szabályozás szükségességével kapcsolatosan fogalmazódtak meg vélemények, álláspontok, amely szerint a már meglévő, rágalmozásra és becsületsértésre vonatkozó rendelkezések is olyan cselekményeket kriminalizálnak, amelyek feleslegesek a Btk.-ban, ellenük a polgári jog eszközeivel sokkal hatékonyabban fel lehet lépni.³¹

A kritikát megfogalmazók többek között azt kifogásolták, hogy a Parlament társadalmi egyeztetés nélkül, viharos gyorsasággal megszavazta a Büntető törvénykönyv szigorítását, és a törvénytervezet szakmai vitájára nem került sor. Ugyanakkor a három évig terjedő szabadságvesztést eltúlzott büntetési tételnek tartják, hiszen ilyen súlyú büntetési tételek súlyos bűncselekmények esetében kerülnek alkalmazásra, mint például az emberkereskedelem, személyi szabadság megsértése stb.

A kritikát megfogalmazók között egyetértés van abban, hogy az ilyen típusú jelenségekkel (lejáratos hamis videó) szemben a meglévő jogi eszközök (hamis vád, hatóság félrevezetése, rágalmozás) alkalmasak a fellépésre, szükség esetén megfelelő szankcionálásra.

Rágalmozás miatt büntetőeljárások indítása a politikai vitakultúránk szerves részévé vált. A vádlottak többsége kritikát megfogalmazó újságírók, véleményformálók, de indult már eljárás tüntető aktivistával, történésszel, szociológussal, zenésszel szemben is. Az elmúlt másfél évtized gyakorlata szerint legkevésbé a hatalmon lévő politikusok túrik a kritikát, és leggyakrabban ők élnek a büntetőeljárás eszközeivel.³²

4. Azonosságok és különbségek a becsület és az emberi méltóság büntetőjogi védelmének szabályozásában a román és a magyar jogban

Romániában a hatályos büntetőjogi szabályok nem írják elő a becsületsértés és rágalmozás büntetőjogi szankcionálását, az új Btk. hatálybalépésével dekrimizálódott a becsületsértés és rágalmozás mint bűncselekmények. Jelenleg Romániában csak a polgári jog eszközeit vagy speciális szabályok rendelkezéseit lehet igénybe venni ilyen jellegű jogsértések orvoslására. Ezzel ellentétben, Magyarországon napjainkban is hatályban van a becsületsértés, rágalmozás büntetőjogi előírása, az új Btk. megtartotta az előző szabályozást, sőt az utóbbi években ki is egészült az emberi méltóság és a becsület elleni bűncselekmények köre.

Romániában az emberi méltóság és a becsület büntetőjogi védelme elsősorban a becsületsértés és a rágalmozás bűncselekmények szabályozásában valósult meg, ezenkívül közvetett módon megtalálható ezen értékek büntetőjogi védelme más bűncselekmények

³¹ BAKÓ Bea: *Büntetőjogi kérdés-e a szájkaraté?* http://jog.mandiner.hu/cikk/20131030_bako_bea_buntetojogi_kerdes_e_a_szajkarate (letöltés ideje: 2021. 12. 01.).

³² BODROGI Bea: *„Rágalmozásért beperelem” – kriminalizálódott a rágalmozás*, 2011, <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/ragalmazasert-beperlem-kriminalizalodott-a-ragalmazas> (letöltés ideje: 2021. 12. 01.).

esetében is, mint például az emberi élet védelmére vonatkozó bűncselekmények, levéltitok, magánélet megsértése stb.

A magyar büntetőjogban, az emberi méltóság és becsület védelmében több bűncselekmény van szabályozva, mint a román jogban. A magyar Btk. bűncselekménynek nyilvánítja és szabályozza a rágalalmazást (Btk. 226. §), a becsületsértést (Btk. 227. §), a kegyeletsértést (Btk. 228. §), továbbá a kiszolgáltatót személy megalázását (Btk. 225. §), a becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítését (Btk. 226/A. §), a becsület csorbítására alkalmas hang- vagy képfelvétel nyilvánosságra hozatalát (Btk. 226/B. §).

Ugyanakkor, ami a becsületsértést/sértegetést és a rágalmazás bűncselekmények tartalmát illeti, a két jogrendszer szabályozásai nem azonosak, részben fedik egymást, de a bűncselekmények tartalma nem egyezik meg a két ország büntetőjogában.

Romániában jelentősen kisebb büntetési korlátok voltak megszabva a becsületsértés és a rágalmazás bűncselekmények elkövetése esetén. A jogalkotó nem szabályozta a szabadságvesztés lehetőségét, a bűncselekmények elkövetőire csak pénzbírság volt kiróható, ezzel szemben a magyar jog akár három évig terjedő szabadságvesztést is előír.

Amíg a magyar büntetőjogban ezen bűncselekmények szabályozása huzamosabb ideig állandó jellegű volt és tartalmilag is változatlan, addig a román büntetőjogban szokatlan módon többször is ezek a bűncselekmények hatályon kívül voltak helyezve, majd pedig ismét hatályban voltak.

A magyar büntetőjogi szabályozás sajátossága, hogy a valós tények közlésével elkövetett rágalalmazást is tényállásszerűnek, és így, főszabály szerint bűncselekménynek tekintik. Ez a megoldás szoros kapcsolatban áll a vélemény szabadsággal mint alapjoggal.

E reláció központi kérdéseként merült fel az 1994.(VI. 24.)/36. AB határozatban is, amely a közhatalmat gyakorló személyek sérelmére elkövetett rágalmazás és a becsületsértés alkotmányos büntethetőségének a körét határozta meg, kötelezően előírva a Btk.-ban meghatározott valóság tényének közlésével elkövetni a rágalalmazást. E tételt a 2014.(IV. 18.)/13. B határozat is megerősítette.³³

Mindkét ország büntetőjogában ezek a bűncselekmények magánindítványra voltak, illetve üldözendők. Ugyanakkor a büntetőeljárások között is találni különbségeket.

Magyarországon, magánindítványra, a sértett feljelentése alapján indítható eljárás, ezt attól a naptól számított harminc napon belül kell előterjeszteni, amelyen a magánindítványra jogosult a bűncselekmény elkövetőjének kilétéről tudomást szerzett. A magánvádas ügyben a vádat mint magánvádoló a sértett képviseli. Romániában pedig két hónap állt a sértett fél rendelkezésére, hogy a feljelentést megtegye.

A magyar Bet. előírja, hogy a feljelentés illetve tizezer forint, ennek megfizetése alól a feljelentő nem mentesíthető, ezzel szemben a román büntetőeljáráshoz nincs illeték előírva feljelentés esetén, a feljelentést illetékmentesen teheti meg a sértett fél, ugyanakkor illetéket még akkor sem kell fizetni, ha a büntetőperben kártérítést is kér.

³³ SZOMORA: *i. m.*

5. A becsületsértés, rágalmazás büntetőjogi védelmének fejlődési iránya Európában

Európában régi hagyománya van az emberi személyiség büntetőjogi eszközökkel történő védelmének, amit az európai jogrendszerek többsége a mai napig fenntart.

Az EU 27 jelenlegi tagjából összesen 23-ban szankcionálható valamilyen formában a büntető anyagi jog által is a személy méltóságát vagy becsületét sértő cselekmények legalább egyike, négyben azonban ezt már eltörölték, köztük Romániában is.

Az Egyesült Királyságban, pontosabban Angliában, Walesben és Észak-Írországban, miután a 2008-as Criminal Justice and Immigration Act a vallási jellegű rágalmazást 2008-ban megszüntette – 2009-ben a Coroners and Justice Act törölte el véglegesen a gyakorlatban már az utóbbi időben egyébként sem alkalmazott rágalmazási tényállásokat; ehhez képest a 2013-as Defamation Act már csak a polgári jogi kártérítés megítélésének feltételeit módosította.

Írországban a 2009-es Defamation Act szintén eltörölte a common law rágalmazási tényállások büntetőjogi szankcionálhatóságát, Észtországban pedig a magánszemélyek sérelmére elkövetett rágalmazás és becsületsértés 2004 óta nem büntethető.

Csak a polgári jog által szankcionálhatók, vagy csak speciális személyi kör vonatkozásában büntethetők a hasonló cselekmények – a nemzeti jog által meghatározott feltételek mellett – az EU-tagországok és volt tagországok közül mindenekelőtt az Egyesült Királyságban, továbbá Írországban, Észtországban, Cipruson és Romániában.³⁴

Az utóbbi időszakban kibontakozni látszik egy folyamat, amely szerint egyre több ország hagy fel az emberi méltóság és becsületsértés büntetőjogi szankcionálásával.

Ezen abolíciós folyamat azonban nem egyformán érinti Európa egyes részeit – az leginkább a kelet-, illetve a délkelet-európai országokban figyelhető meg (két kivétel az Egyesült Királyság és Írország, egyébként a büntetőjogi megtorlást elvető európai országok közül Ukrajna, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, Grúzia, Észtország, Montenegró, Macedónia, Tádzsikisztán, Örményország, Románia, illetve a nem teljes abolíciót végrehajtó Moldova, Kirgizisztán, Szerbia és Oroszország is idetartozik), míg a közép-, dél-, észak- és nyugat-európai részekben a hagyományos punitív hozzáállás jellemző, legalább is a jogi normák szintjén. Ez utóbbi kitétel hangsúlyozása azért fontos, mert a tételes jog által lehetővé tett büntetőjogi szankcióalkalmazással ténylegesen nagyon is különböző mértékben élnek az egyes országok bíróságai, és míg a német és a francia nyelvterületeken, valamint Olaszországban jellemző e magatartások szigorúbb megtorlása, akár letöltendő szabadságvesztéssel is (kivéve magát Franciaországot, ahol e cselekmények szabadságvesztéssel nem, csak – súlyos – pénzbüntetéssel büntetendők), addig az északi országokban (Finnországban, Svédországban, Norvégiában) büntetőítélet nélkül vagy enyhe pénzbüntetéssel, esetleg más, szabadságkorlátozással nem járó szankcióval érnek véget az ilyen ügyekben indult eljárások.

³⁴ Tóth J. Zoltán: *A rágalmazás és becsületsértés szabályozása Európában*, In *Medias Res*, 2015/1, <https://media-tudomany.hu/archivum/a-ragalmazas-es-becsuletserteres-szabalyozasa-europaban> (letöltés ideje: 2017. 04. 17.).

Magyarország, bár egyéb esetekben a büntetőjogban a német hatás erőteljes, e téren mégis valamelyest közelebb áll a többi kelet-közép-európai országhoz, valamint a kelet-európai jogrendszerek egy részéhez. Mindez talán abból is fakad, hogy a többi térségbeli állam is megélte az államszocializmus egyéni jogokkal nem törődő, a szabad véleményt eltíró rendszerét, és ezen rossz élmények máig hatnak.³⁵

Magyarországon, a nemzetközi trendekkel ellentétben, a szabadságjogok érvényesíthetősége jelentősen szűkül, annak ellenére, hogy a nemzetközi és az európai joggyakorlat, valamint az Alkotmánybíróság jogértelmezése és a még hatályos jogszabályok is viszonylagosan tág teret engednek a véleménynyilvánítás mint az egyik legfontosabb szabadságjog biztosítására, azonban az utóbbi évek bírói joggyakorlata, valamint a közelmúltban lezajlott jogalkotási folyamat komoly visszalépést jelent ezen alapjogok tekintetében.³⁶

A nemzetközi trend a rágalmozás és becsületsértés dekriminalizálása irányában halad, ezzel szemben Magyarországon az utóbbi időszakban a szabályozás szigorítása volt megfigyelhető.

Irodalomjegyzék

1. BALOGH Zsolt: *Az emberi méltóság: jogi absztrakció vagy alanyi jog*, Iustum Aequum Salutare VI. 2010/4, 35–44, <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20104sz/12.pdf> (letöltés ideje: 2016. 05. 18.)
2. BAKÓ Bea: *Büntetőjogi kérdés-e a szájkaraté?* http://jog.mandiner.hu/cikk/20131030_bako_bea_buntetojogi_kerdes_e_a_szajkarate (letöltés ideje: 2021. 12. 01.)
3. BODROGI Bea: *„Rágalmazásért beperelem” – kriminalizálódott a rágalmozás*, 2011, <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/ragalmazasert-beperlem-kriminalizalodott-a-ragalmozas> (letöltés ideje: 2021. 12. 01.)
4. BUSCH Béla: *A személyiség büntetőjogi védelme, különös tekintettel a fegyveres testületek keretében megvalósuló deliktumokra*. V. rész, http://epa.oszk.hu/02200/02222/00009/pdf/EPA02222_rendeszet_es_emberi_jogok_2013_3_15-48.pdf (letöltés ideje: 2021. 12. 01.)
5. CZEGLÉDI Csaba: *Közszereplőkről alkotott vélemény miatti büntetőjogi szankcionálás napjainkban Magyarországon*, <http://czegelegy.hu/sites/default/files/Ko%CC%88szereplo%CC%8Bkro%CC%8Bl%20alkotott%20ve%CC%81leme%CC%81ny%20miatti%20bu%CC%88nteto%CC%8Bjogi%20szankcionala%CC%81la%CC%81s%20napjainkban%20Magyarorsza%CC%81gon%20-%20publika%CC%81cio%CC%81.pdf> (letöltés ideje: 2017. 04. 17.)
6. GÁSPÁR Csaba László: *Emberi méltóság – filozófiai gondolkodás*, Korunk, 2006/12. 4–13, <http://korunk.org/?q=node/8382#> (letöltés ideje: 2016. 05. 18.)

³⁵ TÓTH J. Zoltán: *A büntetőjogi rágalmozás és becsületsértés*, Médiatudományi Intézet, 2017, <http://mtmi.hu/dokumentum/1005/MK27web.pdf> (letöltés ideje: 2017. 04. 17.).

³⁶ CZEGLÉDY Csaba: *Közszereplőkről alkotott vélemény miatti büntetőjogi szankcionálás napjainkban Magyarországon*, <http://czegelegy.hu/sites/default/files/Ko%CC%88szereplo%CC%8Bkro%CC%8Bl%20alkotott%20ve%CC%81leme%CC%81ny%20miatti%20bu%CC%88nteto%CC%8Bjogi%20szankcionala%CC%81la%CC%81s%20napjainkban%20Magyarorsza%CC%81gon%20-%20publika%CC%81cio%CC%81.pdf> (letöltés ideje: 2017. 04. 17.).

7. HRIB Florin-Iulian: *CCR ignoră Constituția și deciziile ICCJ de unificare a jurisprudenței?* <https://www.juridice.ro/180179/ccr-ignora-constitutia-si-deciziile-iccj-de-unificare-a-jurisprudentei.html> (letöltés ideje: 2016. 12. 10.)
8. KOLTAY András: *Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme a magyar médiaszabályozásban*, In *Medias Res*, 2012/1, <http://media-tudomany.hu/laparchivum.php?ref=9> (letöltés ideje: 2016. 05. 15.)
9. LAKATOS Alexandra Anna: *Az interneten elkövetett rágalmazás és becsületsértés egyes kérdései*, 15., <http://www.mabie.hu/sites/mabie.hu/files/Az%20Interneten%20elk%C3%B6vetett%20r%C3%A1galmaz%C3%A1s%20%C3%A9s%20becs%C3%BClets%C3%A9rt%C3%A9s%20egy%C3%A9rd%C3%A9sei.pdf> (letöltés ideje: 2017. 02. 15.)
10. LENKOVICS Barnabás, SZÉKELY László: *A személyi jog vázlata*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2011, 117.
11. SZOMORA Zsolt: *A való tények közlésével elkövetett rágalmazás és a valóság bizonyítása mint a véleményszabadság korlátja. Egy alapjog a dogmatikai modellek csapdájában*, In *Medias Res*, 2016/1, 4, 51–67, media-tudomany.hu/laparchivum.php?pdf=106 (letöltés ideje: 2017. 03. 18.)
12. TÓTH J. Zoltán: *A büntetőjogi rágalmazás és becsületsértés*, Médiatudományi Intézet, 2017, <http://mtmi.hu/dokumentum/1005/MK27web.pdf> (letöltés ideje: 2017. 04. 17.)
13. Tóth J. Zoltán: *A rágalmazás és becsületsértés szabályozása Európában*, In *Medias Res*, 2015/1; <https://media-tudomany.hu/archivum/a-ragalmas-es-becsuletsertes-szabalyozasa-europaban> (letöltés ideje: 2017. 04. 17.)
14. https://ugyintezes.magyarorszag.hu/ugyek/410006/420012/420013/A_szemely_elleni_buncselekmenyek_szabadsag_emberi_meltosag.html?ugy=ragalmazas.html (letöltés ideje: 2017. 03. 11.)
15. eduline.hu/segedanyagtalalatok/letolt/5412 (letöltés ideje: 2017. 03. 11.)
16. <http://www.jogitanacsok.com/ragalmazas.html> (letöltés ideje: 2017. 03. 11.)
17. https://hu.wikipedia.org/wiki/A_becs%C3%BClet_v%C3%A9delme (letöltés ideje: 2017. 03. 11.)
18. <https://www.luju.ro/dezvaluire/evenimente/politruccii-de-la-ccr-forteaza-incriminarea-penala-a-delictelor-de-presa-curtea-constitutionala-sfideaza-legislativul-si-puterea-judecatoreasca-si-incearca-sa-determine-politica-penala-a-romaniei-curtea-politica-a-declarat-neconstitutionala-decizia-iccj-nr> (letöltés ideje: 2016. 12. 10.)

LACZKÓ RÉKA

A szerzői jog megsértéséből eredő, szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jog a Róma II. rendelet tükrében

The Law Applicable to Non-Contractual Obligations Arising from Copyright Infringements in the Light of the Rome II Regulation

Abstract: The intersection of intellectual property law and private international law has increasingly attracted the attention of commentators over the last thirty years. From the various intellectual property rights, copyright seems to cause the most challenging problems for scholars, legislators, and law enforcers thanks to its territorial yet universal nature and its widespread international and digital use. The main source of difficulties is the infringement of copyright and related rights in the context of online activities on the one hand, as these rights are automatically protected and yet territorial in nature. On the other hand, thanks to the ubiquity of the World Wide Web, infringing behaviour on the Internet and its consequences are usually omnipresent. The present study aims, therefore, to analyse the special conflict-of-law rule of the Rome II Regulation applicable to non-contractual obligations arising from the infringement of copyright and related rights.

Keywords: conflict of laws, copyright, Art. 8 of the Rome II Regulation, challenges of the digital world

Összefoglaló: Az internet megjelenése és elterjedése az érdeklődés középpontjába helyezte a szellemi tulajdonjog nemzetközi magánjogát, különösképpen a szerzői jog és kapcsolódó jogok internetes tevékenységek keretében történő megsértése tekintetében. A világháló ubikvitásának köszönhetően, az interneten folytatott jogsértő magatartás és annak következményei majdnem mindenütt jelen vannak, így az automatikus oltalomnak örvendő, de ugyanakkor területiális jelleggel rendelkező szerzői jogra és kapcsolódó jogokra vonatkozó kollíziós szabályok kidolgozása és alkalmazása külön kihívást jelent a jogalkotóknak és jogalkalmazóknak. Jelen tanulmány célja a Róma II. rendeletnek a szerzői jogra és kapcsolódó jogokra vonatkozó különös szabályának az elemzése.

Kulcsszavak: kollíziós jog, szerzői jog, Róma II. rendelet 8. cikke, a digitális világ kihívásai

1. Bevezető

A szellemi tulajdonjog és a nemzetközi magánjog találkozása az utóbbi harminc évben egyre jobban foglalkoztatja a szakirodalmat. A különböző szellemi tulajdonjogok közül pedig az egyszerre territoriális és univerzális szerzői jog egyre elterjedtebb nemzetközi és digitális használata nemcsak a nemzetközi magánjoggal foglalkozó jogtudósoknak szegez összetettebbnél összetettebb kérdéseket, hanem a jogalkotóknak és jogalkalmazóknak is fejtörést okoz. A kihívás fő forrása az automatikus oltalomnak örvendő, de ugyanakkor territoriális jelleggel rendelkező szerzői jog és kapcsolódó jogok internetes tevékenységek keretében történő megsértése, hiszen a világháló ubikvitásának köszönhetően, az ott folytatott jogsértő magatartás és annak következményei is mindenütt – vagy majdnem mindenütt¹ – jelen vannak.²

Jelen tanulmány célja ezért a Róma II. rendeletnek a tág értelemben vett szerzői jog,³ azaz a szerzői jog és kapcsolódó jogok megsértéséből eredő, szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jog meghatározására vonatkozó különös szabályának az elemzése.⁴

2. A Róma II. rendelet

A Róma II. rendelet általános jellegű, az Unió tagállamaiban teljes egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó jogszabály. Alkalmazása 2009. január 11-től kötelező.⁵

¹ Kivételt képeznek a területi alapú tartalomkorlátozások, amelyek csak bizonyos, földrajzilag behatárolt zónákra, rendszerint államokra engedélyezik a tartalmakhoz való hozzáférést.

² A mindenütt jelen lévő károkozó cselekményekre, egységes terminológia hiányában, a továbbiakban a szétterjedő deliktumok elnevezéssel hivatkozom. A kifejezést az angol szakirodalomban meghonosult *ubiquitous infringements* kifejezésből vettem át.

³ A tanulmány folyamán sok esetben használom a tág értelemben vett szerzői jog gyűjtőfogalmát. Következésképpen, az így használt fogalom magába foglalja a szerzői jogot, a szomszédos jogokat és az adatbázisok védelmét biztosító *sui generis* jogokat is. Minden olyan esetben, amikor a fogalom nem terjed ki a kapcsolódó jogokra vagy ezek valamelyikére, ez a kontextusból nyilvánvalóvá válik.

⁴ A terjedelmi korlátok figyelembevételével és a minél alaposabb kutatás megvalósításának céljából jelen tanulmány a szerzői jog és kapcsolódó jogok megsértése miatti kártérítési igény témájával foglalkozik. Hasonló megfontolásból a tanulmány kizárja a szerzői jogok megsértéséből származó másodlagos felelősség problematikáját is.

⁵ Lásd a rendelet 32. cikkét. Ez időpont alól kivételt képez a 29. cikk az egyezmények jegyzékére vonatkozó rendelkezései. A rendelet egyes rendelkezéseinek homályos megfogalmazása gondot okozott az időbeli hatályának meghatározását illetően. A rendelet 31. cikke szerint ugyanis a rendeletet a hatálybalépését követően bekövetkező károkozó eseményekre kell alkalmazni. A rendelet elfogadása pillanatában hatályos EK-szerződés 254. cikk (1) bekezdése szerint, az együtdöntési eljárás keretében elfogadott másodlagos imperatív jogforrások a kihirdetésüket követő huszadik napon lépnek hatályba, kivétel, ha az illető jogszabály egy másik napot jelöl meg a hatálybalépésre. A szerződés és a rendelet fent említett előírásai alapján, a Róma II. rendelet 2007. augusztus 20-án lépett hatályba, és az ezután bekövetkező, károkozó eseményekre kellett (volna) alkalmazni. A 32. cikk viszont kifejezetten megállapítja, hogy a rendeletet 2009.

A jogforrás területi hatálya kiterjed, Dánia kivételével, minden tagállamra.⁶ A tagállamokra korlátozott területi hatálya ellenére a rendelet univerzális jelleggel rendelkezik, azaz a meghatározott jogot akkor is alkalmazni kell, ha e jog nem egy tagállam joga.⁷ A szellemi tulajdonjogra alkalmazandó jog szempontjából az univerzális alkalmazás gyakorlatilag azt jelenti, hogy az eljáró bíróságnak nemcsak az Európai Unió tagállamainak részlegesen harmonizált szellemi tulajdonjogát, hanem alkalmakként olyan harmadik országnak a jogát is alkalmaznia kell, amely az uniós szintű jogharmonizációnál sokkalta lazább, csupán a Berni és a Párizsi Egyezmények által eszközölt minimumharmonizációt valósította meg. Egészen kivételes esetekben pedig olyan államok jogának az alkalmazására is sor kerülhet, amelyek sem a Berni vagy Párizsi Uniónak, sem pedig a TRIPS-megállapodásnak nem részesei.

A Róma II. tárgyi hatályát illetően, a jogszabály a polgári és kereskedelmi ügyek területét érintő, több állam jogához kapcsolódó szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra terjed ki, hatálya alól kizárva néhány területet.⁸ Megjegyzendő, hogy mind a polgári és kereskedelmi, mind a szerződésen kívüli viszonyok fogalmát önállóan kell értelmezni. Mindkét esetben az önálló értelmezés szükségességét a rendelet (7) preambulumbekézése támasztja alá, mondván, hogy a rendelet tárgyi hatályának és rendelkezéseinek összhangban kell lenniük a Brüsszel I. rendelettel és a szerződéses kötelmi viszonyokra alkalmazandó joggal foglalkozó jogi eszközökkel, azaz az utólag elfogadott Róma I. rendelettel is. Torremans és Fawcett szerint a rendelet hatályának a polgári és kereskedelmi ügyekre vonatkozó korlátozása nem érinti a szellemi tulajdonjog megsértéséből eredő

január 11-től kell alkalmazni, kivéve a 29. cikket, amely 2008. július 11-től alkalmazandó. Az ellentmondásos rendelkezéseket végül a Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás keretében meghozott, *Homawoo* ítélete oldotta fel. A Bíróság kimondta, hogy a Róma II. rendelet „*az EUMSZ 297. [az EK Sz. korábbi 254.] cikkkel összefüggésben értelmezett 31. és 32. cikkét úgy kell értelmezni, hogy a nemzeti bíróság csupán a 2009. január 11-én vagy azt követően bekövetkezett károkozó eseményekre köteles a rendeletet alkalmazni, és hogy a kártérítés iránti eljárás megindításának, illetve az alkalmazandó jog eljáró bíróság általi meghatározásának időpontja nem befolyásolja a rendelet időbeli hatályának a meghatározását.*” 2011. november 17-i *Homawoo* ítélet, C-412/10, EU:C:2011:747, 37. pont. További részletekért lásd Inga KAČEVSKA, Baiba RUDEVSKA, Arnis BUKA, Mārtiņš DAMBERGS, Aleksandrs FILLERS: *Ajánlások és iránymutatások „Az Európai Unió jogszabályainak hatékony elfogadása, átültetése, végrehajtása és alkalmazása a polgári igazságügy területén, Riga, 2015*, http://www.kormany.hu/download/e/91/70000/Recommendations%20and%20Guidelines_HU.pdf (letöltés ideje: 2020. 02. 17.), 31.

⁶ Vö. a jelenleg hatályos szerződésekhez csatolt, Dánia helyzetéről szóló 22. Jegyzőkönyv 1. és 2. cikkét és a Róma II. (40) preambulumbekézését, valamint az 1. cikk (4) bekezdését. Dánia az Amszterdami Szerződés aláírása alkalmával kivívott kimaradási jogával élve, nem csatlakozott az EK-szerződés V. címében foglalt területen történő intézkedések meghozatalához. Ettől függetlenül a dán jog alkalmazásra kerülhet, amikor egy másik tagállam bírósága a dán jogot jelöli meg, mint annak az országnak a jogát, amelyre az oltalmat igényelték. Lásd James J. FAWCETT, Paul TORREMANS: *Intellectual Property and Private International Law. Second Edition*, Oxford University Press, Oxford, 2011, 802. Ezzel szemben az Egyesült Királyság és Észak-Írország, hasonló jogáról lemondva úgy döntött, hogy részt vesz a Róma II. rendelet megalkotásában és alkalmazásában. Lásd a szerződésekhez csatolt 21. Jegyzőkönyv 3. cikkét és a Róma II. (39) preambulumbekézését.

⁷ Róma II. rendelet 3. cikke.

⁸ Ld. a Róma II. rendelet 1. cikk (2)–(3) bekezdését.

kötelmi viszonyokat, mivel ezek szükségszerűen polgári vagy kereskedelmi körülmények között merülnek fel.⁹

A polgári és kereskedelmi ügyeket illetően, az önálló értelmezést továbbá a rendelet (8) bekezdése is sugallja, amely szerint a rendeletet az eljáró bíróság jellegére tekintet nélkül kell alkalmazni.¹⁰ A polgári és kereskedelmi ügyek fogalmát a Bíróság először a Brüsszeli Egyezmény kapcsán, a *LTU kontra Eurocontrol* ítéletében részletezte.¹¹

A szerződésen kívüli kötelmi viszonyok fogalmának az önálló értelmezését a rendelet (11) preambulumbekzdése kifejezetten előírja. Ez utóbbi szerint, a szerződésen kívüli kötelmi viszonyok fogalma tagállamonként eltérő, ezért e rendelet alkalmazásában a szerződésen kívüli kötelmet önálló fogalomként kell értelmezni. Magát a fogalmat a rendelet nem definiálja, csak bizonyos, elvont támpontokat nyújt az értelmezéshez. Mivel a (7) preambulumbekzdés egységesíteni próbálja a kollíziós és joghatóságra vonatkozó jogszabályok fogalomtárát, az értelmezés megkönnyítése céljából felhasználható erre az említett jogforrások kapcsán kidolgozott EUB-joggyakorlat is.¹² A *Kalfelis kontra Schröder* ügyben, a Brüsszeli Egyezmény alkalmazását illetően, a Bíróság kimondta, hogy a szerződésen kívüli kötelmek magukba foglalnak minden olyan kötelmet, ami nem számít szerződéses kötelemenek.¹³

Ugyancsak a Brüsszeli Egyezmény értelmezése során elfogadott EUB-ítéletekből kikövetkeztethető, hogy a szerződéses viszonyok alatt csupán azokat a jogviszonyokat értjük, amelyek a felek szabad akaratmegegyezése alapján létesültek.¹⁴ Fawcett és Torremans szerint a szellemi tulajdonjog megsértéséből származó károkat rendszerint szerződésen kívüli károknak kell tekinteni. Az egyetlen olyan eset, amikor a szellemi

⁹ FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 803.

¹⁰ Ezen kívül az önálló értelmezés tényét és szükségességét ugyanakkor az EUB gyakorlata és a szakirodalom is alátámasztja. Részletesebben lásd Xandra E. KRAMER: *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations: The European private international law tradition continued*, *Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR)*, 2008/4, 414–424, 416; CZIGLER Dezső Tamás: *A szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jog meghatározása az Európai Közösségben: a Róma II. rendelet szabályai*, *Külgazdaság*, 52. évfolyam, Jogi melléklet, 2008/9–10, 125–146, 131.

¹¹ A fogalom értelmezését nem az érintett tagállam belső jogára, hanem egyrészt az egyezmény céljaira és felépítésére, másrészt pedig a nemzeti jogrendszerek korpuszából származó általános elvekre kell alapozni. Ki kell zárni azonban azokat a hatóság és a magánjogi személyek között létesült jogviszonyokat, amelyekben az előbbi a közhatalom gyakorlása során jár el. Lásd 1976. október 14-i *LTU kontra Eurocontrol* ítélet, C-29/76, EU:C:1976:137, 5. pont. A Bíróság további joggyakorlatában részletezte a fogalom értelmezését, lásd KRAMER: *i. m.*, 416–417.

¹² Vö. Ulrich MAGNUS: *Article 4: General rule = European Commentaries on Private International Law. Volume 3 Rome II Regulation – Commentary*, szerk. Ulrich MAGNUS, Peter MANKOWSKI, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2019, 139–211, 147; Axel METZGER: *Article 8: Infringement of Intellectual Property Rights = European Commentaries on Private International Law. Volume 3 Rome II Regulation – Commentary*, szerk. Ulrich MAGNUS, Peter MANKOWSKI, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2019, 298–327, 310; FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 802; Toshiyuki KONO, Paulius JURČYS: *General Report = Intellectual Property and Private International Law. Comparative Perspectives*, szerk. Toshiyuki KONO, Hart Publishing, Oxford–Portland, Oregon, 2012, 6–216, 17.

¹³ 1988. szeptember 27-i *Kalfelis kontra Schröder és társai* ítélet, C-189/87, EU:C:1988:459, 17–18. pont.

¹⁴ 1992. június 17-i *Handte kontra TMCS* ítélet, C-26/91, EU:C:1992:268, 15. pont. Vö. KRAMER: *i. m.*, 5.

tulajdonjog megsértését nem deliktuális jogsértésnek kell minősíteni, szerződéses védekezés keretében történik, amikor ugyanis a felperes deliktuális károkozásra hivatkozik, az alperes pedig azzal cáfolja az előbbi keresetét, hogy az állítólagosan jogsértő magatartásra valójában a közte és a felperes közötti licencszerződés feljogosítja. Ezáltal pedig a cselekmények felhatalmazáson alapulnak, és nem jogsértő magatartás keretében válósultak meg. A szerzők egy háromlépcsős elemzés után¹⁵ arra a következtetésre jutnak, hogy a licencszerződésen alapuló védelmet szerződésesnek kell minősíteni,¹⁶ amely a Róma I., és nem a Róma II. hatálya alá esik. Más szerzők szerint viszont egy jogviszonynak a minősítése az ilyen jellegű esetekben bonyolult, ugyanis a szerződéses és deliktuális elemeken kívül tulajdonjogi és átruházhatósági problémák is felmerülhetnek.¹⁷ Ugyanakkor a minősítés szubjektív, és attól is függ, hogy a felperes hogyan fogalmazza meg a keresetét.¹⁸ Nem utolsósorban a gyakorlatban számtalan olyan helyzet adódik, amelyben mind a szerződéses, mind a szerződésen kívüli károkozásra alkalmazandó jog alkalmazásra kerül.¹⁹

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban a Bíróság a számítógépi programhoz fűződő szerzői jogok megsértésével kapcsolatos *IT Development SAS v Free Mobile SAS* ítéletében megállapította, hogy „*a valamely számítógépi programhoz fűződő szerzői jogoknak az e program valamely engedélyese általi megsértése esetén alkalmazandó felelősségi rendszer meghatározása a tagállamok hatáskörébe tartozik*”,²⁰ azzal a kikötéssel, hogy a konkrét felelősségi rendszer alkalmazása semmi esetre sem akadályozhatja a jogérvényesítési irányelvben,²¹

¹⁵ A három lépcsős valójában három kérdés megválaszolása: 1. hogy egy szerződéses védekezés felhozható-e egy szerződésen kívüli károkozásról szóló esetben. Abból kiindulva, hogy az engedélyező deliktuális károkozásra hivatkozik, a szerzők, a Róma II. rendelet 15. cikk b) pont alapján, igennel válaszolnak. 2. hogy a szerződésre alapuló védekezés érvényes-e. A szerzők e kérdést ugyancsak a Róma II. 15. cikk b) pontja alapján válaszolják meg, igennel. 3. hogy az érvényesnek minősített védekezés fedi-e a jogellenesnek vélt cselekményt. Ezt a kérdést akár a Róma II., akár a Róma I. alapján próbálják megválaszolni, mindkét jogforrás a szerződéses károkokra alkalmazandó joghoz. A részletes elemzést lásd FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 821.

¹⁶ FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 801.

¹⁷ Részletes magyarázatért és joggyakorlatért lásd Richard PLENDER, Michael WILDERSPIN: *The European Private International Law of Obligations. Third Edition*, Thomson Reuters (Legal) Limited, London, 2009, 666. és köv.

¹⁸ Anette KUR, Ulf MAUNSBACH: *Choice of Law and Intellectual Property*, *Oslo Law Review*, 2019/1 (6), 43–61, 51. Otero García-Castrillón szerint a licencszerződésbe foglalt engedélyezés túllépésének mint károkozó magatartásnak a minősítése a Róma II. hatálya alá esik, a licencszerződés alkalmazási körére pedig a Róma I. szabályai alkalmazandók. Annak megítélése pedig, hogy milyen jogok gyakorlása engedélyezhető a licencszerződés keretében, újból a *lex loci protectionis* szerint történik. Lásd Carmen OTERO GARCÍA-CASTRILLÓN: *Choice of law in IP: Rounding off territoriality = Research Handbook on Cross-border Enforcement of Intellectual Property*, szerk. Paul TORREMANS, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2014, 421–468, 448.

¹⁹ FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 812; Thomas PETZ: *Austria = Intellectual property and private international law: comparative perspectives*, szerk. Toshiyuki KONO, Hart Publishing, Oxford, 2012, 217–346, 229.

²⁰ 2019. december 18-i *IT Development SAS v Free Mobile SAS* ítélet, C-666/18, EU:C:2019:1099, 46. pont.

²¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről.

valamint a számítógépi programok jogi védelméről szóló irányelvben²² megállapított hatékony védelmet.²³ A Bíróság hozzátette továbbá, hogy az említett programhoz fűződő licencszerződés egyes kikötéseinek a megszegése a jogérvényesítési irányelv értelmében a „szellemi tulajdon-jogok megsértésének” fogalma alá tartozik,²⁴ tehát egy önálló deliktumnak minősül. Következésképpen, a jogérvényesítési irányelv rendelkezéseit figyelembe véve, ajánlott az önálló deliktumokra vonatkozó szabályokra hivatkozni, azaz nemzetközi magánjogi szempontból megközelítve, a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra irányadó kapcsolóelvet alkalmazni. A felelősség minősítésének megállapítása különös jelentőséggel bír azoknak a nemzeti jogrendszereknek az esetében, amelyekben különböző rezsim vonatkozik a szerződésszegéssel okozott károk, valamint a szerződésen kívül okozott megtérítésére, és a felpereseknek már az eljárás elindítása előtt el kell dönteniük, hogy szerződésszegés címen vagy a szerzői jog megsértése miatt indítanak pert. Ilyen jogrendszerre példa a magyar és a román jogrendszeren kívül a francia is.²⁵

Ugyancsak érdekes kérdés a licencszerződésekbe foglalt kötbér szerződéses vagy szerződésen kívüli kötelelmenk való minősítése. Fawcett és Torremans úgy véli, hogy a kötbér, bár deliktuálisnak tűnik, valójában szerződéses jellegű, ezért nem a Róma II., hanem a Róma I. hatálya alá kerül.²⁶

A minősítés kérdése felmerülhet ugyanakkor – legalábbis látszólag – a követő jog tekintetében is. A követő jogot a nemzetközi szerzői jogba a Berni Egyezmény 14ter cikke vezette be, uniós szinten pedig a 2001/84/EK irányelv²⁷ harmonizálta. A követő jog lényegében az eredeti műalkotás szerzőjének egy olyan elidegeníthetetlen joga, amely a szerzőnek részesedést biztosít az alkotásnak a szerző általi első eladását követő minden további eladásból származó árból. A követő jog létezése tehát gyakorlatilag adásvételi szerződések megkötésétől függ, viszont a követő jog maga nem része a szerződéseknek, illetve a szerző maga sem szerződő fél. A követő jogra való jogosultság ugyanakkor, *stricto sensu*, az anyagi szerzői jog megsértéséből eredő, szerződésen kívüli kötelmi viszonynak sem tekinthető, ezért kérdéses, hogy a követő joggal kapcsolatos követelések a Róma I. vagy Róma II. rendelet hatálya alá esnek.²⁸ Metzgerrel egyetértve úgy gondolom, hogy a Róma II. rendelet 8. cikkébe foglalt jogsértést önállóan kell értelmezni, amely a szellemi tulajdonjogok felhasználásából eredő összes olyan követelésre kiterjed, amelyek nem minősíthetők szerződésesnek. Mivel pedig a követő jogra vonatkozó követelések nem származnak a viszonteladó és a szerző közötti szerződésből, ezeket szerződésen kívüli követeléseknek kell tekinteni, amelyek a Róma II. hatálya alá esnek.²⁹

A Róma II. rendelet fent említett (11) preambulumbekkezdése utolsó mondatából az következik, hogy a deliktuális kötelmek fogalma kiterjed az objektív felelősségen alapuló

²² Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépi programok jogi védelméről (EGT-vonatkozású szöveg).

²³ *IT Development SAS v Free Mobile SAS*, 46. pont.

²⁴ *IT Development SAS v Free Mobile SAS*, 49. pont.

²⁵ Lásd *IT Development SAS v Free Mobile SAS*, 23. pont.

²⁶ FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 812.

²⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelve (2001. szeptember 27.) az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról.

²⁸ Vö. METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 310.

²⁹ METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 310.

szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra is.³⁰ A rendelet 2. cikk (1) bekezdése értelmében pedig, a kár magában foglalja a jogellenes károkozásból és a szerződésen kívüli károkozásnak nem minősülő tényállásokból,³¹ azaz a jogalap nélküli gazdagodásból, a megbízás nélküli ügyvitelből, valamint a *culpa in contrahendó*ból származó valamennyi következményt.³² A Róma II. további támpontokat nyújt a jogalap nélküli gazdagodás, a megbízás nélküli ügyvitel, valamint a *culpa in contrahendo* fogalmainak értelmezéséhez.³³ A jogalap nélküli gazdagodásra, megbízás nélküli ügyvitelre és *culpa in contrahendó*ra vonatkozó III. fejezetbe foglalt különös szabályok azonban nem alkalmazandók a szellemi tulajdonjogok megsértéséhez köthető kvázi-deliktuális viszonyokra, ugyanis a III. fejezet részét képező 13. cikk kiterjeszti a 8. cikk rendelkezéseinek az alkalmazását az előbb felsoroltakra is. Fawcett és Torremans szerint a szellemi tulajdonjog megsértéséből eredő kötelmi viszony fogalma különben is elég tág ahhoz, hogy a jogalap nélküli gazdagodásból, megbízás nélküli ügyvitelből és *culpa in contrahendó*ból eredő kötelmeket is magába foglalja.³⁴ Van Engelen ezzel szemben indokolatlanul merevnek tartja a szabályozást.³⁵

Végül pedig a rendeletet nemcsak a már bekövetkezett, hanem a valószínűleg felmerülő jogviszonyokra, illetve a valószínűleg bekövetkező kárt okozó eseményekre és a valószínűleg bekövetkező károkra is alkalmazni kell.³⁶ A rendelet által meghatározott jog alkalmazási körét a rendelet 15. cikke szabályozza.

A rendelet 24. cikke kizárja a tovább- és visszaütalást, más néven *renvoit*, előírva, hogy valamely ország e rendelet szerint alkalmazandó joga alatt az adott országban hatályban lévő jogszabályokat kell érteni, a nemzetközi magánjogi jogszabályok kizárásával.

A rendelet olyan eseteket is szabályoz, amelyekben az eljáró bíróság eltérhet a rendelet szabályaitól, így a 8. cikk rendelkezéseitől is, és más imperatív szabályok alkalmazását részesítheti előnyben. A 16. cikk értelmében a rendelet nem korlátozhatja az eljáró bíróság országának a joga szerinti kötelező szabályok alkalmazását, függetlenül attól, hogy a rendelet melyik állam jogát jelöli meg alkalmazandó jogként. A 26. cikk szerint

³⁰ „Az e rendeletben meghatározott kollíziós szabályok alkalmazandók az objektív felelősségen alapuló szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra is.”

³¹ A kifejezést ld. BURIÁN László, CZIGLER Dezső Tamás, KECSKÉS László, VÖRÖS Imre: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*, KRIM Bt., Budapest, 2010, 251.

³² Erdemes megemlíteni, hogy a korábban kidolgozott közösségi európai szerződési jogra vonatkozó közös referenciakeretének (Common Principles of European Contract Law) tervezete is kitér a szerződésen kívüli okozott károk, a megbízás nélküli ügyvitel és a jogalap nélküli gazdagodásra. Lásd <https://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/> (letöltés ideje: 2020. március 19.). Vö. CZIGLER: *i. m.*, 127.

³³ A *culpa in contrahendo* például, ahogyan azt a Róma II. rendelet (30) preambulumbekézdése is előírja, önálló fogalom. A *culpa in contrahendo* alatt, a rendelet 12. cikk (1) bekezdése szerint, a szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból eredő szerződésen kívüli jogviszonyt értjük, attól függetlenül, hogy a szerződés megkötésére ténylegesen sor került-e vagy nem.

³⁴ FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 811.

³⁵ DICK VAN ENGELEN: *Rome II and intellectual property rights: Choice of law brought to a standstill*, *Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR)* 2008/4, 440–448, 444.

³⁶ Vö. a Róma II. rendelet 2. cikkével.

pedig megtagadható a rendelet által kijelölt jog egyes rendelkezéseinek az alkalmazása, ha az ilyen alkalmazás nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen a fórum közrendjével. A rendelet sem az imperatív szabályok, sem pedig a közrend tartalmának a jelentéséről nem rendelkezik.³⁷ A 26. cikk megfogalmazásából viszont az következik, hogy a közrend jelentését a fórumnak kell értelmeznie.

A rendelet (32) preambulumbekzdése értelmében a közérdeken alapuló kivétel alkalmazása csupán kivételes körülmények között lehetséges. Ilyen különleges körülménynek és a fórum közrendjével ellentétesnek tekinthető például az, amikor a rendelet által kijelölt jog a konkrét ügyben túlzott mértékű, nem kiegyenlítő, hanem elrettentő vagy megtorló jellegű kártérítés megítélését eredményezné. A közrendi klauzula szellemi tulajdonjogi jogviszony esetén történő alkalmazásának egyik leggyakoribb példája a szellemi tulajdonjogra vonatkozó jogszabályok extraterritoriális alkalmazása. Metzger szerint, abban az esetben, amikor egy adott állam jogszabályai az állam területén kívül elkövetett szellemi tulajdonjogi jogsértés ellen biztosítanak oltalmat, az eljáró bíróságoknak mérlegelniük kell az illető jog alkalmazásának a megtagadását.³⁸

A rendelet további fontos rendelkezései közül megemlíthető a biztonsági és magatartási szabályok figyelembevételének a kötelezettsége,³⁹ a felelős személy biztosítója elleni közvetlen keresetindítás szabályozása,⁴⁰ a követelés törvényes átszállása,⁴¹ a több személy együttes felelőssége esetén alkalmazandó jog meghatározásának szabályai,⁴² az alaki érvényességére vonatkozó szabályok kérdése,⁴³ valamint a bizonyítási tehernek a szabályozása.⁴⁴

A rendelet helyét az uniós és a nemzetközi jogban a 27. és 28. cikk szabályozza. A 27. cikk kimondja, hogy a Róma II. rendelet nem érinti az olyan közösségi jogi rendelkezések alkalmazását, amelyek egy adott kérdéssel kapcsolatban a szerződésen kívüli kötelek tekintetében irányadó kollíziós szabályokat írnak elő. Ilyennek számítanak például a rendelet (35) preambulumbekzdésében említett elektronikus kereskedelemről szóló irányelv⁴⁵ is, amelynek a 3. cikk (1) és (2) bekezdése vélhetően a származási ország jogát jelöli meg alkalmazandó jogként bizonyos kérdésekre.⁴⁶ A (35) preambulumbekzdés további néhány támpontot nyújt a 27. cikk értelmezéséhez. A preambulumbekzdés első francia bekezdése aláhúzza ugyanakkor a közösségi kollíziós eszközök összehangolásának a fontosságát, viszont nem zárja ki az egyedi ügyek tekintetében a különös kollíziós szabályok létezését sem.

³⁷ Részletekért lásd CZIGLER: *i. m.*, 143., Alina OPREA: *Noua reglementare europeană a conflictelor de legi în materie delictuală: Regulamentul (CE) no. 864/2007 (Roma II)*, Revista Română de Drept Privat, 2008/3, 71–110, 108–109.

³⁸ METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 324.

³⁹ Róma II. rendelet 17. cikke.

⁴⁰ Róma II. rendelet 18. cikke.

⁴¹ Róma II. rendelet 19. cikke.

⁴² Róma II. rendelet 20. cikke.

⁴³ Róma II. rendelet 21. cikke.

⁴⁴ Róma II. rendelet 22. cikke.

⁴⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi vonatkozásairól (Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv).

⁴⁶ A származási ország elvének vitatott megítéléséről ld. CZIGLER: *i. m.*, 145.

A 28. cikk (1) bekezdése értelmében a rendelet nem érinti az olyan nemzetközi egyezmények alkalmazását, amelyekben e rendelet elfogadásának időpontjában egy vagy több tagállam részes, és amelyek a szerződésen kívüli kötelmek vonatkozásában kollíziós szabályokat állapítanak meg.⁴⁷ Ugyanakkor a lisszaboni módosításokat megelőzően hatályos EK Szerződés 300. cikke (7) pontjába foglalt rendelkezés előírta, hogy a Közösség és egy vagy több állam vagy nemzetközi szervezet közötti megállapodások kötelezőek a Közösség intézményeire és a tagállamokra.⁴⁸ A lisszaboni módosítások hozományaként az Európai Unió működéséről szóló szerződés 216. cikk (2) bekezdése pedig kifejezetten előírja, hogy az Unió által megkötött megállapodások kötelezőek az Unió intézményeire és tagállamaira nézve. Következésképpen, e feltétel elemzésének nem csak történeti jellegű szerepe van, ugyanis a feltételnek a rendelet esetleges módosítása alkalmával is teljesülnie kell.

A jelen tanulmány szempontjából releváns kérdés tehát, hogy az Unió, valamint a tagállamok által megkötött nemzetközi szerződések tartalmaznak-e olyan kollíziós szabályokat, amelyek az Unió nemzetközi magánjog-egységesítési törekvéseit befolyásolják, pontosabban korlátozzák. Sem a Róma II. elfogadása pillanatában, sem pedig a jelen tanulmány megírásának a pillanatában nincs egyhangú szakirodalmi vélemény arról, hogy a szerzői jog nemzetközi védelmét biztosító Berni Egyezmény, az ipari tulajdonjog nemzetközi oltalmát megalapozó Párizsi Egyezmény, valamint az ezen egyezmények alapján kidolgozott szellemi tulajdonjogi nemzetközi szerződések tartalmaznak vagy nem kollíziós szabályt.

Az Európai Közösség a Róma II. rendelet elfogadásáig három fontos szerzői jogi, vagy csupán szerzői jogot is érintő nemzetközi szerződést írt alá, név szerint: a TRIPS-megállapodást,⁴⁹ a WIPO Szerzői Jogi (a továbbiakban: WCT), valamint a WIPO Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződését (a továbbiakban: WPPT).⁵⁰ Az

⁴⁷ A második bekezdés viszont hozzáteszi, hogy azon nemzetközi egyezmények tekintetében, amelyek részes felei csupán a tagállamok, a rendelet elsőbbséget élvez.

⁴⁸ Hasonló rendelkezések találhatók az EK Szerződés 24., valamint 111. cikkében. A rendelkezések szövegén túlmenően, a Bíróság a *Kupferberg*-ügyben tisztázta a közösségi jog és a klaszikus nemzetközi jog viszonyát. A szerződéses rendelkezések értelmében az említett megállapodások a Közösség intézményeire és a tagállamokra nézve kötelezőek, ezért a közösségi intézményeknek és a tagállamoknak is biztosítaniuk kell az ilyen megállapodásokból eredő kötelezettségek teljesítését. Lásd az 1982. október 26-i *Hauptzollamt Mainz kontra Kupferberg & Cie* ítélet, C-104/81, EU:C:1982:362, 11. pont. A Bíróság a tagállamok viszonylatában kifejtette ugyanakkor, hogy ezen kötelezettségek teljesítése nemcsak az illető nemzetközi egyezményt aláíró harmadik államokat, hanem magát a Közösséget is érintik, ugyanis a Közösség felelősséget vállalt az egyezmény megfelelő teljesítéséért. Ezért, amint a Bíróság 1974-ben, az 1972. október 25-i R. & V. *Haegeman kontra az Európai Közösségek Bizottsága* ítéletben is kimondta, az említett nemzetközi egyezmények rendelkezései a közösségi jog részét képezik. Lásd az 1972. október 25-i R. & V. *Haegeman kontra az Európai Közösségek Bizottsága* ítélet, 96/71, EU:C:1972:88, 2. pont. Következésképpen, az uniós jog ezen kiegészítő jogforrásai elsőbbséget élveznek a másodlagos jogforrásokkal szemben.

⁴⁹ A Tanács határozata (1994. december 22.) a többoldalú tárgyalások uruguayi fordulóján (1986–1994) elért megállapodásoknak a Közösség nevében a hatáskörébe tartozó ügyek tekintetében történő megkötéséről.

⁵⁰ A Tanács határozata (2000. március 16.) a WIPO Szerzői Jogi Szerződésének, valamint a WIPO Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződésének az Európai Közösség nevében történő jóváhagyásáról.

utóbbi évtizedben az Unió két további nemzetközi egyezményt is elfogadott, a WIPO audiovizuális előadásokról szóló pekingi szerződését⁵¹ és a vakok és látáskárosultak megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló Marrákesi Szerződést.⁵² Ezekon kívül az EU számtalan más, kevésbé ismert szerzői joggal kapcsolatos regionális és bilaterális egyezménynek is részese.⁵³

A szerzői jog területét illetően a szakirodalomban megosztottak a vélemények. Röviden összefoglalva, a régebbi szakirodalom nagy része azon a véleményen volt, hogy a Berni Egyezmény nemzeti elbánásra vonatkozó 5. cikkébe foglalt rendelkezések, amelyek azt követően a fent említett nemzetközi szerződések is átvettek⁵⁴ vagy valamilyen formában átmenekítettek,⁵⁵ is tartalmaznak olyan rendelkezéseket, amelyek közvetlen vagy közvetett módon megkövetelik bizonyos kollíziós szabályok alkalmazását.⁵⁶ Az, hogy az illető kollíziós szabályok a Berni Egyezmény 5. cikkének pontosan melyik rendelkezéséből származnak vagy következnek, és hogy pontosan melyik állam jogára utalnak, ugyancsak megosztja a szakirodalmat.⁵⁷

⁵¹ 2013/275/EU: A Tanács határozata (2013. június 10.) az audiovizuális előadásokról szóló pekingi szerződésnek az Európai Unió nevében történő aláírásáról.

⁵² A Tanács (EU) 2018/254 határozata (2018. február 15.) a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló Marrákesi Szerződésnek az Európai Unió nevében történő megkötéséről.

⁵³ Részletekért lásd Ana RAMALHO: *The Competence of the European Union in Copyright Lawmaking. A Normative Perspective of EU Powers for Copyright Harmonization*, Springer International Publishing, Svájc, 2016, 161–162.

⁵⁴ Lásd például a Római Egyezmény 2. és 4. cikkét.

⁵⁵ Lásd például a TRIPS-megállapodás 3. cikkét és a hozzá tartozó megjegyzést. A 3. cikk megfogalmazása talán semmiképpen sem értelmezhető kollíziós szabálynak, a hozzá tartozó megjegyzés azonban a következőképpen definiálja az oltalom fogalmát: „A jelen Megállapodás 3. és 4. Cikkelye vonatkozásában az oltalom magában foglalja a szellemi tulajdonjogok megszerzhetőségét, megszerzését, terjedelmét, fenntartását és kikényszeríthetőségét érintő ügyeket, valamint az olyan ügyeket, amelyek a szellemi tulajdonjogoknak a jelen Egyezményvel különösen érintett használatát érintik.”

⁵⁶ Eugen ULMER: *Intellectual Property Rights and the Conflict of Laws*, Springer, Hollandia, 1978, 9; BOYTHA György: *Viszonosság a nemzetközi szerzői jogban*, Jogtudományi Közlöny, 1967/9. (XXII. új évfolyam), 538–549, 541; BOYTHA György: *Some Private International Law Aspects of the Protection of Authors' Rights*, Copyright 1988/24, 399–414, 404; FAWCETT, TORREMAN: *i. m.*, 676; P. Bernt HUGENHOLTZ: *Copyright without frontiers: the problem of territoriality in European copyright law = Research Handbook on the Future of EU Copyright*, szerk. Estelle DERCLAYE, Edward Elgar, Cheltenham, Egyesült Királyság – Northampton, MA, Amerikai Egyesült Államok, 2009, 12–26, 18; Sam RICKETSON, Jane C. GINSBURG: *International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond. Second Edition*, Oxford University Press, New York, 2006, 1298; GYERTYÁNFY Péter: *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*, Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 31; Paul Edward GELLER: *Conflict of Laws in Copyright Cases: Infringement and Ownership Issues*, Journal of the Copyright Society of the USA, 2004/54, 315–394, 329; Andrea ANTONELLI: *Applicable Law Aspects of Copyright Infringement on the Internet: What Principle Should Apply?*, Singapore Journal of Legal Studies, 2003, 147–177, 150; Adrian CIRCA: *Principiul teritorialităţii prin prisma Regulamentului Roma II*, Acta Universitatis Lucian Blaga nr. 2010/2, 98–114, 101, 110.

⁵⁷ Ugyanezt a véleményt fogalmazza meg Ancel Franciaországot illetően is. Ld. Marie-Elodie ANCEL: *France = Intellectual property and private international law: comparative perspectives*, szerk. Toshiyuki KONO, Hart Publishing, Oxford, 2012, 525–580, 545.

Újabban a szakirodalomban egyre gyakoribbak azok a vélemények, amelyek szerint a Berni Egyezmény nemzeti elbánás elve nem tartalmaz kollíziós normát, a rendelkezés egyetlen célja pedig a külföldi és belföldi művek szerzői között az egyenlő bánásmód, azaz a nemzetiségen alapuló diszkrimináció tilalmának a biztosítása.⁵⁸ Az Európai Unió Bírósága, még a Róma II. rendelet elfogadása előtt, a 2005-ben meghozott *Tod's* ítéletében ez utóbbi véleménnyel összeegyeztethető értelmezést fogadott el, mondván, hogy a Berni Egyezmény „*tárgya nem az irodalmi és művészeti művek védelme tárgyában alkalmazandó jog meghatározása, hanem általános szabályként felállítja az ezen művekre vonatkozó jogok nemzeti kezelésének rendszerét*”.⁵⁹

3. A Róma II. rendelet általános szabálya és a felek jogválasztási szabadsága

Általános szabályként a rendelet egy négylépcsős szabályrendszert vezet be. Azokban az esetekben, amikor a rendelet lehetővé teszi a jogválasztást, a felek által választott jog előnyben részesül a 4. cikkbe foglalt diszpozitív szabályok által kijelölt joghoz képest.⁶⁰ A rendelet 14. cikk (1) bekezdése értelmében a felek jogválasztási megállapodást köthetnek a kárt okozó esemény bekövetkezését követően. Amennyiben valamennyi fél kereskedelmi körben jár el, a kárt megelőzően is megállapodhatnak az alkalmazandó jogról. A jogválasztás lehet kifejezett vagy hallgatólagos, viszont ez utóbbi esetben csak akkor érvényes, ha az eset körülményeiből kellő bizonyossággal megállapítható.

⁵⁸ Lásd például Mireille Marie Madeleine VAN ECHOUDE: *Choice of Law in Copyright and Related Rights*, <https://www.ivir.nl/publicaties/download/970.pdf> (letöltés ideje: 2020. 03. 09.), 107, 109, 125; Marta PERTEGÁS: *Intellectual Property and Choice of Law Rules = The Unification of Choice of Law Rules and Torts and Other Non-contractual Obligations in Europe. The "Rome II" Proposal*, szerk. Alberto MALATESTA, CEDAM, Pádua, 2006, 221–248, 227–228; Paul GOLDSTEIN, P. Bernt HUGENHOLTZ: *International Copyright. Principles, Law, and Practice*, Oxford University Press, New York, 2013, 130; Nerina BOSCHIERO: *Infringement of Intellectual Property Rights. A Commentary on Article 8 of the Rome II Regulation = Yearbook of Private International Law, Vol. IX*, szerk. Paul VOLKEN, Andrea BONOMI, Sellier European Law Publishers, 2008, 87–113, 97. és köv.; Andrew DICKINSON: *The Rome II Regulation: the law applicable to non-contractual obligations*, Oxford University Press, 2010, 449; Richard FENTIMAN: *Choice of Law and Intellectual Property = Intellectual Property and Private International Law – Heading for the Future*, szerk. Josef DREXL, Anette KUR, Hart Publishing, Oxford–Portland, Oregon, 2005, 129–148, 134–136; André LUCAS: *Private International Law Aspects of the Protection of Works and of the Subject Matter of Related Rights Transmitted over Digital Networks*, 2001. január 30–31, https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_pil_01/wipo_pil_01_1_prov.pdf (letöltés ideje: 2020. 10. 27.), 3–4; Graeme B. DINWOODIE: *Developing a Private International Law of Intellectual Property Law: the Demise of Territoriality?*, *William & Mary Law Review*, 2009/2 (51), 711–800, 717–718; François DESSEMONTET: *Conflict of Laws for Intellectual Property in Cyberspace*, *Journal of International Arbitration*, 2001/5 (18), 487–501, 488–489; Haimo SCHACK: *The Law Applicable to Unregistered IP Rights After Rome II*, *Ritsumeikan Law Review*, 2009/26, 129–144, 137.

⁵⁹ 2005. június 30-i *Tod's és Tod's France* ítélet, C-28/04, EU:C:2005:418, 32. pont.

⁶⁰ Róma II. rendelet 14. cikke.

A jogválasztás nem sértheti a harmadik személyek jogait.⁶¹ Ugyanakkor, ha a kárt okozó esemény bekövetkezésének idején valamennyi jelentős tényállási elem más országban található, mint amelynek jogát a felek választották, a felek jogválasztása nem sértheti az előbbi ország olyan jogszabályainak a rendelkezéseit, amelyekről megállapodással nem lehet eltérni. Továbbá, ha valamennyi jelentős tényállási elem egy vagy több tagállamban található, a felek harmadik ország jogára vonatkozó jogválasztása nem sértheti az uniós jog, valamint az adott esetben eljáró bírói fórum szerinti tagállam által átültetett imperatív rendelkezéseinek az alkalmazását.

A jogválasztásra vonatkozó rendelkezések nem érintik a szellemi tulajdon megsértéséből és a tisztességtelen verseny, illetve a szabad versenyt korlátozó cselekményekből eredő kötelmi viszonyok területét, ugyanis a rendelet mindkét esetben kizárja a jogválasztás lehetőségét.⁶²

Jogválasztás hiányában, a 4. cikk (1) bekezdése szerint, a jogellenes károkozásból eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra annak az országnak a jogát kell alkalmazni, amelyben a kár bekövetkezik, függetlenül attól, hogy mely országban következett be a kárt okozó esemény.⁶³ A károkozás helye alatt csak a közvetlen károk helyét kell érteni, a fogalom nem tartalmazza azt a helyet, ahol a káresemény közvetett következményei bekövetkeztek.⁶⁴ A Róma II. rendelet tehát, az európai államok nemzetközi magánjogi hagyományával szakítva,⁶⁵ a jogellenes károkozásból eredő jogviszonyra alkalmazandó jog meghatározására nem a károkozó magatartásának értékelésére leginkább alkalmas *lex loci delicti* szabályt, hanem az elsősorban a károsult kárpótlását középpontba helyező, a magánjog kártérítő jellegét hangsúlyozó *lex loci damni* kapcsolóelvet tette főszabállyá.⁶⁶

A 4. cikk (1) bekezdésébe foglalt kapcsolószabálynak az alkalmazására azonban csak akkor kerül sor, ha a károkozásért felelős személy és a károsult szokásos tartózkodási

⁶¹ Róma II. rendelet 14. cikk (1) bekezdés.

⁶² Lásd a Róma II. rendelet 8. cikk (3) bekezdése, valamint a 6. cikk (4) bekezdése rendelkezéseit.

⁶³ Róma II. rendelet 4. cikk (1) bekezdés.

⁶⁴ KONO, JURČYS: *i. m.*, 149.

⁶⁵ A *lex loci delicti* kapcsolóelv elterjedtségéről és a tagállamokban hagyományosan elismert fontos szerepéről lásd MÁDL Ferenc, VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012, 359. és köv.; BURIÁN, CZIGLER, KECSKÉS, VÖRÖS: *i. m.*, 242; CZIGLER: *i. m.*, 133.

⁶⁶ A *lex loci delicti* egyeduralmáról, majd hanyatlásáról, figyelembe véve az amerikai joggyakorlat kezdeményező szerepét és hozzájárulását részletesebben lásd KIRÁLY Miklós: *A deliktuális felelősség nemzetközi magánjogi szabályozásának jelenkori fejlődéséről*, Jogtudományi Közlöny, 1987/10 (XLII), 553–559, 554. és köv.; MÁDL, VÉKÁS: *i. m.*, 359–360; CZIGLER: *i. m.*, 133–134. A váltás azonban megosztotta a jogtudományt. Azok, akik a Róma II.-be foglalt megoldás ellen érveltek, elsősorban azt kifogásolták, hogy az általános szabály az alkalmazandó jog meghatározásának kiszámíthatatlanságát eredményezi, ellentmondva ezzel a Róma II. rendelet által meghirdetett jogbiztonságra vonatkozó célkitűzésével. A váltást pozitívan értékelő csoport viszont, a Bizottsággal egyetértésben, azt vallotta, hogy az így elfogadott szabály összhangban van a polgári jogi felelősség modern felfogásával, azaz a század elején elterjedt, felróható magatartásra alapuló szubjektív felelősség helyett a kártalanítási funkcióra, és ezáltal az objektív felelősségre fekteti a hangsúlyt. Vö. CZIGLER: *i. m.*, 133; DICKINSON: *i. m.*, 297.

helye nem található, a kár bekövetkezésének időpontjában, ugyanabban az országban. Ez esetben ugyanis ez utóbbi országnak a jogát kell alkalmazni.⁶⁷

Továbbá, amennyiben a jogellenes károkozás nyilvánvalóan szorosabban kapcsolódik egy, a két előzőleg említett országtól eltérő országhoz, akkor ez utóbbinak a jogát kell alkalmazni. Ilyen szoros kapcsolatnak számít a felek között már fennálló olyan jogviszony, amely szorosan kapcsolódik a szóban forgó jogellenes károkozáshoz. Ilyen jogviszonynak számít például a felek közötti szerződés.⁶⁸

4. A szerzői jogra és kapcsolódó jogokra vonatkozó különös szabály

A rendelet 8. cikke különös kollíziós szabály alkalmazását írja elő a szellemi tulajdon jog megsértéséből eredő, szerződésen kívüli kötelmi viszonyra alkalmazandó jog meghatározása céljából. A 8. cikk (1) bekezdése a tagállamok nemzeti joga által biztosított oltalommal rendelkező, a (2) bekezdés pedig egységes uniós oltalommal védett szellemi tulajdonjogok megsértéséből eredő deliktualis viszonyok esetét szabályozza.

Az első bekezdés szerint a nemzeti oltalommal védett szellemi tulajdon megsértéséből eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyra alkalmazandó jogot a szellemi tulajdon területén elterjedt *lex loci protectionis*ra utaló kapcsolószabállyal kell meghatározni. Azaz a szellemi tulajdon jog megsértéséből eredő, szerződésen kívüli kötelmi viszonyra az illetékes nemzeti bíróságnak annak az országnak a jogát kell alkalmaznia, amelyre az oltalmat igényelték.

A 8. cikk (2) bekezdése által szabályozott, az egységes uniós oltalommal védett szellemi tulajdon jog esetén, a *lex loci protectionis* megjelölő kollíziós norma alkalmazhatatlan lenne, ugyanis maga az Unió jogára utalna. Ezért a 8. cikk második bekezdése, az egységes uniós oltalommal védett szellemi tulajdon jog megsértéséből eredő, szerződésen kívüli kötelmi viszonyra a jogsértés elkövetésének helye szerinti ország joga, tehát a *lex loci delicti* irányadó. Az egységes uniós oltalommal védett szellemi tulajdon jog kategóriájába tartozik jelenleg az európai uniós védjegy,⁶⁹ a közösségi növényfajta-oltalom⁷⁰ és a közösségi formatervezési minta,⁷¹ és ugyancsak ebbe a kategóriába fog tartozni a megerősített együttműködés keretében megalkotott egységes szabadalmi oltalom, az

⁶⁷ Róma II. rendelet 4. cikk (2) bekezdés.

⁶⁸ Róma II. rendelet 4. cikk (3) bekezdés. A rendelkezés második mondata hozzáteszi, hogy nyilvánvalóan szorosabb kapcsolat alapulhat különösen a felek között már fennálló olyan jogviszonyon, így például szerződésen, amely szorosan kapcsolódik a szóban forgó jogellenes károkozáshoz.

⁶⁹ A közösségi védjegy oltalmát a Tanács 40/94/EK rendelete (1993. december 20.) a közösségi védjegyről vezette be. A rendeletet hatályon kívül helyezte és helyettesítette a Tanács 207/2009/EK rendelete (2009. február 26.) a közösségi védjegyről (EGT-vonatkozású szöveg). Ez utóbbit hatályon kívül helyezte és felváltotta a jelenleg is érvényben lévő, az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1001. rendelete (2017. június 14.) az európai uniós védjegyről (EGT-vonatkozású szöveg).

⁷⁰ A Tanács 2100/94/EK rendelete (1994. július 27.) a közösségi növényfajta-oltalmi jogokról.

⁷¹ A Tanács 6/2002/EK rendelete (2001. december 12.) a közösségi formatervezési mintáról.

Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás hatálybalépését követően.⁷² Mivel az Európai Unió szintjén egyelőre nem létezik egységes uniós oltalommal védett szerzői jog vagy kapcsolódó jogok, a jelen tanulmány szempontjából a 8. cikk (2) bekezdése háttérbe szorul, az elkövetkezőkben nem foglalkozom vele.

A 2003-as rendeletjavaslat indoklásából az következik, hogy a tagállami oltalomban részesülő szellemi tulajdonjogra vonatkozó különös szabályok elfogadására azért volt szükség, mert a 3. cikk (elfogadott rendelet 4. cikke) (1) bekezdésében található szabály „nem tűnik összeegyeztethetőnek a szellemi tulajdonjog sajátos követelményeivel”.⁷³ Ezzel szemben a hozzászólások nagy része az általánosan elfogadott⁷⁴ *lex loci protectionis* elvre hivatkozik, amely annak az államnak a jogát jelenti, amelyben az oltalmat igénylik, és amely elvre alapszik a Berni és Párizsi Egyezmény is.⁷⁵

Elhamarkodottnak és – meggyőző érvelés hiányában – megalapozatlannak tartom a Bizottság ez utóbbi kijelentését, hiszen egyáltalán nem egyértelmű, legalábbis a szerzői és kapcsolódó jogok tekintetében, hogy a vonatkozó nemzetközi szerződések, mint például a Berni Egyezmény, tartalmazzák vagy egyáltalán megkövetelik a részes felektől a *lex loci protectionis* elv alkalmazását.⁷⁶ A Bizottság érvelése attól még csak felszínebbnek tűnik, hogy a széles körű szakirodalmi vita ellenére, a *lex loci protectionis* elvet egyszerűen úgy fordítja, hogy annak az államnak a joga, amelyben az oltalmat igénylik.⁷⁷ Továbbá a területiség elvét automatikusan kollíziós normának tekinti,⁷⁸ hiszen amikor az általánosan elfogadott⁷⁹ *lex loci protectionis* elvre hivatkozik – amely, véleménye szerint, a Berni és a Párizsi Egyezmény alapjául is szolgál –, hozzáteszi, hogy ezt más néven

⁷² Részletesebben a témáról lásd PAPP László, *Út az egységes szabadalmi oltalom és az Egységes Szabadalmi Bíróság felé*, Miskolci Jogi Szemle, 2014/1 (9), 134–147, 139–147; METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 317–319.

⁷³ Lásd Európai Közösségek Bizottsága, *Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the Law Applicable to Non-contractual Obligations (Rome II)*, COM(2003) 427 final, 2003/0168 (COD), Brüsszel, 2003. 07. 22., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0427:FIN:EN:PDF> (letöltés időpontja: 2020. 02. 17.), 2003, 20. (saját fordítás – L. R.) A Bizottság az érvet szó szerint idézte a Hamburgi Csoport hozzászólásából. Lásd HAMBURG GROUP FOR PRIVATE INTERNATIONAL LAW: *Comments on the European Commission's Draft Proposal for a Council Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Letölthető: http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_Public/rome_ii/news_hearing_rome2_en.htm (letöltés ideje: 2017. 07. 28.), 22.

⁷⁴ Számos vélemény szerint az a kijelentés, hogy az elv „általánosan elfogadott”, túlzás, hiszen a rendelet elfogadása előtt a *lex protectionis* alkalmazása nem volt következetes gyakorlat a tagállamokban. Lásd DICKINSON: *i. m.*, 457. és az általa hivatkozott szakirodalom; FAWCETT, TORREMANS, 807; RITA MATULIONYTÉ: *Law Applicable to Copyright. A Comparison of the ALI and CLIP Proposals*, Edward Elgar, Cheltenham, Egyesült Királyság – Northampton, MA, Amerikai Egyesült Államok, 2011, 34.

⁷⁵ Lásd 2003-as rendeletjavaslat, 20.

⁷⁶ Lásd *supra*. A Bizottság átvette a Hamburgi Csoport véleményét, viszont azt is meg kell jegyezni, hogy a Hamburgi Csoport, a saját véleményével párhuzamosan, röviden az eltérő szakirodalmi véleményeket is ismertette. Lásd HAMBURG GROUP FOR PRIVATE INTERNATIONAL LAW: *i. m.*, 24–25.

⁷⁷ Az angol változat szerint: „*meaning the law of the country in which protection is claimed*”.

⁷⁸ KUR, MAUNSBACH: *i. m.*, 53.

⁷⁹ Schack pontosít, hogy a *lex loci protectionis* elv csupán a lajstromozáshoz kötött szellemi tulajdonjogok, valamint a szellemi tulajdonjogok tartalma vonatkozásában általánosan elfogadott. Lásd SCHACK: *i. m.*, 132.

a területiség elveként ismerjük.⁸⁰ Végül pedig a szerzői jog esetén a *lex loci protectionis* a *lex loci delicti* elvvel azonosítja, amikor a 8. cikkhez tartozó indoklás második bekezdésében, az elv alkalmazására példákat adva megjegyzi, hogy a szerzői jogi ügyekben a bíróságok annak az államnak a jogát alkalmazzák, ahol a jogsértést elkövették.⁸¹

A fejezet további része a Róma II. rendelet 8. cikk (1) bekezdésében szabályozott kapcsolószabályt elemzi, négy fontosabb kérdéskör mentén. Ezek a szellemi tulajdon fogalmának definiálása, a *lex loci protectionis* kapcsolóelv elemzése, a 8. cikk (1) bekezdése alkalmazási körének a feltérképezése, valamint a jogválasztási szabadság tilalmának az indokoltsága.

4.1. A szellemi tulajdon fogalma

A (26) preambulumbekkezdés szerint a rendelet alkalmazásában a „szellemi tulajdonjog” kifejezés például a szerzői és a szomszédos jogokra, az adatbázisok védelmére vonatkozó *sui generis* jogra, valamint az ipari tulajdonjogra terjed ki. A rendelkezés megfogalmazása arra enged következtetni, hogy a felsorolás nem taxatív, és a szellemi tulajdonjog fogalmát olyan tágan kell értelmezni, hogy az lefedjen minden olyan nemzeti, regionális és nemzetközi kizárólagos jogot, amely szellemi tulajdonjognak minősíthető.⁸²

Egyes vélemények szerint a fogalom kiterjed minden olyan szellemi tulajdonjogra, amely az Európai Közösség nevében aláírt nemzetközi egyezmények tárgyi hatálya alá tartozik. Ennélfogva a TRIPS-megállapodás, a Párizsi és a Berni Egyezmény, valamint a hangfelvétel-előállítók és műsorsugárzó szervezetek jogvédelméről szóló Római Egyezmény és az integrált áramkörök szellemi tulajdonáról szóló Washingtoni Szerződés hatálya alá eső szellemi tulajdonjogok megsértésére alkalmazandó jogot a Róma II. rendelet határozza meg.⁸³ Más szerzők más uniós jogforrások margóján megfogalmazott definíciókra hivatkoznak.⁸⁴ Ezek közé tartozik például a Bizottság nyilatkozata a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK európai parlamenti és tanácsi iránylevél 2. cikkéről.⁸⁵

Dickinson szerint a szellemi tulajdon fogalma valószínűleg magába foglal minden olyan nemzeti jogból eredő jogot, amely az ötletek vagy ötletkifejezések kifejlesztése során felhasznált idő és erőforrások értékét a jogosult számára pozitívan növeli, és nem pedig pusztán csak védi azokat.⁸⁶ Fawcett és Torremans szerint pedig a (26) preambulumbekkezdésben felsorolt szellemi tulajdonjogok közös vonása, hogy mindegyikük kizárólagos jogot biztosít a jogosult számára, függetlenül attól, hogy ez a jog lajstromozáshoz kötött vagy attól független.⁸⁷

⁸⁰ Lásd 2003-as rendeletjavaslat, 20.

⁸¹ Lásd 2003-as rendeletjavaslat, 20.

⁸² METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 303. Hasonló véleményen lásd DICKINSON: *i. m.*, 452.

⁸³ KONO, JURČYS: *i. m.*, 150. Hasonló véleményen VAN ENGELLEN: *i. m.*, 441.

⁸⁴ Lásd METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 303; SITARU: *i. m.*, 715.

⁸⁵ 2005/295/EK, HL L 94., 2005. 04. 13., 37.

⁸⁶ DICKINSON: *i. m.*, 452–453.

⁸⁷ FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 804. Ennek a kritériumnak az alapján a szerzők úgy gondolják, hogy a *common law* rendszerekből ismert *passing-off* deliktum nem a 8., hanem a 6. cikk hatálya alá tartozik, ugyanis nincs szó egy kizárólagos jog biztosításáról, hanem egy szolgáltatás és/vagy kártérítés van terítéken. Lásd FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 805. Velük ellentétben Kono és

A megengedő meghatározás egyértelmű előnye az, hogy lehetővé teszi a fejlődő jogterület megjelenő újabb ágainak is a bevonását. Ilyen lehet például a jövőben a rendeletnek a hagyományos tudásra⁸⁸ való kiterjesztése. Hátránya pedig pontosan az értelmezhetősége. Nem egyértelmű például, hogy a földrajzi árujelzők és megnevezések a rendelet értelmében az ipari tulajdon részét képezik-e.⁸⁹ Az sem tiszta, hogy az üzleti titok a szellemi tulajdonjogra vonatkozó 8. cikk, vagy a tisztességtelen versenyre és a szabad versenyt korlátozó cselekményekre vonatkozó 6. cikk hatálya alá esik.⁹⁰ Míg a szakirodalomban nem létezik ezekre a kérdésekre határozott válasz, egyes vélemények szerint az üzleti titok oltalmára a rendelet 6. cikkét kell alkalmazni,⁹¹ más vélemények szerint viszont azok a tisztességtelen versenyt sértő magatartások, amelyek a szellemi tulajdonjog megsértése révén jönnek létre, a 8. cikk hatálya alá esnek.⁹²

Hasonló kérdés a szerzői jog területén a szerző személyéhez fűződő és más személyi jogokkal kapcsolatban merül fel. Fentebb is említettem, hogy a Róma II. 1. cikk (2) bekezdésének g) pontja értelmében a rendelet nem terjed ki a magánélet és a személyiségi jogok megsértéséből eredő szerződésen kívüli viszonyokra. Ennek kapcsán a szakirodalomban felmerült az a kérdés, hogy a szerző személyéhez fűződő jogai szerzői jognak minősülnek, és ezáltal a Róma II. hatálya esnek, vagy pedig a személyiségi jogok területén helyezkednek el,⁹³ és ezáltal ki vannak zárva a rendelet hatálya alól. Amennyiben úgy tekintenénk, hogy a személyhez fűződő jogok nem a szellemi tulajdonjog, hanem a személyiségi jogok kategóriájába tartoznak, akkor oltalmuk tárgyát nem a szerző munkájának egy bizonyos

Jurčys szerint a *passing-off*, ugyanúgy, mint a reklámhoz, a nyilvánossághoz való jog, a nem eredeti írások, a szolgai másolatok is a rendelet 8. cikkének hatálya alá tartoznak. A szerzői jog szempontjából a deliktum minősítése kevésbé jelentős, ezért jelen tanulmány keretében nem részletezem tovább. A szakirodalmi vita viszont mindenképpen jól szemlélteti a szellemi tulajdonjog fogalmának értelmezése körül kialakult bizonytalanságot.

⁸⁸ A hagyományos tudás meghatározását lásd SZULMANNÉ Dr. BINET Mariann: *A hagyományos tudás és oltalma – hadüzenet a biokalkodásnak*, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2005/5 (110), <https://www.sztmh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200510/01-szulman.html> (letöltés ideje: 2021. 07. 26.), 1.1. fejezet.

⁸⁹ Az ipari tulajdon uniós szintű definíciójáról és a földrajzi árujelzők elhelyezkedéséről a Róma II. rendelet szempontjából részletesebben lásd PLENDER, WILDERSPIN: *i. m.*, 655–658; METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 305–307; FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 805.

⁹⁰ Lásd KONO, JURČYS: *i. m.*, 150; VAN ENGELEN: *i. m.*, 441. A szerző szerint viszont kétségen kívüli, hogy a Róma II. hatálya alá tartozik.

⁹¹ METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 308. Lásd továbbá a szerző által hivatkozott szakirodalmi véleményeket.

⁹² Metzger szerint a termékek vagy szolgáltatások utánzása következtében benyújtott követelések gyakran a szellemi tulajdonban is megtalálják a helyüket, például a szerzői jogok, formatervezési minták vagy védjegyek oltalmára, valamint a tisztességtelen versenyre vonatkozó szabályozás keretében. Felvetődhet ezért az a kérdés, hogy ezekben az esetekben a különféle igények *dépeçage*-a lehetne-e a legcélszerűbb megoldás. METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 307–308.

⁹³ LUNDSTEDT, Lydia: *Territoriality in Intellectual Property Law*, Holmbergs, Malmö, 2016, 296; BOSCHIERO: *i. m.*, 101. A szerző ugyanakkor három értelmezési irányt mutat be. A fenti két értelmezésen kívül, egyes tagállamokban, mint például Franciaországban vagy az Egyesült Királyságban, megjelentek olyan szakirodalmi vélemények, amelyek szerint a szerző személyhez fűződő jogai a szerző személyéhez szorosan kötődő alapvető jogok, amelyek a közrendhez kapcsolódó elvek részét kell hogy képezzék (Egyesült Királyság), vagy a nemzeti jog elsőbbséget élvező kötelező rendelkezéseit kell rájuk alkalmazni (Franciaország).

területen történő kiaknázása, hanem maga a szerző személye képezné. Ennélfogva, ezeknek a jogoknak a területiség sem lenne jellemző tulajdonságuk, hiszen a személyiségi jogok a szerző személyét követik.⁹⁴ Akadnak olyan vélemények is, amelyek szerint a személyhez fűződő jogok az alapvető jogok kategóriájába tartoznak, és ezt a tulajdonságukat a kollíziós normának is tükröznie kell.⁹⁵ A szakirodalom jelentős része viszont úgy vélekedik, hogy a szerzők személyhez fűződő jogai a rendelet 8. cikkének hatálya alá esnek.⁹⁶

Egyetértek ezekkel a szakirodalmi véleményekkel, és úgy gondolom, hogy a szerzők és előadók személyhez fűződő jogai, mint például a nyilvánosságra hozatal, a név feltüntetéséhez vagy pedig a mű integritásához való jogok a Róma II. hatálya alá tartoznak. Ezzel szemben a szellemi alkotáshoz szorosan nem kötődő jogok, mint például a hazai 1996. évi 8. törvény 89. cikkében szabályozott képmáshoz való jog, nem foglalható a Róma II. rendelet által előírt szellemi tulajdonjog fogalmába, hanem a rendelet hatálya alól kizárt személyiségi jogok körébe tartozik. A 89. cikk értelmében ugyanis a képmást tartalmazó mű felhasználásához a portrén képviselt személy beleegyezése szükséges. A rendelkezés nyilvánvalóan a személyiség, pontosabban a magánélethez való jog egyik összetevőjét, nem pedig a szellemi alkotás értékét hivatott oltalmazni.

Amint a fenti elemzésből is kiderül, a Róma II. rendelet keretében a szellemi tulajdonjog fogalmának egyelőre nincs egy egységes értelmezése, és a szellemi tulajdonjogot képező részterületek heterogenitásának és folyamatos gyarapodásának köszönhetően valószínűleg az Európai Unió Bírósága sem vállalkozik kimerítő értelmezésre. Úgy gondolom, hogy legfeljebb az előzetes döntéshozatali mechanizmus keretében megfogalmazott kérdések pontszerű megválaszolásából alkothatunk majd egy tisztább képet. Ugyanakkor kétségtelenül könnyebb azonosítani a szellemi tulajdonjogot, mint meghatározni,⁹⁷ ezért, néhány kivétellel, bizonyára a nemzeti bíróságoknak sem okoz gondot a fogalom alkalmazása.

4.2. A *lex loci protectionis* kapcsolóelv

A 8. cikk (1) bekezdése annak az államnak a jogát jelöli meg alkalmazandó jogként, „amelyre az oltalmat igényelték”. A 8. cikk (1) bekezdésébe foglalt kapcsolószabály kísértetiesen hasonlít az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény 5. cikk (2) bekezdésében megfogalmazott, vitatottan kollíziós szabályhoz, azzal az eltéréssel, hogy az Egyezmény annak az országnak a jogára utal, ahol a védelmet igényelték.⁹⁸ Egyes vélemények szerint a rendelet átvette az Egyezménybe

⁹⁴ LUNDSTEDT: *i. m.*, 425.

⁹⁵ Egyes tagállamokban, mint például Franciaországban vagy az Egyesült Királyságban, megjelentek olyan szakirodalmi vélemények, amelyek szerint a szerző személyhez fűződő jogai a szerző személyéhez szorosan kötődő alapvető jogok, amelyek a közrendhez kapcsolódó elvek részét kell hogy képezzék (Egyesült Királyság), vagy a nemzeti jog elsőbbséget élvező kötelező rendelkezéseit kell rájuk alkalmazni (Franciaország). Lásd BOSCHIERO: *i. m.*, 101.

⁹⁶ Ld. Benedikt BUCHNER: *Article 8 Infringement of Intellectual Property Rights = The Rome Regulations: Commentary on the EC Regs on Conflict Laws*, szerk. Graf-Peter CALLIENS, Walters Kluwer Law&Business, 2011, 481–487, 482; METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 304, 309; KONO, JURČYS: *i. m.*, 150.

⁹⁷ DICKINSON: *i. m.*, 454.

⁹⁸ A Berni Egyezmény 5. cikk (2) bekezdésének II. tézise: „... a védelem terjedelme, valamint a szerzői jogainak védelmére biztosított eszközök igénybevétele tekintetében kizárólag annak az országnak a törvényei irányadók, ahol a védelmet igénylik”. Ugyanazon a véleményen lásd LUNDSTEDT: *i. m.*, 297. Vö. KONO, JURČYS: *i. m.*, 151.

foglalt megoldást, viszont egyértelműsítette annak a megszövegezését. Ezen szakirodalmi vélemények szerint a Berni Egyezmény 5. cikk (2) bekezdése egy, látszólag a fórum jogára utaló kollíziós normát tartalmaz. A kapcsolóelv helyes értelmezése viszont nem a fórum jogához, hanem annak az államnak a jogához vezet, amelyre a védelmet igényelték, tehát a *lex loci protectionis*hoz. Ezért a Berni Egyezményben található kollíziós szabály egyben a *lex loci protectionis* elv kialakulása forrásának is tekinthető.⁹⁹ Más vélemények szerint a Berni Egyezmény 5. cikke, és különben a többi fontos nemzetközi szerződés sem tartalmaz kollíziós szabályt,¹⁰⁰ ezáltal az elv forrását sem képezhetik a nemzetközi szerződések. A közösségi jogalkotónak, a Róma II. rendelet 8. cikkének elfogadásakor két fontos kritérium betartására kellett figyelnie: az egyik, amint fentebb is említettem, az Európai Közösségek és a tagállamai által aláírt nemzetközi szerződésekből származó kötelezettségek tiszteletben tartása, a másik az EK Szerződés 65. cikkében támasztott szükségességi kritérium. Az első tekintetében ezért jelentőséggel bír, hogy a nemzetközi szerződések tartalmaznak vagy nem olyan kollíziós szabályt, vagy más olyan anyagi jogi normát, amely közvetett módon egy bizonyos kollíziós szabály elfogadására kötelezné a közösségi jogalkotót.

A *lex loci protectionis* származása és pontos jelentése a mai napig nem tisztázott, a kapcsolóelvet ez idáig az Európai Unió Bíróságának sem volt alkalma értelmezni. Ezzel kapcsolatban Lundstedt találóan megjegyzi, hogy annak ellenére, hogy a Róma II. rendelet (26) preambulumbekzdése azt állítja, hogy a *lex loci protectionis* elv általánosan elfogadott, úgy tűnik, hogy az elvnek nincs egy pontos fogalom meghatározása. Sőt, a tagállamok *lex loci protectionis* elvet megszövegező jogszabályainak a megfogalmazása, a bíróságok joggyakorlata is jelentősen különbözik,¹⁰¹ és magának a szakirodalomnak sincs egységes álláspontja.¹⁰²

Egységes definíció hiányában a joggyakorlat és szakirodalom levont néhány olyan következtetést, amely hozzájárul az elv pontosabb megértéséhez és alkalmazásához. Így például számos szakirodalmi vélemény szubjektív kapcsolóelvnek tekinti a Róma II. rendeletbe foglalt *lex loci protectionis* elvet,¹⁰³ ami azt jelenti, hogy a felperes dönti el, hogy milyen államok tekintetében igényel oltalmat,¹⁰⁴ és ennek nem feltétele annak a

⁹⁹ Vö. Anita B. FROBLICH: *Copyright Infringement in the Internet Age-Primetime for Harmonized Conflict-of-Laws Rules*, Berkeley Technology Law Journal, 2009/2 (24), 851–896, 285; FAWCETT, TORREMAN: *i. m.*, 808; LUNDSTEDT: *i. m.*, 297.

¹⁰⁰ Ld. *supra* 2. fejezet.

¹⁰¹ LUNDSTEDT: *i. m.*, 301. Ugyanazon a véleményen lásd MATULIONYTE: *Law Applicable...*, *i. m.*, 35.

¹⁰² LUNDSTEDT: *i. m.*, 304.

¹⁰³ Lásd például METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 310; LUNDSTEDT: *i. m.*, 365.

¹⁰⁴ A következő szerzők nem nevezik kifejezetten a *lex loci protectionis* elvet szubjektív kapcsolóelvnek, viszont az elv működésének a leírása erre a megállapításra enged következtetni. Ld. BUCHNER: *i. m.*, 483; DICKINSON: *i. m.*, 458–459; Sophie NEUMANN: *Intellectual Property Rights Infringements in European Private International Law: Meeting the Requirement of Territoriality and Private International Law*, Journal of Private International Law, 2011/3 (7), 583–600, 584; Petz: *i. m.*, 226; EUROPEAN MAX PLANCK GROUP ON CONFLICT OF LAWS IN INTELLECTUAL PROPERTY: *Conflict of Laws in Intellectual Property: The CLIP Principles and Commentary*, Oxford University Press, Oxford, 2013 (ekönyv), 3:601.C04.

megállapítása, hogy az illető állam területén károkozás történt-e.¹⁰⁵ Ennélfogva, ugyancsak a felperes határozza meg az alkalmazandó jogot, még akkor is, ha ez azzal járhat, hogy a bíróság az így megjelölt jog anyagi jogi normái alapján elutasítja a felperes keresetét. Az utóbbi eset akkor következik be, ha például a károsult nem azokra az államokra igényli az oltalmat, ahol a káresemény bekövetkezett, és az állam területére korlátozó szellemi tulajdonjogi oltalom ezáltal nem volt megsértve. Ez az eredmény a szellemi tulajdonjogok területi jellegéből adódik. Egyes vélemények azonban hozzáteszik, hogy a gyakorlatban a felperes rendszerint nem jelöli meg kifejezett módon a *lex loci protectionis*, ezért legtöbbször a bíróságnak kell kiválasztania a keresetben megfogalmazott követelések, illetve a tényállás részletei alapján annak az államnak a jogát, amelyre a felperes az oltalmat igényli.¹⁰⁶

Amennyiben elfogadjuk, hogy a *lex loci protectionis* szubjektív kapcsolóelv, nyilvánvalóvá válik az is, hogy *lex loci protectionis* és a *lex loci delicti* kapcsolóelv két különböző elv, és az előbbi nem az utóbbi leképződése a szellemi tulajdonjogi jogviszonyokra. Még akkor sem, ha a gyakorlatban a két elv legtöbbször ugyanannak az államnak a jogára utal, és számos szakirodalmi vélemény szinonimaként, vagy csak egyszerűen felcserélve használja a két fogalmat.¹⁰⁷

A szakirodalom a *lex loci protectionis* elv önállóságát, a *lex loci delicti*hez viszonyítva, három különbség köré csoportosítva szemlélteti.¹⁰⁸ Elsősorban, míg a *lex loci delicti*, amint az elnevezése is sugallja, csak a károkozásból származó jogviszonyokra alkalmazható, a *lex loci protectionis* elv alkalmazási köre tágabb, azaz felhasználható a jog létezésére, az eredeti jogosult megállapítására, valamint a szellemi tulajdonjog átruházására irányadó jog meghatározására is.¹⁰⁹ Másodsorban a különbségek dogmatikai szinten nyilvánulnak meg. Míg a *lex loci delicti* esetén a károkozás fennállásának a megállapítása az alkalmazandó jog meghatározása pillanatában történik, a *lex loci protectionis* elv esetén ez csak a *lex causae* által előírt anyagi jogi normák alkalmazásakor történik. Azaz ahhoz, hogy a bíróság a *lex loci delicti commissi* alkalmazásakor meghatározhassa a károkozás helyét, szükséges előzőleg megállapítania, hogy fennállt-e károkozás. A *lex loci protectionis* esetében azonban a felperes „határozza meg” az alkalmazandó jogot, és csupán az anyagi jogi normák alkalmazásakor vizsgálja meg a bíróság, hogy a *lex causae* szerint bekövetkezett-e a károkozás. Ez viszont, amint fentebb is említettem, ahhoz vezethet, hogy a bíróság az ügy érdemi vizsgálatakor elutasítja a kártérítési igényt, ha az alkalmazandó jog államában nem történt károkozó cselekmény.¹¹⁰ Harmadik különbséggént Matulionyté rámutat arra, hogy a *lex loci protectionis* elv magába foglalja a területi

¹⁰⁵ Lásd PLENDER, WILDERSPIN: *i. m.*, 660; VAN ENGELEN: *i. m.*, 442. Vö. Stefania BARIATTI: *The Law Applicable to the Infringement of IP Rights under the Rome II Regulation = Litigating Intellectual Property Rights Disputes Cross-border: EU Regulations, ALI Principles, CLIP Project*, szerk. Stefania BARIATTI, Casa Editrice Dott. Antonio Milani, Olaszország, 2010, 63–88, 82.

¹⁰⁶ Ld. EUROPEAN MAX PLANCK GROUP ON CLIP: *i. m.*, 3:601.C05.

¹⁰⁷ Ld. részletesebben MATULIONYTÉ: *Law Applicable...*, *i. m.*, 59; VAN EECHOU: *i. m.*, 105; FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 807–808. Van Engelen emellett érvel, hogy a gyakorlatban a kettő közötti különbség legtöbbször elhanyagolható. Lásd VAN ENGELEN: *i. m.*, 442.

¹⁰⁸ Lásd MATULIONYTÉ: *Law Applicable...*, *i. m.*, 59. és köv.

¹⁰⁹ MATULIONYTÉ: *Law Applicable...*, *i. m.*, 59; VAN EECHOU: *i. m.*, 105; VAN ENGELEN: *i. m.*, 442.

¹¹⁰ Vö. MATULIONYTÉ: *Law Applicable...*, *i. m.*, 59; PETZ: *i. m.*, 226–227.

jelleget. Azaz egy több ország területére kiterjedő deliktum esetén a *lex loci delicti* elv valószínűleg annak az országnak a jogát jelölné meg irányadó jogként, amely területén a károkozó cselekmények meghatározó arányban bekövetkeztek. A *lex loc protectionis* által meghatározott jog azonban csak azokra a cselekményekre terjed ki, amelyeket az illető állam területén követtek el.¹¹¹

4.3. A 8. cikk (1) bekezdés alkalmazási köre

Az alkalmazandó jog alkalmazási körét a rendelet 15. cikke szabályozza. A rendelkezés bevezető mondatában megjelenő „különösen” szó használatából az következik, hogy a felsorolás nem kimerítő jellegű, megengedve ezáltal egyéb, kifejezetten fel nem sorolt témák bevonását is a rendelet hatálya alá.¹¹² Metzger figyelmeztet a 15. cikk szó szerinti alkalmazásának veszélyeire, mondván, hogy a felsorolt témakörök nem egyeznek meg a tipikus károkozási esetekben felmerülő kérdésekkel, és a témakörök némelyikének a minősítése vitatott. A szerző ugyanis azt a folyamatot, amely keretében a nemzeti bíróság eldönti, hogy a 8. cikk alapján meghatározott *lex causae* az ügy mely aspektusaira alkalmazandó, másodlagos minősítésnek nevezi.¹¹³

A 15. cikk értelmezésével kapcsolatban felmerült néhány vitatott kérdés a szakirodalomban. A vélemények egyhangúan megegyeznek abban, hogy a rendeletet alkalmazni kell a szűken értelmezett szerződésen kívüli károkozásból származó jogviszonyok minden aspektusára. Így például arra, hogy mi számít szellemi tulajdonjog megsértésének, melyek azok a károk, amelyek felelősséget keletkeztetnek, a kár fennálltának, jellegének és mértékének fennállására, a kár megelőzésére, megszüntetésére vagy megtérítésére tehető intézkedésekre, azoknak a személyeknek a körére, akik felelősségre vonhatók – legalábbis ami az elsődleges felelősséget illeti.¹¹⁴ Ezek az aspektusok különben is kétségtelenül következnek a rendelet 15. cikkének szó szerinti értelmezéséből.

Az első és talán legvitatottabb kérdés az, hogy a Róma II. rendelet 8. cikke által meghatározott jogot kell-e alkalmazni a szerződésen kívüli jogviszonyokhoz kötődő előkérdések elbírálására is, vagy azok kívül esnek a rendelet hatályán, és továbbra is a nemzeti kollíziós jog hatálya alá kerülnek. A szellemi tulajdonjog esetén leggyakrabban felmerülő előkérdések az illető szellemi tulajdonjog keletkezésére, tartalmára, megszűnésére, eredeti jogosultjának meghatározására, valamint a jog átruházhatóságának kérdésére vonatkoznak.¹¹⁵ A szellemi tulajdonjogok megsértése okán indított perekben gyakori, hogy az alperes védekezéséül elsősorban nem a károkozó cselekmény elkövetését cáfolja, hanem magát a szellemi tulajdon létezését vagy esetleg a felperes jogosulti minőségét. Éppen ezért a szellemi tulajdonjogok esetén hangsúlyozottan fontos meghatározni a rendelet 15. cikkének értelmét. Az eltérő értelmezéseknek a leggyakrabban

¹¹¹ MATULIONYTE: *Law Applicable...*, i. m., 60. Vö. FAWCETT, TORREMANS: i. m., 806., 41. lábjegyzet.

¹¹² Vö. DICKINSON: i. m., 570; METZGER: *Article 8...*, i. m., 319.

¹¹³ METZGER: *Article 8...*, i. m., 319.

¹¹⁴ Vö. FAWCETT, TORREMANS: i. m., 811; KUR, MAUNSBACH: i. m., 53–54; METZGER: *Article 8...*, i. m., 320; MÁDL, VÉKÁS: i. m., 233.

¹¹⁵ Előkérdések címszó alatt csoportosítják ezeket a problémákat PETZ: i. m., 243; SCHACK: i. m., 142–143; METZGER: *Article 8...*, i. m., 321–322. Más szerzők csupán felsorolják ezeket a kérdéseket, anélkül, hogy előkérdéseknek neveznék vagy előkérdésként kezelnék őket. Lásd például KUR, MAUNSBACH: i. m., 53–54.

hivatkozott jogalapja a 15. cikk a) és f) pontjai. Az a) pont széles körű alkalmazási köre, megengedő értelmezés által, kiterjeszhető a jog keletkezésére, tartalmára, megszűnésére is. A jog eredeti jogosultjának és a jog átruházhatóságának tekintetében pedig az e) és f) pont használható fel jogalként.¹¹⁶

Egyes vélemények szerint tehát a 8. cikk által meghatározott jog ezen kérdések mindegyikének vagy legalábbis egyes kérdések rendezésére is kiterjed.¹¹⁷ Buchner például megjegyzi, hogy a 15. cikk hangsúlyozza: a *lex loci protectionis* a szellemi tulajdonjogok védelmének minden követelményére alkalmazni kell. És a kollíziós szabályok megszüntetésének elkerülése érdekében, a kártérítési igény elbírálásakor a *lex loci protectionis*-nak kell meghatározni a szellemi tulajdonjog eredeti jogosultját is.¹¹⁸ Az értelmezés tekintetében nem foglal állást. A szakirodalom nagy része viszont úgy vélekedik, hogy ezek a területek a rendelet hatályán kívül esnek, így a nemzeti kollíziós jog szerint kell meghatározni az ezekre irányadó jogot,¹¹⁹ szem előtt tartva azt is, hogy a licencszerződések megkötésének feltételeit a Róma I. rendelet rendezi.¹²⁰

Ez utóbbi álláspont alátámasztására három fontosabb érv fogalmazódott meg. Elsősorban, a Róma II. rendelet számtalanszor hivatkozik a szerződésen kívüli kötelmekre, viszont egyetlenegyszer sem említi meg a jogok keletkezését, hatályát vagy időtartamát. Emellett a 15. cikk is csupán károkozáshoz köthető kérdésköröket említ,¹²¹ annak a megállapítása pedig, hogy a kérelmező valóban a jog jogosultja, és a jog pontos alkalmazási köre önmagukban nem képezik a károkozás intézményének részét.¹²² Ugyanúgy, a jog létrehozásával, nyilvántartásával, érvényességével vagy átruházásával kapcsolatos problémák nemcsak hogy megelőzik annak az elbírálását, hogy egyáltalán létezik-e károkozás, hanem a jogállással kapcsolatos kérdések is, amelyek kívül esnek a rendelet tárgyi hatályán.¹²³

Másodsorban a fent említett kérdéskörök a rendelet kidolgozása folyamatában egyáltalán nem merültek fel. És tekintettel a tagállamok nemzeti jogának a különbözőségére, valószínűtlen, hogy a közösségi jogalkotó hallgatólagosan, mindenféle vitára bocsátás nélkül kívánta volna ezeket az érzékeny, eltérően szabályozott¹²⁴ kérdéseket egységesíteni.¹²⁵

¹¹⁶ Vö. BUCHNER: *i. m.*, 486; LUNDSTEDT: *i. m.*, 322., 1446. lábjegyzet.

¹¹⁷ Részletesebben lásd MATULIONYTE: *Law Applicable...*, *i. m.*, 46; LUNDSTEDT: *i. m.*, 322.

¹¹⁸ BUCHNER: *i. m.*, 486.

¹¹⁹ LÁSD LUNDSTEDT: *i. m.*, 322; METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 321–322; KONO, JURČYS: *i. m.*, 149; SCHACK: *i. m.*, 142–143; KUR, MAUNSBACH: *i. m.*, 53–54; FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 812; BOSCHIERO: *i. m.*, 103; MATULIONYTE: *Law Applicable...*, *i. m.*, 46; DICKINSON: *i. m.*, 455; BARIATTI: *i. m.*, 83.

¹²⁰ Vö. FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 812; METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 323.

¹²¹ MATULIONYTE: *Law Applicable...*, *i. m.*, 46.

¹²² FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 812. Ugyanazt a véleményt lehet kikövetkeztetni Otero García-Castrillón esetén is. A szerző ugyanis megjegyzi, hogy a szellemi tulajdonjog létezését, az eredeti jogosultjának meghatározását és átruházhatóságát illetően az EU-jog nem tartalmaz közös kollíziós szabályokat. Ld. OTERO GARCÍA-CASTRILLÓN: *i. m.*, 429.

¹²³ DICKINSON: *i. m.*, 455.

¹²⁴ A szerzői jog eredeti jogosultját számos tagállam, így például Franciaország, Görögország, Portugália, Románia a *lex originis* elv alapján határozza meg.

¹²⁵ MATULIONYTE: *Law Applicable...*, *i. m.*, 46; LUNDSTEDT: *i. m.*, 322–323; PETZ: *i. m.*, 245; BOSCHERO: *i. m.*, 103.

Harmadsorban pedig szem előtt kell tartani azt is, hogy nem csak a szellemi tulajdonjogok, hanem a klasszikus tulajdonjog megsértéséből származó szerződésen kívüli jogviszonyok is a Róma II. rendelet tárgyi hatálya alá esnek. Egy testi dolog tulajdonosának meghatározására alkalmazandó jogot a legtöbb európai állam a *lex rei sitae* elv segítségével jelöli meg. Amennyiben viszont elfogadnánk azt, hogy a dolog tulajdonosának meghatározását mint előkérdést, a Róma II. rendelet rendezi, a *lex loci damni* elvre támaszkodó általános szabály által megjelölt jog rendszerint nem esik majd egybe a *lex rei sitae*-vel. És az a feltételezés, hogy a közösségi jogalkotó a tagállamok jogának ilyen jelentős módosítását mindenféle előzetes egyeztetés, vita nélkül vitte volna végbe, nem tartható fenn.¹²⁶

A 8. cikk alkalmazási köre tekintetében kialakult másik jelentős szakirodalmi eszmefuttatás a *lex loci protectionis* és az eljárási szabályokra alkalmazandó jog közötti határvonal meghúzásáról szól. Az értelmezési dilemmák fő forrását a 15. cikk c) és d) pontjai képezik, pontosabban az illető rendelkezések értelmezése a rendelet 1. cikk (3) bekezdésének tükrében.

Az 1. cikk (3) bekezdése kifejezetten elrendeli, hogy az eljárási kérdések szabályozása nem tartozik a rendelet hatálya alá. Ugyanakkor az eljárási szabályok tekintetében rendszerint a *lex fori* irányadó.¹²⁷ Az egyik kérdés tehát az, hogy a 15. cikk c) pontjában megjelenő „igényelt jóvátétel”¹²⁸ pontosan mire vonatkozik. A szellemi tulajdonjogok érvényesítéséhez kötődő kérdéseket anyagi jogi jellegűnek kell tekinteni, ezért a *lex loci protectionis* hatálya alá esnek.¹²⁹ A szakirodalom jelentős része ennél fogva úgy vélekedik, hogy annak az államnak a jogát kell alkalmazni annak megállapítására, hogy milyen jogorvoslati eszközök állnak a felperes rendelkezésére a jogsértés elhárítása céljából, amelyre az oltalmat igényelték. Idetartoznak például a jogsértés abbahagyására, illetve a jogsértő eltiltására vonatkozó, valamint a kártérítési keresetek. Viszont maguk az eljárások, amelyek segítségével a felperes a *lex loci protectionis* által szabályozott jogorvoslati eszközöket igénybe veheti, a rendelet hatályán kívül esnek.¹³⁰ Ezek közé sorolhatók a bizonyításra vonatkozó szabályok. Különböznek azonban a vélemények arról, hogy a károk számszerűsítésére és értékelésére vonatkozó szabályok, amelyek hagyományosan eljárási normának minősülnek, kívül esnek a rendelet hatályán, vagy pedig a 15. cikk értelmében a *lex loci protectionis* hatálya alá kerültek.¹³¹

Ugyancsak érdekes helyzet áll fenn az ideiglenes intézkedések tekintetében is. A szakirodalom és a joggyakorlat ezeket hagyományosan eljárási szabályoknak tekinti, és ezekre rendszerint a *lex fori* szabályai irányadók.¹³² A Bizottság azonban a 15. cikk d) pont indoklása alkalmával az ideiglenes intézkedéseket említi egyik példaként azokra az intézkedésekre, amelyeket a bíróság az eljárási joga által meghatározott hatáskörök korlátain belül a sérülés vagy károsodás megelőzése és megszüntetése, illetve a

¹²⁶ PETZ: *i. m.*, 244. Ugyanazon a véleményen lásd MATULIONYTÉ: *Law Applicable...*, *i. m.*, 46; METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 322; Lundstedt: *i. m.*, 322.

¹²⁷ Lásd FAWCETT, TOREMANS: *i. m.*, 811.

¹²⁸ Angolul: *remedy claimed*, franciául: *dommage ou sa réparation*, románul: *despăgubiri solicitate*.

¹²⁹ FAWCETT, TOREMANS: *i. m.*, 811.

¹³⁰ Vö. FAWCETT, TOREMANS: *i. m.*, 811–812; DICKINSON: *i. m.*, 467; OTERO GARCÍA-CASTRILLÓN: *i. m.*, 448; METZGER: *Article 8...*, *i. m.*, 320; PERTEGÁS: *i. m.*, 239; BARIATTI: *i. m.*, 83.

¹³¹ MATULIONYTÉ: *Law Applicable...*, *i. m.*, 47; BARIATTI: *i. m.*, 84.

¹³² Lásd például FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 812.

kár megtérítése érdekében megtehet. A Bizottság szerint a d) pont többek között „a kár megelőzésének vagy megállításának módjaira vonatkozik, mint például az ideiglenes intézkedésre, bár anélkül, hogy a bíróságot ténylegesen arra köteleznék, hogy olyan intézkedéseket rendeljen el, amelyek a fórum eljárási szabályai szerint ismeretlenek”.¹³³ Ebből az következik, hogy az eljáró bíróság megtagadhatja azoknak az ideiglenes intézkedéseknek az alkalmazását, amelyek a *lex causae* szerint a felperes rendelkezésére állnak, viszont a *lex fori* eljárási joga szerint ismeretlenek.¹³⁴

Végül pedig fontosnak tartom megemlíteni a járulékos felelősségre irányadó jog meghatározásának körülményeit is. Járulékos vagy úgynevezett másodlagos felelősségről akkor beszélünk, amikor egy személy tudatosan elősegíti a károkozó személy jogsértő tevékenységének a megvalósítását.¹³⁵ A szellemi tulajdonjog területén a járulékos felelősség kérdése leggyakrabban – az internethasználat elterjedésével pedig egyre gyakrabban – az internetszolgáltatók vonatkozásában merül fel. A Róma II. rendelet viszonylatában tehát felmerül az a kérdés, hogy a járulékos felelősség egyáltalán a Róma II. rendelet hatálya alá esik, és ha igen, akkor a szellemi tulajdonjog megsértéséből származó járulékos felelősségre a rendelet általános szabályait, vagy a 8. cikk által előírt rendelkezéseket kell alkalmazni.¹³⁶ A szakirodalmi vélemények nagy része megegyezik abban, hogy a járulékos felelősség igenis a Róma II. hatálya alá kerül, ennek jogalapjaként a 15. cikk a) és g) pontja szolgál. A szellemi tulajdonjogok megsértése esetén pedig a járulékos felelősségre alkalmazandó jogot a 8. cikk szabályai szerint kell meghatározni.¹³⁷ E vélemény alapjául, számomra döntő jelentőségű érvként, Petz arra hivatkozik, hogy amennyiben a közösségi jogalkotónak az lett volna a szándéka, hogy a szellemi tulajdonjogok megsértéséből származó járulékos felelősségre a 8. cikkben elfogadott szabálytól eltérő szabályt alkalmazzon, beleértve ezáltal a jogválasztás szabadsága tilalmának az elhárítását is, erről kifejezetten rendelkezett volna. Ilyen kifejezett rendelkezés hiányában, a járulékos felelősségre is a szellemi tulajdonjogra alkalmazandó „általános” szabályt kell alkalmazni.¹³⁸ Ez az álláspont viszont értelemszerűen azzal a következménnyel jár, hogy az internetszolgáltatók felelősségére is ugyanannyi állam jogát kell mozaikszerűen alkalmazni, mint amennyit az elsődleges károkozással járó felelősségre.¹³⁹

¹³³ 2003-as rendeletjavaslat, 24. (saját fordítás – L. R.)

¹³⁴ METZGER: *Article 8...*, i. m., 320. Vö. MATULIONYTE: *Law Applicable...*, i. m., 48; DICKINSON: i. m., 467; OTERO GARCÍA-CASTRILLON: i. m., 448.

¹³⁵ Thomas Petz bemutatja a járulékos felelősség alkotóelemeinek vizsgálatáról szóló két legelterjedtebb elméletet. Az első elmélet megkéri, hogy a másodlagos jogsértő szándékosan járuljon hozzá az elsődleges jogsértő magatartásához. Ez az elmélet tehát a járulékos jogsértő tevékenységének a hatásaira koncentrál. A második elmélet ezzel szemben magára a hozzájárulásra fekteti a hangsúlyt, azaz arra, hogy a járulékos jogsértő a szolgáltatásai által elősegíti a közvetlen jogsértő tevékenységét. Ebben az esetben nem szükséges a másodlagos jogsértő szándékossága, elég az is, ha az utóbbi tudatában volt annak, hogy a közvetlen jogsértő jogsértő tevékenység megvalósítása céljából felhasználta a szolgáltatásait. Lásd PETZ: i. m., 260–261.

¹³⁶ A probléma felvetését lásd PETZ: i. m., 260.

¹³⁷ LUNDSTEDT: i. m., 321; KONO, JURČYS: i. m., 152; PETZ: i. m., 263; FAWCETT, TORREMAN: i. m., 810; METZGER: *Article 8...*, i. m., 320–321; KUNDA, 470.

¹³⁸ PETZ: i. m., 263.

¹³⁹ Lásd METZGER: *Article 8...*, i. m., 320–321; FAWCETT, TORREMAN: i. m., 810. A járulékos felelősség kérdéséről részletesebben lásd LIBER Ádám: *A közvetítő szolgáltatók felelőssége a szellemi tulajdon*

4.4. A jogválasztás szabadsága, pontosabban annak hiánya

A 8. cikk (3) bekezdése kimondja, hogy a 8. cikk szerint alkalmazandó jogtól nem lehet a 14. cikk szerint megállapodás útján eltérni. A jogválasztási tilalom rendeletbe történő iktatásáról a rendelet indoklása nem szolgál alapos magyarázattal, csupán arra a megjegyzésre szorítkozik, hogy a jogválasztás szabadsága nem megfelelő a szellemi tulajdonjogok tekintetében.¹⁴⁰ A jogválasztás szabadságának a teljes tilalma a Róma II. rendelet 8. cikkét tárgyaló szakirodalmi vélemények egyik legvitatottabb kérdése.

Buchner szerint az egyik ok, amely kizárja a nemzetközi szellemi tulajdonjog területén a szabad jogválasztást, a territorialitás elvének a meghosszabbítása a Róma II. rendelet keretében. A territorialitás elvének alapvető jellemzője, hogy a szellemi tulajdonjog kizárólag annak az országnak a jogrendjétől függ, amelyre a jog alapszik. Ennek az országnak a joga határozza meg magát a jogot és az eredeti jogosultat, valamint a jog tartalmát, terjedelmét és időtartamát, átruházhatóságának feltételeit, illetve a jogsértés következményeit. A territorialitás elve nem teszi lehetővé az egyes kérdések külön kezelését, mint amilyen például a szellemi tulajdonjog létrehozása, tartalma vagy megsértése. Következésképpen, a felek nem választhatnak külön jogot.¹⁴¹ Nem érthetnek egyet Buchner véleményével, hiszen a szerzői jogi szakirodalom legvitatottabb témái közé tartozik az is, hogy a szerzői jog létrehozására, eredeti jogosultjára, átruházhatóságára irányadó jogot a *lex loci protectionis* vagy a *lex originis* elv szerint kell meghatározni. A szakirodalom megosztottságát csak tovább erősíti, hogy a tagállamok joga is megosztott e tekintetben. Míg a legtöbb állam valóban a *lex loci protectionis* elvet alkalmazza e területekre irányadó jog meghatározására, számos állam jogában a fenti kérdés a *lex originis* elv javára dől el. Az utóbbiak közé tartozik például Portugália, Románia és Görögország is.¹⁴² Amennyiben pedig megcáfolható Buchner azon érve, miszerint a szellemi tulajdonjog kizárólag annak az országnak a jogrendjétől függ, amelyre maga a jog alapszik – mégpedig

megsértéséért az Európai Unióban, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2013/3 (118), 5–42, 5. és köv.; Irini STAMATOUDI: *The role of Internet Service Providers in Copyright infringements on the internet under EU law = Research Handbook on Cross-border Enforcement of Intellectual Property*, szerk. Paul TORREMANS, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2014, 789–818, 789. és köv.; Graeme B. DINWOODIE: *A Comparative Analysis of the Secondary Liability of Online Service Providers = Secondary Liability of Internet Service Providers*, szerk. Graeme B. DINWOODIE, Springer International Publishing, 2017, <https://ssrn.com/abstract=2997891> (letöltés időpontja: 2020. 12. 02.), 1–59, 3. és köv.; Benjamin FARRAND: *The Future of Copyright Enforcement Online: Intermediaries Caught between Formal and Informal Governance in the EU = New Developments in EU and International Copyright Laws*, szerk. Irini STAMATOUDI, Kluwer Law International B.V., Alphen aan den Rijn, 2016, 397–415, 397. és köv.

¹⁴⁰ 2003-as rendeletjavaslat, 22.

¹⁴¹ BUCHNER: *i. m.*, 487. Hasonló véleményen lásd Pascal De VAREILLES-SOMMIÈRES: *Rationale of the Exclusion of Choice of Law by the Parties in Articles 6(4) and 8(3) of Rome II Regulation*, Oslo Law Review, 2019/1 (6), 62–66, 66.

¹⁴² Vö. RITA MATULIONYTE: *IP and Applicable Law in Recent International Proposals: Report for the International Law Association*, Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law (JIPITEC), 2012/3, 263–305, 265; Axel METZGER: *Applicable Law under the CLIP Principles: A Pragmatic Reevaluation of Territoriality = Intellectual Property in the Global Arena. Jurisdiction, Applicable Law, and the Recognition of Judgments in Europe, Japan and the US*, szerk. Jürgen BASEDOW, Toshiyuki KONO, Axel METZGER, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, 157–178, 158.

a szerzői jog tekintetében ez az érv ebben a formában nem tartható fenn –, nem megalapozott az a következtetés sem, hogy a felek jogválasztása nem megengedhető. Nem hanyagolható el az a tény sem, hogy bizonyos államok nemzeti joga, mint például a svájci, a holland, japán és kínai jog korlátozott jogválasztási szabadságot biztosított a feleknek már a Róma II. rendelet elfogadásakor is.¹⁴³

Egyes vélemények szerint a nemzetközi egyezményekbe foglalt nemzeti elbánás elve gyakorlatilag megköveteli a *lex loci protectionis* elvre alapuló kapcsolószabály alkalmazását, és akadályát képezi annak, hogy a jogalkotó vagy a felek az így meghatározott jogtól eltérő jogot válasszanak.¹⁴⁴ Ezek a vélemények viszont arra a vitatott hipotézisre támaszkodnak, hogy a nemzetközi egyezmények a *lex loci protectionis*-ra utaló kollíziós normát tartalmaznak. A nemzetközi egyezményekben található, és az esetleges kollíziós norma jogalapját képező rendelkezéseket illetően a szakirodalom, a nemzeti jogalkotók és a bírói gyakorlat nem csak annak a nemzetközi magánjogi norma minősége, hanem a tartalma tekintetében sem jutott egységes álláspontra. Sőt, egyre több szakirodalmi vélemény azt vallja, hogy a releváns szellemi tulajdonjogi nemzetközi szerződések nem tartalmaznak kollíziós szabályt. Ezért ez az érv ebben a formában nem képezheti a jogválasztási szabadság teljes tilalmának az indokát.

Az előző véleményekhez hasonló véleményt fogalmazott meg Jürgen Basedow is. A szerző hangsúlyozza, hogy a szellemi tulajdonjog megsértésére irányadó jognak a *lex loci protectionis*-nak kell lennie. Mivel a szellemi tulajdonjogok nem másak, mint a pozitív jog teremtményei, létezésük és terjedelmük megegyezik a jogsértésnek és a rendelkezésre álló jogorvoslatoknak a leírásával. A *lex loci protectionis*-tól eltérő jog alkalmazása elkerülhetetlenül megváltoztatná magának a szellemi tulajdonjognak a tartalmát. Ezek a megfontolások pedig kizárják azt, hogy a felek jogválasztási szabadsággal rendelkezzenek.¹⁴⁵ A szerző viszont azt is hozzáteszi, hogy a szétterjedő deliktumok esetén a jogválasztás szabadságának a teljes tilalma nem célravezető.¹⁴⁶

Ugyancsak a jogválasztás szabadsága elleni érvek közé sorolható az államok hangsúlyos jog- és gazdaságpolitikai érdekeinek a tiszteletben tartása, társítva azzal a

¹⁴³ A svájci nemzetközi magánjogi törvény szerint például megengedett a jogválasztás a szellemi tulajdonjogok megsértéséből származó jogviszonyok esetén, a jogsértés bekövetkezése után. A felek viszont csupán a fórum jogát választhatják [lásd a svájci nemzetközi magánjogi törvény 110. cikk (2) bekezdés], és a jogválasztás nem terjedhet ki magához a szellemi tulajdonjoghoz szorosan kötődő követelésekre. Részletesebben lásd MATULIONYÉ: *IP and...*, i. m., 281; Ryu KOJIMA, Ryo SHIMANAMI, Mari NAGATA: *Applicable Law to Exploitation of Intellectual Property Rights in the Transparency Proposal = Intellectual Property in the Global Arena. Jurisdiction, Applicable Law, and the Recognition of Judgments in Europe, Japan and the US*, szerk. Jürgen BASEDOW, Toshiyuki KONO, Axel Metzger, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, 179–228, 204.

¹⁴⁴ Az érv részletesebb bemutatását ld. MATULIONYÉ: *IP and...*, i. m., 282.

¹⁴⁵ Jürgen BASEDOW: *Foundations of Private International Law in Intellectual Property = Intellectual Property in the Global Arena. Jurisdiction, Applicable Law, and the Recognition of Judgments in Europe, Japan and the US*, szerk. Jürgen BASEDOW, Toshiyuki KONO, Axel METZGER, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, 3–29, 24–25.

¹⁴⁶ BASEDOW: *i. m.*, 27. A szerző ezért kompromisszumos megoldást ajánl: a szellemi tulajdonjogok megsértéséből származó szerződésen kívüli jogviszonyokra főszabály szerint a *lex loci protectionis* legyen alkalmazandó, a szétterjedő deliktumok esetére viszont az ALI- és CLIP-elvek által javasolt kimentési klauzulára utal. Lásd BASEDOW: *i. m.*, 27. és 29.

nyilvánvaló feltételezéssel, hogy az egyes országoknak a szellemi tulajdonjoghoz köthető érdekei jelentősen eltérnek.¹⁴⁷ Más vélemények szerint azonban a jogellenes cselekmény jogkövetkezményei elsősorban a sértett és a károkozó érdekeit érintik, és ebből a perspektívából nézve indokolt lenne megengedni a feleknek, hogy megválasszák az e jogkövetkezményeket szabályozó jogot.¹⁴⁸ Ugyanakkor a felek által választott jog rendszerint átláthatóbb a felek számára, hozzájárulva ezáltal a jogvita megoldásához, és megfelelő a jogbiztonság kritériumának is.¹⁴⁹ Más vélemények szerint a magánszemélyeknek a szellemi tulajdonjogai megőrzésére irányuló saját érdekeit nem múlthatják felül az államoknak a szellemi tulajdonjogra vonatkozó politikáik megőrzésére vonatkozó érdekei, többek közt azért sem, mert a magánszemélyek érdekei végső soron az állam saját érdekei is.¹⁵⁰

Végül pedig említésre méltó az az érv is, amely szerint a feleknek nem engedhető meg, hogy annak az államnak a jogát jelöljék meg alkalmazandó jogként, amelyben a peresített jog nem kerül oltalom alá.¹⁵¹ Ez az érv, többek között, a gyengébb felet hivatott védeni, aki esetlegesen rákényszeríthető egy olyan állam jogának a megjelölésére, amely annak az államnak a területén bekövetkezett jogsértés hiányában a keresete elutasításához vezethet.¹⁵² Ez viszont nem indokolja a jogválasztási szabadság teljes eltörlését, hiszen az alkalmazandó jogról szóló megállapodás megkötését számos feltétel teljesüléséhez lehet kötni.¹⁵³

Annak ellenére, hogy a Róma II. elfogadásakor számos hozzászóló jónak látta a 8. cikk (3) bekezdésében előírt abszolút jogválasztási tilalom bevezetését,¹⁵⁴ a szakirodalom egyre jelentősebb hányada kritikusan szemléli ezt a döntést. A jogválasztás tilalmának hátulütői leglátványosabban a szétterjedő deliktumok esetén nyilvánulnak meg. A jogválasztás szabadsága ugyanis működőképes alternatívája lehetne az összes érintett állam jogának a költséges, előreláthatatlansága miatt a jogbiztonsággal nehezen

¹⁴⁷ Lásd HAMBURG GROUP FOR PRIVATE INTERNATIONAL LAW: *i. m.*, 37; PETZ: *i. m.*, 248. Vö. BOSCHERO: *i. m.*, 107; FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 817; AXEL METZGER: *Germany = Intellectual property and private international law: comparative perspectives*, szerk. Toshiyuki KONO, Hart Publishing, Oxford, 2012, 581–613, 598–599.

¹⁴⁸ VAN ECHOU: *i. m.*, 214.

¹⁴⁹ KOJIMA, SHIMANAMI, NAGATA: *i. m.*, 203–204; VAN ECHOU: *i. m.*, 214.

¹⁵⁰ OTERO GARCÍA-CASTRILLÓN: *i. m.*, 449.

¹⁵¹ HAMBURG GROUP FOR PRIVATE INTERNATIONAL LAW: *i. m.*, 37. Lásd továbbá Boschiero: *i. m.*, 107.

¹⁵² Ez utóbbi, majdnem patriarkálisnak mondható érv azonban nehezen egyeztethető össze azzal a szakirodalomban elterjedt elmélettel, amely a *lex loci protectionis* elvre támaszkodó kapcsolószabályt szubjektív kapcsolószabálynak tekinti, amely azt a jogot jelöli meg alkalmazandó jogként, amelyre a felperes az oltalmat igényli. A jogsértés megállapításához szükséges károkozásnak a vizsgálata pedig csupán az anyagi jogi normák alkalmazásakor történik. Következésképpen, a „rossz” állam jogára való oltalom igénylése, a territorialitás elvének tükrében, szükségszerűen maga után vonja a felperes keresetének elutasítását.

¹⁵³ A témáról részletesebben lásd ugyanakkor RITA MATULIONYTÉ: *Calling for Party Autonomy in Intellectual Property Infringement Cases*, *Journal of Private International Law*, 2013/1 (9), 77–99, 93. és köv.

¹⁵⁴ BARIATTI: *i. m.*, 72. Kritikus véleményekért lásd például Boschiero: *i. m.*, 108–111; VAN ENGELLEN: *i. m.*, 446; PETZ: *i. m.*, 247–248; FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 817; SCHACK: *i. m.*, 133; METZGER: *Germany...*, *i. m.*, 598–599.

összeegyeztethető mozaikszerű alkalmazásának.¹⁵⁵ Schack szerint a felek jogválasztási lehetőségének a teljes kizárása sem a feleknek, sem a bíróságnak nem érdeke, ha az utóbbinak egyidejűleg több ország területén elkövetett jogsértésekről kell döntenie. A felek azon lehetősége, hogy az alkalmazandó jogok közül egyet kiválasszanak, különösképpen ha a választott jog maga a *lex fori*, mindenesetre racionálisabb, mint az összes alkalmazandó nemzeti jog egyszerre történő alkalmazása. A szerző szerint különben az ilyen jogválasztás nem mond ellent a területiség elvének, hiszen az elv csupán a szellemi tulajdonjog tartalma tekintetében kötelező, a jogsértés következményei vonatkozásában nem.¹⁵⁶ Nem utolsósorban érdemes azt is számításba venni, hogy a gyakorlatban, azokban az esetekben, amikor az alperesek nem vitatják a felperes által javasolt alkalmazandó jogot, és ez a jog maga a *lex fori*, gyakran előfordul hogy a bíróságok az alkalmazandó jog kérdésének a felvetése nélkül alkalmazzák azt.¹⁵⁷ A jogválasztás szabadsága megkönnyítené a felek helyzetét azokban az esetekben is, amikor az eljáró bírónak szerződéses és szerződésen kívüli károkról kell egyszerre döntenie, és jogválasztás által a feleknek lehetősége volna egyetlenegy jog hatálya alá vonni a peres eljárást.¹⁵⁸

Végül pedig említésre méltók azok a vélemények is, amelyek szerint a Róma II. rendelet keretében a jogválasztási szabadságra vonatkozó szabály egy gyakorlatban használhatatlan rendelkezés. Ezt a szerzők egyrészt azzal magyarázzák, hogy a szerződésen kívüli jogviszony felei idegenek a károkozás bekövetkezése előtt, ezért nem lesznek hajlandók egy közös jogot kijelölni, amely ráadásul, a nemzeti jogok különbözősége miatt, az egyik fél számára valószínűleg előnytelen is. Másrészt pedig, amennyiben a károkozást megelőzően már fennáll a felek között valamilyen jogviszony, akkor a szerződésen kívüli jogviszonyra is a fennálló jogviszonyra irányadó jogot kell alkalmazni, így a jogválasztási szabadság felesleges.¹⁵⁹

Matulionyté érveivel egyetértve, úgy gondolom, hogy az online térben történő károkozás esetén a jogválasztási szabadság fentebb felsorolt hátrányait a mozaikszerű jogok sokaságának alkalmazását elkerülő előnnyel összevetve, a hátrányok igencsak a háttérbe szorulnak.¹⁶⁰

5. Konklúzió

Az általános szabályt jellemző modern, haladó szellemű¹⁶¹ és nagyon vitatott, de alapjában véve pozitívan értékelt megoldástól eltérően, a nemzeti oltalommal védett szellemi tulajdonjogi viszonyokra alkalmazandó jog meghatározását szolgáló szabályok

¹⁵⁵ FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 817.

¹⁵⁶ SCHACK: *i. m.*, 133.

¹⁵⁷ OTERO GARCÍA-CASTRILLÓN: *i. m.*, 449.

¹⁵⁸ Vö. Anette KUR: *Applicable Law: An Alternative Proposal for International Regulation – The Max Planck Project on International Jurisdiction and Choice of Law*, Brooklyn Journal of International Law, 2005/3 (30), 951–981, 975–976.

¹⁵⁹ MATULIONYTÉ: *IP and...*, *i. m.*, 282.

¹⁶⁰ MATULIONYTÉ: *IP and...*, *i. m.*, 284.

¹⁶¹ Lásd például SITARU: *i. m.*, 495.

megalkotásakor a közösségi jogalkotó mintha óvakodott volna mindenféle újító megnyilvánulástól,¹⁶² felkarolva a szellemi tulajdonjog több mint egy évszázaddal azelőtt megalkotott kapcsolóelvét. Ezt a feltételezést erősíti meg a (26) preambulumbekzdés megfogalmazása is, amely szerint csupán „*fenn kell tartani a lex loci protectionis általánosan elismert¹⁶³ elvét*”.

Fontosnak tartom aláhúzni, hogy a *lex loci protectionis* elv előnyei nem tagadhatók. Az elv előnyei közé sorolható például az is, hogy az általa meghatározott jog könnyen megjelölhető, ellentétben a *lex loci delicti* által meghatározott joggal, illetve jól tükrözi azt, hogy a szellemi tulajdonjog az állam gazdaságpolitikájának eszköze.¹⁶⁴ Viszont a XIX. század szellemi tulajdonjogának fejlődését kifogástalanul kiszolgáló elv elégtelenségei a távolsági deliktumoknak az úgynevezett *multistate tort*, valamint a szétterjedő deliktum megjelenésének és internethez köthető elterjedésének köszönhetően egyre nyilvánvalóbbá válnak.¹⁶⁵ Általánosan elfogadott ugyanis, hogy a *lex loci protectionis* szabály megköveteli az eljáró bíróságtól, hogy a nemzeti oltalomban részesülő szellemi tulajdonjognak a szétterjedő deliktum által történő megsértése esetén, a teljes kár megtérítéséhez, az összes érintett állam jogát alkalmazza.¹⁶⁶ E rendelet univerzális jellegét

¹⁶² Hasonló véleményen lásd BOSCHIERO: *i. m.*, 106. A szerző szerint a 8. cikkbe foglalt különös szabály „túlzottan merev és túl leegyszerűsítő” a rendelet általános szabályával összehasonlítva. Véleménye szerint az általános szabály modernsége abban rejlik, hogy megfelelő egyensúlyba tudja helyezni a jogbiztonság követelményeit és az egyedi esetekben hozott igazságos döntés feltételeit. Az egyensúly megteremtése annak köszönhető egyrészt, hogy az általános szabály teret enged a felek jogválasztási szabadságának, másrészt pedig a 4. cikk (3) bekezdésébe foglalt kimentési záradéknak köszönhető, amely megengedi az eljáró bíróságnak, hogy eltérjen az általános szabálytól, amennyiben „*az eset valamennyi körülménye alapján egyértelmű, hogy a jogellenes károkozás nyilvánvalóan szorosabban kapcsolódik*” egy másik állam jogához. Hasonló véleményen lásd Symeon C. SYMEONIDES: *Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity*, *The American Journal of Comparative Law*, 2008/1 (56), 173–222, 31; VAN ENGELEN: *i. m.*, 444.

¹⁶³ Schack szerint a *lex loci protectionis* elv csak a lajstromozáshoz kötött iparjogvédelmi alkotáások esetében általánosan elismert elv, az alakisági követelményekhez nem kötött szellemi tulajdonjogok esetén, mint például a szerzői jog és szomszédos jogok, a *lex loci protectionis* elv csak akkor tekinthető általánosan elfogadottnak, ha a 8. cikk (1) bekezdésének az alkalmazási körét a legeslegszűkebben értelmezzük, azaz nem terjedhet ki például a szellemi tulajdonjog tartalmára vagy az eredeti jogosult meghatározására. Lásd Schack: *i. m.*, 132.

¹⁶⁴ OTERO GARCÍA-CASTRILLÓN: *i. m.*, 445. A szerző az előnyök közé sorolja továbbá, hogy a *lex loci protectionis* elv nemcsak a jogsértésre, hanem az érvényességre alkalmazandó jogot is meghatározza, ezért nem kell különbséget tenni az esetlegesen védekezésé felhozott érvényességi aspektusokra és magára a kárra alkalmazandó jog között. Ugyanakkor a kapcsolóelv a szellemi tulajdonjog alkalmazási körére, létezésére és időtartamára alkalmazandó jogot is megjelöli, és ezek, valamint a megsértésére alkalmazandó jog között szoros kapcsolat van.

¹⁶⁵ Ugyanazon a véleményen lásd Alexander PEUKERT: *Territoriality and Extraterritoriality in Intellectual Property Law = Beyond Territoriality: Transnational Legal Authority in an Age of Globalization*, szerk. Gunther HANDL, Joachim ZEKKOLL, Peer ZUMBANSEN, *Queen Mary Studies in International Law*, Brill Academic Publishing, Leiden, Boston, 2012, 189–228, 196; SCHACK: *i. m.*, 131.

¹⁶⁶ Lásd például Marie-Christine JANSSENS: *Belgium = Intellectual property and private international law: comparative perspectives*, szerk. Toshiyuki KONO, Hart Publishing, Oxford, 2012, 347–524, 381; Nerina BOSCHIERO, Benedetta UBERTAZZI: *Italy = Intellectual property and private international law: comparative perspectives*, szerk. Toshiyuki KONO, Hart Publishing, Oxford, 2012, 707–761, 729. Az általánosan elfogadott véleménytől eltérően, Buchner rámutat arra, hogy a Róma II.

figyelembe véve, a szerzői jog és kapcsolódó jogok automatikus védelmét szem előtt tartva, ez hozzávetőleg 200 különböző jogot feltételez,¹⁶⁷ feltéve, hogy mindegyik állam, avagy területi egység¹⁶⁸ védelemben részesíti az illető művet, és minden állam, területi egység területén hozzáférhető a jogsértés megvalósítására használt honlap, applikáció, vagy más internethez köthető eszköz.

A szellemi tulajdonjogra vonatkozó szabályok merevségét tovább súlyosbítja a 8. cikk (3) bekezdése, amely kizárja a jogválasztás lehetőségét. Van Engelen szavaival élve, a szellemi tulajdonjogok megsértéséből eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó joghoz való „klausztofóbiás hozzáállást”¹⁶⁹ a Róma II. rendelet 13. cikke is tükrözi, amelynek értelmében a 8. cikk hatálya nemcsak a deliktuális, hanem a kvázi-deliktuális kötelekre is kiterjed, elzárva ezáltal minden alternatív, rugalmas megoldástól.¹⁷⁰ Következésképpen, a rendelet teljes mértékben „karanténba helyezi” a szellemi tulajdonjogokat, és úgy kezeli őket, mint a „pestist”.¹⁷¹ A szerző véleménye szerint a kizárás egyetlen oka az volt, hogy a Hamburgi Csoport javaslata sem rendelkezett semmilyen alternatív szabályról.¹⁷² Hasonlóan vélekedik Matulionyté is, aki szerint a felek jogválasztási szabadságának teljes tilalma messze meghaladja a sokszor idézett állami érdekek védelméhez szükséges mértéket.¹⁷³ Kojima, Shimanami és Nagata japán szerzők szerint sem világos, hogy a jogválasztás szabadsága miért nem elfogadható a szellemi tulajdonjogok tekintetében, főleg abban az esetben, ha a megegyezés csupán *inter partes* hatállyal bírna, és nem terjedne ki az olyan elemek meghatározására, mint a szellemi tulajdon érvényessége.¹⁷⁴

Megalapozottnak tartom a fenti szerzők állításait, kérdéseit, hiszen az indoklásba foglalt magyarázatok sem bizonyítják a téma alapos, átfogó kutatását. Másrészt pedig

rendelet 8. cikk (1) bekezdésébe foglalt rendelkezés nem követeli meg, hogy a *lex loci protectionis* országában bármilyen jogsértési cselekmény történjen, hanem elég az, hogy a jogosult egy adott ország törvényei szerint kívánjon védelmet igényelni. Ebből pedig az következik, hogy a 8. cikk (1) rendelkezését elméletileg olyan károkra is lehetne alkalmazni, amelyek más ország területén elkövetett jogsértésből erednek. Tehát a 8. cikk maga nem követeli meg a szétterjedő deliktumok esetén a különböző államok mozaikszerű alkalmazását. Ez igazából a szellemi tulajdonjog területi jellegének a következménye. Lásd : *i. m.*, 483. és köv.

¹⁶⁷ FAWCETT, TORREMANS: *i. m.*, 918.

¹⁶⁸ A Róma II. rendelet 25 cikk (1) bekezdése értelmében, ha egy állam több olyan területi egységből áll, amelyek mindegyike saját jogszabályokkal rendelkezik a szerződésen kívüli kötelmi viszonyok vonatkozásában, akkor az e rendelet szerint alkalmazandó jog meghatározása céljából mindegyik területi egységet országnak kell tekinteni.

¹⁶⁹ VAN ENGELEN: *i. m.*, 444.

¹⁷⁰ Hasonló véleményen ld. SCHACK: *i. m.*, 133.

¹⁷¹ VAN ENGELEN: *i. m.*, 444.

¹⁷² VAN ENGELEN: *i. m.*, 444.

¹⁷³ Rita MATULIONYTE: *Enforcing Copyright Infringement Online: In Search of Balanced Private International Law Rules*, Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law (JIPITEC), 2015/6, 132–145, 86.

¹⁷⁴ Kojima, Shimanami, Nagata: *i. m.*, 205. Hasonló kérdéseket fogalmaz meg Ulf Maunsbach is. Lásd Maunsbach, Ulf: *Copyright in a Borderless Online Environment – Comments from a Swedish Horizon = Copyright in a Borderless Online Environment*, szerk. Johan Axham, Elanders Sverige AB, Vällingby, 2012, 47–61, 60.

a szellemi tulajdonjogra vonatkozó rendelkezések merevségét és kidolgozatlanságát számtalan más szerző is hasonló okok miatt kritizálja.

Sophie Neumann szerint például a Bizottság javaslata nem elemezte a különféle meglévő megoldásokat, és nem is állította szembe a két legelterjedtebb megoldást, már-mint a *lex loci delicti* és a *lex loci protectionis* megközelítést. Ehelyett megelégedett azzal, hogy a rendeletjavaslat indoklásában kijelentse, hogy a javaslat 3. cikk (1) [a Róma II. rendelet 4. cikkének (1)] bekezdésébe foglalt általános szabály nem tűnik összeegyeztethetőnek a szellemi tulajdon különös követelményeivel.¹⁷⁵

Boschiero elmondja, hogy az Európai Bizottság és később az európai jogalkotó által előterjesztett *lex loci protectionis* elv indoklása hiányos és elégtelen. A szerző azt is nehezményezi, hogy a Bizottság Ulmer professzor harminc évvel azelőtti, az Európa Közösség megbízásából írt, a szellemi tulajdonjogra alkalmazandó jogról szóló irányadó tanulmányát is csupán néhány preambulumbekézdésnyire és a jogalkotási folyamat során elfogadott egyéb gyenge munkaanyagra korlátozta, mint amilyen például a rendeletjavaslat indoklása is.¹⁷⁶

Az ismertetett szakirodalmi véleményekkel egyetértve úgy gondolom, hogy a Róma II. rendelet 8. cikk (1) bekezdésébe foglalt kollíziós szabály a rendelet „mostohagyereke”.¹⁷⁷ Az alapos tanulmányozásának hiányát és korszerűtlenségét félretéve, az előkészítő anyagok egyik legsajnálatosabb hiányossága továbbá a szellemi tulajdonjog sokszínűségének a figyelmen kívül hagyása. Az uniós jogalkotó ahelyett, hogy egyrészt a szerzői jog és kapcsolódó jogok, valamint az ipari tulajdonjog természete közötti, vagy a lajstromozáshoz kötött, illetve az automatikus oltalomnak örvendő jogok közötti,¹⁷⁸ másodrészt pedig az egy állam területére szorítókozó jogsértések és a szétterjedő deliktumok közötti különbségeket szem előtt tartva, a különböző kategóriák igényeinek megfelelő szabályrendszert alkosson, vagy legalábbis a rendeletjavaslat indoklásban megcáfolja egy ilyen jellegű árnyalatokkal teli normarendszer szükségességét vagy alkalmasságát,¹⁷⁹ a teljes szellemi tulajdonjogot egyetlen, leegyszerűsített, merev kollíziós szabály hatálya alá vonta.

Biztatónak találok azonban Dickinsonnak azt a meglátását, miszerint a *lex loci protectionis* elv elfogadása a Róma II. keretén belül hézagpótló, ideiglenes megoldásnak bizonyulhat, egészen a szellemi tulajdonjogok vagy a kapcsolódó nemzetközi magánjogi szabályok európai vagy nemzetközi szintű további megszilárdításáig.¹⁸⁰

¹⁷⁵ Lásd Neumann: *i. m.*, 586.

¹⁷⁶ BOSCHIERO: *i. m.*, 91–94. Hasonló véleményen lásd DREXL: *i. m.*, 167; DICKINSON: *i. m.*, 448.

¹⁷⁷ A nagyon találó, metaforikus megnevezést van Eechoudtól vettem át. Lásd VAN ECHOU: *i. m.*, 719.

¹⁷⁸ A lajstromozáshoz kötött, illetve az automatikus oltalomnak örvendő jogok közötti különbségtétel célszerűségéről lásd SCHACK: *i. m.*, 138. és köv.

¹⁷⁹ Anette Kur szerint például a lajstromozáshoz kötött és az automatikus védelemnek örvendő szellemi tulajdonjogok közötti különbségtétel fölösleges. Lásd KUR: *i. m.*, 966.

¹⁸⁰ DICKINSON: *i. m.*, 460.

Irodalomjegyzék

1. Marie-Elodie ANCEK: *France = Intellectual property and private international law: comparative perspectives*, szerk. Toshiyuki KONO, Hart Publishing, Oxford, 2012, 525–580.
2. ANGYAL Zoltán, ASZTALOS Zsófia, FAZEKAS Judit, GYENEY Laura, METZINGER Péter, MILASSIN László, OSZTOVITS András, SZABÓ Marcell: *EU-jog*, HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012.
3. Andrea ANTONELLI: *Applicable Law Aspects of Copyright Infringement on the Internet: What Principle Should Apply?*, Singapore Journal of Legal Studies, 2003, 147–177.
4. Stefania BARIATTI: *The Law Applicable to the Infringement of IP Rights under the Rome II Regulation = Litigating Intellectual Property Rights Disputes Cross-border: EU Regulations, ALI Principles, CLIP Project*, szerk. Stefania BARIATTI, Casa Editrice Dott. Antonio Milani, Olaszország, 2010, 63–88.
5. Jürgen Basedow: *Foundations of Private International Law in Intellectual Property = Intellectual Property in the Global Arena. Jurisdiction, Applicable Law, and the Recognition of Judgments in Europe, Japan and the US*, szerk. Jürgen BASEDOW, Toshiyuki KONO, Axel METZGER, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, 3–29.
6. Nerina BOSCHIERO, Benedetta UBERTAZZI: *Italy = Intellectual property and private international law: comparative perspectives*, szerk. Toshiyuki KONO, Hart Publishing, Oxford, 2012, 707–761.
7. Nerina BOSCHIERO: *Infringement of Intellectual Property Rights. A Commentary on Article 8 of the Rome II Regulation = Yearbook of Private International Law, Vol. IX*, szerk. Paul VOLKEN, Andrea BONOMI, Sellier European Law Publishers, 2008, 87–113.
8. BOYTHA György: *Some Private International Law Aspects of the Protection of Authors' Rights*, Copyright 1988/24, 399–414.
9. BOYTHA György: *Viszonosság a nemzetközi szerzői jogban*, Jogtudományi Közlöny, 1967/9, (XXII. új évfolyam), 538–549.
10. Benedikt BUCHNER: *Article 8 Infringement of Intellectual Property Rights = The Rome Regulations: Commentary on the EC Regs on Conflict Laws*, szerk. Graf-Peter Callies, Walters Kluwer Law&Business, 2011, 481–487.
11. BURIÁN László, CZIGLER Dezső Tamás, KECSKÉS László, VÖRÖS Imre, *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*, KRIM Bt., Budapest, 2010.
12. Adrian CIRCA: *Principiul teritorialitatii prin prisma Regulamentului Roma II*, Acta Universitatis Lucian Blaga nr. 2010/2, 98–114.
13. CZIGLER Dezső Tamás, *A szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jog meghatározása az Európai Közösségben: a Róma II. rendelet szabályai*, Külgazdaság, Jogi melléklet, 2008/9-10 (52), 125–146.
14. Pascal De VAREILLES-SOMMIÈRES: *Rationale of the Exclusion of Choice of Law by the Parties in Articles 6(4) and 8(3) of Rome II Regulation*, Oslo Law Review, 2019/1 (6), 62–66.
15. François DESSEMONTET: *Conflict of Laws for Intellectual Property in Cyberspace*, Journal of International Arbitration, 2001/5 (18), 487–501.
16. Andrew DICKINSON: *The Rome II Regulation: the law applicable to non-contractual obligations*, Oxford University Press, 2010.
17. Graeme B. DINWOODIE: *A Comparative Analysis of the Secondary Liability of Online Service Providers = Secondary Liability of Internet Service Providers*, szerk. Graeme B. DINWOODIE,

- Springer International Publishing, 2017. Letölthető: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2997891> (letöltés időpontja: 2020. 12. 02.), 1–59.
18. Graeme B. DINWOODIE: *Developing a Private International Law of Intellectual Property Law: the Demise of Territoriality?*, *William&Mary Law Review*, 2009/2 (51), 711–800.
 19. Josef DREXL: *The Proposed Rome II Regulation: European Choice of Law in the Field of Intellectual Property = Intellectual Property and Private International Law – Heading for the Future*, szerk. Josef Drexl, Anette KUR, Hart Publishing, Oxford és Portland, Oregon, 2005, 151–176.
 20. EUROPEAN MAX PLANCK GROUP ON CONFLICT OF LAWS IN INTELLECTUAL PROPERTY: *Conflict of Laws in Intellectual Property: The CLIP Principles and Commentary*, Oxford University Press, Oxford, 2013 (ekönyv)
 21. FÁBIÁN Gyula: *Drept instituțional al Uniunii Europene. Ediția a 2-a*, Hamangiu, Bukarest, 2018.
 22. Benjamin FARRAND: *The Future of Copyright Enforcement Online: Intermediaries Caught between Formal and Informal Governance in the EU = New Developments in EU and International Copyright Laws*, szerk. Irini STAMATOUDI, Kluwer Law International B.V., Alphen aan den Rijn, 2016, 397–415.
 23. James J. FAWCETT, Paul TORREMANS: *Intellectual Property and Private International Law. Second Edition*, Oxford University Press, Oxford, 2011.
 24. Richard FENTIMAN: *Choice of Law and Intellectual Property = Intellectual Property and Private International Law – Heading for the Future*, szerk. Josef DREXL, Anette KUR, Hart Publishing, Oxford és Portland, Oregon, 2005, 129–148.
 25. Anita B. FROBLICH: *Copyright Infringement in the Internet Age-Primetime for Harmonized Conflict-of-Laws Rules*, *Berkeley Technology Law Journal*, 2009/2 (24), 851–896.
 26. Paul Edward GELLER: *Conflict of Laws in Copyright Cases: Infringement and Ownership Issues*, *Journal of the Copyright Society of the USA*, 2004/54, 315–394.
 27. Paul GOLDSTEIN, P. Bernt HUGENHOLTZ: *International Copyright. Principles, Law, and Practice*, Oxford University Press, New York, 2013.
 28. GYERTYÁNFY Péter: *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*, Wolters Kluwer, Budapest, 2014.
 29. HAMBURG GROUP FOR PRIVATE INTERNATIONAL LAW: *Comments on the European Commission's Draft Proposal for a Council Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Letölthető: http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_Public/rome_ii/news_hearing_rome2_en.htm (letöltés ideje: 2017. 07. 28.)
 30. P. Bernt HUGENHOLTZ: *Copyright without frontiers: the problem of territoriality in European copyright law = Research Handbook on the Future of EU Copyright*, szerk. Estelle DERCLAYE, Edward ELGAR, Cheltenham, Egyesült Királyság – Northampton, MA, Amerikai Egyesült Államok, 2009, 12–26.
 31. Marie-Christine JANSSENS: *Belgium = Intellectual property and private international law: comparative perspectives*, szerk. Kono Toshiyuki, Hart Publishing, Oxford, 2012, 347–524.
 32. Inga KAČEVSKA, Baiba RUDEVSKA, Arnis BUKA, Mārtiņš DAMBERGS, Aleksandrs FILLERS: *Ajánlások és iránymutatások „Az Európai Unió jogszabályainak hatékony elfogadása, átültetése, végrehajtása és alkalmazása a polgári igazságügy területén. Riga, 2015*. Letölthető: http://www.kormany.hu/download/e/91/70000/Recommendations%20and%20Guidelines_HU.pdf (letöltés ideje: 2020. 02. 17.)
 33. KIRÁLY Miklós: *A deliktualis felelősség nemzetközi magánjogi szabályozásának jelenkori fejlődéséről*, *Jogtudományi Közlöny*, 1987/10 (XLII), 553–559.

34. RYU KOJIMA, RYO SHIMANAMI, MARI NAGATA: *Applicable Law to Exploitation of Intellectual Property Rights in the Transparency Proposal = Intellectual Property in the Global Arena. Jurisdiction, Applicable Law, and the Recognition of Judgments in Europe, Japan and the US*, szerk. Jürgen BASEDOW, KONO Toshiyuki, Axel METZGER, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, 179–228.
35. Toshiyuki KONO, Paulius JURČYS: *General Report = Intellectual Property and Private International Law. Comparative Perspectives*, szerk. Toshiyuki KONO, Hart Publishing, Oxford és Portland, Oregon, 2012, 6–216.
36. Xandra E. KRAMER: *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations: The European private international law tradition continued*, Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR), 2008/4, 414–424.
37. Anette KUR: *Applicable Law: An Alternative Proposal for International Regulation - The Max Planck Project on International Jurisdiction and Choice of Law*, Brooklyn Journal of International Law, 2005/3 (30), 951–981.
38. Anette KUR, Ulf MAUNSBACH: *Choice of Law and Intellectual Property*, Oslo Law Review, 2019/1 (6), 43–61.
39. LIBER Ádám: *A közvetítő szolgáltatók felelőssége a szellemi tulajdon megsértéséért az Európai Unióban*, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2013/3 (118), 5–42.
40. André LUCAS: *Private International Law Aspects of the Protection of Works and of the Subject Matter of Related Rights Transmitted over Digital Networks*, 2001. január 30–31., https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_pil_01/wipo_pil_01_1_prov.pdf (letöltés ideje: 2020. 10. 27.)
41. Lydia LUNDSTEDT: *Territoriality in Intellectual Property Law*, Holmbergs, Malmö, 2016.
42. MÁDL Ferenc, VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.
43. Ulrich MAGNUS: *Article 4: General rule = European Commentaries on Private International Law. Volume 3 Rome II Regulation - Commentary*, szerk. Ulrich MAGNUS, Peter MANKOWSKI, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2019, 139–211.
44. Rita MATULIONYTÉ: *Calling for Party Autonomy in Intellectual Property Infringement Cases*, Journal of Private International Law, 2013/1 (9), 77–99.
45. Rita MATULIONYTÉ: *Enforcing Copyright Infringement Online: In Search of Balanced Private International Law Rules*, Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law (JIPITEC), 2015/6, 132–145.
46. Rita MATULIONYTÉ: *IP and Applicable Law in Recent International Proposals: Report for the International Law Association*, Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law (JIPITEC), 2012/3, 263–305.
47. Rita MATULIONYTÉ: *Law Applicable to Copyright. A Comparison of the ALI and CLIP Proposals*, Edward Elgar, Cheltenham, Egyesült Királyság – Northampton, MA, Amerikai Egyesült Államok, 2011.
48. Ulf MAUNSBACH: *Copyright in a Borderless Online Environment – Comments from a Swedish Horizon = Copyright in a Borderless Online Environment*, szerk. Johan AXHAM, Elanders Sverige AB, Vällingby, 2012, 47–61, 60.
49. Axel METZGER: *Applicable Law under the CLIP Principles: A Pragmatic Reevaluation of Territoriality = Intellectual Property in the Global Arena. Jurisdiction, Applicable Law, and the Recognition of Judgments in Europe, Japan and the US*, szerk. Jürgen BASEDOW, Toshiyuki KONO, Axel METZGER, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, 157–178.

50. Axel METZGER: *Article 8: Infringement of Intellectual Property Rights = European Commentaries on Private International Law. Volume 3 Rome II Regulation - Commentary*, szerk. Ulrich MAGNUS, Peter MANKOWSKI, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2019, 298–327.
51. Sophie NEUMANN: *Intellectual Property Rights Infringements in European Private International Law: Meeting the Requirement of Territoriality and Private International Law*, *Journal of Private International Law*, 2011/3 (7), 583–600.
52. Alina OPREA: *Noua reglementare europeană a conflictelor de legi în materie delictuală: Reglementul (CE) no. 864/2007 (Roma II)*, *Revista Română de Drept Privat*, 2008/3, 71–110.
53. Carmen OTERO GARCÍA-CASTRILLÓN: *Choice of law in IP: Rounding off territoriality = Research Handbook on Cross-border Enforcement of Intellectual Property*, szerk. Paul TORREMANS, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2014, 421–468.
54. PAPP László: *Út az egységes szabadalmi oltalom és az Egységes Szabadalmi Bíróság felé*, *Miskolci Jogi Szemle*, 2014/1 (9), 134–147.
55. Marta PERTEGAS: *Intellectual Property and Choice of Law Rules = The Unification of Choice of Law Rules and Torts and Other Non-contractual Obligations in Europe. The "Rome II" Proposal*, szerk. Alberto MALATESTA, CEDAM, Pádua, 2006, 221–248.
56. Thomas PETZ: *Austria = Intellectual property and private international law: comparative perspectives*, szerk. Toshiyuki KONO, Hart Publishing, Oxford, 2012, 217–346.
57. PEUKERT, Alexander: *Territoriality and Extraterritoriality in Intellectual Property Law = Beyond Territoriality: Transnational Legal Authority in an Age of Globalization*, szerk. Gunther HANDL, Joachim ZEKOLL, Peer ZUMBANSEN, *Queen Mary Studies in International Law*, Brill Academic Publishing, Leiden, Boston, 2012, 189–228.
58. Richard PLENDER, Michael WILDERSPIN: *The European Private International Law of Obligations. Third Edition*, Thomson Reuters (Legal) Limited, London, 2009.
59. Ana RAMALHO: *The Competence of the European Union in Copyright Lawmaking. A Normative Perspective of EU Powers for Copyright Harmonization*, Springer International Publishing, Svájc, 2016.
60. Sam RICKETSON, Jane C. GINSBURG: *International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond. Second Edition*, Oxford University Press, New York, 2006.
61. Haimo SCHACK: *The Law Applicable to Unregistered IP Rights After Rome II*, *Ritsumeikan Law Review*, 2009/26, 129–144.
62. Dragos-Alexandru SITARU: *Drept internațional privat*, C.H. Beck, Bukarest, 2013.
63. Irini STAMATOUDI: *The role of Internet Service Providers in Copyright infringements on the internet under EU law = Research Handbook on Cross-border Enforcement of Intellectual Property*, szerk. Paul TORREMANS, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2014, 789–818.
64. Symeon C. SYMEONIDES: *Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity*, *The American Journal of Comparative Law*, 2008/1 (56), 173–222.
65. SZULMANNÉ Dr. BINET Mariann: *A hagyományos tudás és oltalma – hadüzenet a biokalkulációknak*, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2005/5 (110). Letölthető: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200510/01-szulman.html> (letöltés ideje: 2021. 07. 26.)
66. Eugen ULMER: *Intellectual Property Rights and the Conflict of Laws*, Springer, Hollandia, 1978.
67. Mireille Marie Madeleine VAN EECHOU: *Choice of Law in Copyright and Related Rights*, <https://www.ivir.nl/publicaties/download/970.pdf> (letöltés ideje: 2020. 03. 09.)
68. Dick VAN ENGELEN: *Rome II and intellectual property rights: Choice of law brought to a standstill*, *Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR)* 2008/4, 440–448.

HRECSKA-KOVÁCS RENÁTA

A tartós munkanélküliség szerepe a munkaerőpiac dinamikájában

The Role of Long-Term Unemployment in the Dynamics of the Labour Market

Abstract: Mentoring, job search programmes, further training and support to facilitate daily living are the primary tools for public bodies to deal with long-term unemployment. In a report published in 2019, the European Commission assessed the progress made by Member States following the 2016 Council Recommendation on the integration of the long-term unemployed into the labour market.

An important factor in examining the dynamics of the labour market is that long-term unemployment generally affects well-defined groups of people (such as the undereducated, the disabled, disadvantaged minorities) on the one hand and that, though the long-term unemployed make up half of the total number of unemployed persons in the Union, they account for less than a fifth of the participants in active labour market measures on the other hand. All this has a wide potential for development.

The study examines in three parts the conceptual, practical, and regulatory contexts of long-term unemployment, taking into account the aspirations of the Union, the regulatory issues to be answered by national legislators, and, finally, the internal dynamics of the labour market.

Keywords: employment policy, long-term unemployment, labour market, integration

Összefoglaló: Mentorálás, munkakereső programok, továbbképzések és a mindennapi életvitel megkönnyítésére szolgáló támogatások nyújtása az elsődleges eszköztára a tartós munkanélküliség kezelésére hivatott állami szervezeteknek. Az Európai Unió Bizottsága 2019-ben publikált jelentésében értékelte a progressziót, amelyet a 2016-ban elfogadott, a tartósan munkanélküli személyek munkaerőpiaci integrációjáról szóló tanácsi ajánlás nyomán teljesítettek a tagállamok.

A munkaerőpiac dinamikájának vizsgálata szempontjából jelentős körülmény, hogy egyfelől a tartós munkanélküliség főszabály szerint jól behatárolható személyi csoportokat (így jellemzően alulképzettek, fogyatékossgal élő, hátrányos helyzetű kisebbségek) érint, másrészt bár az érintettek az összes munkanélküli személy számának a felét teszik ki az Unióban, az aktív munkaerőpiaci intézkedések által érintett személyeknek csak kevesebb mint egyötödét jelentik. Mindez széles fejlődési potenciált rejt magában.

A tanulmány három részben vizsgálja meg a tartós munkanélküliség fogalmi, gyakorlati és szabályozási hátterét, figyelemmel az Unió törekvéseire, az államok jogalkotói által megválaszolandó szabályozási kérdésekre és végezetül a munkaerőpiac belső dinamikájára.

Kulcsszavak: foglalkoztatáspolitikai, tartós munkanélküliség, munkaerőpiac, integráció

1. A tartós munkanélküliség csökkentésére tett uniós kísérlet

Az Európai Unió Tanácsa 2016-ban alkotta meg a tartósan munkanélküli, azaz a legalább tizenkét hónapja állástalan személyek munkaerőpiaci integrációjáról szóló ajánlását (továbbiakban: Tanácsi Ajánlás), amely a 2008–2009-es pénzügyi és gazdasági válságot jelöli meg az uniós munkanélküliségi ráta történelmi mértékű növekedésének okaként.¹ A válság ezen hatását a statisztikák alapján az egyes tagállamok lassanként kezelni tudták, a munkaerőpiac azonban nem tudott egyhamar visszatérni a gazdaságilag elvárt szintre, ezért szükségesnek látszott egy központilag átgondolt stratégia megalkotása, amelynek fő pillére az úgynevezett integrációs megállapodás és a munkáltatókkal való kapcsolat megerősítése.

A tartós munkanélküliség különböző mértékben érinti az egyes tagállamokat, főként mivel a válság is eltérő mértékben érzékeltette hatását, és mivel a makrogazdasági helyzet, a gazdasági szerkezet és a munkaerőpiac működése tagállamonként eltérő. Amint a lenti diagramon is látjuk, Magyarország Csehországhoz és Németországhoz hasonló adatokat hoz, és bár 2011-ig Görögország is ebben a mezőnyben haladt, azóta az Unióban a legrosszabb arányokat adja azzal, hogy jelenleg 66% környékén mozog, de 2014-ben a 73,5%-ot is elérte a tartós munkanélküliség az összes munkanélküliséghez viszonyított arányban.²

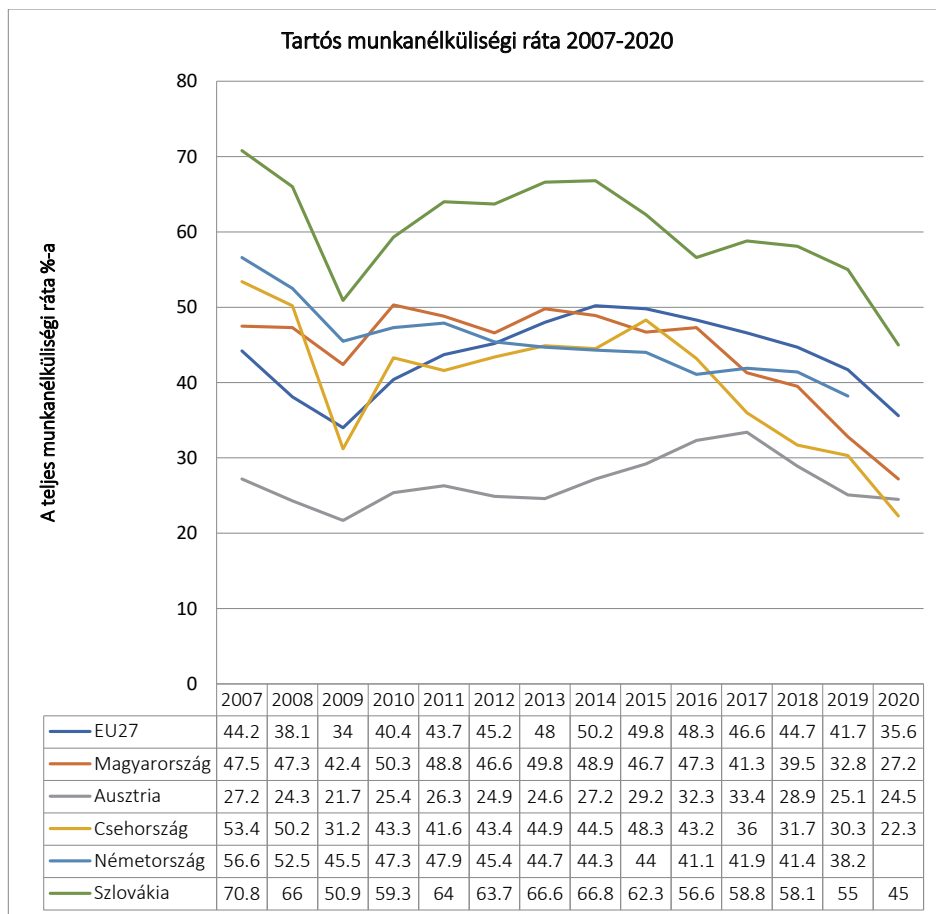
Az egyes állami jogszabályi ezen statisztikák természetükből adódóan nem szolgálhatnak teljes összehasonlítási alapul, hiszen például Csehországban különbséget tesznek a munkanélküliséggel érintett személyi állomány tagjai között aszerint, hogy rendelkeznek-e felsőfokú végzettséggel vagy sem. Ennek alapján – főszabály szerint – tartós munkanélkülieknek minősülnek azok a munkavállalók, akiknek legalább egy éve nem sikerült elhelyezkedniük, ugyanakkor a diplomás személyek hat hónap után már megkapják ezt a státuszt.³ Ehhez hasonló, ámde életkori megkülönböztetésen alapuló megoldást alkalmaz Románia, ahol tartósan munkanélkülinek számítanak mindazok a huszonötödik életévüket betöltött személyek, akik több mint tizenkét hónapja, illetve azok a tizenhat és huszonöt év közöttiek, akik több mint hat hónapja munkanélküliek.⁴ A tartósan munkanélküli státusz tehát nem kizárólag az eltelt időtől függ, hanem bizonyos személyi jellemzők is közrejátszhatnak abban, hogy valaki bekerülhet-e a kategóriába. Mindebből következően a megfelelően előkészített és hatásvizsgálattal ellátott jogszabályi előírások milyensége reflektál az adott helyen élő munkaképes társadalom aktuális munkaerőpiaci állapotára, ami kiváló alapot nyújthat a szociológiai kutató számára is.

¹ Tanácsi ajánlás (1) preambulum bekezdés (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TX/T/?qid=1456753373365&uri=CELEX%3A32016H0220%2801%29>) (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

² A diagram Görögországot külön nem tartalmazza, de a részletes statisztikáért ld. Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD): Long-term unemployment rate/Greece (<https://data.oecd.org/unemp/long-term-unemployment-rate.htm>) (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

³ JOB manuál: *Dlouhodobá nezaměstnanost* (<http://www.jobmanual.cz/cs/dlouhodobanezamestnanost.html>) (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

⁴ A munkanélküliségi biztosítási rendszerről és a foglalkoztatás ösztönzéséről szóló 2002. évi 76. számú törvény (röviden MBRFÖ törvény) 5. cikkének IV.2. pontja.



A tartós munkanélküliség teljes munkanélküliségi rátához viszonyított aránya EU27, HU, A, CZ, DE, SK⁵

A helyi sajátosságok történelmi kontextusban is jelentőssé válhatnak, amit szintén helyel-közzel képes megjeleníteni a statisztika: az egyén korábbi foglalkoztatási körülményeinek jelentős szerepe van a tartós munkanélküliség kialakulásában, hiszen ágazati és ciklikus szempontok is közrejátszanak a munkanélküliség tartóssá válásában. Jó példa erre Csehszlovákia, ahol az 1970-es években a gazdaság húzóágazata a nehézipar volt, és a (látszólagosan) teljes foglalkoztatottság volt jellemző. 1990-ben a rendszerváltást és a gazdasági-társadalmi átalakulást követően rövid időn belül összeomlott a nehéziparra alapozott gazdaság: a gyárak bezártak és a munkanélküliség hatalmas méreteket

⁵ Forrás OECD: *Long-term unemployment rate* (<https://data.oecd.org/unemp/long-term-unemployment-rate.htm>) (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

öltött. Az ebből való kilábalás mind Csehország, mind Szlovákia számára hosszú ideig tartott, majd 2004 után a külföldi tőke beáramlása és az uniós felzárkózást segítő támogatások⁶ következtében néhány éven belül jelentősen csökkent a munkanélküliség.

A Tanácsi Ajánlás tartalmaz egy olyan megállapítást, amely szerint szinte minden ötödik tartósan munkanélküli személy felhagy az álláskereséssel, és inaktív státuszúvá válik a sikertelen álláskeresési próbálkozások után.⁷ Ebből a megállapításból kikövetkeztethető, hogy a tartósan munkanélküli állapot a munkaerőpiac dinamikájának valójában nem csak azért nem tesz jót, mert hosszabb időre kiesik a lehetséges emberi erőforrás, de valójában egy könnyen állandósuló állapot kialakulásához vezet. Utóbbi hátrányos eredményeként mintegy társadalmi teherként él tovább az a személy, aki korának és sok esetben szociális helyzetének megfelelően egyébként keresőképes lenne.⁸ Már korábban is szó esett róla, hogy a munkaerőpiaci kirekesztés nagy arányban érinti az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezőket, a kisebbségek tagjait, a harmadik országbeli munkavállalókat – ezek többnyire olyan személyi körülmények, amelyeken lehetséges javítani képzőhelyek működtetésével és következetes integrációs programmal. A tartósan munkanélküliek meghatározó csoportját képezik a fogyatékkal élő jogalanyok is, akiknek helyzetét adókedvezményekkel és más, a munkáltatót érintő egyéb előnyökkel lehetséges fejleszteni – mindemellett a személyi előrehaladás érdekében az érintettek vonatkozásában finommotorikai, izomerőt növelő és szellemi teljesítményt fokozó foglalkozásokat is tartani kellene olyan megfelelő szakemberekkel, akik a közös munka során feltárhatják az érintett munkaerőpiacon kamatoztatható kompetenciáit.

Mivel a munkaerőpiaci integráció akadályai különbözőek és gyakran halmozottan jelentkeznek, az integráció megvalósításához személyre szabott, egyéni megközelítést kell alkalmazni, és a szolgáltatások nyújtását koordináltan kell biztosítani. Úgy látszik, hogy az egyes államok egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek foglalkoztatáspolitikájukban erre a rugalmasabb típusú felzárkóztatásra és a munka világába történő reintegrációra. Ezt bizonyítja, hogy az aktív munkaerőpiaci módszerek egyre nagyobb teret hódítanak el a passzív, gyakorlatilag pénzügyi támogatáson alapuló, ám motivációs erőt nemigen biztosító megoldásokkal szemben. Ennek oka, hogy a passzív támogatások eleve sokba kerülnek az államnak, és olyan befektetési módot jelentenek, amely a gyakorlatban igen nehezen vagy egyáltalán nem térül meg. Ezzel szemben az aktív eszközrendszer, amelynek sajátja, hogy egyénileg teszi érdekeltté és felkészültebbé a munkakeresőt, nem igényel nagy költségráfordítást, viszont a munkakereső jóval nagyobb esélyekkel tud újra állást találni, és a későbbiekben saját keresményével is hozzájárulni a GDP

⁶ Például az Európa 2020 program, melynek célkitűzése volt, hogy 64 évnél fiatalabb uniós polgárok esetében 4-ből háromnak legyen állása 2020-ra.

⁷ Tanácsi Ajánlás (5) preambulum bekezdés (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TX/T/?qid=1456753373365&uri=CELEX%3A32016H0220%2801%29>) (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

⁸ A Tanácsi Ajánlás részletesen bemutatja azokat a főbb érveket, amelyek mentén a munkaerőpiac elnehezül a magas tartós munkanélküliségi ráta nyomán: az érintett személy vonatkozásában a jövedelem csökkenéséhez, a készségek romlásához, valamint az egészségügyi problémák kockázatának és a szegény háztartások számának növekedéséhez vezet az állapot. Ezen felül csökkenti a gazdaság növekedési potenciálját, növeli a társadalmi kirekesztődés, a szegénység, valamint az egyenlőtlenség kockázatát, és újabb terheket jelent a szociális szolgálatok és az államháztartás számára.

növekedéséhez. Ezt a szemléletmódot tette magáévá az Unió is, hiszen a már említett Tanácsi Ajánlás külön kiemeli a tartósan munkanélküli személyeket támogató, személyre szabott megközelítés elvét. Ennek keretében a kellő mértékben az egyéni igényekhez igazított támogatási szolgáltatások felé kell terelni a tartósan munka nélkül maradtakat például adósságrendezési tanácsadás, rehabilitáció, szociális támogatási szolgáltatások, ellátási-gondozási szolgáltatások, a migránsok integrációjának támogatása, lakhatási és közlekedési támogatás révén.

2. A tartós munkanélküliség csökkentését célzó jogalkotói intézkedések

Teljes mértékben nem számolható fel a tartós munkanélküliség, amennyiben a munkavállalás szabadságát mint a demokratikus jogállamiság egyik építőkövét megtartjuk; ugyanakkor megfelelően megválasztott munkaerőpiaci eszközökkel kezelhetővé válhatnak az érintett réteg által okozott gazdasági és társadalmi hatások. A helyzet kezelésének számos megoldása látszik alkalmasnak és hatékornak arra, hogy az érintett munkavállalói réteget be- vagy visszavezesse a munka világába. A tartós munkanélküliségnek van azonban egy szűkebb és egy tágabb értelemben vett problémaköre, amelyek más-más intézkedéseket kívánnak a jogalkotótól.

Nem kizárólag a munkanélküli állapothoz kapcsolódó szabályozás megalkotása szükséges ugyanis: technikailag tartósan munkanélkülinek minősülhetnek, akik a munkaképességük és egészségügyi állapotuk tisztázása, gyakornoki képzés keresése, képzésben vagy szakmai ösztöndíjban való részvétel miatt esnek ki ideiglenesen a munka világából.⁹ A különböző statisztikai mutatók adott esetben ezért tűnhetnek ugyan rossznak, vagy felvethetik, hogy a gazdaságot rendkívül megterhelő szinten áll a tartós munkanélküliség, azonban – a korábban már levezetett álláspontomat erősítendő itt ismét hangsúlyozom, hogy – a számok mögött elengedhetetlen látnunk azt is, hogy pontosan milyen személyi csoport tartozik abba a körbe, akiket tartós munkanélkülinek nevezünk. Nyilvánvaló, hogy nem egyezik meg egy szakmai ösztöndíjas vásárlóereje egy ténylegesen munka nélkül maradt személyével.

A megfelelő döntések meghozatalakor arra is figyelemmel kell lenni, hogy egy országon belül egyszerre jelentkezhet munkaerőhiány és akár magas fokú tartós munkanélküliség. Csehország és Szlovákia példáján is jól látszik ez: utóbbi esetében például az alacsonyabb iskolai végzettséget igénylő álláshelyeket vendégmunkásokkal sikerült feltölteni az utóbbi években, de informatikai szakemberek vagy gépészek körében még

⁹ Ezt a megkülönböztetést gyakorolja például Ausztria. Lásd Eva HECKL, Daniela, Karin PETZLBERGER: *Unterstützungsleistungen für langzeitbeschäftigungslose Personen in ausgewählten europäischen Ländern*. Arbeitsmarktservice, Wien, 2018, 81; MAYER-STÖGER (szerk.): *Kommentar zu EUV und AEUV, Art. 148 AEUV – 'Umsetzung' dieser Leitlinien in Österreich*, Arbeitsmarktpolitische Zielvorgaben des Bundesministers für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz an das Arbeitsmarktservice.

hiánnyal kell számolniuk.¹⁰ A helyzet egyfajta megoldásaképpen emelkedhet a bérszínvonal, mert a versenytársak ezzel az eszközzel kívánják magukhoz vonzani a legjobb munkaerőt: erre látunk példát Csehországban, ahol a közgazdászok javaslata szerint a munkaerőhiányt a jobb munkakörülményekkel és magas bérekkel orvosolhatják leggyorsabban a munkáltatók.¹¹ Kérdés, hogy ez a módszer vajon segíthet-e a munkaerőpiacra inaktív szereplők integrálásában, vagy sokkal inkább az amúgy is foglalkoztatott munkavállalók fluktuációját támogatja? Emellett felmerülhet hosszú távú problémaként, hogy a folyamatos béremeléssel vajon a munkáltatók mekkora hányada képes lépést tartani, és nem fog-e idővel kontraproduktívan hatni a piacra ez a politika, esetleg tovább rontva a tartós munkanélküliség mutatóin?

Ha történetileg vizsgáljuk azokat a politikai-gazdasági válaszokat, amelyeket az egyes államok az idők során adtak erre a valamilyen szinten mindenkor aktuális kérdésre, néhány módszer alkalmazása vissza-visszatérő mintát ad. Egyfelől a gyakorlat alapján elkerülhetetlennek látszó lépés a munkanélküli ellátások összegének fokozatos csökkentése, a juttatási időtartam mérséklése vagy a jogosultság feltételeinek szigorítása, ezáltal a jóléti kiadások mérséklése. A módszer alkalmazása során azonban jellemzően találkozunk azzal a jelenséggel, hogy a támogatás megvonása nincs igazán hatással a munkakínálatra, így nem, vagy alig emelkedik azoknak az álláshelyeknek a száma, amelyek képesek lennének befogadni az – immár mindennemű anyagi segítség nélkül maradt – tartósan munkanélkülieket. A módszer alkalmazása önmagában az elszegényedés nagyarányú növekedéséhez vezet.¹²

Megfelelő lehetőségnek tűnhet a korai nyugdíjazás bevezetése és ezzel egy időben a rokkantsági ellátások szűkítése. Előbbi révén bizonyos mértékig növekedhet a munkakínálat, hiszen az idősebb munkavállalók jogviszonya automatikusan megszűnik, és helyükre új munkavállalókat kell keresni. Utóbbi pedig annyiban járulhat hozzá a tartós munkanélküliség enyhítéséhez, hogy a korai nyugdíjazás okán megüresedett álláshelyeket a szűkített rokkantsági támogatásból kieső munkavállalókkal lehet feltölteni. Ugyanakkor a rokkantsági támogatások megvonása eredményezheti pontosan ugyanazt, mint amit a munkanélküli ellátások csökkentése vagy megszüntetése: az egészségügyileg alkalmatlan munkavállaló akkor is alkalmatlan marad a gyakorlatban, ha megvonják tőle a támogatást, így mindennemű segítség nélkül maradhatnak az érintettek. A rokkantsági ellátások szűkítése csak szoros egészségügyi együttműködés keretében valósulhat meg, amely nélkül sok érintett méltatlan helyzetbe kerülhet.

¹⁰ HORBULÁK Zsolt: *Foglalkoztatás és munkaerőhiány Szlovákiában*, https://www.mkt.hu/wp-content/uploads/2019/09/Horbulak_Zsolt.pdf (letöltés ideje: 2022. 01. 04.). A témáról ld. bővebben az Európai Bizottság legfrissebb elemzését: European Commission: *Analysis of shortage and surplus occupations 2020*. Luxembourg, 2020. (<https://op.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/22189434-395d-11eb-b27b-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>) (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

¹¹ Eleonora MATOUSKOVÁ: *Unemployment of graduates in Slovakia and in the Czech Republik*. 925. (<https://doi.org/10.5593/sgemsocial2018/1.3>) (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

¹² SCHARLE Ágota (szerk.): *Tartós munkanélküliség a visegrádi országokban. Tévutak és megoldások*. Budapest Intézet, Tények és Javaslatok, 2014/1, 3. http://www.budapestinstitute.eu/uploads/BI_V4TT_ltu_tenyek_javaslatok_2014.1.pdf (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

Eszközként felmerülhet a minimálbérek növelése, amellyel látszólag vonzóbbá tehető a munkaerőpiac a munkanélküliek számára. Ez a módszer azonban több szempontból sem követendő: egyfelől a tartósan munkanélküli személyek egészen kis hányada választja önszántából a munkanélküliséget, számukra tehát nem opcióként merül föl az alacsonynak vélt átlagfizetéssel szemben a munkanélküli státusz, hanem valamilyen kényszerítő körülmény fennállása miatt maradnak ebben a helyzetben. A minimálbér mértékének növelése a kényszerítő körülményen – így például munkaerőpiaci telítettség egy adott szektorban vagy személyes képességekből eredő hiányosság – nem segít, ellenben esetenként ronthat is a helyzeten a munkaerő-kereslet csökkenése okán.

Tekintettel arra, hogy a tartósan munkanélkülivé válók között szignifikánsan magas a nők vagy gyermekkel otthon maradó szülők aránya, jó minőségű és megfizethető gyermekgondozási szolgáltatásokat szükséges biztosítani, így többek között a munkaidő mértékéhez igazított és arányosan meghosszabbított óvodai és iskolai felügyelet, valamint a férőhelyek számának optimalizálásának érdekében további gyermekgondozó intézmények kialakításának ösztönzése révén.

Az állami foglalkoztatáspolitikai általános jelleggel ismeri és elismeri a különböző keresletélénkítő eszközök alkalmazását, ezek azonban nem hatékonyak, ha nem a képzetlen munkaerőre vonatkozóan és nem célzottan alakítják ki őket a döntéshozók.

Minden szakpolitikai kérdésen felül azt is érdemes megvizsgálni, hogy vajon központosított közigazgatási rendszerben könnyebb-e megszerezni a munkanélküliség felszámolására irányuló állami törekvéseket, vagy ennek éppen ellenkezője igaz, és minél közelebb vannak az egyénhez a döntéshozó szervezeti egységek, annál könnyebben tudnak segíteni? Az állami munkaügyi szolgáltatásokban eltérő a decentralizációs-centralizációs arány, és ez az idő során is folyamatosan változik. A munkanélküliség problémája ellenben állandóan jelen van, következésképpen önmagában egyik közigazgatási forma sem lehet egy valóban sikeres stratégia kulcsa.¹³

A fentieket is mérlegelve kijelenthető, hogy egy-egy biztos eredményt hozó megoldás nem alakítható ki, az egyes eszközök megfelelő ötvözete azonban jó recept lehet arra, hogy a tartós munkanélküliség a már kezelhetetlen szint alá szoruljon. Lényeges azonban, hogy ami az egyik államban működik, a másokban nem feltétlenül fog, ami az egyik régióban vagy településen beválik, az a másokban hatástalan maradhat, és ami ma sikeres, az holnap kudarcba fulladhat. Ennek oka az, hogy az egyes intézményeket nemcsak a jogrendszer alakítja, hanem informális szabályok vagy a szereplők által az egyik nemzet történelmén és kultúráján keresztül megszerzett közismeretek. Az intézményi komplementaritások azt sugallják, hogy adott intézménytípusú nemzetek más szférákban kiegészítő intézményeket alakítanak ki.¹⁴

A tartós munkanélküliség felszámolását célzó, ténylegesen alkalmazott jogalkotói eszközök közötti különbségek abból a szempontból indokoltak, hogy méretükben és minőségükben nem azonosak az érintett társadalmi csoportok az egyes államokban, ennek ellenére az is látható, hogy lényegi ismérvekben mégis nagyon hasonló elképzelések mentén szerveződnek a foglalkoztatáspolitikai programok.

¹³ Uo. 4.

¹⁴ Peter HALL, David SOSKICE: *Varieties of Capitalism*. Oxford University Press, 2001.

Az eszközrendszer minden államban kétirányú, így megkülönböztetünk aktív és passzív támogatási rendszereket.¹⁵ Általános tapasztalat, hogy a passzív, a munka világába történő visszatérését nem ösztönző támogatásokat kiegészítő jelleggel alkalmazzák az államok, és egyre nagyobb teret kapnak az aktív lehetőségek, amelyek a képzésekre, személyes tanácsadásra,¹⁶ befektetésekre, munkáltatói támogatásokra helyezik a hangsúlyt. Ennek oka elsősorban a már említett hosszú távú befektetési attitűdben rejlik, másfelől a tartós munkanélküliség egy sajátosságában, hiszen e helyzetnek a munkaerőpiaci versenyképességre is erőteljes hatása van. Az érintett munkavállalók – tekintettel arra, hogy akár többéves kimaradást kell leküzdeniük – technikai, szakmai tudásban elmaradottabbak lehetnek, mint a piacra frissen kikerült pályakezdekők vagy a munka világában folyamatosan jelen lévő szakemberek. Ennek kiküszöbölésére a különböző képzési programok vagy munkáltatói bértámogatás-rendszerek kínálják a leghatékonyabb megoldást.¹⁷

Az Európai Unió Bizottsága által kidolgozott ötponos útmutató szerint a tartós munkanélküliség aránya javítható, ha az államok munkaügyi hatóságai 1. ösztönzik a munka nélkül maradtakat, hogy regisztráljanak az illetékes kirendeltségnél, hiszen így kaphatnak megfelelő segítséget; 2. egyéni felmérést végeznek az ügyfél kompetenciáiról; 3. munkaerőpiaci integrációs megállapodást¹⁸ írnak alá a munkakeresővel legkésőbb

¹⁵ Az egyes államokban általában az alkotmányos szabály határozza meg azokat az élethelyzeteket, melyekben a szociális ellátórendszernek aktivizálódnia kell. Idetartozhat az anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegyiség, árvaság és az (önhibán kívül bekövetkezett) munkanélküliség. A részletes jogosultságokat az egyes szociális jogi törvényekben részletesebben is kifejti a jogalkotó. (A témáról részletesen ld: MÉLYPATAKI GÁBOR: *Az új foglalkoztatási formák és a társadalmi innováció hatása a szociális biztonságra*. Magyar Munkajog e-folyóirat, 2019/1. 14–26.)

¹⁶ A személyes tanácsadás előtérbe helyezi a munkavállaló méltóságát, amelynek biztosítása Jakab Nóra álláspontja szerint a fenntartható társadalom megteremtéséhez elengedhetetlen szakpolitikai attitűd. A munkavállaló munkához való joga megéléséhez olyan feltételek megteremtésére van szükség, amelyben képességeit megszerezni, kibontakoztatni, fejleszteni tudja, ehhez pedig a személyes tanácsadás a legmegfelelőbb kiindulópont (lásd JAKAB Nóra: *A fenntartható fejlődés és a humán erőforrás kapcsolata*. Agrár és Környezetjog, 2016/21. 34–40, illetve JAKAB Nóra: *Gondolatok a fenntartható fejlődés és a foglalkoztatás kapcsolatáról*. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium – Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, Tom. 8. 2007. 149–168.).

¹⁷ Németországban például a tartós munkanélküliek fontos versenytényezőként lehetnek jelen egy-egy vállalkozás működésében, hiszen bár felzárkóztatásukról gondoskodni kell, ennek terhét az állam alapvetően átvállalja a munkáltatótól, és ezen felül olyan nagymértékű – akár 100%-os – bértámogatást is juttat, hogy a cégek maguk fontos tartalékokat képezhetnek, vagy a megspórolt működési költségeket további alkalmazottakra, fejlesztésekre fordíthatják.

¹⁸ A megállapodás egyfelől konkrét célokat, határidőket és kötelezettségeket ír elő a tartósan munkanélküli személy számára, például az aktív álláskeresést, a megfelelő állásajánlatok elfogadását, az oktatáson vagy képzésen való részvételt, átképzést vagy foglalkoztatással kapcsolatos intézkedésekben való részvételt illetően. Emellett azt is részletesen tartalmaznia kell, hogy a szolgáltató(k) milyen ajánlatot nyújt(anak) a tartósan munkanélküli személyeknek. Opcionális tartalmi elemei mindezekben felül: álláskeresői segítség, illetve segítségnyújtás a megszerzett állás tekintetében, a nem formális és az informális tanulás validálása, rehabilitáció, tanácsadás, oktatás, szakképzés, munkatapasztalat, szociális támogatás, gyermekellátás és -gondozás, egészségügyi és tartós ápolási-gondozási szolgáltatások, adósságrendezési tanácsadás, valamint lakhatási és közlekedési támogatás (ld. Tanácsi Ajánlás 4. pont).

az álláskeresési időszak megkezdésétől számított hat hónapon belül; 4. szoros együttműködésben állnak a szociális ellátásokért felelős hatóságokkal, hogy minél teljesebb támogatást kaphassanak a munkakeresők;¹⁹ 5. aktív kapcsolatot alakítanak ki a munkáltatókkal és a munkakeresőkkel, hogy a felek minél hatékonyabban felmérhessék a munkaerő-kínálatot és -keresletet.

3. A tartós munkanélküliség dinamikai hatása

A munkaerőpiac dinamikája az üres álláshelyek és a munkaerő-kínálat egymáshoz viszonyított arányának alakulását jelenti. Ezen belül különösen az átszervezések, optimalizálások mértékét; a kínált és keresett munkakörök típusváltozásait; a területi mobilitási hajlandóságot; az álláskereséssel töltött időt; illetve a céges juttatásokat és a munkahelyi képzéseket vizsgálhatjuk.²⁰

Jelen tanulmány szempontjából elsődleges jelentőséggel bír az álláskereséssel töltött idő: 2019-ben jellemzően öt hónapig tartott a munkahelyváltás, ami alapján feltételezhető, hogy egyes álláskeresők még a felmondási periódus vagy próbaidő alatt elkezdene új állást keresni. Ennek alapján indokolt a tizenkét hónapos küszöbérték felállítása ahhoz, hogy valaki tartósan munkanélkülinek minősüljön, mintegy „bent ragadva” az álláskeresési helyzetben.

A munkaerőpiac dinamikájának növelése érdekében a foglalkoztatás rugalmasítása (pl. a részmunkaidős, a szezonális foglalkoztatás és a munkaerő-kölcsönzés térnyerése, a munkaidővel kapcsolatos szabályozás fejlesztése, egyszerűbb felmondási rendszer kialakítása), az álláskeresési járadékok reformja, járulékfizetési ösztönzők bevezetése, illetve az elsődleges munkaviszonyon kívüli jogviszonyok korlátozása szerepel leggyakrabban a döntéshozók tervei között.²¹ Az érintett személyi csoportok feltárása mellett az egyes ágazatok közötti nagyfokú egyenlőtlenség által generált strukturális munkanélküliség vizsgálata meghatározó a megfelelő eszközök kiválasztásában.

Egyes piaci szegmensek – oktatás, egészségügy, szociális munka, közigazgatás, rendészet, társadalombiztosítás, közműszolgáltatás – a kereslet-kínálat változóinak kevésbé vannak kitéve, és ezért csekély ráhatással bírnak fejlődésükre a gazdasági-társadalmi folyamatok. A mezőgazdasági, erdészeti, halászati szektorra nézve érezhetőek hatások, de az igazi problémák az építészeti, a pénzügyi és biztosítási szolgáltatások, a bányászat

¹⁹ Portugáliában például az amerikai Family Firms Homebuilders program mintájára otthonukban segítik meg azokat a családokat, amelyek 70-80%-a egyébként munkanélküliségben is érintett. A program célja a gyermekek családból kiemelésének megelőzése (ld. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21444&langId=en>).

²⁰ A részletes felsoroláshoz ld. az Érdekvédelmi Tanácsadó Szolgálat (ÉTOSZ) Egyesülés összefoglalóját: <https://www.etosznet.hu/attachments/article/29/A%20munkaer%C5%91%20ir%C3%A1nti%20kereslet%20jellemz%C5%91i.docx.pdf> (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

²¹ Lásd ezzel kapcsolatban például a Bizottságnak a 2015-ös éves növekedési jelentésről szóló közleményéhez fűzött jelentéstervezet 2.1. pontját Horvátország, Hollandia, Spanyolország és Olaszország intézkedéseiről (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0906&from=SL>) (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

szektoraiban jelentkeznek, illetve magas arányban lehetnek érintettek a turisztikai és élelmiszeripari, az ingatlanpiaci, a kézművesipari, az autóipari, valamint általában a kis- és nagykereskedelmi tevékenységeket folytatók.²²

A tartós munkanélküliségnek a munkaerőpiac dinamikájára gyakorolt hatásának megítélése kapcsán elsősorban azt a kérdést szükséges tisztázni, hogy milyen széles az érintett réteg, és ez az arányszám adott országban milyen összefüggéseket generál. Általános problémát jelentenek például az ötven éven felüli korosztály elhelyezkedési nehézségei,²³ amely jelenség a nyugdíjkorhatár előtt állók reintegrálását célzó programokkal orvosolható. Az ebbe a korosztályba tartozók általában rendelkeznek olyan szakértelemmel és tapasztalatokkal, amelyeket kimondottan hatékonyan kamatoztathatnak a munkáltatók – ehhez szükséges a szenioritás megfelelő szervezeti kulturális hátterének kiépítése és ezzel párhuzamosan az érintett munkavállalói csoport felkészítése a tudás leghatékonyabb átadására.

A tartós munkanélküliség egyik leghátrányosabb velejárója az egyébként értékes vagy értékessé tehető emberi erőforrás alacsony hatásfokú kiaknázása, az állapot állandósulása esetén mintegy bénító közeget képezve a munkaerőpiac struktúrájában. A jelenség több szempontból hátráltatja a gazdasági fejlődést: kifejezetten a munkaerőpiacra gyakorol hatást a személyek közötti, a munkáltatói tevékenység fejlődését támogató tapasztalatomegosztás hiánya. Emellett azonban az érintett munkanélküli társadalom vásárlóereje szinte eltűnik, illetőleg a tartósan munka nélkül maradtak gyengítik az összmunkavállalói nyomás mértékét a bérigények növekedésére, ezzel tompítva az inflációellenes törekvések hatékonyságát.²⁴ Ezzel a bérek dinamikáját is tartósan és egyértelműen lassítja a minél elterjedtebb tartós munkanélküliség.

A tartós munkanélküliség dinamikagátló hatásának mérséklésében nagy szerepet kapnak azon civil összefogások, amelyek működése a városi lakosság tagjai közötti tudásmegosztáson alapszik. A modell előnye, hogy nem csak a hatóságra számíthatnak az érintettek, hanem hozzájuk sokkal közelebb álló, a kommunikációban közvetlenebb, gyorsabb ügymenettel dolgozó képviselők segítségét kérhetik. Ez a modell egyelőre nem kifejezetten elterjedt,²⁵ és hatékonyságát nagyban befolyásolja az a körülmény, hogy a szerveződés civil kezdeményezésként vesz részt a gyakorlatban, vagy bír valamilyen jogosultsággal a döntéshozatali folyamatban. Németországban a Deutscher Städtetag²⁶ nevű szervezet például tagként vesz részt a munkaügyi hivatal igazgatói tanácsában.

²² Lásd például a koronavírus-járvány által előidézett változásokat: ILO monitor *i. m.* 4–5.

²³ Ausztriában például az ő arányuk az összes tartós munkanélküli 51%-át teszik ki. (Ld. Eva HECKL, Daniela HOSNER, Karin PETZLBERGER: *Unterstützungsleistungen für langzeitbeschäftigungslöse Personen in ausgewählten europäischen Ländern*. Arbeitsmarktservice, Wien, 2018, 81–82.).

²⁴ Eugeniusz KWIATKOWSKI Leszek KUCHARSKI: *Long-term unemployment in Poland in the years 1995-2007. Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 2009. január 23. 26.

²⁵ A civil szervezeti jelenlét vagy összefogás nem általános célcsoportként tekint a munkanélküliekre vagy tartós munkanélküliekre, hanem inkább az egyes társadalmi kategóriákra összpontosít. Csehországban például külön szervezet működik a külföldiek integrációjára (*Centrum pro integraci cizinců*), Lengyelországban pedig a huszonöt éves korukig munka nélkül maradtakra fókuszál (*Ochotnicze Hufce Pracy*).

²⁶ <https://www.staedtetag.de/> (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

A százkilencvenöt városban jelen lévő szervezet²⁷ fő profilja nem a munkaerőpiaci folyamatok figyelemmel kísérése, hanem a különböző munkaerőpiaci folyamatokról és lehetőségekről történő információcsere biztosítása és ennek révén egy felkészültebb munkakereső réteg „kinevelése”.

Összefoglaló

A tizenkét hónapot meghaladó, tartós munkanélküliség nemcsak az egyén számára okoz nehezen leküzdhető gazdasági és szociális problémát, de az érintettek a munkaerőpiac sajátos belső dinamikáját is lelassítják, elnehezítik. Az államok számos aktív és passzív támogatási megoldást dolgoztak ki az elmúlt évtizedek során annak érdekében, hogy mérsékelni tudják a tartósan munka nélkül maradtak arányát a társadalomban. E téren legutóbb az Európai Unió tett lépéseket, amikor a Tanács ajánlása nyomán meghatározta azt az öt teljesítendő lépést, amellyel az államok hatékonyabban reagálni tudnak a munkakeresők helyzetére. Jelenleg a tartós munkanélkülieknek az összes munkanélkülihez viszonyított aránya csökkenő tendenciát mutat gyakorlatilag minden uniós tagállamban, ezért a nagyobb személyes figyelem és a munkáltatókkal történő szorosabb együttműködés sikeresnek bizonyuló stratégiává válhat hosszú távon is.

Irodalomjegyzék

1. A munkanélküliségi biztosítási rendszerről és a foglalkoztatás ösztönzéséről szóló 2002. évi 76. számú törvény (Románia)
2. A Tanács ajánlása (2016. február 15.) a tartósan munkanélküli személyek munkaerőpiaci integrációjáról
3. ÉTOSZ: A munkaerőpiac dinamikája, <https://www.etosznet.hu/attachments/article/29/A%20munkaer%C5%91%20ir%C3%A1nti%20kereslet%20jellemz%C5%91i.docx.pdf>
4. Peter HALL, David SOSKICE: *Varieties of Capitalism*. Oxford University Press, 2001.
5. Eva HECKL, Daniela HOSNER, Karin PETZLBERGER: *Unterstützungsleistungen für langzeitbeschäftigungslose Personen in ausgewählten europäischen Ländern*. Arbeitsmarktservice, Wien, 2018, 81–82.
6. HORBULÁK Zsolt: *Foglalkoztatás és munkaerőhiány Szlovákiában*.
7. <https://www.staedtetag.de/>
8. <https://www.staedtetag.de/ueber-uns/mitgliedsstaedte>
9. JAKAB Nóra: *A fenntartható fejlődés és a humán erőforrás kapcsolata*. Agrár- és Környezetjog, 2016/21, 34–40.
10. JAKAB Nóra: *Gondolatok a fenntartható fejlődés és a foglalkoztatás kapcsolatáról*. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium – Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, Tom. 8. 2007. 149–168.

²⁷ <https://www.staedtetag.de/ueber-uns/mitgliedsstaedte> (letöltés ideje: 2022. 01. 04.).

11. JOB manuál: *Dlouhodobá nezaměstnanost*, <http://www.jobmanual.cz/cs/dlouhodobanezamestnanost.html>
12. Eugeniusz KWIATKOWSKI, Leszek KUCHARSKI: *Long-term unemployment in Poland in the years 1995-2007. Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 2009. január 23.
13. Eleonora MATOUSKOVÁ: *Unemployment of graduates in Slovakia and in the Czech Republik*.
14. MAYER-STÖGER (szerk.): *Kommentar zu EUV und AEUV, Art. 148 AEUV – 'Umsetzung' dieser Leitlinien in Österreich*, Arbeitsmarktpolitische Zielvorgaben des Bundesministers für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz an das Arbeitsmarktservice.
15. MÉLYPATAKI Gábor: *Az új foglalkoztatási formák és a társadalmi innováció hatása a szociális biztonságra*. Magyar Munkajog e-folyóirat, 2019/1, 14–26.
16. OECD, Long-term unemployment rate, <https://data.oecd.org/unemp/long-term-unemployment-rate.htm>
17. SCHARLE Ágota (szerk.): *Tartós munkanélküliség a visegrádi országokban. Tévutak és megoldások*. Budapest Intézet, Tények és Javaslatok, 2014/1., http://www.budapestinstitute.eu/uploads/BI_V4TT_ltu_tenyek_javaslatok_2014.1.pdf

SURI NOÉMI

Regisztrációs eljárások „újrátöltve”, avagy helyzetjelentés a civil szervezetek nyilvántartására irányuló hatályos szabályozásról

Registration Procedures “Reloaded”, or a Progress Report about the Effective Regulation on the Registration of Civil Society Organizations

Abstract: Since June 2017, the Hungarian regulation on the registration of NGOs has become one of the instruments of the “rule of law duel” between the European Commission and Hungary. In July 2017, the Commission opened infringement proceedings against Hungary under Article 63 TFEU and articles 7, 8, and 12 of the Charter of Fundamental Rights. Moreover, in its 2020 Rule of Law Report, the Commission expressed serious criticisms about constructive engagement with civil society organizations in Hungary.

The new Civil Code harmonized the general rules on the operation, management, and supervision of civil society organizations with the provisions applicable to companies.¹ In recent years, several (mostly critical) comments have been made in the legal literature on the promotion of dispositive regulation. Based on the above, the aim of the present study is to explore the existing legislation on the registration of NGOs, in the framework of which the legal status of NGOs will be clarified, and the related regulations of recent years – namely, Act CLXXXI of 2011 on the court registration of NGOs and the related procedural rules and Act CLXXV of 2011 on the freedom of association, non-profit status, and the operation and support of civil organizations – will be analysed.

Keywords: NGOs, the registration of NGOs, infringement proceedings, freedom of association, non-profit status and the operation and support of civil organizations

Összefoglaló: 2017 júniusától kezdődően a civil szervezetek nyilvántartására irányuló hazai szabályozás az Európai Bizottság és Magyarország között zajló „jogállamiság-párbaj” egyik eszközévé vált. A Bizottság 2017 júliusában kötelezettségzegési eljárást indított Magyarországgal szemben az EUMSZ 63. cikkére, valamint az Alapjogi Charta 7., 8. és 12. cikkére hivatkozással. Ezen túl a Bizottság a 2020. évi jogállamiság jelentésében komoly bírálatokat fogalmazott meg a civil társadalmi szervezetekkel való konstruktív együttműködés terén. Az új Ptk. a civil szervezetek

¹ Commission of the European Union: 2020 Rule of Law Report. The State of the Rule of Law in the European Union. Brussels. 30 September 2020 SWD(2020) 316 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0316&from=EN> (letöltés ideje: 2021. 08. 25.).

működésére, gazdálkodására és felügyeletére vonatkozó általános szabályokat a gazdasági társaságokra vonatkozó rendelkezésekkel hangolta össze. A díszpozitív szabályozás előtérbe helyezéséhez kapcsolódóan az elmúlt években a jogirodalomban több (nagyobbrészt kritikai) észrevétel fogalmazódott meg. Ezen indítatások nyomán jelen tanulmány célja a civil szervezetek nyilvántartására irányuló hatályos szabályozás feltárása, melynek keretében tisztázásra kerül a civil szervezetek jogállásának kérdése, a 2011. évi CLXXXI. törvény a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról, valamint a 2011. évi CLXXV. törvény az egyesületi jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról elmúlt éveket érintő kapcsolódó szabályozásának elemzése.

Kulcsszavak: civil szervezetek, civil szervezetek nyilvántartása, civil szervezetek jogállása, civil szervezetek működése és támogatása

1. Bevezetés

2017 júniusától kezdődően a civil szervezetek nyilvántartására irányuló magyarországi szabályozás az Európai Bizottság és Magyarország között zajló „jogállamiság-párbaj” egyik eszközévé vált. Az Országgyűlés 2017. június 13-án fogadta el a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról szóló 2017. évi LXXVI. törvényt, amely miatt a Bizottság 2017 júliusában kötelezettségszegési eljárást indított Magyarországgal szemben az EUMSZ 63. cikkére, valamint az Alapjogi Charta 7., 8. és 12. cikkére hivatkozással.

A 2017. évi LXXVI. törvény által bevezetni kívánt ún. átláthatósági szabályt az Unió a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem egyik eszközeként kívánta alkalmazni a magyar jogalkotó. A jogszabály szabályozási koncepciója alapján külföldről támogatott szervezetnek minősült az az egyesület és alapítvány, amely egy adóévben 7,2 millió Ft értékű, közvetlenül vagy közvetve *külföldről származó* pénzbeli vagy egyéb vagyoni jellegű juttatásban részesült. A törvény hatálya alá esett egyesületeknek vagy alapítványoknak, amennyiben az általa kapott tárgyevi támogatások összege eléri a 7,2 millió Ft-ot, 15 napon belül kellett bejelenteni külföldről támogatott szervezetté válását a székhelye szerint illetékes törvényszéknek a 2017. évi LXXVI. törvény 1. melléklete szerinti adattartalommal.

Az Unió a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni közös jogi fellépés 2018-ban történt újabb és mélyebb szintre emelése ellenére,² az Európai Bizottság nem látta szükségesnek a nem kormányzati szervezeteket az európai pénzmosás elleni szabályok hatálya alá vonni. Az Európai Bíróság 2020 júniusában hozott ítéletében elmarasztalta Magyarországot, és megállapította, hogy a külföldről támogatott civil szervezetek átláthatóságáról szóló magyar jogszabály nem egyeztethető össze a tőke szabad mozgásával,

² 2018-ban került elfogadásra Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843. irányelve (2018. május 30.), a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv, valamint a 2009/138/EK- és a 2013/36/EU-irányelv módosításáról, valamint az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1673. irányelve (2018. október 23.) a pénzmosás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemlről.

az egyesülés szabadságához való joggal, valamint az Alapjogi Chartában rögzített, a magánélet és a személyes adatok védelméhez való joggal.³ A kötelezettségszegési eljárás kezdeményezésén túl a Bizottság a 2020. évi jogállamiság jelentésében⁴ komoly bírálatokat fogalmazott meg a civil társadalmi szervezetekkel való konstruktív együttműködés terén. A magyar jogalkotó 2021. évi XLIX. törvény 9. §-ával, 2021. július 1-jei hatállyal hatályon kívül helyezte a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról szóló törvényt, egyúttal módosította a civil szervezetekre vonatkozó polgári anyagi jogi és eljárásjogi szabályozást.

Az új Ptk. a civil szervezetek működésére, gazdálkodására és felügyeletére vonatkozó általános szabályokat a gazdasági társaságokra vonatkozó rendelkezésekkel hangolta össze.⁵ A diszpozitív szabályozás előtérbe helyezéséhez kapcsolódóan az elmúlt években a jogirodalomban több (nagyobbrészt kritikai) észrevétel fogalmazódott meg.⁶ Ezen indítatások nyomán jelen tanulmány célja a civil szervezetek nyilvántartására irányuló hatályos szabályozás feltárása, melynek keretében tisztázásra kerül a civil szervezetek jogállásának kérdése, a 2011. évi CLXXXI. törvény a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról, valamint a 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról elmúlt éveket érintő kapcsolódó szabályozásának elemzése.

2. A civil szervezetek jogállásának kérdése a regisztrációs eljárások tárgyára tekintettel

A civil szervezetek jogállásának, így létrehozásának, alapításának alkotmányos alapjai az Alaptörvényben található. Az Alaptörvény VIII. cikkének (1) bekezdése rögzíti, hogy „Mindenkinek joga van a békés gyülekezéshez”. Emellett a (2) deklarálja, hogy „Mindenkinek joga van szervezeteket létrehozni, és joga van szervezetekhez csatlakozni”. A gyülekezési és egyesülési jog alapkövén álló szabályozást egyrészt a Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény harmadik könyvének jogi személyekre irányadó általános szabályai, valamint az egyesületekre és alapítványokra vonatkozó szakaszai, másodsorban a 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról polgári anyagi jogi rendelkezései töltik meg tartalommal (a továbbiakban: „Civil tv.). A civil szervezetek nyilvántartásához kapcsolódó, összefoglaló néven regisztrációs eljárásoknak nevezett bírósági hatáskörben

³ A Bíróság C-78/18. sz., Bizottság kontra Magyarország ügyben 2020. június 18-án hozott ítélete.

⁴ Európai Unió Bizottsága: 2020. évi jogállamisági jelentés. A jogállamiság helyzete az Európai Unióban. Brüsszel, 2020. szeptember 30. SWD(2020) 316 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0316&from=PL> (letöltés ideje: 2021. 08. 25.).

⁵ PÁLFAY Szilárd: *Anyagi jogi és eljárásjogi változások a civil szervezetek nyilvántartásában*, Pro Futuro, 2018/1. 162.

⁶ KÁKAI László: *A magyar nonprofit rendszer ki- vagy átalakulása a rendszerváltástól napjainkig*, Civil Szemle, 2019/1, 33–54; PÁLFAY Szilárd: *i. m.*, 162.

lévő nemperes eljárások jogforrása a 2011. évi CLXXXI. törvény a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról (a továbbiakban: „Civil elj.”).

A civil szervezet fogalmát a Ptk. nem ismeri, nem használja. Azt, hogy ma mely szervezetek minősülnek civil szervezetnek, a Civil tv. határozza meg.⁷ A Civil tv. értelmező rendelkezése szerint civil szervezetnek minősül: „a) a civil társaság, b) a Magyarországon nyilvántartásba vett egyesület – a párt, a szakszervezet és a kölcsönös biztosító egyesület kivételével –, c) – a közalapítvány és a pártalapítvány kivételével – az alapítvány”.⁸ A Civil elj. törvény tárgyi hatálya a Civil tv. szerinti civil szervezeten kívül jóval tágabb alanyi körre terjed ki. A Civil elj. tv. 4. §-a alapján „[...] a bíróság tartja nyilván a) az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló törvény (a továbbiakban: Ectv.) alapján létrehozott egyesületet, b) az Ectv. alapján létrehozott és a pártok működéséről és gazdálkodásáról szóló törvény szerint működő pártot, c) az Ectv. alapján létrehozott és a sportról szóló törvény alapján működő szervezetet, d) a sportról szóló törvény alapján működő országos sportági szakszövetséget, e) a törvénnyel létrehozott köztestületet, ha a törvény eltérően nem rendelkezik, f) az alapítványt, a közalapítványt, g) a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló törvény alapján alapított magánnyugdíjpénztárt, h) az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról szóló törvény szerint alapított önkéntes kölcsönös biztosító pénztárt és az átalakulással létrejövő egyes nyugdíjpénztárt, i) a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény szerint létrehozott a hitelintézetek önkéntes betétbiztosítási, illetve intézményvédelmi alapját, j) a Munkavállalói Résztulajdonosi Programról szóló törvény szerint alapított Munkavállalói Résztulajdonosi Program szervezetet, k) a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény alapján működő bejegyzett egyházat, nyilvántartásba vett egyházat, vallási egyesületet, l) azt a szervezetet, amelynek e törvény szerinti nyilvántartásba vételét törvény elrendeli.” E törvényi definíció alapján megállapítható, hogy hatályos szabályozásunk alapján a regisztrációs eljárások alatt nemcsak a civil szervezetek nyilvántartásával összefüggő bírósági hatáskörben lévő nemperes eljárások, hanem valamennyi olyan egyéb szervezetek nyilvántartásával összefüggő eljárások is értendők, amelyek esetében külön törvény bírósági nyilvántartásba vételt rendel.

A Covid-19-koronavírus-járványhoz kapcsolódó, a veszélyhelyzettel összefüggő átmeneti szabályok a civil szervezetekre irányadó szabályozást is érintették: a már hatályon kívül helyezett 74/2020. (III. 31.) korm. rendelet a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről 18–19. §-ai a civil szervezetek bírósági nyilvántartására nézve tartalmazott átmeneti módosító rendelkezéseket,⁹ s a jelenleg érvényben lévő 2021. évi XCIX. törvény a veszélyhelyzettel összefüggő átmeneti szabályokról a közhasznú alapítványok jogállására, illetve bírósági nyilvántartásba vételére nézve állapít meg különös szabályokat.

⁷ A civil szervezet fogalmának értelmezési körében felmerült nehézségekről lásd részletesen KAPRINAY Zsófia: *A civil szervezet mint új fogalmi kategória, és annak lehetséges megközelítései*, Miskolci Jogi Szemle, 2015/1, 94–111.

⁸ Civil tv. 2. § 6. pontja.

⁹ A 2020/74. (III. 31.) Korm. rendelet 19. § (1) bekezdése a regisztrációs eljárások tekintetében kizárólag okirati bizonyítás lefolytatását tette lehetővé.

3. A civil szervezeteket érintő bírósági joggyakorlat – a 2014/1. számú KMJE-határozat

A társadalmi szervezetek nyilvántartásba vételével kapcsolatos ítélkezési gyakorlat és annak egységesítése a 2010. évig tartozott a Legfelsőbb Bíróság Közigazgatási Kollégiumának feladatkörébe. A 2000-es évek elején elfogadott, a társadalmi szervezet bírósági nyilvántartásba vételéről szóló 2005/4. számú, a pártok társadalmi szervezetként történő tovább működéséről szóló 2006/1. számú, a közhasznú szervezetet létesítő okirat tartalmáról szóló 2006/4. számú és az alapítvány kezelő szervének kijelöléséről szóló 2006/5. számú közigazgatási jogegységi határozatok 2014-ig határozták meg a nonprofit szféra joggyakorlatát. A megváltozott jogszabályi környezet a Kúria irányítási feladatainak megváltozását is magával hozta.

Az új Ptk.-val, illetve társadalmi szervezetekkel és az alapítványokkal kapcsolatos jogvitákban immár a Kúria Polgári Kollégiuma jár el. Így a Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégiumának vezetője indítványozta a fentebb megjelölt jogegységi határozatok hatályon kívül helyezését, teret engedve a Kúria Polgári Kollégiuma számára az új jogszabályokkal összhangban álló egységes jogértelmezés kialakításának.¹⁰

4. A regisztrációs eljárások tartalma

A regisztrációs eljárások tartalma a civil szervezetek és egyéb szervezetek nyilvántartásba vételére (*nyilvántartásba vételi eljárás*), a nyilvántartásba vett szervezetre vonatkozó adat, jog, valamint tény nyilvántartásba történő bejegyzésére, módosítására, törlésére (*változásbejegyzési eljárás*), a szervezetek nyilvántartásból való törlésére (*törlési eljárás*), a civil és az egyéb cégek nem minősülő szervezetek nyilvántartásának vezetésére, valamint ezen nyilvántartások adatairól tájékoztatás nyújtására terjed ki (*adatszolgáltatás*).

A Civil elj. tv. szerkezetileg nem az egyes nemperes eljárások önálló szabályozása szerint épül fel. A jogalkotó először a beadványokra vonatkozóan határozott meg általános rendelkezéseket, melyeket a kézbesítésre, a bíróság egyéb speciális feladataira, valamint az „egyéb általános szabályok” címszó alatt összefoglalt, az informatikai rendszer alkalmazására, valamint az elektronikus okiratok bizonyító erejére vonatkozóan rögzített szabályok követnek.

A törvény második fejezete az egyes regisztrációs eljárások megindítására vonatkozó kérelmek kötelező tartalmi elemeit deklarálja, elkülönítve a nyilvántartásba vételre, a változásbejegyzésre, illetve a törlésre irányuló rendelkezéseket.

Az eljárásjogi rendelkezések többségét tömörítő, „Az e törvényben szabályozott polgári nemperes eljárások szabályai” című III. fejezet lényegében a bíróság feladatainak összefoglaló fejezete, melyben a kérelmek formai és érdemi vizsgálatának, a kérelem

¹⁰ Lásd a 2014/1. KMJE-indokolást.

visszaautasításának, az egyszerűsített nyilvántartásba vételi eljárásnak, illetve a nyilvántartásból való törlésnek részletszabályai találhatóak. E fejezetben kerültek elhelyezésre a szervezet nevének, adószámának és statisztikai számjelének nyilvántartásban történő rögzítésére, a közhasznú nyilvántartásba vételre és a közhasznú minősítés nyilvántartásból való törlésére, továbbá a jogorvoslatokra vonatkozó szabályok.

A Civil elj. tv. IV. fejezete az alapítványokra, az egyesületekre és a civil szervezeteknek nem minősülő egyéb szervezetekre nézve irányoz elő különös rendelkezéseket, s e fejezet alfejezeteként (IV/A. fejezet) a törvényességi felügyeleti eljárások önálló nemperes eljárásaként kerültek meghatározásra.

A törvény V. fejezete a civil szervezetek nyilvántartásának vezetésére és működtetésére vonatkozó, elsődlegesen technikai jellegű előírásokat rendszerezi, melyben az informatikai rendszer alkalmazásának háttérszabályai találhatóak. A VI. fejezet a nyilvánosság elvét megtestesítő adatszolgáltatásra nézve irányoz elő rendelkezéseket, a VII. fejezet a civil és egyéb cégeknek nem minősülő szervezetek nyilvántartásának adattartalma körében taxatív felsorolásokat jegyzéke.

5. De lege feranda javaslatok a regisztrációs eljárások szabályozásának továbbfejlesztésére

A fentebb részletesen ismertetett jogszabályi környezet mind a kérelmezőket, mind a bíróság képviselőjében eljáró bírakat (bírósági titkárokat) nap mint nap kihívások elé állítja. Egy civil szervezet alapítása, illetve a szervezet székhelye szerint illetékes törvényszék¹¹ előtti nyilvántartásba vétele során az alapítóknak az új Ptk. diszpozitivitást biztosító jogi személyekre irányadó szabályozási koncepciójának való megfelelésén túl a Civil elj. tv. i.) beadványokra vonatkozó általános szabályainak ii.) a szervezet nyilvántartásba vételre iránti kérelem különös szabályainak, valamint iii.) a Civil elj. tv. 5. § (6) bekezdésének felhívása útján a 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról [114. § (3) bekezdés] kógens rendelkezéseinek együttesen kell eleget tenniük, szem előtt tartva a szervezet nevére, elnevezésére irányadó szabályokat¹² (35–36. §-ok) is.

Álláspontom szerint a Civil elj. törvény hatályos rendelkezéseit részletgazdag szabályozás jellemzi, a regisztrációs eljárásokat érintő valamennyi polgári anyagi, eljárásjogi és technológiai (informatikai) kérdés együttes átfogó szabályozása útján. Ugyanakkor megfontolásra érdemesnek tartom e szabályozási koncepció továbbfejlesztését az alábbiak terén.

A törvény 2. §-a a bíróság feladatai körében tulajdonképpen nevesíti, egyben tipizálja az egyes regisztrációs eljárásokat. A jelenlegi nyilvántartásba vételi eljárás, a változásbejegyzési eljárás, a törlési eljárás, valamint az adatszolgáltatásra irányuló nemperes eljárások mellett a közhasznú nyilvántartásba vételi, illetve a nyilvántartásból való törlésére

¹¹ Lásd Civil elj. tv. 1. § (2) bekezdése szerint.

¹² E körben felmerült jogalkalmazói nehézségekről lásd PÓCZEK Alíz, TIVADAR Krisztián András: *Mi legyen a civil szervezet neve?* Ügyvédek Lapja, 2016/4, 38–39.

irányuló eljárás, valamint a törvényességi felügyeleti eljárások mint sajátos regisztrációs eljárás önálló nevesítését tartom célravezetőnek.

Az egyes regisztrációs eljárások tipizálásának koncepcióján haladva, az egyes eljárásokra irányadó valamennyi szabály egy-egy alfejezetben történő összefogása jelentősen csökkenthetné a hiánypótló, illetve visszautasító végzések számát.

A nyilvántartások technikai hátterét biztosító „Az informatikai rendszer és alkalmazásai” című fejezet szabályainak alacsonyabb szintű jogszabályban (pl.: végrehajtási rendelet) történő áthelyezése a törvény könnyebb alkalmazhatóságát, az eljárásjogi rendelkezéseknek való pontosabb megfelelést segítené elő.

Irodalomjegyzék

1. KAPRINAY Zsófia: *A civil szervezet mint új fogalmi kategória, és annak lehetséges megközelítései*, Miskolci Jogi Szemle, 2015/1, 94–111.
2. KÁKAI László: *A magyar nonprofit rendszer ki- vagy átalakulása a rendszerváltástól napjainkig*, Civil Szemle, 2019/1, 33–54.
3. PÁLFAY Szilárd: *Anyagi jogi és eljárásjogi változások a civil szervezetek nyilvántartásában*, Pro Futuro, 2018/1, 162.
4. PÓCZEK Alíz, TIVADAR Krisztián András: *Mi legyen a civil szervezet neve?* Ügyvédek Lapja, 2016/4, 38–39.
5. VARGA István (szerk.): *A polgári nemperes eljárások joga*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014.

FEGYVERESI ZSOLT

Az (EU) 2019/452. rendelete és a közvetlen külföldi befektetések átvilágításának rendszere Romániában

Regulation (EU) 2019/452 and the Foreign Direct Investment Screening Regime in Romania

Abstract: Since 11 October 2020, Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council establishing a framework for the screening of foreign direct investment into the EU has been applied in the Member States of the European Union. Although the Regulation is automatically and uniformly applicable in all EU countries upon its entry into force – thus, no transposition into national law is required –, Romania is preparing to adopt legislation to regulate FDI due diligence at national level in line with Regulation (EU) 2019/452, in the absence of an adequate legal framework and for the purpose of implementing the Regulation. In this study, we intend to examine the current legal framework in Romania on FDI and the draft legislation mentioned above, which aims to establish a workable screening mechanism for FDI into Romania.

Keywords: foreign direct investment screening, Regulation (EU) 2019/452, corporate governance, national security screening

Összefoglaló: 2020. október 11-i hatállyal az Európai Unió tagállamaiban alkalmazandóvá vált az Unióba irányuló közvetlen külföldi befektetések átvilágítási keretének létrehozásáról szóló Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019. évi 452. rendelete. Bár a rendelet a hatálybalépéstől az összes EU-országban automatikusan és egységesen alkalmazandó – így nincs szükség a nemzeti jogba való átültetésére –, Románia egy megfelelő jogi keret hiányában és a rendelet végrehajtása céljából olyan jogszabály elfogadására készül, amely nemzeti szinten az EU 2019. évi 452. rendeletével összhangban szabályozná a közvetlen külföldi befektetések átvilágítását. A tanulmányban vizsgálni kívánjuk a közvetlen külföldi befektetésekre vonatkozó, ma is hatályos romániai jogi keretet és a fentebb már említett jogszabálytervezetet, melynek célja a Romániába irányuló közvetlen külföldi befektetések működőképes átvilágítási mechanizmusának a megteremtése.

Kulcsszavak: közvetlen külföldi befektetések átvilágítása, EU 2019/452. rendelet, vállalatirányítás, nemzetbiztonsági ellenőrzés

1. Bevezetés

A közvetlen külföldi befektetés (*Foreign Direct Investment, FDI*) a gazdaság fejlődésének egyik fő hajtóereje, ezért kulcsfontosságú, hogy az államok kedvező befektetési környezettel rendelkezzenek. Különösen fontosak lehetnek ezek a befektetések egy világjárvány okozta gazdasági válság leküzdésében, ezért mind az Európai Unió (továbbiakban: EU), mind a tagállamok nyitottak kell legyenek a külföldi befektetések előtt. Ugyanakkor az EU és a tagállamok a közvetlen külföldi befektetésekkel kapcsolatos korlátozó intézkedéseket fogadhatnak el, amennyiben azok az EU vagy valamelyik tagállam biztonsági érdekét sérti.

A Lisszaboni Szerződés hatáskör-átruházást hozott az EU kereskedelempolitikájában, és a külföldi közvetlen befektetések a közös kereskedelempolitika részévé váltak. Az EUMSz. 207. cikke kimondja, hogy a közös kereskedelempolitika egységes elveken alapul, és ez a közvetlen külföldi befektetésekre is vonatkozik. Ezzel a módosítással az EU tulajdonképpen kizárólagos hatáskört kapott egy külföldi befektető, azaz egy harmadik országbeli természetes személy vagy vállalkozás által eszközölt bármely fajta befektetésére vonatkozóan.¹

A nemzetközi gazdasági helyzet arra készítette az EU-t, hogy olyan intézkedéseket fogadjon el, amelyek egyrészt ösztönzik a területén megvalósítható közvetlen külföldi befektetéseket, másrészt saját gazdasági és pénzügyi érdekeinek a figyelembevételével olyan, a külföldi közvetlen befektetésekre vonatkozó átvilágítási keretet dolgozzon ki, amely kiszűrheti a biztonságot vagy a közrendet veszélyeztető külföldi befektetéseket.

2020. október 11-i hatállyal az Európai Unió tagállamaiban alkalmazandóvá vált az Unióba irányuló közvetlen külföldi befektetések átvilágítási keretének létrehozásáról szóló Európai Parlament és a Tanács EU 2019/452. rendelete. Bár a rendelet a hatálybalépéstől az összes EU-országban automatikusan és egységesen alkalmazandó – így nincs szükség a nemzeti jogba való átültetésére –, Románia egy megfelelő jogi keret hiányában és a rendelet végrehajtása céljából olyan jogszabály elfogadására készül, amely nemzeti szinten az EU 2019/452. rendeletével összhangban szabályozná a közvetlen külföldi befektetések átvilágítását. A tanulmányban vizsgálni kívánjuk a közvetlen külföldi befektetésekre vonatkozó, ma is hatályos romániai jogi keretet és a fentebb már említett jogszabálytervezetet, melynek célja a Romániába irányuló közvetlen külföldi befektetések működőképes átvilágítási mechanizmusának a megteremtése. Ezzel összefüggésben azonban először röviden vizsgálnunk kell a rendelet által létrehozott átvilágítási keretet, illetve a Bizottság és a többi tagállam és a tagállamok közötti együttműködési mechanizmust.

¹ BARTHA Ildikó: *A nemzetközi beruházásvédelem átláthatósági garanciái az Unióban = Honnan hová? A közpénzek védelméről*, szerk. HORVÁTH M. Tamás, BARTHA Ildikó, VARGA Judit, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2017, 233–234; Ionela-Diana PATRAȘC-BĂLAN, Ionela-Diana: *Eficacitatea mecanismului de examinare a investițiilor străine directe în Uniunea Europeană*, Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Tomul LXXVI/1, Științe Juridice, 2020, 169–170. Lásd még: Wolf ZWARTKRUIS, Bas De JONG: *The EU Regulation on Screening of Foreign Direct Investment: A Game Changer?* (April 3, 2019), *European Business Law Review*, 2020, Forthcoming, <https://ssrn.com/abstract=3428247> (letöltés ideje: 2021. 08. 25.).

2. Az EU 2019/452. rendelete mint uniós jogi keret

Az Unióba irányuló közvetlen külföldi befektetések átvilágítási keretének létrehozásáról szóló rendelet (továbbiakban: rendelet) tárgyát tekintve kettős célt fogalmaz meg. Egyrészt megteremteni az EU-ba irányuló közvetlen külföldi befektetések tagállamok általi, biztonsági és közrendi okokból történő átvilágításának keretrendszerét, másrészt egy olyan együttműködési mechanizmust létrehozni a tagállamok, illetve a tagállamok és a Bizottság között, amely alapja lehet az egymásnak nyújtott támogatásnak olyan esetekben, amikor az egyik tagállamban eszközölt közvetlen külföldi befektetés hatással lehet más tagállamok biztonságára vagy a közrendjére. A rendelet ugyanakkor biztosítja annak a lehetőségét, hogy a Bizottság a közvetlen külföldi befektetések vonatkozásában, konkrét esetben is véleményt bocsásson ki.² A rendelet értelmében a tagállamok továbbra is maguk dönthetnek szabadon arról, hogy létrehoznak-e átvilágítási mechanizmust, vagy át kívánják-e világitani egy-egy konkrét közvetlen külföldi befektetést. Így tehát a rendelet csak keretrendszert hoz létre az esetleges nemzeti szabályok koordinálása céljából.³

Közvetlen külföldi befektetésnek minősül az a befektetés, melyet külföldi befektető, azaz harmadik országbeli természetes személy vagy vállalkozás eszközölt, azzal a céllal, hogy gazdasági tevékenységet folytasson egy tagállamban, és ott tartós és közvetlen kapcsolatokat hozzon létre vagy tartson fenn a külföldi befektető és azon vállalkozó vagy vállalkozás között, akinek vagy amelynek a rendelkezésére bocsátja a tőkét. Az olyan jellegű befektetés is közvetlen külföldi befektetésnek minősül, amely lehetővé teszi a gazdasági tevékenységet folytató vállalkozás irányításában vagy ellenőrzésében való tényleges részvételt, mint például egy tagállamban lévő társaság részvényeinek a megszerzése.⁴ A részesedésszerzésre vonatkozóan a rendelet fogalom meghatározása pontosítható a Bizottság COM(2010)343. sz. közleményében található információkkal, miszerint *ha a beruházás részesedésszerzés formájában valósul meg, akkor ez a cél feltételezi, hogy a részesedés lehetővé teszi a tulajdonosának, hogy ténylegesen részt vegyen a vállalat irányításában vagy ellenőrzésében*. Bár a portfólióbefektetések külföldi befektetéseknek minősülnek, a rendelet hatálya nem terjed ki rájuk, hiszen hiányzik a vállalatirányítás befolyásolására és a vállalkozás ellenőrzésére irányuló szándék, hiányzik a befektetés közvetlen jellege. Az ilyen típusú külföldi befektetések általában rövidebb távú és gyakran spekulatív jellegű befektetések.⁵

A közvetlen külföldi befektetések ellenőrzésére biztonsági vagy közrendi okokból kerülhet sor, ha a befektetések kritikus vagy érzékeny területeket érintenek. A rendelet nem határozza meg a biztonság és a közrend fogalmát, ezért ezek a fogalom meghatározások a vonatkozó tagállami jogszabályokban keresendők.⁶

² 2019/452. rendelet, 1.1. cikk.

³ ViG Zoltán: *The Regulation of Screening of Foreign Direct Investments in the European Union*, Pro Futuro, 2020/4, <https://ojs.lib.unideb.hu/profuturo/article/view/9463/8506> (letöltés ideje: 2021. 08. 25.).

⁴ 2019/452. rendelet, 2. cikk (1)–(2) bekezdés.

⁵ COM(2010) 343.

⁶ PĂTRAȘC-BĂLAN: *i. m.*, 179–180.

A rendelet a tagállamok, illetve a Bizottság által figyelembe vehető tényezőket is meghatároz annak megállapítása céljából, hogy egy külföldi közvetlen befektetés hatást gyakorol-e vagy veszélyt jelent-e a biztonságra vagy közrendre. Így vizsgálni kell, hogy a befektetés hatással van-e kritikus infrastruktúrákra (energetikai, közlekedési, egészségügyi, távközlési, védelmi stb. infrastruktúrákra), technológiákra (mesterséges intelligencia, robottechnológia, kiberbiztonság, védelmi technológia stb.), jelentős termelési tényezőre, érzékeny adatokhoz való hozzáféréshez, vagy akár a média szabadságára és pluralizmusára. Az ellenőrzés során az is vizsgálható és figyelembe vehető, hogy a külföldi befektető felett közvetlenül vagy közvetetten irányítást gyakorol-e valamely harmadik ország kormánya tulajdonosi struktúra vagy jelentős finanszírozás révén, vagy az, ha a külföldi befektető részt vett-e már korábban olyan tevékenységekben, amelyek valamely tagállamban a biztonságra vagy a közrendre hatást gyakoroltak. Szintén figyelembe vehető, hogy fennáll-e annak a valós kockázata, hogy a külföldi befektető illegális tevékenységet végez vagy bűncselekményt követ el.⁷ A tagállam területén megvalósuló vagy megvalósult közvetlen külföldi befektetések ellenőrzését az átvilágítási mechanizmust fenntartó tagállam végzi el. A tagállamok éves jelentést nyújtanak be a Bizottsághoz a területükön megvalósult közvetlen külföldi befektetésekről.⁸

A Bizottság 2020. március 26-i (2020/C 99 I/01) közleményében – amely iránymutatásként szolgált a tagállamoknak a rendelet alkalmazásának megkezdése előtt – hangsúlyozza, hogy a Covid-19-járvány következtében kialakult gazdasági helyzet és az átfogó válaszadás részeként a Bizottság kiemelt figyelmet kíván fordítani a közvetlen külföldi befektetések átvilágításának kérdésére. A bizottsági iránymutatás éberségre inti a tagállamokat, arra figyelmeztetve őket, hogy a stratégiai iparágakat fokozottan védeni kell az esetlegesen fenyegető külföldi befektetésekkel szemben. Ugyanakkor a Bizottság arra kéri a tagállamokat, hogy minél előbb kezdjék meg a rendelet alkalmazását, figyelembe véve a kritikus ágazatokat fenyegető kockázatokat, és azon tagállamok, amelyek nem rendelkeznek átvilágítási mechanizmussal, vagy az nem megfelelő, hozzanak létre teljes körű átvilágítási mechanizmust. A közlemény hangsúlyozza, hogy a rendelet a gazdaság valamennyi ágazatában alkalmazandó, és egy ügylet átvilágítására annak értékétől függetlenül is szükség lehet, így tehát nem vonatkozik rá semmilyen küszöbérték.⁹

A rendelet másik célja a közvetlen külföldi befektetésekhez kapcsolódó együttműködési mechanizmus megteremtése. Az EU-ba irányuló közvetlen külföldi befektetések kapcsán a tagállamok közötti együttműködés akkor lehet fontos, amikor az egyik tagállamban eszközölt befektetés hatással lehet más tagállamok biztonságára vagy közrendjére. A rendelet az együttműködési mechanizmus kapcsán három esetet szabályoz. Az első eset az átvilágítás alatt álló, a második az átvilágítás alatt nem álló közvetlen külföldi befektetésekhez kapcsolódó együttműködési mechanizmusra, míg a harmadik eset az uniós érdekű projektekre vagy programokra valószínűleg hatást gyakorló közvetlen külföldi befektetésekre vonatkozik.¹⁰

⁷ 2019/452. rendelet, 4. cikk (1)–(2) bekezdés.

⁸ A jelentési kötelezettség azokra a tagállamokra is vonatkozik, amelyek nem rendelkeznek átvilágítási mechanizmussal.

⁹ COM(2020/C 99 I/01).

¹⁰ 2019/452. rendelet, 6–8. cikkek.

Az első esetre vonatkozóan a rendelet előírja a tagállamok számára, hogy az átvilágítás alatt álló közvetlen külföldi befektetésekről tegyenek bejelentést a Bizottságnak és a többi tagállamnak. A bejelentés alapján a tagállamok észrevételeket fogalmazhatnak meg az átvilágítást végző tagállamnak, a Bizottság pedig az átvilágítást végző tagállamnak címzett véleményt bocsáthat ki a befektetésre vonatkozóan. Az átvilágítást végző tagállamnak a rendelet 6. cikkének (9) bekezdése szerint megfelelően figyelembe veszi a tagállamok észrevételeit és a Bizottság véleményét. A végleges átvilágítási határozatot az átvilágítást végző tagállam hozza meg.

A második mechanizmus az átvilágítás alatt nem álló közvetlen külföldi befektetésekre vonatkozik. Ilyen esetben, ha egy tagállam úgy ítéli meg, hogy valamely más tagállamban tervezett vagy már megvalósult közvetlen külföldi befektetés, amely nem áll átvilágítás alatt, hatást gyakorolhat biztonságára vagy közrendjére, észrevételeket tehet a másik tagállamnak. Az észrevételeket a tagállamnak és a Bizottságnak is meg kell küldeni. A Bizottság abban az esetben is véleményt adhat ki a külföldi beruházással kapcsolatban, ha úgy ítéli meg, hogy az egynél több tagállam biztonságát vagy közrendjét érintheti, vagy ha az adott beruházással kapcsolatban releváns információkkal rendelkezik. A rendelet értelmében a Bizottság véleményt bocsáthat ki akkor is, ha más tagállamok nem tettek észrevételeket. A Bizottság véleményét a tagállam ez esetben is megfelelően figyelembe kell vegye. Az a tagállam, amelyben a befektetést tervezik vagy megvalósították, bejelentésében vagy tagállami/bizottsági kérésre a rendelet 9. cikk (2) bekezdésében meghatározott információkat kell szolgáltatassa.

A harmadik mechanizmus az EU-s érdekű projektekre vagy programokra valószínűleg hatást gyakorló közvetlen külföldi befektetésekre vonatkozik. A rendelet 8. cikk (1) bekezdése szerint a Bizottság, ha úgy látja, hogy egy közvetlen külföldi befektetés biztonsági vagy közrendi okokból valószínűleg hatással lesz uniós érdekű projektekre vagy programokra, akkor annak a tagállamnak címzett véleményt bocsáthat ki, amelyben a közvetlen külföldi befektetést tervezik vagy megvalósították. Az uniós érdekűnek minősülő projektek és programok jegyzékét a rendelet melléklete tartalmazza. Amennyiben a tagállam nem veszi figyelembe a megfogalmazott véleményt, magyarázatot kell adnia a Bizottságnak. A tagállamok közötti, illetve a tagállamok és a Bizottság közötti együttműködés és kommunikáció elősegítésére, illetve a rendelet végrehajtása céljából minden tagállamban a Bizottság úgynevezett kapcsolattartó pontokat hoznak létre. Amint azt a szakirodalomban is megfogalmazták, kérdéses az, hogy a tagállamok olyan érzékeny területen, mint a nemzetbiztonság, hajlandóak lesznek-e együttműködni és érzékeny információkat megosztani egymással.¹¹

3. A (külföldi) befektetések nemzetbiztonsági ellenőrzése Romániában

Románia több szempontból is vonzó üzleti céllország a külföldi befektetők számára. A befektetési környezetet vonzóvá teszi az ország stratégiai földrajzi helyzete, az aránylag

¹¹ Vig: *i. m.*, 11.

még olcsónak számító munkaerő és a megközelítőleg 20 millió fős felvevőpiaca. A valós képhez azonban az is hozzátartozik, hogy ezeket az adottságokat számos hiányosság árnyékolja be. Ezek közül említhetjük a szükséges szállítási infrastruktúra hiányát, a politikai és jogszabályi környezet gyakori változását, a bürokráciát, vagy az egyre szűkülő munkaerőpiaci kínálatot. Amint arra egy, a külföldi közvetlen befektetések alakulásáról és jelentőségéről készült 2017-es tanulmány is felhívta a figyelmet, Romániában nincsenek a közvetlen külföldi befektetések ösztönzésére szakosodott hatékony kormányzati ügynökségek.¹² Jelenleg a Gazdasági, Vállalkozási és Idegenforgalmi Minisztériumnak (*Ministerul Economiei, Antreprenoriatului și Turismului*) alárendelt Külföldi Befektetési Főigazgatóság (*Direcția Generală Investiții Străine*) felelős a nagyberuházási projektek fejlesztéséért és ösztönzéséért, illetve feladatai közé tartozik a külföldi befektetőkkel való kapcsolattartás és a romániai befektetési lehetőségek népszerűsítése.

A közvetlen befektetések ösztönzéséről szóló 1997. évi 92. sürgősségi kormányrendelet értelmében közvetlen befektetésnek minősül egy vállalkozás létrehozásában, bővítésében való részvétel vagy részesedésszerzés, a portfólióbefektetések kivételével. Ugyanakkor közvetlen befektetésnek minősül egy külföldi vállalkozás romániai fióktelepének létrehozása és bővítése is. Befektetőnek minősül az a természetes vagy jogi személy, aki romániai vagy külföldi állandó lakhellyel/székhellyel rendelkezik, és Romániában befektetéseket hajt végre. Amint az a két fogalom meghatározásából kitűnik, a sürgősségi kormányrendelet egyaránt vonatkozik a Romániában rezidens és nem rezidens természetes és jogi személyekre, akik tisztességes, méltányos és megkülönböztetéstől mentes bánásmódban részesülnek, függetlenül arról, hogy román vagy külföldi befektetők. Bár a jogszabály az egyenlő bánásmód elvét kívánja biztosítani, a jogszabály fő célja mégis a külföldi befektetők és befektetések támogatása, ösztönzése. Éppen ezért a sürgősségi kormányrendelet, a befektetőkre vonatkozó közös garanciákon túl, a jogszabály III. fejezetében a külföldi befektetők számára külön garanciákat és kedvezményeket biztosít.

Romániában még nincs külön jogszabály a külföldi befektetések átvilágítására vonatkozóan. A tervezett befektetések ellenőrzésére nemzetbiztonsági szempontból kerülhet sor, melynek kérdését és eljárását az 1996. évi 21. versenytörvény (továbbiakban: versenytörvény), a Gazdasági összefonódásokról szóló 2017. évi versenytanácsi szabályzat¹³ és a Legfelsőbb Védelmi Tanács 2012. szeptember 27-i 73. határozata (*Consiliul Suprem de Apărare a Țării*, továbbiakban: CSAT) szabályozza. Az összefonódások ellenőrzésére és a nemzetbiztonságot fenyegető potenciális veszélyek értékelésére alkalmazandó jogi keret nem tesz különbséget belföldi vagy külföldi befektető között. Így tehát ugyanaz a jogszabályi keret vonatkozik azokra a műveletekre, amelyek nemzetbiztonsági kockázatot jelenthetnek, függetlenül attól, hogy belföldi vagy külföldi befektetőkről van-e szó.

A versenytörvény eredeti, 1996-os formájában a befektetések nemzetbiztonsági szempontból történő ellenőrzésére vonatkozó előírás és eljárás még nem volt. Ez csak

¹² Alexandra HOROBET, Oana POPOVICI: *Investițiile străine directe: evoluția și importanța lor în România*, Academia de Studii Economice București și Consiliul Investitorilor Străini, 2017, 15–16.

¹³ Jóváhagyta a Versenytanács 2017. évi 431. elnöki rendelete. A rendelet hatályon kívül helyezte a Gazdasági Összefonódásokról szóló 2010. évi versenytanácsi szabályzatot.

utólag, két törvénymódosítás¹⁴ következtében került be a versenytörvény 47. cikk (9)–(12) bekezdéseibe. A versenytörvény 2011. évi módosítását követően a (9) bekezdéssel kiegészült 47. cikk rendelkezései értelmében, amennyiben egy vállalkozás vagy bizonyos eszközök feletti irányítás megszerzése nemzetbiztonsági kockázatot jelent, a kormány a Legfelsőbb Védelmi Tanács javaslatára határozatot hoz a művelet megtiltásáról, tiszteletben tartva az Európai Bizottság e területen fennálló hatáskörét. A Versenytanács minden olyan, az intézménynél bejelentett gazdasági összefonódására vonatkozó műveletről tájékoztatja a CSAT-ot,¹⁵ amely nemzetbiztonsági szempontból elemezhető lehet. A versenytörvény 9. cikk (1) bekezdésének értelmében gazdasági összefonódás alakul ki akkor, amikor az ellenőrzés megváltozása, tartós alapon, a következők miatt történik: két vagy több, előzőleg egymástól független társaság vagy társaságok részei egyesülnek; egy vagy több személy, amely már irányít legalább egy társaságot, illetve egy vagy több társaság közvetlen vagy közvetett irányítást szerez egy vagy több más társaság vagy társaságok részei felett. Szintén gazdasági összefonódásnak minősül a 9. cikk (2) bekezdése szerint egy önálló gazdasági egység összes funkcióját tartósan ellátó közös vállalat létrehozása.¹⁶ Azon gazdasági összefonódásokat, amelyekben az érintett vállalkozások összevont teljes forgalma meghaladja a 10 millió euró összeget, és amelyekben legalább két érintett vállalkozás romániai forgalma meghaladja a 4 millió euró összeget, az összefonódás végrehajtását megelőzően, a megállapodás megkötését, a nyilvános ajánlat közzétételét vagy az irányítást megalapozó részesedés megszerzését követően a Versenyhivatalnál be kell jelenteni.¹⁷ A fenti rendelkezésekből következik, hogy a Versenytanács csak az intézménynél bejelentett gazdasági összefonódására vonatkozó műveletekről tájékoztathatja a CSAT-ot.

A versenytörvény 2011. évi módosítása következtében módosult a *Gazdasági Összefonódásokról szóló 2010. évi versenytanácsi szabályzat*¹⁸ is. Az azóta hatályon kívül helyezett szabályzatba a nemzetbiztonsági kockázatot jelentő gazdasági összefonódásokról szóló új szakasz került bevezetésre, amely részletezte az alkalmazandó átvilágítási eljárást. Ennek értelmében a Versenytanács az összefonódásra vonatkozó bejelentés nyilvántartásba vétele után közölte a CSAT-tal a művelet nyilvántartási számát és az ügyletre vonatkozó alapvető információkat: a gazdasági összefonódás megvalósulásának módját (felvásárlás, egyesülés stb.), az összefonódásban részt vevő felek azonosító adatait, az összefonódásban részt vevő felek tevékenységi körét és az ügylet tárgyát

¹⁴ 2011. évi 149. törvény 1. cikk 26. pontja; 2015. évi 347. törvény 1. cikk 8. pontja.

¹⁵ A 2002. évi 425. törvény 5. cikkének értelmében a Legfelsőbb Védelmi Tanács elnöke Románia elnöke, alelnöke pedig a miniszterelnök. A CSAT tagjai a honvédelmi miniszter, a belügyminiszter, a külügyminiszter, az igazságügyi miniszter, az ipari és természeti erőforrások minisztere (jelenleg a gazdasági, vállalkozási és idegenforgalmi miniszter), a pénzügyminiszter, a román hírszerző szolgálatok igazgatói, a vezérkari főnök és az elnök nemzetbiztonsági tanácsadója.

¹⁶ A versenytörvény 9. cikk (1)–(2) bekezdése lényegében átveszi a 139/2004/EK-rendelet 3. cikkének az összefonódás fogalmára vonatkozó meghatározását.

¹⁷ Az euró lejben kifejezett értékét a Román Nemzeti Bank által közölte, a műveletet megelőző év pénzügyi évének utolsó napján érvényes árfolyamon számítják ki.

¹⁸ A szabályzatot a Versenytanács 2010. évi 385. elnöki rendelete hagyta jóvá, a 2011. évi 941. elnöki rendelet módosította és a Versenytanács 2017. évi 431. elnöki rendelete hatályon kívül helyezte.

(vállalkozások vagy eszközök). A CSAT a bejelentéstől számított 30 napon belül tájékoztatta a Versenytanácsot, hogy a gazdasági összefonódást nemzetbiztonsági szempontból is elemezni kell. Ezt követően a Versenytanács haladéktalanul tájékoztatta a feleket arról, hogy a bejelentett műveletet a CSAT vizsgálja. Amint a vállalkozások tudomást szereztek arról, hogy a gazdasági összefonódási művelet nemzetbiztonsági szempontból is elemzésre kerül, közvetlenül a CSAT-tal közölték az elemzéshez szükséges információkat és dokumentumokat. A Versenytanács által versenyjogi szempontból végzett elemzéssel párhuzamosan zajlott a CSAT által nemzetbiztonsági szempontból végzett elemzés, azonban a Versenytanács még a nemzetbiztonsági elemzés lezárása előtt határozatot fogadhatott el versenyjogi szempontból a szóban forgó műveletről. A nemzetbiztonsági kockázatelemzést legkésőbb az elemzéshez szükséges dokumentumok benyújtásától számított 45 napon belül kellett elvégezze a CSAT. Az elemzés eredményéről 5 napon belül tájékoztatni kellett a feleket, valamint a kormányt is, ha a CSAT a műveletet megtiltó kormányhatározatot meghozatalát javasolta.

Annak tisztázása végett, hogy melyek azok az ágazatok és tevékenységek, amelyek esetében az irányítás megszerzése, valamint a gazdasági összefonódás nemzetbiztonsági kockázatot jelent, a CSAT 2012. szeptember 27-én elfogadta a 47. cikk (9) bekezdésének alkalmazásáról szóló 73. határozatát.¹⁹ A határozat értelmében nemzetbiztonsági szempontból a CSAT vizsgálata alá esnek azok a vállalkozások vagy eszközök feletti ellenőrzés megszerzésével, valamint gazdasági összefonódással járó műveletek, amelyek a következő ágazatok valamelyikében valósul meg és érinti: a polgárok és közösségek biztonságát, a határbiztonságot, energiabiztonságot, létfontosságú erőforrások ellátórendszereinek és infrastruktúrák biztonságát, az információs és kommunikációs rendszerek biztonságát, az állami tulajdonú vállalatok privatizációjának biztonságát vagy azok irányításának biztonságát.²⁰

Amint azt már jeleztük, a Versenytanács az intézménynél bejelentett műveletekről köteles tájékoztatni a CSAT-ot. Azon műveletek esetében, amelyek a versenytörvény 9. cikk (1) és (2) bekezdése szerint gazdasági összefonódásnak minősülnek, azonban nem haladják meg a törvény által meghatározott forgalmi küszöbértéket, így nem vonatkozik rájuk előzetes bejelentési kötelezettség, az irányítást megszerző fél vagy felek közvetlenül tájékoztatják a CSAT-ot, megküldve a felek azonosító adatait, tevékenységi körét, a művelet megvalósulásának módját és az ügylet tárgyát. Közvetlenül a CSAT-hoz érkező bejelentéseket a határozat 7. cikke értelmében a Versenytanácshoz irányítják át, majd a feleket kizárólag a Versenytanács tájékoztatja a nemzetbiztonsági kockázatelemzés eredményéről. Amint a határozatból kitűnik, a műveletet bejelentő fél vagy felekkel történő kommunikáció, függetlenül a jogszabályban előírt forgalmi küszöbértéktől, a Versenytanács hatáskörébe tartozik.

A versenytörvény 47. cikkét a 2015. évi 347. törvény újabb három bekezdéssel egészítette ki. A (10) – (12) bekezdésekbe foglalt eljárás szerint, ha a CSAT arról tájékoztatja a Versenytanácsot, hogy a bejelentett gazdasági összefonódás nemzetbiztonsági kockázatot jelenthet, a vállalkozások összefonódásának elemzésére és értékelésére jogszabály

¹⁹ Legfelsőbb Védelmi Tanács 2012. évi 73. határozata, [https://csat.presidency.ro/files/documente/Hotararea_CSAT_7_3_\(2012\).pdf](https://csat.presidency.ro/files/documente/Hotararea_CSAT_7_3_(2012).pdf) (letöltés ideje: 2021. 04. 10.).

²⁰ A felsorolás nem teljes körű. Lásd: Legfelsőbb Védelmi Tanács 2012. évi 73. határozatát.

által előírt határidők felfüggesztésre kerülnek mindaddig, amíg a CSAT meg nem hozza a művelet engedélyezéséről vagy megtiltásáról szóló határozatát. A Versenytanács a nemzetbiztonsági kérdésekben illetékes állami hatóságok kérésére minden szükséges információt és dokumentumot a CSAT rendelkezésére bocsát, hogy az elvégezhesse nemzetbiztonsági okokból történő értékelését és kivizsgálását. Ha a CSAT határozata megtiltja a műveletet, a Versenytanács előtti eljárás megszűnik. A Versenytanács a CSAT által hozott határozat közzétételétől számított 15 napon belül erről tájékoztatja az érintetteket.

Végül a Versenytanács plenáris ülése 2017-ben a gazdasági összefonódásokra vonatkozó új versenytanácsi szabályzatot fogadott el, amit a Versenytanács 2017. évi 431. elnöki rendelete léptetett hatályba. A hatályon kívül helyezett 2010. évi szabályzathoz az új szabályzat módosítva ugyan, de átvette a nemzetbiztonsági kockázatot jelentő gazdasági összefonódásokról szóló szakaszát. A módosítás előrelépés helyett visszalépés. A szabályzat tulajdonképpen a versenytörvény vonatkozó rendelkezéseit ismétli meg anélkül, hogy valami újat mondana. A szabályzatban már nem szerepel az a bejelentéstől számított 30 napos határidő, amin belül a CSAT-nak tájékoztatni kell a Versenytanácsot arról, hogy a műveletet nemzetbiztonsági szempontból is vizsgálni kell. Szintén hiányzik a szabályzathoz az a 45 napos határidő, amely alatt a CSAT-nak el kell végeznie a nemzetbiztonsági kockázatelemzést. A nemzetbiztonsági ellenőrzésre vonatkozó egyértelmű határidők, szabályok és eljárások hiánya az ágazatspecifikus szabályokban befektetői szempontból aggályos. Amint azt az EU 2019/452. rendelet 15. preambulumbekzdése is hangsúlyozza az átvilágítási mechanizmusok kapcsán, a szabályoknak és eljárásoknak, és az azok keretében alkalmazott határidőknek átláthatóknak kell lenniük.

Amint azt a szakirodalomban is megfogalmazták, a versenytörvény fentiekben ismertetett rendelkezései, de a gazdasági összefonódások nemzetbiztonsági szempontból történő ellenőrzésére vonatkozó szabályok is több kérdést is felvetnek. Mindenekelőtt a versenytörvény szövegéből kitűnik, hogy a nemzetbiztonsági szempontból történő ellenőrzésre csak vállalat vagy bizonyos eszközök felvásárlása kapcsán kerül sor (*takeover*), és az eljárás csak a versenytörvény keretein belül alkalmazható.²¹ Továbbá megtevesztő lehet, hogy míg a versenytörvény 47. cikk (9) bekezdése a nemzetbiztonsági szempontból kockázatosnak ítélt műveletek megtiltását kormányhatározathoz köti, amit a CSAT javaslatára hoz meg a kormány, ugyanazon cikk (12) bekezdése már a CSAT által vizsgált művelet megtiltásáról szóló határozatot említi, melynek következtében a Versenytanács előtti eljárás is megszűnik. Helyénvaló az a kérdésfeltevés, hogy miért szükséges a kormány bevonása az eljárásba, amikor a CSAT tagjai között találjuk a miniszterelnököt és hat miniszert. Aggodalomra adhat okot az, hogy az átvilágítási eljárás kapcsán a CSAT sem értékelési kritériumokat, sem iránymutatásokat nem bocsátott ki a művelet nemzetbiztonságra gyakorolt hatásának értékelésére vonatkozóan. Ugyanakkor a szabályozás nem tartalmaz jogorvoslati lehetőséget a meghozott tiltó határozat ellen. Szintén tisztázásra vár az, hogy az érdekelt felek egy esetleges közigazgatási peres eljárásban a CSAT-ot vagy a kormányt, esetleg mindkettőt perbe kell-e hívja.²² Ez utóbbi kérdést a

²¹ GÁSPÁR-SZILÁGYI Szilárd: *Foreign Investment Screening in Hungary and Romania = YSEC Yearbook of Socio-Economic Constitutions 2020 – A Common European Law on Investment Screening (CELIS)*, szerk. Steffen HINDELANG, Andreas MOBERG, Springer, Cham, 2020, 187–208.

²² GÁSPÁR-SZILÁGYI: *i. m.*, 191–192.

bírósági gyakorlat tisztázhatná, azonban ilyen jellegű joggyakorlat még nem alakult ki. Bár a fentiekben részletezett beruházási átvilágítási mechanizmus több éve működik, az eljáró hatóságok nem rendelkeznek releváns joggyakorlattal a nemzetbiztonsági okokra hivatkozó műveletek elutasítására vonatkozóan. Álláspontunk szerint mindenképpen üdvözlendő lenne egy önálló jogszabály elfogadása a külföldi befektetések átvilágítására vonatkozóan.

4. A közvetlen külföldi befektetések átvilágítási rendszerének kialakítása Romániában. Jogszabálytervezet

2020 novemberében a kormány tájékoztató oldalán megjelent annak a sürgősségi kormányrendeletnek a tervezete,²³ amely az Unióba irányuló közvetlen külföldi befektetések átvilágítási keretének létrehozásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács EU 2019/452. rendeletének romániai végrehajtását tűzi ki célul. A kormányrendelet, amint látni fogjuk, módosítaná a fentiekben már többször hivatkozott versenytörvény 47. cikkét, kiegészítve azt egy újabb bekezdéssel. Bár a sürgősségi kormányrendelet tervezetének nyilvános vitája 2020 októberében lezárult, a jogszabály elfogadására jelen tanulmány megírásakor még nem került sor.

A román jogszabálytervezet az EU 2019/452. rendeletével összhangban külföldi befektetőnek tekinti a harmadik országbeli természetes vagy jogi személyeket, akik Romániában közvetlen külföldi befektetéseket terveznek vagy hajtottak végre. A román kormányrendelet-tervezet a külföldi befektetők körét kiterjeszti. Így külföldi befektetőnek minősül az a jogi személy is, amelynek székhelye az Európai Unió valamely tagállamában található, és külföldi befektetést hajtott végre vagy szándékozik végrehajtani Romániában, azonban a jogi személy ellenőrzését közvetlenül vagy közvetve olyan természetes vagy jogi személy gyakorolja, aki nem az Európai Unió valamely tagállamának állampolgára, illetve olyan jogi személyiséggel nem rendelkező jogalany, amely olyan állam joga szerint szerveződött, amely nem az Európai Unió tagállama. A jogi személyiséggel nem rendelkező jogalany vagy kezelője, aki külföldi befektetést hajtott végre vagy szándékozik végrehajtani Romániában, szintén külföldi befektetőnek minősül a következők szerint: ha természetes személy és nem az Európai Unió állampolgára, ha jogi személy és nem az Európai Unió valamely tagállamában van székhelye, vagy ha a jogalanyt olyan állam joga szerint hozták létre, amely nem az Európai Unió tagállama. Megjegyzendő, hogy 2020 őszétől a külföldi befektetésekre vonatkozó statisztikák

²³ Proiectul de Ordonanță de urgență privind măsurile de punere în aplicare a Regulamentului (UE) 452/2019 al Parlamentului European și al Consiliului din 19 martie 2019, precum și pentru modificarea și completarea Legii concurenței nr. 21/1996, <http://e-consultare.gov.ro/w/proiectul-de-ordonanta-de-urgenta-privind-masurile-de-punere-in-aplicare-a-regulamentului-ue-452-2019-al-parlamentului-european-si-al-consiliului-din-19-martie-2019-precum-si-pentru-modificarea-si/> (letöltés ideje: 2021. 06. 10.).

elkészítésekor a Román Nemzeti Bank is a tényleges ellenőrzés gyakorlásának kritériumát veszi alapul.

A kormányrendelet-tervezet szerint azokat a közvetlen külföldi befektetéseket kell vizsgálat és engedélyeztetési eljárás alá vetni, amelyek valószínűleg hatást gyakorolnak a biztonságra vagy a közrendre, így például a befektetés hatással lehet kritikus infrastruktúrákra, technológiákra, jelentős termelési tényezőkre, érzékeny adatokhoz való hozzáférésre, vagy akár a média szabadságára és pluralizmusára,²⁴ illetve a befektetések értéke meghaladja a 2 millió eurós küszöbértéket. Szintén vizsgálat alá kell vetni azokat a közvetlen külföldi befektetéseket, amelyek a CSAT 2012. szeptember 27-i 73. határozatában felsorolt ágazatokban tevékenykednek. A tervezet lehetőséget biztosít továbbá arra, hogy a 2 millió eurós küszöbértéket meg nem haladó közvetlen külföldi befektetéseket is vizsgálatnak és engedélyezésnek vessék alá, ha azok jellegüknél fogva valószínűleg jelentős hatást gyakorolnak a biztonságra vagy a közrendre, vagy jelentős kockázatot jelentenek.

A közvetlen külföldi befektetések átvilágítását egy erre a célra létrehozott külön testület, a Közvetlen Külföldi Befektetéseket Vizsgáló Bizottság (*Comisia pentru examinarea investițiilor străine directe*, továbbiakban: CEISD) végzi.²⁵ A vizsgált közvetlen külföldi befektetés sajátosságaitól függően a CEISD más hatóságokat, közintézményeket vagy elismert szakértőket is bevonhat az engedélyeztetési eljárásba. Amint azt már jeleztük, ha a közvetlen külföldi befektetés a versenytörvény szerint gazdasági összefonódásnak is minősül, erről külön bejelentést kell benyújtani a Versenyhivatalhoz. A versenytörvényben előírt és jelen tanulmány 3. pontjában ismertetett eljárásban döntés csak a CEISD által lefolytatott ellenőrzés után, az elbírálásról szóló határozat tartalmától függően hozható. Az engedélykérelemnek tartalmaznia kell az EU 2019/452. rendelet 9. cikk (2) bekezdésébe foglalt információkat. A sürgősségi kormányrendelet-tervezet szerint a CEISD engedélye nélkül tilos Romániában közvetlen külföldi befektetést megvalósítani. A CEISD hivatalból is eljárást indíthat, továbbá ha a román állam valamely hatósága úgy ítéli meg, hogy egy külföldi beruházást vizsgálni szükséges, értesíti erről a vizsgálóbizottságot, amely ha a megkeresést indokoltan ítéli, megkezdi a vizsgálati eljárást.

Az engedélyeztetési eljárás a CEISD határozatával zárul, amelyet a bizottsági tagok egyhangúlag hoznak meg. Ha ez nem lehetséges, a vizsgálóbizottság a döntéshez a CSAT ügydöntő véleményét kéri. A CEISD engedélyezi a közvetlen külföldi befektetést, ha úgy ítéli meg, hogy az nem veszélyezteti Románia biztonságát vagy közrendjét, és valószínű, hogy nincs hatással uniós érdekű projektekre vagy programokra. A CEISD feltételes engedélyt is kibocsáthat, ha úgy ítéli meg, hogy a befektetés csak a külföldi befektető

²⁴ A kormányrendelet-tervezet 9. cikk (1) bekezdése tulajdonképpen átveszi és megismétli az EU 2019/452. rendelet 4. cikkének (1) és (2) bekezdését.

²⁵ A CEISD jogi személyiséggel nem rendelkező, a román kormányának alárendelt közigazgatási szerv. Összetétele a következő: a) a miniszterelnök képviselője, aki egyben a Bizottság elnöke is; b) a Versenytanács elnöke vagy a Versenytanács plenáris ülésén az elnök által kinevezett személy, aki egyben a Bizottság alelnöke; c) az Államelnöki Hivatal képviselője; d) a Gazdasági, Vállalkozási és Idegenforgalmi Minisztérium képviselője; e) a Külügyminisztérium képviselője; f) a Pénzügyminisztérium képviselője; g) a Honvédelmi Minisztérium képviselője; h) az Igazságügyi Minisztérium képviselője; i) a Belügyminisztérium képviselője; j) a Román Hírszerző Szolgálat képviselője; k) a Külföldi Hírszerző Szolgálat képviselője;

magatartási vagy strukturális kötelezettségvállalásait követően valósítható meg. Ilyen esetben a külföldi befektetés csak a feltételes engedélyezési határozatba foglalt korlátok között és feltételek szerint folytatható vagy valósítható meg. Az engedélyezési kérelem akkor kerül elutasításra, ha az átvilágítás során az derül ki, hogy a közvetlen külföldi befektetés Románia biztonságát vagy közrendjét veszélyeztetné, vagy valószínűleg hatással lenne az Európai Unió érdekeit szolgáló projektekre vagy programokra. Amennyiben a vizsgálat azt állapítja meg, hogy a közvetlen külföldi befektetés az EU 2019/452. rendelet vagy a sürgősségi kormányrendeletbe foglaltak megsértésével valósult meg, a CEISD a befektetés felszámolásáról dönt. Amennyiben a vizsgálóbizottság úgy látja, hogy egy közvetlen külföldi befektetés biztonsági vagy közrendi okokból valószínűleg hatással lesz uniós érdekű projektekre vagy programokra, határozata meghozatalakor figyelembe veszi az Európai Bizottság véleményét.

A CEISD az átvilágítási eljárás során, ha úgy ítéli meg, más hatóságok és közintézmények véleményét is kikérheti. Amennyiben a külföldi befektetések olyan információs és kommunikációs technológiákat érintenek, amelyek hatással lehetnek Románia biztonságára vagy közrendjére, az eljárás során ki kell kérni a Kiberbiztonsági Operatív Tanács véleményét is. A vizsgált engedélykérelem sajátos, összetett jellege, vagy annak Románia biztonságára vagy közrendjére, illetve az Európai Unió érdekeit szolgáló projektekre vagy programokra gyakorolt hatása miatt, a CEISD dönthet úgy, hogy az átvilágítási eljárás során a CSAT-hoz fordul, és kezdeményezi az engedélykérelem nemzetbiztonsági szempontból történő alapos kivizsgálását. A CSAT véleménye ügydöntő a meghozható határozatok vonatkozásában. Az átvilágítást a CEISD legkésőbb az eljárás lefolytatásához szükséges dokumentumok megérkezésétől számított 60 napon belül kell elvégezze, majd döntéséről a határozat meghozatalától számított 45 napon belül értesíti a külföldi befektetőt. A határozat a közléstől számított 30 napos határidőn belül közigazgatási perben megtámadható. A perre a Bukaresti Ítéltábla kizárólagosan illetékes.

5. Összegzés

Bár az ismertetett jogszabálytervezet indokolása és bevezető rendelkezései a Romániában hatályos közvetlen külföldi befektetések átvilágítási mechanizmusára vonatkozó szabályok módosításának szükségességét hangsúlyozza, amint azt már kifejtettük, a versenytörvény, a versenytanácsi szabályzat és CSAT 2012. szeptember 27-i 73. határozata a gazdasági összefonódások ellenőrzésére és a nemzetbiztonságot fenyegető potenciális veszélyek értékelésére alkalmazandó jogi keretet biztosítják, nem téve különbséget belföldi vagy külföldi befektetők között. Így tehát a létező és hatályos jogi keret nem tekinthető a közvetlen külföldi befektetésekre vonatkozó valós átvilágítási rendszerének.

A kormányrendelet nem a versenytörvényben szabályozott gazdasági összefonódások ellenőrzésére vonatkozó rendelkezéseket kívánja módosítani, tehát azok jelenlegi formájukban és tartalmukban hatályosak maradnak, hanem azzal párhuzamosan, az EU-rendelet szellemében a közvetlen külföldi befektetések átvilágítására vonatkozó

mechanizmust szándékozik létrehozni. Így tulajdonképpen, ha a közvetlen külföldi befektetés a versenytörvényben rögzített gazdasági összefonódásnak is minősül, a külföldi befektetőnek a kormányrendelet-tervezet szerinti engedélykérelmet és a versenytörvény szerinti gazdasági összefonódásról szóló bejelentést is be kell nyújtania az illetékes hatóságoknak.

A jogszabálytervezet ugyanúgy kívánja büntetni a pontatlan, hiányos vagy félrevezető információknak a kérelemben, bejelentésben vagy annak kiegészítésében történő megadását, mint a közvetlen külföldi befektetés bejelentés nélküli megvalósítását. A szabálysértésnek minősülő cselekmények nem azonos súlyúak. Álláspontunk szerint az alkalmazható szankciók kiszabása során figyelembe kell venni a szabálysértés súlyát, és a szankciókat egyéniesíteni kell az adott körülményeknek megfelelően.

Ügyszintén a jogszabálytervezetnek tisztáznia kell a már megvalósult közvetlen külföldi beruházások jogi helyzetét. A tervezet szövegéből arra következtethetünk, hogy azon megvalósult közvetlen külföldi befektetések, amelyeket a CSAT nem ellenőrzött a jelenleg hatályos mechanizmus keretében, visszamenőleges hatályú felülvizsgálat alá esnek. Ezt a kérdést az EU 2019/452. rendelet vonatkozó rendelkezéseivel összhangban a jogszabály végleges formájában tisztázni szükséges.

Irodalomjegyzék

1. GÁSPÁR-SZILÁGYI Szilárd: *Foreign Investment Screening in Hungary and Romania = YSEC Yearbook of Socio-Economic Constitutions 2020 – A Common European Law on Investment Screening (CELIS)*, szerk. Steffen HINDELANG, Andreas MOBERG, Springer, Cham, 2020.
2. Alexandra HOROBEȚ, Oana POPOVICI: *Investițiile străine directe: evoluția și importanța lor în România*, Academia de Studii Economice București și Consiliul Investitorilor Străini, 2017.
3. HORVÁTH M. Tamás, BARTHA Ildikó, VARGA Judit (szerk.): *Honnan hová? A közpénzek védelméről*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2017.
4. Ionela-Diana PĂTRAȘC-BĂLAN: *Eficacitatea mecanismului de examinare a investițiilor străine directe în Uniunea Europeană*, Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Tomul LXVI/1, Științe Juridice, 2020.
5. VIG Zoltán, *The Regulation of Screening of Foreign Direct Investments in the European Union*, Pro Futuro, 2020/4.
6. Wolf ZWARTKRUIS, Bas DE JONG : *The EU Regulation on Screening of Foreign Direct Investment: A Game Changer?* (April 3, 2019), European Business Law Review, 2020.

E lapszám szerzői

Gosztonyi Gergely

egyetemi adjunktus, ELTE ÁJK, Budapest, e-mail: gosztonyi@ajk.elte.hu

Kokoly Zsolt

egyetemi adjunktus, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Jogtudományi Intézet, Kolozsvár,
e-mail: kokolyzsolt@sapientia.ro

Kis Júlia

PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola,
e-mail: avocatkisiulia@yahoo.com

Laczkó Réka

egyetemi tanársegéd, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvári Kar, Jogtudományi Intézet;
Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Jogtudományi Kar, Kolozsvár; PhD-hallgató, ELTE ÁJK Doktori Iskola,
e-mail: kis_reeka@yahoo.com

Szabó András

PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola,
e-mail: andras.dr.szabo@gmail.com

Szinek Csütörtöki Hajnalka

kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest;
PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola,
e-mail: hajnalka.csutortoki.szinek@mfi.gov.hu

Hrecska-Kovács Renáta

kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, e-mail: renata.hrecska@mfi.gov.hu

Suri Noémi

kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, e-mail: suri.noemi@jak.ppke.hu

Fegyveresi Zsolt

egyetemi adjunktus, Sapientia EMTE, Jogtudományi Intézet, Kolozsvár;
tudományos kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest,
e-mail: fegyveresi@gmail.com

SZERZŐI ÚTMUTATÓ

- Az Erdélyi Jogélet lektorált jogtudományi folyóirat. Az itt megjelenő írások kizárólag elsőközlésűek. A publikálásra kerülő kéziratok kategóriái: tanulmány, recenzió, jogeset-kommentár.
- A kézirat benyújtása előtt kérjük, tanulmányozza a jogi feltételeinket is tartalmazó szerzői útmutatót. A szerző az alábbi feltételeket a mű benyújtásával tudomásul veszi és elfogadja.
- A tanulmányokat Microsoft Word .doc vagy .docx formátumban, körülbelül 40 000 leütés terjedelemben, a recenziókat, jogesetek kommentárjait körülbelül 15 000 leütés terjedelemben kell leadni a szerkesztőbizottság e-mail címére. A szerkesztőbizottság fenntartja a jogot, hogy indokolt esetben hosszabb anyagot is megjelentessen vagy a hosszabb anyagot két részben közölje.
- A tanulmányokhoz kötelező rövid angol nyelvű összefoglalót kell mellékelni, és meg kell jelölni 5-6 kulcsszót, amelyek a tanulmány tartalmát a leginkább jellemzik. Az összefoglalóban nem szerepelhetnek hivatkozások.
- A szerző adatait a tanulmány vagy jogeset-kommentár címe alatt, a következőképpen kell megadni: Kovács István egyetemi tanár, ELTE ÁJK, Budapest, e-mail: istvan.kovacs@emalcim.hu. Recenziók esetén ugyanezeket az adatokat a recenzió végén kell feltüntetni.
- A szó szerinti idézetekhez használjon **idézőjelet**, idézeteken belüli idézetekhez pedig **félidézőjelet** (a ' jelet, billentyűkombinációja: shift + 1).
- pl. Szász-Schwarz Gusztáv szerint *„az ő jögalapja nem többé pusztán készpénznek kölcsönadása, hanem bármi kötelmi jögalap lehet, nem kell más, mint hogy az alperes ezen tartozását 'kölcsön címen' elismerte légyen, ami legtöbbször oly alakban történik, hogy 'kölcsönlevelet' vagy 'adóslevelet' állít ki róla”*.
- A címekhez, alcímekhez használjon **címsorokat**. A tanulmányon belül két alárendelt címsor használható, ezeket arab számokkal kell jelölni (1. Áttekintés, 1.1. Jogtörténeti előzmények, 1.2. A hatályos jog stb.).

Különböztesse meg egymástól:

- a **kiskötőjeleket** (szavak között használandó, pl. szóösszetételeknél: ítélet-végrehajtó),
- **nagykötőjeleket** (pl. évszámok, helységnevek között használandó -tól -ig jelentésben, pl. 1918–1920, Kolozsvár–Budapest útvonal),
- **gondolatjelet** – mondatokon belüli közbeékelés esetében,
- **kiemeléshez dőlt** betűt használjon, a **félkövér** betűk használata kerürendő,
- **idézetekhez dőlt** betűt használjon: az idézett részt dőlt betűvel írja és tegye idézőjelbe is,
- idézetek esetén a **kihagyást** a következőképpen jelölje: [...]
- a **századokat** római számokkal írja: VII. század.

Hivatkozások:

A tanulmányban idézett valamennyi forrást – akár szó szerinti, akár tartalmi idézésről van szó – **lábjegyzetben** kell lehivatkozni.

Az első lábjegyzetben kérjük minden esetben feltüntetni **az idézett mű valamennyi bibliográfiai adatát**: szerző(k) neve(i), mű címe, kiadó, kiadás helye, évszám, oldalszám. **Ismételt hivatkozás esetében** elegendő csak a szerző családneve, majd *i. m.* és az oldalszám feltüntetése, pl. BECK: *i. m.*, 11. Ugyanattól a szerzőtől több mű hivatkozása esetén a szerző neve után a mű címének első szavát (hasonló című művek esetében, első szavait) is fel kell tüntetni: BECK: *A köteles...*, *i. m.*, 11.

A lábjegyzetekben hivatkozott műveket kérjük a tanulmány végén az irodalomjegyzékben is feltüntetni, ábécésorrendben, sorszámozással.

A hivatkozási szabályok összefoglalása:

1. az első hivatkozás teljes bibliográfiai adatokkal történik;
2. hivatkozás ugyanarra a műre a soron következő lábjegyzetben: *Uo.* megjelöléssel történik;
3. rövidített lábjegyzet használatos, ha ugyanattól a szerzőtől csak egy művet hivatkozunk a tanulmányban;
4. rövidített lábjegyzet használatos, ha ugyanannak a szerzőnek több művét is hivatkozunk;
5. a szerző által felhasznált szakirodalmat irodalomjegyzék összegzi.

Általános példa:

1. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS) Keresztnév: *Mű címe (dőlttel)*, Kiadó, Kiadás helye, Kiadás éve, oldalszám.
2. *Uo. (dőlttel)*, oldalszám.
3. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS): *i. m.*, oldalszám.
4. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS): *Rövidített cím...*, *i. m.*, oldalszám.
5. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS) Keresztnév: *Mű címe (dőlttel)*, Kiadó, Kiadás helye, Kiadás éve.

Idegen nyelvű műre való hivatkozás esetében a családnev, keresztnév sorrend az adott nyelvben használatos névsorrendet követi:

Dan Andrei POPESCU: *Din nou despre rezerva succesorală. Privire din perspectiva dreptului internațional privat*, Buletinul Notarilor Publici, 2018/2 (XXII).

Példák:

Egyszerűs művek hivatkozása:

1. BECK Salamon: *A köteles részes jogállása*, Athenaeum, Budapest, 1913, 11.
2. *Uo.*, 17.
3. BECK: *i. m.*, 11.
4. BECK: *A köteles...*, *i. m.*, 11.

Két- vagy többszerzős művek hivatkozása:

1. KOZMA Anna, LŐRINCZ György, PÁL Lajos: *A Munka Törvénykönyvének magyarázata*, HVG Orac, Budapest, 2020, 43.
2. *Uo.*, 57–63.
3. KOZMA, LŐRINCZ, PÁL: *i. m.*, 57–63.
4. KOZMA, LŐRINCZ, PÁL: *A Munka...*, *i. m.*, 57–63.

Szerkesztett műben megjelent tanulmányokra, fejezetekre való hivatkozás:

1. VERESS Emőd: *Gondolatok a szerződés egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetéséről = Lábady Tamás emlékkönyv*, szerk. KOLTAY András, MENYHÁRD Attila, LANDI Balázs, Wolters Kluwer, Budapest, 2019, 311.

2. *Uo.*, 312.
3. VERESS: *i. m.*, 312.
4. VERESS: *Gondolatok..., i. m.*, 312.

Folyóiratcikkekre történő hivatkozás:

1. VÉKÁS Lajos: *Szladits Károly és magánjogi iskolája*, Jogtudományi Közlöny, 2018/2, 72–77, 75.
2. *Uo.*, 76.
3. VÉKÁS: *i. m.*, 76.
4. VÉKÁS: *Szladits..., i. m.*, 76.

Több műre való hivatkozás:

Lábjegyzetben több műre való hivatkozás esetében az oldalszámok után nem szükséges pont és pontosvessző is, csak pontosvessző:

DOMJÁN ÉVA: *A polgári jog és a kereskedelmi jog szerkezetéről*, Magyar Jog, 1991, 751–755; VÉKÁS Lajos: *Szükség van-e kereskedelmi magánjogra?* Magyar Jog, 1998, 705–714; a kereskedelmi jog külön kodifikálása mellett SÁRKÖZY Tamás: *A gazdaság joga, mint az Európai Unióhoz való csatlakozás hajtóereje*, Gazdaság és Jog, 1998, 9–16.

Hivatalos közlönyre, törvényre, rendeletre, kormányhatározatra való hivatkozás:

1. Románia Hivatalos Közlönyének (Monitorul Oficial al României) hivatkozási módja: Románia Hivatalos Közlönye, 2009. április 2, 213. sz.
2. Román törvény hivatkozási módja: a közjegyzőkről és a közjegyzői tevékenységről szóló 1995. évi 36. törvény
3. Román kormányrendelet hivatkozási módja: 2021. évi 77. sürgősségi kormányrendelet a Nemzeti Erdőőrség létesítéséről
4. Román kormányhatározat hivatkozási módja: a Kovászna megyei Uzon község zászlómodelljének jóváhagyásáról szóló 2021/1041. kormányhatározat.

Interneten hozzáférhető elektronikus forrás hivatkozása (zárójelben a letöltés dátumának megadásával):

www.alkotmánybíróság.hu (letöltés ideje: 2020. 01. 23.)

Jogi kérdések, lektorálás és etikai alapelvek:

A szerző a kézirat beküldésével szavatolja, hogy a tanulmány saját, eredeti szellemi alkotása, illetve amennyiben felhasználta mások munkáit, azokat megfelelő módon idézte és szakszerűen hivatkozott rájuk.

A szerző szavatol azért, hogy a művön nem áll fenn harmadik személynek olyan kizárólagos szerzői joga, amely az Erdélyi Jogélet kiadója felhasználását akadályozná vagy korlátozná.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága fenntartja magának a kizárólagos jogot arra, hogy a kiadói célok figyelembevételével meghatározza, mely művek felelnek meg a kiadás kritériumainak és kerülnek ténylegesen publikálásra.

A mű szerzőjének álláspontja nem feltétlenül tükrözi az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottságának és kiadójának álláspontját.

Az Erdélyi Jogélet a publikációt ingyenesen teszi hozzáférhetővé.

Az Erdélyi Jogélet kiadója általános szabályként nem fizet díjat a szerzőnek. A szerző a díjazásról a kézirat beküldésével kifejezetten lemond.

A szerző visszavonhatatlan engedélyt ad a mű címének felhasználásához, a mű nyilvánosságra hozatalához nyomtatott és elektronikus formában, a folyóirat honlapján és adatbázisokban. A szerző engedélyt ad a mű sokszorosítására, terjesztésére és a szükséges korrektúra elvégzésére.

A szerző a mű fentiekben felsorolt felhasználására területi korlátozás nélkül, határozatlan időtartamra, azaz a mű teljes védelmi idejére kizárólagos, harmadik személynek átengedhető felhasználási jogot enged az Erdélyi Jogélet kiadójának.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottságának tagjai, illetőleg külső, tudományos minősítéssel rendelkező, erre felkért személy által lektorált cikkeket közöl. A kézirat elbírálása kettős vak lektorálással történik. A kettős vak lektorálás módszerének lényege, hogy a lektor számára a szerző, a szerző számára a lektor ismeretlen marad.

A beérkező kéziratokat először a szakterületi felelős szerkesztő vizsgálja felül, és amennyiben a beküldött dokumentum illeszkedik a lap profiljához és teljesíti a formai és szakmai alapvető feltételeket, felkéri a megfelelő szakértőt a lektori vélemény elkészítésére.

A lektorálási kritériumok a következők: formai, hivatkozási és terjedelmi előírásoknak való megfelelés; témaválasztás indokoltsága, időszerűsége, egyedisége; a kézirat szerkezete: arányosság, belső logika, áttekinthetőség; a jogtudományok elvárásrendszerének megfelelő, következetes fogalomhasználat és nyelvhelyesség; szakirodalmi és elméleti megalapozottság; hivatkozások pontossága és teljessége; módszertan; újszerűség, a kutatói kérdésfelvetés minősége és a kutatói erőfeszítés mértéke; összegző megállapítások és következtetések minősége.

A lektori véleményeket a szerkesztőbizottság továbbítja a szerzőnek. A lektori véleményben foglaltakat a szerzőnek követnie kell. Amennyiben a szerző nem ért egyet a lektori véleménnyel, azt külön meg kell indokolnia és jeleznie kell a tudományterületi felelős szerkesztőnek, aki mérlegeli a véleményeltérés okát és dönt annak elfogadásáról. Ha a lektor jelentősebb átdolgozást kér, úgy a módosított kézirat, megküldése után, újbóli lektorálásra kerül. A lektorálás kettős anonim rendszerben történik (sem a szerző nem értesül a lektor személyéről, sem a lektor a szerző azonosságáról).

A lektori vélemény alapján módosított kéziratot a tudományterületi felelős szerkesztő vizsgálja felül, és amennyiben megfelel a lektori kéréseknek, illetve a szerzői útmutatóban foglaltaknak, úgy szerkesztésre küldi a kéziratot és megjelenteti a lapban.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága minden, a kézirat benyújtásával, lektorálással kapcsolatos információt bizalmasan kezel.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága szigorúan követi a COPE (Committee on Publication Ethics) által kiadott iránymutatásokat és ajánlásokat. A COPE által kiadott iránymutatások és ajánlások angol nyelven elérhetőek a következő linken: <https://publicationethics.org/resources>.

Scientia Kiadó

400112 Kolozsvár (Cluj-Napoca)
Mátyás király (Matei Corvin) u. 4. sz.
Tel./fax: +40-364-401454
E-mail: scientia@kpi.sapientia.ro
www.scientiakiado.ro

Felelős kiadó:

Sorbán Angella

Kiadói koordinátor:

Szabó Beáta

Korrektúra:

Szenkovics Enikő

Műszaki szerkesztés:

Metaforma Kft.

Tipográfia:

Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

F&F INTERNATIONAL Kft.

Felelős vezető: Ambrus Enikő igazgató